

2018/1-4.
XLVIII. évfolyam 192-195. szám

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága
– Anyanyelvi Konferencia –
negyedéves folyóirata

Nyelvünk és Kultúránk

Nyelvünk és Kultúránk

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága (Anyanyelvi Konferencia) negyedéves folyóirata, XLVIII. évfolyam 192–195. szám, 2018/1–4. szám

FŐSZERKESZTŐ:

Balázs Géza, Pomogáts Béla

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Balázs Géza, Bodó Barna (Románia), Cservénka Judit, Dupka György (Ukrajna), Fazekas Tibor (Németország), Hajnal Jenő (Szerbia), Péntek János (Románia), Pomogáts Béla (Ukrajna)

SZERKESZTETTE:

Blankó Miklós

KORREKTÚRA:

Minya Éva

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:

Fancsek Krisztina

ELNÖKSÉGI TANÁCSADÓ TESTÜLET:

Bodó Barna (Románia), Dupka György (Ukrajna), Gyetvainé Szorcsik Angéla, Koncz Gábor, Ludányi András (Amerikai Egyesült Államok), Moritz László (Svédország), Nagy Zoltán, Pomogáts Béla

2013-tól a Nyelvünk és Kultúránk elektronikus (online) változata az E-Nyék. Folyamatosan frissülő hírekkel, tanulmányokkal elérhető a www.mnyknt.hu honlapon. A Nyelvünk és Kultúránk elektronikus változatát – E-Nyék – a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2013. október 31-én bejegyezte. A hagyományos Nyék az E-Nyék anyagából válogat, valamint friss írásokat is közöl.

A FOLYÓIRATBAN MEGJELENŐ KÉPEKET KÉSZÍTETTÉK:

BG – Balázs Géza

CsA – Csomos Attila

MZs – Molnár Zsolt

BZ – Balassa Zoltán

HZ – Hevesi Zoltán

NE – Nagy Emese

BM – Blankó Miklós

JZA – Juhász Zoltán András

valamint a képeknél megjelölt szervezetek

TÁMOGATÓK:

Magyar Állam, Emberi Erőforrások Minisztériuma
Anyanyelvapolók Szövetség

PROGRAMTÁMOGATÓ:

Nemzeti Kulturális Alap

EGYÜTTMŰKÖDŐ PARTNEREK:

Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport (2000–)

Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda (2006–)

Bolyai Műhely Alapítvány (2000–)

ISSN 0133-2066

Kiadja:

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága (Anyanyelvi Konferencia)

Felelős kiadó: a Társaság elnöke

1072 Bp., Rákóczi út 38. I. em. 2.

E-mail: anyanyelvi@mnyknt.hu, honlap: www.mnyknt.hu

Balázs Géza (elnök): balazs.geza@gmail.com

Pomogáts Béla (tiszteletbeli elnök): kpom@freemail.hu

Blankó Miklós (szervezési ügyek): iroda@e-nyelv.hu

Asszonyi Krisztina (gazdasági ügyek): krisztina@asszonyi.hu

A szerkesztőség címe: 1072 Budapest, Rákóczi út 38. I. em. 2.

A Nyelvünk és Kultúránk megrendelhető és előfizethető a fenti címen.

Tartalom

Előszó és beszámoló a 2018. évről és kitekintés 2019-re	5
--	----------

Évfordulók

Balázs Géza	Tompa Mihály-szállóigék	13
Fráter Zoltán	A szavak festője	16
Málnási Ferenc	„Szívet cseréljen az, aki hazát cserél!”	21
Blankó Miklós	Szabadság és egyenjogúság a vallások számára. 450 éve ülésezett a tordai országgyűlés	24
Molnár Zsolt	A magyar oktatástörténet fordulópontja. 150 éve született az Eötvös-féle közoktatási törvény	28
Pölcz Ádám	Az Eötvös József-féle népoktatási törvény hatása a magyar nyelv oktatására	33
Blankó Miklós	„Szerelemhez nem kell szépség, szerelemhez nem kell ész.” Szerelem Eisemann-nál	38
Vitéz Ferenc	Legyetek csillagok!	41
Blankó Eszter	Illusztrációsorozat a Híd-avatáshoz	47

Ünnepnapok

Balázs Géza	Ez a nyelv...	49
Moritz László	A magyar kultúra napja Kárpátalján	53
Adamikné Jászó Anna	Február 18-a, Jókai születésnapja lett a magyar széppróza napja	54
Pomozi Péter	Anyanyelvek napja – ünnepi töprengések	57
Moritz László	25. Kosztolányi-napok Szabadkán	59
Manyszi	Egyetemi Anyanyelvi Napok 2018.	61
Juhász Zoltán András	96 lépésre a Seuso-kincstől	63
Balázs Géza	A diaszpóra irodalma – a lokális és globális keresztműzében	66
Balassa Zoltán	Kazinczy-napok ötvenedszer	68
Balázs Géza	Szeretlek, szeretlek... Jöjj, kedvesem... Maradj velem...	73

Helyünk a Kárpát-medencében

Balázs Géza	A nemzet legfőbb attribútuma az anyanyelv	75
Blankó Miklós	A hazaszeretet, mint amor	79
Balázs Géza	Széljegyzetek a magyar irodalom és nyelv hatáiról	81
Minya Károly	Elmélet és gyakorlat, tudomány és ismeretterjesztés	87
Ferdinandy György	A tanult nyelv megkopik, de az anyanyelv nem	96
Adamikné Jászó Anna	Grammatikaoktatás – másként	98
H. Tóth István	„Mert növeli, ki elfödi a bajt”. Adalékok a nyelvi státusz értelmezéséhez / Cigány gyerekek oktatása	100
Blankó Miklós – Csomos Attila	Utazás a természetitka nyelvi világában A magyar nyelvű kémia születése	108

Málnási Ferenc	Erdélyi diáksóder	115
Molnár Miklós	A haspártiak helyén ma smúzolnak	119

Társalgó

„Szeressétek az erdélyi magyar irodalmat!”		
Pomogáts Béla beszélgetése Balázs Gézával	Juhász Zoltán András lejegyzése	121
Egy székely ember Svédországból		
Beszélgetés Moritz Lászlóval	Lengyel János interjúja	123
„Az nem lehet, hogy a kerék mindig lefelé menjen!”		
Beszélgetés Máté Lászlóval	Balázs Géza interjúja	127
„Az irodalom, illetve az anyanyelv és egyház egybefonódása foglalkoztat”		
Interjú Nagy Éva hungarológussal	Nemes Gyula interjúja	132
„Az író nem önmagának ír”	Mészáros Márton interjúja	
	Sántha Attilával	135
Reménytelen ügyek szószólója	Pusztay Jánossal beszélget	
	Balázs Géza	138
Nemolvasás, nembeszélgetés, nemírás	Hanthy Kingával beszélget	
	Balázs Géza	143
Balassi kardtársai. Beszélgetés Molnár Pállal	Balázs Géza interjúja	146

Szemle

Grétsy László	Nyelvünk és Kultúránk. Gondolatok egy hasznos nyelvművelő könyvsorozatról	149
Málnási Ferenc	Nem marad utána más csak por és hamu – Sántha Attila: Bühnagyszékely szótár	152
H. Tóth István	Diáknyelv: az állandóság és a változás kettősségében	155
Aporné Kincses K. Éva	Párhuzamos olvasmányok	163
Vesszős Balázs	Interkulturális párbeszéd	166
Grétsy László	Halmai Tamás korrektorglosszái	170
Málnási Ferenc	Szilágyi Márton: „Mi vagyok én?”	173

In memoriam

Kerekes Barnabás	Búcsú Wacha Imre tanár úrtól	175
Málnási Ferenc	Kallós Zoltán emlékére	177
Manyszi	A magyar nyelvemlékek „textilbe álmódója”	179
Szíki Károly	Koporsó és megváltó jászol. Végző búcsú Kányádi Sándortól Nagygalambfalván	180
Kabán Annamária	Emlékezés Kányádi Sándorra, a magyar vers utazó nagykövetére	183
Havasi Péter	Kolár Péter	185

BALÁZS GÉZA – BLANKÓ MIKLÓS

ELŐSZÓ ÉS BESZÁMOLÓ A 2018. ÉVRŐL, KITEKINTÉS 2019-RE

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságában (MNYKNT) 2012-ben elkezdett megújítási törekvéseink meghozták az első eredményeket. Az MNYKNT az Anyanyelvápolók Szövetségével (ASZ) közösen egy 2016-as kormánydöntés értelmében rendszeres állami támogatást kapott. Ezzel munkánk kiszámíthatóbbá vált. Rendezvényeinken egyre több a fiatal – az új belépők jó része egyetemista (számukra 2018-ban 50%-os tagdíjkedvezményt állapítottunk meg). Sajnálatos módon azonban a régi, alapító vagy törzstagság fogyatkozik: főleg az életkor miatt, illetve talán azért is, mert a magyar–magyar kapcsolatok ma már sokszintűek, nem pusztán az MNYKNT-re vagy az általa rendezett anyanyelvi konferenciákra terjednek ki. Mindazonáltal 2019-ben szeretnénk tovább erősíteni a tagságot, a régi kezdeményezéseket felfrissíteni, sok új ötlettel gazdagítani a társaság működését, és felkészülni a 2020-as évre: ekkor lesz az Anyanyelvi Konferencia megalakulásának 50. évfordulója, és ekkor emlékezünk a 100 évvel ezelőtti eseményekre, amelyek tragikus szétszórattatáshoz vezettek. A 2020 májusára tervezett 14. Anyanyelvi Konferenciát sok tekintetben az eredmények összefoglalásának és új, reménybeli tervek indításának is szánjuk.

2018

2018-ban az MNYKNT részben az Anyanyelvápolók Szövetségével, részben más szervezetekkel együtt számos sikeres rendezvényt bonyolított le. Az eseményekről mind az AK-Hírlevelekből, mind pedig a honlapról lehet tájékozódni. 2018-ban 8 hírlevelet küldtünk ki (AK-Hírlevél 38–45).

A 2018. évi anyanyelvek napján (február 21-én) Tompa Mihály-emlékülést szerveztünk a Petőfi Irodalmi Múzeumban, amelyen a költőtriász – Petőfi és Arany után – harmadik tagjára, a „nemzetgyógyító” lelkész-költőre, Tompa Mihályra emlékeztünk. A programból: Gaál Eszter és Júlia: Bartók Béla: hegedűduók; Hornyák Marek (IV. o. tanuló, Felvidék, Buzita): Tompa Mihály: A Költő; Kiss Jenő akadémikus (ELTE): Az anyanyelv – és ami mögötte van; B. Kovács István „gömörológus”, főszerkesztő (Szlovákia): Tompa Mihály a szülőföld emlékezetében; Szűts Novák Rita irodalomtörténész (OSZK): Arany és Tompa levelezése; Kovács Dániel ny. főiskolai tanár (ASZ): Tompa Mihály hazaképe; Fráter Zoltán egyetemi docens (ELTE): A szavak festője; Balázs Géza egyetemi tanár (ELTE): Tompa-slágererek; Pölcz Ádám: Zsoltárfeldolgozások.

A Föld nagy elpusztult kultúráit (civilizációit) mutatja be Balázs Géza és Takács Róbert Körbejárt Föld című könyve. Valamint most jelent meg Balázs Géza Az álmok nyelve című kötete Moritz Livia festőművész színes illusztrációival. Ezt a két könyvet 2018. február 22-én mutatta be az Uránia Nemzeti Filmszínház kávézójában Aczél Petra kommunikációkutató (Budapesti Corvinus Egyetem), Kiss Róbert Richard nyelvész, jogász, Prima Primissima díjas újságíró és Prokopp Mária művészettörténész, professor emerita (ELTE).

Az 52. magyar nyelv hete 2018. április 13-án nyílt meg Tihanyban. Az 52. magyar nyelv hetén 52 programot szerveztek országszerte. Vajon egy új magyar nyelvi emlékhely születik Tihanyban, a kultúrák találkozásának színhelyén? Egy anyanyelvi meditációs ligetet álmódott meg Korzenszky Richárd atya (prior emeritus) az 52. magyar nyelv hete országos megnyitóján. Tihanyban bukkantak fel az első leírt magyar szavak, hiszen ide a világ minden tájáról jönnek, s mindenkinek van anyanyelve... Cselekedni kell, hogy anyanyelvünk szavai ne kóboroljanak szét, és ne okozzunk magunknak nyelvi-irodalmi Trianont. Ez a gondolat több előadásban is felbukkant. Tóth Attila, a Manysi igazgatója szerint az értéksemlegesség a tudományban érthető, ám a gyakorlat szintjén tarthatatlan, ezért szükség van nyelvművelésre. Az 52. magyar nyelv hetén B. Kovács István, Jánosi Zoltán és Balázs Géza a 40 éve elhunyt Nagy Lászlóra is emlékezett. A műsort a tihanyi általános iskolások kórusa, a Boglári Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola tanulóinak műsora színesítette. Az Anyanyelvápolók Szövetsége, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, valamint az Inter Nonprofit Kft. szervezésében, a TIT-tel való együttműködésben idén 10 megyében 52 előadás és további más anyanyelvi program kapcsolódott a magyar nyelv hetéhez. Programok országszerte: Bérés József TIT Kisvárdra, Tuzsér (Tari Istvánné: Gondolatok a kortárs magyar gyermek- és ifjúságirodalomról, Marczinkó István: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye irodalmi és történelmi emlékhelyei, Káli-Horváth Kálmán: Meztelen Zsoltár kötetbemutató); TIT Teleki László Egyesület, Nagykőrös, Cegléd (Erdélyi Erzsébet, Koltói Ádám előadása); Vas Megyei TIT, Szombathely (Balázs Géza, Blankó Miklós, Mayer Péter előadása, SEK poetry); Hajdú-Bihar Megyei TIT, Hajdúböszörmény, Kertész László Városi Könyvtár (A nyelvművész Nagy László); TIT Körösök Vidéke Egyesülete, Szent-Györgyi Albert Gimnázium (Kreisza Andrea: Nagy László Ki viszi át a szerelmet, Kreisza Andrea: Ágh István gyerekversei, rendhagyó irodalomóra); Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei TIT Jurányi Lajos Egyesülete, Nyíregyháza (Minya Károly és Kiss Ferenc: Nyelvvédelem – környezetvédelem); Koch Sándor Csongrád Megyei TIT, Szeged, Szentes (Schirm Anita: Metaforák szépirodalmon innen és túl); TIT Pannon Egyesülete, Győr (Balázs Géza, Baksa Péter előadása); Nógrád Megyei TIT Salgótarján, Balassagyarmat, Szécsény (könyvbörze, irodalmi séta „Szépen magyarul – szépen emberül” irodalmi vetélkedő); Jedlik Ányos TIT, Diósgyőri Gimnázium, Miskolc (Brézai Zoltán: A sportnyelv változása napjainkban), Fáy András Görögkatolikus Gimnázium, Miskolc (Tőkéczi Ilona: Nagy László

évforduló), Miskolci Zrínyi Ilona Gimnázium (Simon Zoltán: Nagy László költészete egy színész szemével); TIT Öveges József Ismeretterjesztő és Szakképző Egyesület, Zalaegerszeg (Szeglet Lajosné: Nagy László élete). További, a magyar nyelv hetéhez kapcsolódó programok: A Kazinczyról elnevezett Szép magyar beszéd verseny Kárpát-medencei döntője (Győr, Kazinczy Gimnázium: könyvbemutató, előadás, verseny), Sátoraljaújhely–Széphalom, A Magyar Nyelv Múzeuma (Néphagyomány és nyelvi hagyomány; Tízéves A Magyar Nyelv Múzeuma: előadások, kiállítás, könyvbemutató), Vasvár (Anyanyelvünk magyarsága előadás), Bolyai Önképző Műhely (előadás, Budapest), Partiumi Keresztény Egyetem (Beszélgetés Vári Attila íróval, Nagyvárad), Gyula (szakmai konferencia), Jósfaő (Barlangnevek), Fehérvárcsurgó, Károlyi-kastély (előadás), Szabadka (sajtónyelvi konferencia és gyakorlat).

2018. április 16–17-én rendezték meg a II. Néphagyomány és nyelvi hagyomány konferenciát (Erdélyi Zsuzsa emlékezetére) Széphalomban. A szervezőkhöz (A Magyar Nyelv Múzeumaért Egyesület, A Magyar Nyelv Múzeuma) kapcsolódott az MNYKNT is.

2018. május 17-én tartottuk az MNYKNT közgyűlését Budapesten.

2018. június 18–22. között rendezte meg a Vásárosnamény melletti Aranyosapátiban a Kárpát-medencei tehetséges diákok 2. olvasótáborát a Magyar Olvasástársaság, a Falvak Kultúrájáért Alapítvány és a Magyar Kultúra Lovagrendje. A nemes kezdeményezéshez 2017-ben csatlakozott az MNYKNT. A 2018. évi táborban előadást tartott Moritz László, Pusztay János és Balázs Géza.

Néhány éve társrendezőként részt veszünk a nyelvésztábor szervezésében is. Az 5. nyelvésztábort 2018. június 20–24. között Sátoraljaújhelyen és Széphalomban rendeztük meg. A tábor díszvendége volt Prószéky Gábor, az MTA Nyelvtudományi Intézetének és Tóth Attila, a Magyar Nyelvstratégiai Intézetének igazgatója. Ízelítő az előadásokból: Balázs Géza: Anyanyelvünk magyarsága; Kiss Róbert Richard: Utazások, nyelvek, élmények; Illésné Kovács Mária: A régió oktatásügye – nyelvi felzárkóztatási programok; Imrényi András: Egy új mondatelemzési modell – tanároknak, diákoknak; Minya Károly: Nyelvészeti topográfia; Pomozi Péter: Utak a keleti magyarok nyelvéhez; Németh Endre: A keleten maradt magyarok genetikai nyomai az Urál vidékén; Blankó Miklós: Ephemerides Budenses – latin nyelvű nyelvművelő írások; Mayer Péter: A leggyakoribb helyesírási és nyelvhelyességi hibák a folyóiratokban. A tábor további programjaiból: kirándulás szakvezetéssel a feltárás alatt lévő sátoraljaújhelyi várhoz; Pusztay János Babits Mihály-estje; Pölcz Ádám irodalmi estje.

A nyelvésztáborhoz kapcsolódott az MNYKNT hagyományos esszékonferenciája 2018. június 23-án, melynek témája idén Eötvös József 150 éves népoktatási törvénye volt. A programból: Nyiri Péter: 10 éves A Magyar Nyelv Múzeuma; Halász Csilla: A népiskolai törvény hatása az iskolaépítésekre – iskolaépítészet 1968 után; Arató Balázs dr.: A népoktatási törvény jogi és nyelvi jelentősége; Pölcz Ádám: A népoktatási törvény hatása a nyelvtanoktatásra; Balázs Géza: A kiegyezés korának nyelvstratégiá-

ja. Népi gyermekmondókáink világa – Karácsony Fanni és Pomozi Péter kiállításának megnyitója.

Harmadik alkalommal rendeztük meg szabadegyetemünket Berettyóújfaluban a Partiumi Keresztény Egyetemen közösen (Partiumi szabadegyetem, 2018. július 23–27.) A szakmai programot az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport is támogatta. A 2018. évi fő téma A szülőföld szálai: kulturális és nyelvi topográfia volt. A szabadegyetemen 40 regisztrált résztvevő volt jelen: nagyváradi, egri és budapesti egyetemi hallgatók, előadók Kolozsvárról, Nagyváradról, Debrecenből, Újkígyósról, Érmellékről. A szervezők Balázs Géza, Blankó Miklós, János Szabolcs és Vesszős Balázs voltak. A szabadegyetem résztvevői szakmai kirándulást tettek az Érmelléken és Bárádon (utóbbi helyen megkoszorúzták Balassa Iván néprajztudós sírját). A szabadegyetemről beszámolt a helyi televízió, valamint a Magyar Rádió is. A program fő támogatója a Nemzeti Kulturális Alap volt. Gondolatok és előadáscímek a programból:

- * A „szerelmes földrajz” Szabó Zoltán kapcsán műfajjá vált. Ugyanakkor és ugyanazon szellemi hatás alatt született, mint Hamvas Béla „öt géniusza”. (Balázs Géza)
- * A lélek térképe (Pomogáts Béla)
- * Bácsi, messze van még Kovácsi? – Menjen az úr szaporán, még ma oda is ér korán! (A. Molnár Ferenc)
- * Egy eltűnt mocsár nyomában (Hevesi Zoltán)
- * Székesmester (gyékényszéket készítő mester) (Gálospetri)
- * Földrengéses hely Érmellék. Egy homogén vallású és nemzetiségű hely egy évszázad alatt 7–8 vallás/etnikum szerint kombinált területté változott. (Szilágyi Ferenc)
- * A szentelő (névadó) hősök mondája: megnevezni a dolgokat.
- * A profán idő (kronosz) elfelejtette velünk a szent időt (kairosz). (Harangozó Imre)
- * Az idő mellett a tér is struktúráképző. A „tér korába” léptünk. A tér leképezi a hatalmi struktúrákat. (János Szabolcs)
- * Nagyváradon semmi nem úgy történt, mint máshol. (Lakatos Attila)
- * Volt idő, hogy Nagyváradon egyszerre öt napilap jelent meg. (Balogh Andrea)
- * A turistakalauz egy lehetséges szöveg típus lehetne az érettségien. (Tuba Márta)
- * A névteremtő képesség nem pusztán a hasznosság miatt van, hanem azért, mert jó! (Bárth János)
- * Irodalmi emlékeink Romániában (Málnási Ferenc)
- * A magyar szentkultusz a nyugati kultúrába való beilleszkedést szolgálta. (Blankó Miklós)
- * Csengő örökségünk. Kossuth székébe sem ülünk bele, ilyen értékes csengőt nem akasztunk az állat nyakába. (Báránd)

- * Zsúfolt, sokszor értelmezhetetlen, „augmentált” szemiotikai táj vesz bennünket körül. (Balázs Géza)
- * Egy nyelvészeti topográfia alapvonalai (Minya Károly)

Együttműködünk a Magyar Szemiotikai Társasággal is, meghirdetjük konferenciáikat, és részt is veszünk azokon, mert a művelődéstörténet számos területét lehet velük bejárni. A 2018. szeptember 28–30. között megrendezett Semiotica Agriensis konferencia témája a titok volt.

Minden első novemberi hétfőjén az MNYKNT időszerű kulturális-nyelvi kérdésekben tanácskozik, 2018-ban ráadásul két napra szóló előadásokkal és beszélgetésekkel, 2018. november 5–6-án Nagyváradon: A diaszpóra irodalma – a lokális és globális kereszttüzeiben. A konferenciát a Partiumi Keresztény Egyetemen közösen valósította meg a társaság. Néhány kiemelt gondolat és előadástéma:

- * Nagyváradon a kollektív emlékezet harcban áll a szimbolikus térhódítással. (Fleisz János)
- * B „minőségi” irodalmi kánon mellett figyelmet érdemel a marginális irodalom, például az alkalmi költészet is (Verók Attila)
- * Brassói száz alkalmi költészet (Nagy Andor)
- * Negyven év alatt a népi műemlékek 80%-a eltűnt. (Veres Gábor)
- * Elméletekkel tele a padlás, egyre fontosabb, hogy hogyan csináljunk jó gyakorlatot, például gyakorlati filozófiát. (Bertók Rózsa)
- * Lejött Osvát Ernő Nagyváradra, és mindenkit magával vitt Budapestre. (Boka László)
- * Panek Zoltán a provincializmust genius locának hívta, és javasolta a tőle való megszabadulást. (Boka László)
- * A magyar irodalom öt-, hat- és hétágú stb. „sípja” nyomán születtek meg a nyelvészek körében a magyar nyelv többközpontúságának, állami változatainak elképzelései. (Balázs Géza)
- * 10 kötet Ághegy, a svédországi magyarság enciklopédiája (Moritz László)
- * A jiddis a héber egy etnolektusa Csernovicban (Nagy Ágnes)
- * Debreceniség (Debreczeni Attila)
- * Transzszilvanizmus, kolozsváriság, Korunk (Cseke Péter)
- * Irodalmi bölcsőink Erdélyben (Málnási Ferenc)
- * Fontos a kollektív emlékezet kutatása. (János Szabolcs)
- * A diákszínházas erdélyi „nyelvjárásai” (Hevesi Zoltán)

Az MNYKNT számára továbbgondolásra kiemelt gondolatok (javaslatok a 2020-ban megrendezendő Anyanyelvi Konferencia számára):

- * Sokat kerestük az író, de most már keresni kell az olvasót is.
- * Feladatunk a magyar kultúra terjesztése, de ez hogyan lehetséges kulturális érdektelenségben?
- * Szerepünk a kulturális hibriditás közegében.

A konferencia egyik tematikus blokkja Karácsony Benő munkásságának újraértelmezése volt. Gintli Tibor felhívta a figyelmet az írónak az anekdotikus hagyományokhoz és a derűs életszemlélethez való kapcsolódására. Balázs Géza sajátos ökolingvisztikai szemlélettel a Napos oldal „biormorfikus”, az élővilághoz kapcsolódó metaforikus stílusát mutatta be. Demény Péter a derűs látásmódon belül a felülemelkedésre képes iróniát elemezte: „az életet nem fogjuk élve megúszni”. Balázs Imre József a Napos oldal filmadaptációját és az informatikai világban felbukkant infografikai megjelenését tette mérlegre. Karácsony Benő életrajzában nagyon sok a fehér folt. Balogh Andrea a gyulafehérvári gimnáziumi időszakot nyomozta ki, de Karácsony egyetemi évei még továbbra is teljes homályban vannak, ami (éppen a kanonizálás elégtelen volta miatt) megdöbbentő.

E-NYÉK

2018-ban 49 írás jelent meg az E-NYÉK-ben (mnyknt.hu). A címek után a letöltések száma olvasható a 2019. február 24-i állapot szerint. A felsorolás elején a legfrissebb írások találhatók, ezért ezek olvasottsága alacsonyabb, a felsorolás végén a 2018. eleji feltöltések olvasottsága ezért nagyobb. Az olvasottsági adatok a cikkeket megnyitva és a Nyék-cikkek földre kattintva folyamatosan ellenőrizhetők.

Vitéz Ferenc: Legyetek csillagok! (Tökés Lászlónak ajánlva)	519
Blankó Miklós: Szabadság és egyenjogúság a vallások számára – 450 éve ülésezett a tordai országgyűlés	605
Máté László: Fábry Zoltán, a felelős ember, a felelő ember	645
Moritz László: A magyar kultúra napja Kárpátalján	472
Málnási Ferenc: Szilágyi Márton: „Mi vagyok én?” Arany János költészete	697
Pomozi Péter: Anyanyelvek napja – ünnepi töprengések	457
H. Tóth István: „Mert növeli, ki elfödi a bajt” – Adalék a nyelvi státusz értelmezéséhez/Cigány gyerekek oktatása	516
Málnási Ferenc: Erdélyi diáksóder	399
Blankó Miklós: „A köd, a csend sosem ragyog. / Én már ködből, csendből vagyok.” – Vecsei H. Miklós József Attila-estje a Pesti Színházban	148
Málnási Ferenc: Kallós Zoltán emlékére	363
Balázs Géza: Ez a nyelv...	314

Málnási Ferenc: Nem marad utána más csak por és hamu – Sántha Attila:	
Bühnagy székely szótár	999
Blankó Miklós: Győzelem Zentánál, előnytelen béke Karlócán	361
Moritz László: 25. Kosztolányi-napok Szabadkán	267
Nagy Anita Andrea: Kemence és kerti sütő Búrgazden	400
Manyszi: A magyar nyelvemlékek „textilbe álmódója”	267
Málnási Ferenc: 525 éve született, 450 éve szólította el az Úr:	
Nicolaus Olahus – Oláh Miklós (1493–1568)	258
Málnási Ferenc: Szélrózsa	258
Málnási Ferenc: Tudományköziség és magyarságtudomány	
a nyelvi dimenziók tükrében	435
Balázs Géza: Balassi kardtársai	605
Nyíró Szabolcs István: Székelykapuk a Fiság völgyében	1082
Lengyel János: Egy székely ember Svédországból	375
Szíki Károly: Koporsó és megváltó jászol. Végső búcsú	
Kányádi Sándortól Nagygámbfalván	327
Pápai Erika: Szilágypéri krónika	426
Blankó Miklós: „Szerelemhez nem kell szépség, szerelemhez nem kell ész...”	
– szerelem Eisemann-nál	357
Balázs Géza: Szeretlek, szeretlek... Jöjj kedvesem... Maradj velem...	317
Juhász Zoltán András: 96 lépésre a Seuso-kincstől	396
Molnár Miklós: Negyvenfilléres kiflik	242
Málnási Ferenc: „Szívet cseréljen az, aki hazát cserél!”	277
Balázs Géza: „Az nem lehet, hogy a kerék mindig lefelé menjen!”	711
Blankó Eszter: Illusztrációsorozat a Híd-avatáshoz	618
Blankó Miklós: Csárdáskirálynő – siker 103 éve	644
Tuba Márta: A kapcsolatok értéke — Headway Project 2018	340
Havasi Péter: Kolár Péter	212
Málnási Ferenc: Irodalmi bölcsőink Romániában, Erdélyben	232
Málnási Ferenc: Irodalmi bölcsőink Erdélyben – társasjáték	226
Ferdinandy György: A tanult nyelv megkopik, de az anyanyelv nem	279
Blankó Miklós: Rejtett történetek – az életreform-mozgalmak	
és a művészetek	233
Gelléné Köröksi Erzsébet: Fekete és fehér ország	229
Molnár Miklós: A haspártiak helyén ma smúzolnak	267
Balázs Géza: Reménytelen ügyek szószólója	279
Molnár Zsolt: A magyar oktatástörténet fordulópontja – 150 éve született	
az Eötvös-féle közoktatási törvény	324
Juhász Zoltán András: Szeressétek az erdélyi magyar irodalmat!	
– Pomogáts Béla beszélgetése Balázs Gézával	284

Balázs Géza: A diaszpóra irodalma – a lokális és globális keresztműzében	214
Blankó Miklós: A hazaszeretet mint ámor...	230
Balassa Zoltán: Kazinczy-napok ötvenedszer	240
Balázs Géza: Szélgjegyzetek a magyar irodalom és nyelv határáiról	190
Málnási Ferenc: Német–magyar kulturális szótár	165
Molnár Miklós: Az igazi ünnep	147

Nyelvünk és Kultúránk

A nyomtatott NYÉK lapozható formában is megtalálható a www.mnyknt.hu honlap NYÉK-archívum rovatában. A NYÉK-archívum látogatottsága 2019. február 24-én:

Nyelvünk és Kultúránk 2013	1406
Nyelvünk és Kultúránk 2014	1310
Nyelvünk és Kultúránk 2015	1625
Nyelvünk és Kultúránk 2016	968
Nyelvünk és Kultúránk 2017	367

Az MNYKNT és társult szervezeteinek főbb programjai, 2019.

- A magyar kultúra napja, 2019. január 22. Magyar Művészeti Akadémia székháza:
A klasszikus magyar irodalom olvasása
- Anyanyelvek napja, 2019. február 21. Petőfi Irodalmi Múzeum: A magyar nyelv szimbolizációja
- A magyar nyelv hete, 2019. április 8–12.
- Határtalan magyar irodalom, 2019. május 29–31. Badacsony
- Kárpát-medencei tehetséges diákok 3. olvasótábora, 2019. június 14–19.
Aranyosapáti
6. nyelvésztábor, 2019. június 19–24. Sátoraljaújhely
- II. Rákóczi Ferenc esszékonferencia, 2019. június 22. Széphalom
4. partiumi szabadegyetem, 2019. július 22–27. Berettyóújfalú: Biharország nyelve, irodalma
- A fordító. Interdiszciplináris konferencia, 2019. szeptember, Partiumi Keresztény Egyetem
- A gyermek szemiotikája. A külhoni gyermek évéhez kapcsolódva. Semiotica Agriensis, Eger, 2019. szeptember 28–30.
- Kárpát-medencei Kossuth Lajos szónokverseny és konferencia. 2019. november 8–9.
ELTE TÓK – a szónokversenyhez való kapcsolódást még évekkkel ezelőtt Gál Sándor alelnökünk javasolta, most megszervezzük.

BALÁZS GÉZA

TOMPA MIHÁLY-SZÁLLÓIGÉK

Tompa Mihály
(Vasárnapi Újság, 1856, kép: wikipedia)

Tompa Mihály (Rimaszombat, 1817. szeptember 28. – Hanva, 1868. július 30.) költő, tanító, református pap kettős évfordulóját ünnepeljük. 2017-ben volt születésének 200., 2018-ban halálának 150. évfordulója. Eötvös József, Jókai Mór, Petőfi Sándor és Arany János barátja. Arany Jánossal egy évben született, ezért a tavalyi Arany János-bicentenárium kicsit árnyékba szorította Tompát. Nemcsak évjáratuk, de költői hitvallásuk is azonos volt, ahogy Aranynak 1848-ban írt leveléből kiderül: „Én azt igen régen fájdalmasan érzem, hogy a népnek nincs irodalma, ha csak a ponyva termékeit nem akarjuk így nevezni. S én kimondom nyíltan, hogy elved enyémmel vagyis enyém a tiédde a mondottakra nézve rokon egészen, s minden hosszabb fejtegetés nél-

kül én is kimondom, hogy ily célból és modorban írni, a népre hatni, nem engedni elveszni azon nyelvkincseket, melyeket, mint mondod is, csak a nép nyelve tartott meg, kötelességül nézem; hiszen én más tekintetben is a nép embere vagyok, annak növelésére, fölvilágosítására és boldogítására esküdtem fel.” Arany pedig így dicsérte Tompa Mihályt: „Ma sincs költőnk, ki annyira ... képekben gondolkoznék, mint Tompa. Nála a gondolat azonnal jelvi vagy allegorikus kifejezést nyer: a kettő egyszerre születik. Eredeti hajlam ez nála eleitől fogva; egyszersmind a viszonyok által parancsolt kényszerűség.” A *jelvi* kifejezés a nyelvújítás korában az átvitt, jelképes értelműt, a *szimbolikus*at jelentette. Ez a „jelvi” írásmód az önkényuralom időszakában különösen időszerű volt – Tompát még így is feljelentették A gólyához című költeményéért, és kétszer le is tartóztatták.

A népnek író Tompa Mihály nem egy sora vált szállóigévé, sőt az egyik slágerré! De arról majd később. Lássuk előbb a híres szállóigéket:

- *Nem halt meg, csak alszik itt az élet!* (Az erdei lak)
- *Télen, nyáron pusztán az én lakásom...* (Népdalok)
- *Száraz ágon, hallgató ajakkal / Meddig ültök, csüggedt madarak?* (A madár, fiához)
- *Fiaim, csak énekeljete!* (A madár, fiához)
- *Neked két hazát adott végzeted / Nekünk (nekem) csak egy – volt! az is elveszett!* (A gólyához)
- *... pusztulunk, veszünk, / Mint oldott kéve, széthull nemzetünk...* (A gólyához)

Ez a híres sor: „Mint oldott kéve, széthull nemzetünk...”, visszatér Sárközi György regénycímében: Mint oldott kéve, melyből televíziós sorozat is készült. Az imént megpendítettem a *sláger* szót, mert Tompa Mihály egyik versének sora valóban slágerré vált. A vers a szabadságharc bukása után született 1851-ben: Levél egy kibujdosott barátom után. Így kezdődik: „Mert hosszú hervadás emésztí azt a fát, / Melyet nagy korában tesznek más földbe át.” Így folytatódik: „S te mit mivelsz? Mi sors kíséri életed? / Megadta a remény, mivel kecsegtetett? / Ha hallanád szavam, tudom mit érzénél: / *Szívet cseréljen az, aki hazát cserél!*” (Kiemelés tőlem.) Ez utóbbi sor vált előbb szállóigévé, például Pósa Lajosnál is felbukkan tagadó formában a Szeresd ezt a földet című versében: „Hazát ne cseréljél...” Majd továbblépett slágerré. Szó szerint vette át Tóth Bálint költő Aldobolyi Nagy György zenéjére írt dalszövegébe, mely Kovács Kati hangján valóban slágerré vált megszületése, 1969 után:

Milyen különös, / megállsz egy idegen utcán, egy idegen városban,
ahol élsz. Körülötted száz cikázó reklám, / de te máshol jársz gondolatban.
És amit látsz, / oly valószínűtlen az egész.
Hull a hó a kéklő hegyeken, / s a fecskék messze délre szálltak.
Mért szakad fel minden újra élesen? / Mért remélem úgy, hogy újra látlak?
Otthon újra zajlik a folyó, / s a várba ezüst dér szítál majd.
Léptünk nyomát rég belepte már a hó, / vissza hozzád hogyan találjak?
Szívet cseréljen, aki hazát cserél! / Mert bárhogy él, s bárhol, csak félig él.
És bármerre jár, bárkit is talál, / *más ott a csók, más a táj.* (Tóth Bálint: Hull a hó a kéklő hegyeken... – részlet, kiemelések tőlem)

Tompa Mihály verse a szabadságharc után mint vers és szállóige szólt fájón azokhoz, akiknek bujdosniuk kellett. A slágerbe került verssor 1969-ben a háború és 1956 után kivándoroltakhoz szólt, akiket akkoriban disszidenseknek mondtak.

Ez a sláger, különösen ezzel a Tompa Mihály-i sorral mélyen beépült az ún. hazatérő, hazahívó dalok sorába. (A *hazahívó* jelző óhatatlanul előhívja belőlem Zalabai Zsigmond szép szociográfiájának címét: Hazahív a harangszó.) A hazatérő, hazahívó dalok sorát Karády Katalin nyitotta meg: „Idegenben keserűbb a sírás...” Egyébként a slágerben előforduló „más ott a csók, más ott a táj” sor előhív egy másik hazatérő dalt.

A Magyar Rádió 1956-os ostromának pillanatában rögzítették Gommermann István és Boros (Boross) Ida Honvág-dal című slágerét, a később híressé vált hazahívó dalt:

„Oly távol messze van hazám, / Csak még, még egyszer láthatnám...
A sorsom jó vagy rossz nekem, / Itt minden, minden idegen,
Más föld, más ég, más táj, más nép,
Óh bár csak otthon lehetnék.”

Intertextualitásnak nevezzük manapság ezt a szövegátvételt, korábban vendégszövegnek mondták. Vessük össze: „Más föld, más ég, más táj, más nép” (Honvág-dal) ~ „más ott a csók, más a táj” (Hull a hó a kéklő hegyeken).

És tegyük hozzá: más ott a nyelv... A szülőföld, az anyanyelv erős megtartó közeg, akkor is, ha egyesek tagadják.

A sors ironiája, hogy a Gommermann–Boros-házaspár 1956 végén elhagyta az országot. A dalt politikai manipuláció (a kivándorlási hullám megfékezése) érdekében gyakran játszotta a Magyar Rádió. Gommermann és Boros távozása után új felvétel készült Hollós Ilonával, később Kovács Erzs, Kovács Kati is énekelte. Az eredeti felvételt Boros Idával a Szabad Európa Rádió játszotta.

Végül emlékezzünk meg Tóth Bálintról is! Tóth Bálint (Keszthely, 1929. december 17. – Budapest, 2017. március 29.) költő volt, ez az egyetlen dalszövege. Ha a dalszövegírók nevét számontartaná a köztudat, akkor ez lenne a leghíresebb verse. A versbarátok talán a Nehéz örökség (1969), a Krisztinavárosi körmenet (1991) vagy a Magyar litánia (2011) című köteteiről tartják számon a Rákosi és Kádár börtönét is megjárt, később a Magyar Művészeti Akadémia tagjává választott költőt – aki éppen egy évvel ezelőtt hunyt el. Tóth Bálint, Aldobolyi Nagy György és Kovács Kati jóvoltából szinte mindenkihez eljutott Tompa Mihály egy sora. A hazatérő verseket tehát Tompa Mihály ihlette a szabadságharc elvesztése után, a szomorú 20. században azonban újra és újra időszerűvé váltak. Pedig milyen szép lehetne a világ, ha mindenki a szülőföldjén élhetne.

Megjelent az Édes Anyanyelvünk 2018/2. számában. (A szerk.)

FRÁTER ZOLTÁN

A SZAVAK FESTŐJE

Régebbi időkben talán „Tompá Mihály nyelvzsépségei” lett volna e kis esszéisztikus gondolatfutam címe. Manapság azonban már nem használunk ilyen kifejezéseket sem az iskolában, sem komolyabb fejtegetésekben. Napjainkban a dolgozatokat vagy elrettentően szaktudományos szaktanulmányok formájában és nyelvezetével írják, vagy meglehetősen személyes indíttatású, amolyan „lelkem és a világ” típusú elmélkedések alcázására használják. Ez a röpké írás egyensúlyra törekszik a két véglet között.

Annyi magyarázattal mindenesetre tartozom a címet illetően, hogy *A szavak festője* a költői képalkotás fortélyaira utal. A szavak festője, ha nem is festékekkel, de választékos nyelvhasználattal el tudja érni, hogy beszédében a szavak megszínesednek, váratlan képzettársítással többletjelentést nyerve, valósággal kivirulnak. Az ilyen beszélő a szavakat szavakkal festi, vagyis szavak által vált ki káprázatot a befogadó képzeletében. A hasonlóságon alapuló merész szókapcsolatok érzetszerűsége és a költői képek egyedisége Tompa lírájának örökmécsesként világló értékei. Arany János jellemzése szerint nincs költőnk, ki annyira „képekben gondolkoznék, mint Tompa”. Ha a XIX. századi életmű egy része mára kissé megfakult, elhalványult is, talán mégsem érdektelen kérdés, mivel és hogyan éri el ez a lírai beszédmód azt, hogy a versek jó részében feledhetetlen szakaszokat, eleven vizuális élményt találhat a másféle ízlésen nevelkedett, mai olvasó? Többek között olyan összetett és mégis szinte észrevétlen képalkotással, mint a *Mit kérek...* című vers kezdő mondatában, ahol a sorok mélyén a látható világ tapasztalatába ágyazott szerves történés lappang:

Nem kérek én síromra szobrot,
Melynek magasló ormirul
Hírem, nevem fényes sugára
Az utókorra átpirul.

A hírnév azonosítása a fénnel a sugárzás tényéből ered, a hírnév is, a fény is sugározhat, voltaképpen ezen a megfeleltetésen alapul, amikor azt mondjuk, hogy valakinek a híre-neve messzire sugárzik. De a költői állítás még ennél is tovább megy, Tompa legalábbis még több tartalommal tölti meg a metaforát, amikor az átpirul igét használja. Az át igekötő a hírnév áthatolását előlegezi az évszázadokkal későbbi utókor ködös terére, ahogy a fény áthatol a homályon. A pirul ige viszont egyszerre jelzi ennek a folyamatnak az erejét, piros vitalitását, másrészt a korokon átívelő saját arc, a költői arculat érzését, a szégyentől vagy szerénységtől még az utókor előtt is piruló arcot. A versszak mintegy ellenpontjaként az előző négy sornak, így folytatódik:

Kóro, vagy emlék áll sírom felett,
 Örök felejtés, hű emlékezet,
 Árnyék- vagy sugár-képivel:
 Az engem nem sújt, nem emel.
 (Mit kérek... 1850.)

Csaknem két évtizeddel halála előtt, 1850-ben írta ezeket a sorokat Tompa Mihály. Életének utolsó szakasza, hosszú haldoklása majdnem húsz évig tartott. Költészete azonban épp ekkor, a szenvedés ideje alatt született versekben teljesedik ki, és éri el tetőpontját. Fájdalmas hevületének ma is megszólító sorait a szabadságharc után veti papírra, olvassuk csak a *Sárgultan áll...* kezdetű versét 1849-ből!

Sárgultan áll az őszi föld,
 De felpiroslik itt-amott;
 Vér-e az, vagy színes haraszt,
 Melyet szív, vagy fa hullatott?

Halovány hó, szakadj... szakadj... !
 Akár vér az, akár haraszt:
 – A te színed vigasztalóbb! –
 Fehér színnel temesd be azt!

Az őszi föld képe, a vér láttatása, a „hullatott” ige csendes elmúlást idéző hangulata, a „halovány hó” reménytelensége, és a verset záró, halálra utaló felszólítás keserősége: „temesd be azt!” lemondó, kiábrándult hangnemet érvényesít, ám mégsem a kilátástalanság formálja a verset, hanem a tehetetlenség dühe, a *keserv* szülte szitok, a „szakadj... szakadj...” átokszerűsége, amelyet kimondatlanul is érzékeltet az ismétlődő szavak utáni három pont továbbgondolása, és fokoz a felkiáltójelek fenyegető hármassága. A színekkel megjelenített egyszerű természeti folyamat – a sárga-piros őszi földre hulló fehér hó látványa – a maga köznapisága ellenére már a leírás módjával felkelti a figyelmet, de a kis vers legfőbb költői eszköze mégis inkább az a logikai-retorikai fordulat, amelyben az eldöntendő kérdésre: „Vér-e az, vagy színes haraszt?”, nem egyik vagy másik megnevezése a felelet, hanem a harmadik lehetőség: a mindegy. A szabadság elvesztése utáni közérzet megfogalmazását tovább erősíti, hogy a vers népdalszerű formában, felező nyolcasban íródott, felütése pedig az őszi táj szokásos, jellemző képével eleve ismerőssé teszi a lírai alaphelyzetet az olvasó számára. A vers mintha a vigasztalás-vigasztalódás gondolatát tartaná elsődleges feladatnak, csak hogy azt a mindent beborító hó fehér színétől várja, ami reménytelenné teszi ezt a várakozást. A hótakaró csak elfedi a vért, de nem semmisíti meg a vérontás tényét. A motívumot Vörösmarty fogja egyetemes érvénnyel megfogalmazni egy év múlva az *Előszó*

szállóigévé vált sorában: „Most tél van és csend és hó és halál.” Nem tudom, Vörösmarty olvasta-e Tompa versét – azonos helyzetre gyakran születik hasonló válasz –, de akár igen, akár nem, mindkét költő elemi erővel és magától értetődően rendelte a közös tapasztalathoz a legpontosabb, legkifejezőbb természeti képet.

Az évek múlásával, kedélyállapota romlásával az őszi versek után a tél képei kezdenek sokasodni Tompa lírájában. Számos példa akad erre, nézzük azonban először a *Bár még...* című verset, amely szép átmenet a téli versek felé. A beszélő az őszi tájban szemlélődve feleleveníti magában a nyarat és a telet, mindkettőt részletező, festmény-szerű megjelenítéssel. Az ellenpontosítás érzékeltetésére a nyarat idéző szakasszal kezdem, utána jön a téli.

A nyárra gondolk: vidám himes határ,
Hol kigyózó folyam s délnek fuvalma jár;
Halomfedő kalász, ágfedő lombozat,
Kékje s villámival dicső mennyboltozat!

A télre gondolk: omló lágy hópihék,
Melyekből a földnek ágyat készít az ég;
Üvöltő szélveszek, kövé vált zuhatag,
Sötét holló-sereg, barangoló vadak.

A lírai megszólalás és a láttató elemek halmozása annyira erős, hogy alig tűnik fel az ütemhangsúlyos verselés, pedig a sorok szabályos felező tizenkettesbe rendeződnek, éppen úgy, ahogyan két nagy elbeszélő költeményünk, a János vitéz és a Toldi szövegalkotása is ezt a ritmust követi. A vizuális sík kirajzolódásához hanghatások is hozzájárulnak. Az „a” hangzó mindkét szakaszban tízszer fordul elő, megalapozva az emlékező helyzet statikusságát. Az évszakok karakterizálását olyan hanghatások érvényesülése élesíti, mint a nyár leírásában a levegő könnyűségét jelző „h” háromszoros alliterációja („him-es határ, / Hol”), a szellő suhanására emlékeztető „f” négyyszeri felbukkanása, és a hőség-ből eredő légyság-érzés felkeltését segítő nyolc „m” gyakorisága. A láthatár messzire tekintő, széles kiterjedését a lecsapó zivatar rövidege, a hét „á” mellé csatlakozó hat „i” szaporázása ellensúlyozza. A téli szakaszt az „o”, az „l” és a „k” hangok uralják („omló lágy hópihék”), a tízszeres „o-ó” hangok talán az elgondolkodás, a lassú mozgás vagy mozdulatlanság ó-i, míg a tizenegyszer ismétlődő „l” hópuha légyságát – felvillantva a tél ridegebb arcát, keménységét – valamelyest élénkíti a nyolcszor koppanó „k” karcossága.

A romantikus képalkotás iskolapéldája a *Téli reggelen* című vers első szakasza, amelynek vizualitása párhuzamba állítható akár Francisco de Goya festményével, a Colossussal, akár William Blake szörnyábrázolásaival. Olvassuk csak, és *képzeljük el!*

Elmúlt az éjszaka, – s nem múlt el a setét;
 A földre szegzi még zordon tekintetét
 E lomha rém, amint hátrálva távozik;
 A nappal oly rövid! nincs ékes hajnala,
 S előbb, mintsem szelíd alkonyba hajlana,
 Megint csillagtalán, vak éjjé változik.

A hat sorba tördelt egyetlen versmondat – a „hajnala” és a „hajlana” érzékborzolóan tökéletes rímpárjával – a téli reggelek sötétségét és a rémképzet összefüggéseit vetíti egymásra a megszólaló hang olyan mesteri végigvitelével, amely a huszadik század elején Tóth Árpád költeményeiben tér vissza majd. A Tompa-vers beszélője számára az éjszaka félelmetes szörnyeteg, zordon tekintetű rém, s bár lassan távozik ugyan, de a nappalnak se hajnala, se alkonyata, vagyis túlnyomó részt a vak éjszaka uralja a téli világot. A vers nem csupán az egyenletesen kitartott beszédhanggal és nem csupán a mindenki által megtapasztalt sötét napok felidézésével érinti meg a mai olvasót, hanem azzal is, hogy a ritka dacos versek egyike Tompa életművében a zárlat tanúsága szerint:

Hadd legyen hát fagyos, setét a láthatár,
 S orcánkat a metsző vihar csapkodja bár:
 Mi még erősebben fogjuk egymás kezét!

Szinte az utolsó fellángolások egyike ez a bizakodás, hiszen ezt követően már egyre inkább a közeli halál gondolatával telítődő elkomorulás jellemzi Tompa költészetét. A borús kedélyállapot elhatalmasodása azonban nem gátolja a festői képek kidolgozását. A *Hajtsátok meg...* című vers kezdete például:

Hajtsátok meg fejeteket,
 Kertem rózsafái:
 Itt az óra, hogy le kell a
 Téli sírba szállni!

Megsárgultan omlik a lomb,
 A madárka hallgat;
 Dérré válik, hószint játszik
 A mezőn a harmat.

Az, hogy a hideg hajnalokon a harmatcsepp megfagy, és kristályos dérré változik, köznapi tapasztalat, de ezt a – mondhatnánk – meteorológiai jelenséget a festői látásmód aktiválása változtatja költészetté: „hószint játszik / A mezőn a harmat”. Önkén-

telen, korai impresszionizmus ez, még az impresszionizmus előtt. Nem csak a deres levelek és fűszálak fehérségéről van itt szó, hanem főleg arról, hogy mindez látszat csupán, a harmatcsepp megvan, csak átalakult kissé, hősínben játszik, vagyis átlátszó színtelenségből fehérre lett, másrészt ezt a fehérséget játssza, megjátssza csupán, mint-ha valamiféle álruhát öltene. A növényekre rárakódó dérkristály finom rétege halotti lepelként borítja az alvó vegetációt, miközben tudjuk, hogy a dérben, ha megváltozva is, de ott a harmat, ahogyan a halott test is élő volt valaha.

Nehéz volna végső értékelést adni Tompa költői helyéről, jelentőségéről. Az irodalomtörténet a hagyományos népnemzeti költő portréjába illeszti be, s nem ok nélkül. Úgynevezett hazafias verseinek történelmi szerepéhez, maradandóságához nem fér kétség, de Tompa korszerű értékelésével még adósak vagyunk, hiszen magam is csak sorokat, versszakokat emeltem ki az egyébként nem túl változatos, mégis gazdag életműből. Hangsúlyozva a közéleti költő líraiságát, a költői aranycsinálás egyik titkát próbáltam felfedni, rávilágítva Tompa verseinek impresszionizmust előlegező vonásaira. Van még mit tenni – és nem csak a Tompa-örökség kapcsán – annak érdekében, hogy a ránk hagyományozódott értékeink oldott kéveként ne szóródjanak szét, ne kallódjanak el. Ha azt a célt tűznénk ki, hogy valóban, minden részletre kiterjedően felmérjük a teljes életművet, kemény dió lenne az. Kellő súlyú, jól fogható, elfogulatlan mesterkalapács kellene a feltöréshez. Már csak egy rövid szakaszt szeretnék idézni például annak bizonyítására, hogy Tompa nem csupán népben, nemzetben gondolkodott, hanem az emberiség nagy közösségében is. Abból a versből, a *Mit kérek...* címűből, amelynek első szakaszával írásomat kezdtem. Íme, az utolsó sorok:

Szeretnék én meghalni, – s újra
Feltámadni sok század mulva;
Az éveknek sorát,
Melyek most életemre néznek,
Majd akkor élni át.
Szeretném látni önfajom,
Hogy ennyi könny-, vér- és jajon
Magának mit veszen?
Mi vége lesz ezen
Veszett küzdés- és hányatásnak?
Minő arca lesz a világnak.
Túl egy évezreden...?!

A Tompa 200 című esszékonferencián elhangzott előadás írott változata. (A szerk.)

MÁLNÁSI FERENC

„SZÍVET CSERÉLJEN AZ, AKI HAZÁT CSERÉL!”

150 éve halt meg Tompa Mihály (1817. szeptember 28. – 1868. július 30.)

Arany Jánossal egy esztendőben, kétszáz éve született Tompa Mihály, Petőfi Sándor és Arany János mellett a költőtriász harmadik tagja, népi ihletettségu költő, lelkész, a Kisfaludy Társaság és az MTA levelező tagja. Ugyanazok az eszmék lelkesítették, mint nagy barátait, az ő verseiben is a népies költészet üdesége hat, képzelete tele van a természet eleven szemléletével, a növényi, állati életet a tájat érző lélekkel magyarázta, sokszor bibliai hangon.

Tompa Mihály emléktáblája,
Kelemér (Kép: BG)

Elődei a Székelyföldről származtak. Már az elemi iskolai tanítója, Bihari György is felismerte a tehetségét, így segítette a bejutását a sárospataki kollégiumba. Előbb segédtanító, majd a jogi és teológiai tanulmányai után Eperjesen nevelő, később pedig református lelképásztor lett, s élete végéig Hanván szolgálta református híveit.

Nem volt egyéb vigasza, mint a költészet. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc idején, a megtorlás, a Bach-korszak éveiben saját és felesége betegségét, a kisfiuk halálát, nemzetének bánatát, valamint a halottaikat, a börtönben sýnlýdő kedveseiket siratók fájdalmát allegorikus költeményekben fejezte ki. Versei és a szomorú történelmi eseményekhez kötődő írásai miatt sokszor zaklatták, és még a szabadságától is megfosztották. Több verse a legszebb magyar költemények antológiájába tartozik, mint például *A gólyához* (1850), a *Levél egy kibujdosott barátom után* (1851) vagy *A madár, fiaihoz* (1852).

A *Levél egy kibujdosott barátom után* című költeményt 1851-ben valószínűleg Kerényi Frigyes barátjának írhatta a költő. Grammatikailag birtokos személyjeles szavak hitelesítik a levelet: *barátom, hajója, fészke, családja, lelked, fejed, örömeinkre, színét, szagát, nemzetével, szenét, búbanatában, sebed, életed, kerted, szilvásodat, szüléd*. A levélbe válogatott ígék egy része egyes szám első személyű: *szóljak, érlek be, nem vádolgok, elhiszem, megnézem, nem említém*. Egy levélnek megfelelően az ígék nagyobb része egyes szám második és harmadik személyű: *elhagyád, hagyta el, lásd, távozá, búcsúznod, hágyad át, szeretted, hallanád, barátkozád, voltád, élsz, élj, küldd vissza – szakaszt,*

lebbenti, érezett, állított, mosolyog, adja, kerekedik, begyógyul, öltözött, kecsegtetett, cseréljen, koccan, hiányzik, nem oltogat, bedőlt, verte fel. Ismert személyekről, dolgokról, eseményekről, tárgyakról szólva határozott névelős szavakkal üzen a távozó után: a zúgó tengeren, a boldog világ, a szellő, a határnál, a jelen, a gyök, a kebel, a család, a kedves jó anya, a sors, a pásztor, a pohár, a meleg szavak, a seb, a láng, a bánat, a fát.

Jelentéstani elem a levél témamegnevező címe. A költő a mondanivalóját szóismételekkel erősíti: barát, fáj, anya, seb, üres, cserél, hazát, bánat. Rokon értelmű szavak: hont, hazát, honod; betegen, rongyosan; bársony, selyem; koldus, földönfutó. Üzenetét több főnév felsorolásával más-más oldalról is megvilágítja: madár, határ, föld, boldogság, anya, nemzet, szív, haza, barátok, kerted, szüléd, vándor madarak, üdvözlét. A levél fájdalmas hangját többek között ellentétes jelentésű szavakkal, szó szerkezetekkel teremti meg: jelen ↔ mult; itthon fáj ↔ ott is fáj; mosolyog ↔ búbanatában; kerted ↔ kezed nem nyes, nem oltogat, elvadult, elhagyatva. A műfaji sajátosságokat tiszteletben tartja a költő: Egy-két szót, jó barát, hadd szóljak még veled! – fogalmazza meg szándékát, majd felsorolja indokait, hogy miért levélben keresi meg barátját, s a befejező szakaszban, az utolsó sorban a szokásos módon zárja levelét: Küldd vissza nekünk e szíves üdvözlét!

Valóságos világképet tár elénk a költő: emberi kapcsolatokat, családi életet, barátokat, magát a természetet... Egy jelenkori olvasó is átérezheti, hogy miért született/születhetett meg a vers, így a mai fiataloknak is szól ez a százhatvanhét éves költemény, de legfőképpen azoknak, akik (még) olvassák és megértik a szépirodalmi alkotásokat – jelen esetben Tompa Mihály figyelmeztető felkiáltójelekkel teletűzdelt versét: szóljak veled!, ha ki tudnád mondani!, elhiszem!, elhagyád!, legyünk osztályosok!, hiányzik a tied!, küldd vissza nekünk e szíves üzenetet! Vagy e megemlékezés címébe emelt, szállóigévé nemesedett sort: Szívet cseréljen az, aki hazát cserél! Ám a levelébe válogatott, kérdőjelekkel záródó mondatokat is érdemes megemlítenünk: Nem állított meg a határnál valami ...?, minek hagytál bennünket el?, Hogy elszéledsz, mint a pásztor nélküli nyáj?

Tompa Mihály lelkész lakja és a templom, Kelemér (Kép: BG)

Kellemes és kellemetlen hangzású szavak váltakoznak a költemény a b b rímelésű soraiban, s a versbe válogatott szavak szótári jelentéséhez egyéni, a szövegösszefüggésből adódó érzelmi-hangulati többletjelentés társul. Egyetlen szó magasodik ki a költeményben, ezt maga a költő írta ritkább betűkkel: h o n s z e r e t e t.

A költemény igéi cselekvést, történést jelentenek, de létigék is szerepelnek benne. Jelzős szószerkezetek sokasága színesíti a verset: *kibujdosott barátomhoz, zúgó tengeren, jó barát, vesztett fészke, kiseded családja, futkározó gyerek, honi hantokon, meleg részvéttel, nagy bú, kedves jó anya, nehéz óráiban, könyező szemét, zúgó patakot, ápoló kezéd, vad természet, öreg szüléd, hosszú hervadás, vándor madarak, szíves üdvözlét...*

Hangulati, szemléleti metaforával (*koldus, földönfutó, te voltál szívének virága* [szülédnek]), jellemzi barátját, de sokatmondó hasonlatokat is alkalmaz a levelében: *nem érlek be tán, mint madárt a haraszt, örömeinkre szint s derűt titkon az ád, Mint a gyök adja a virág színét, szagát..., elszéledsz, mint a pásztor nélküli nyáj...* Levelének hangulatiságát, szemléletességét megszemélyesítésekkel is növeli: (*a haraszt*), *melyet a szellő azon fáról fakaszt...*, *Nem állított meg a határnál valami ...? / H o n s z e r e t e t* (ha azt ki tudnók mondani!), *ha a sors elhagyott, ...a bánat megrohan; / Mert hosszú hervadás emésztí azt a fát, / Melyet nagy korában tesznek más földbe át.*

Tompa Mihály versei is beletartoznak abba az áramlatba, amelyet többek között Jókai Mór 1850-ben a *Forradalmi és csataképek 1848 és 1849-ből*, illetve még ugyanabban az évben *Egy bujdosó naplója* címmel jelentetett meg. De voltak kéziratban terjedő, másolt, szavalt, bizalmas baráti körben emlegetett költemények is, mint például Sárosi Gyula *Farsangi dala* vagy Medgyes Lajosnak a kolozsvári börtönben szerzett, majd onnan kicsempészett *Börtön-dal* című verse: „A sorvasztó rabságot / Mosolyogva hordozom, / Éretted, szent szabadság! / Éretted, drága hon! // Egy szellő jó, s lefűjja / A korhadt trónokat; / Vér és könny már elég folyt / Nem kell több áldozat!”

Továbbá ne feledjük Reményik Sándornak, Wass Albertnek és sok más szerzőnek a 20. század hasonlóan fájdalmas környezetében született és suttogott verseit se, akár csak a *Székelly himnusz* sorait vagy az 1956-os forradalom alatt és után keletkezett magyarországi, erdélyi költők szamizdataalkotásait!

Az írást Mayer Péter szerkesztésében közöljük.

BLANKÓ MIKLÓS

SZABADSÁG ÉS EGYENJOGÚSÁG A VALLÁSOK SZÁMÁRA 450 ÉVE ÜLÉSEZETT A TORDAI ORSZÁGGYŰLÉS

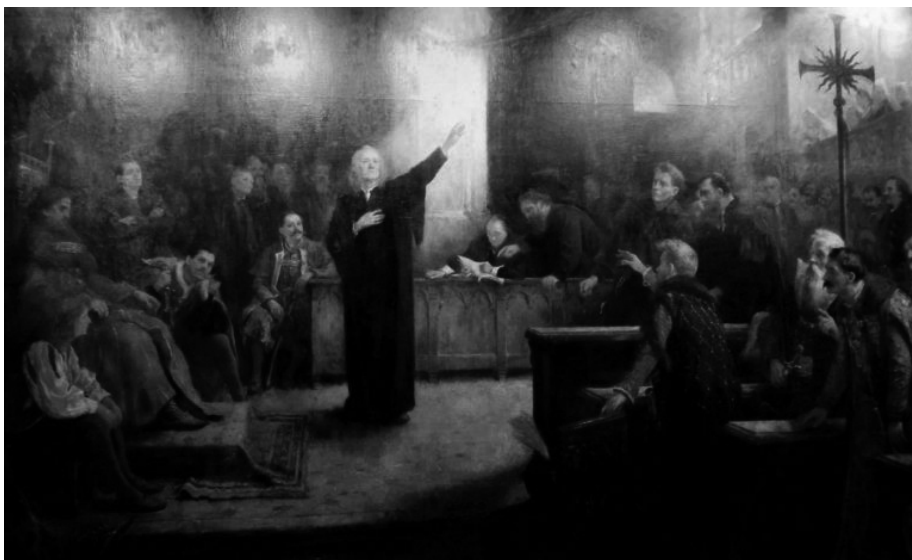
Az erdélyi országgyűléseket több alkalommal tartották Tordán a középkor és a kora újkor folyamán, azonban leginkább az 1568. január 6–13. között ülésező országgyűlés maradt meg a köztudatban. Ezen hirdette ki János Zsigmond fejedelem azt a vallás-szabadságot, amely az ún. bevett vallások (*receptae religiones*) számára szabad vallásgyakorlást és -terjesztést engedett. A négy bevett vallás a katolikus, az evangélikus, a református és az unitárius volt.

A reformáció betörése Erdélybe

Luther tanainak wittenbergi kihirdetése után két évvel már megjelentek Erdélyben is (a Szászföldön) a reformáció első követői, méghozzá a német polgárság körében. A mohácsi katasztrófától lesújtott, politikailag, gazdaságilag és társadalmilag kilátástalan helyzetbe került ország középreegése nyitott volt egy újfajta szellem befogadására. A reformáció erdélyi terjesztésének kiemelkedő alakja Johann Honterus reformátor és polihisztor volt, aki számos teológiai kötetet megjelentetett, 1544-ben Brassóban pappá választották, ami feljogosította a további egyházszervező munkára. Az evangélikus tanokat Erdélyben a helvét (református) irányzat kezdte felváltani, és a reformátusok egy része áttért az antitrinitárius hitre.

Hitről hitre

A különböző hitekre való áttérésre egy ismert életpálya Dávid Ferencé. A szász Dávid Ferenc a 16. század közepi papi tanulmányait követően katolikus plébánosként kezdett el tevékenykedni. Pár éven belül a lutheránusok követője lett, püspökké választották. Hamarosan az Erdélybe betörő református irányzat ragadta magával, református püspök, iskolaigazgató lett. János Zsigmond udvari papjává vált, és itt találkozott – Blandrata György Itáliából származó udvari orvos által – az antitrinitárius (szentháromság-tagadó) tanokkal. Ekkor éppen találta meg az igazságot, az antitrinitárius tanokra építve hozta létre az unitárius egyházat. A Dávid Ferenc-i példán jól látható, hogy pár évtized leforgása alatt milyen hitbeli változásokon mehetett át egy ember Erdélyben: a papnak ez okozta a vesztét. Radikális tanai miatt bebörtönözték, és a katolikusnak keresztelt, majd az evangélikus és a református tanokat valló pap végül a szentháromság-tagadás hívőjeként halt meg a dévai várbörtönben. Dávid Ferencnek elévülhetetlen érdeme volt az 1568-as tordai országgyűlés vallási rendeletének megszületésében.

Körösfői-Kriesch Aladár: Tordai országgyűlés (Kép: tudastar.unitarius.hu)

Vallásszabadság – elsőként Európában

„Mindön helyökön az prédikátorok az evangeliomot prédikálják, hirdessék, kiki az ő értelme szerint, és az község ha venni akarja, jó, ha nem pedig senki kényszerítéssel ne kényszeritse az ú lelke azon meg nem nyugodván; de oly prédikátort tarthasson, az kinek tanítása ő nékie tetszik. Ezért pedig senki [...] az prédikátorokat meg ne bántassa, ne szidalmaztassék senki az religióért senkitől. [...] és nem engedtetik senkinek, hogy senkit fogsággal avagy helyéből való priválással fenyőgessön az tanításért, mert az hit istennek ajándéka, ez hallásból lészön, mely hallás istennek ígéje által vagyon” – áll a tordai országgyűlés rendelkezésében. Benda Kálmán, a korszak kiemelkedő kutatója így fogalmazza meg a rendelkezés lényegét: „a tordai országgyűlés négy vallás – a katolikus, evangélikus, református és unitárius – szabadságát és egyenjogúságát mondotta ki. Tegyük hozzá: elsőnek a világon. Államvallás nincs, az uralkodói hatalom fölötté áll az egyházinak, de nincs joga közöttük bármilyen szempontból különbséget tenni. Nem érvényesül a területi elv sem: bármely városban vagy faluban több felekezet élhet együtt, a földesúr nem avatkozhat be jobbagyai vallási hovatartozásába, a törvény szerint mindenki maga döntheti el, melyik vallást követi. Bárkinek is tilos a más felekezetűeket szidalmazni, papjait gyalázni, ellenük erőszakos cselekedetet elkövetni.” Mindezzel egybevetethetjük azt is, hogy ezekben az évtizedekben zajlottak a német és francia vallásháborúk, amelyek igen sok áldozatot hoztak. Gondoljunk csak az 1572-es Szent Bertalan-éji vérengzésre, amelynek – az azt követő eseményekkel együtt – több tízezer áldozata volt, s maga XIII. Gergely pápa üdvö-

zölte az esetet. Ez is mutatja, hogy az erdélyi vallásszabadság – még ha nem is volt teljes – jóval meghaladta a korszak eszmei fejlettségét.

Három nemzet – négy vallás

Az erdélyi „alkotmányban” ezzel a rendelettel a három törvényes nemzet mellett négy vallást emeltek be a közjogi rendszerbe. Erdély lakosságát ekkor négy etnikum adta: magyarok, székelyek, szászok és románok. Ezek közül a magyar nemesség, a székely, illetve szász előkelők kaptak kiváltságokat. Megfigyelhető a területi elkülönülés is: a székelyek keleten, a szászok délen, a magyarok pedig északon és nyugaton éltek. A közigazgatási egységeket a magyarok esetében a vármegye adta, a szászoknál és székelyeknél pedig a székek. Együttműködésünket az 1437-es kápolnai unió szabályozta. A korszakban ott élő románok a szomszédos fejedelemségekből vándoroltak be, hegyi pásztorkodással foglalkoztak, később jobbágyként letelepültek: politikai szerepük és joguk ekkor nem volt.

A vallási különbségek is etnikumonként mutatkoztak meg. A magyarok nagy része áttért a református hitre, a szászok többsége az evangélikus hitet vallotta magáénak, míg a székelyek megmaradtak a katolikus egyháznál. A románok az ortodox vallás mellett álltak ki, de politikai szerepük hiánya miatt ez az egyház nem került a bevett vallások közé.

TERÜLET	SZÁSZFÖLD		MAGYAR MEGYÉK		SZÉKELYFÖLD	
RENDI NEMZET	SZÁSZ		MAGYAR		SZÉKELY	
ETNIKAI HOVATARTOZÁS	NÉMET	ROMÁN	MAGYAR			
VALLÁSFELEKEZET	EVANGÉLIKUS	ORTODOX	REFORMÁTUS		KATOLIKUS	UNI-TÁRIUS

Az erdélyi etnikumok területi, rendi és felekezeti megosztottsága (Ábra: MZs)

Erdélyt követve

Az erdélyi mintákat pár évtizeddel később Nyugat-Európában is követték. 1598-ban megszületett a nantes-i ediktum, amely a franciaországi vallási feszültségeket kívánta vallásszabadság útján enyhíteni. Ezt sorra követték hasonló egyezségek (lásd: 1606-os bécsi béke), amelyek hosszabb-rövidebb ideig rendezték a keresztény felekezetek közötti feszültségeket.

Négyszázötven évvel a tordai országgyűlés rendelete után is elmondhatjuk, hogy Erdély 1568-ban egy olyan rendelkezést hozott, amely az első lépés volt a vallásbéke irányába, valamint elindított egy olyan lassú folyamatot, amely évszázadok alatt a vallási agresszióról és területszerzésről az individuum személyes vallási meggyőződése felé fordította az irányt.

Nagyváradi látkép – balról jobbra: ortodox templom, a távolban katolikus, két tornyával kiemelkedik a református templom, s tövükben a romos zsinagóga, viszont nem látható a képen a közelben lévő evangélikus templom (Kép: BG)

Irodalom

- Benda Kálmán 2016. Az 1568. évi tordai országgyűlés és az erdélyi vallásszabadság. In: *Fejedelemasszonyok és vallásszabadság Erdélyben*. Tanulmányok és kiállítási kalauz. Veszprém. 63–66.
- Blankó Miklós 2017. Metamorphosis religionis — A reformáció 16. századi terjedése hazánkban. *Nyelvünk és Kultúránk*. XLVII. évf. 188–191. szám. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest. 166–170.
- Pállfy Géza 2000. *A tizenhatodik század története*. Pannonica Kiadó, Budapest.
- R. Várkonyi Ágnes (szerk.) 1985. *Magyarország története 1526–1686*. 2. kötet. Akadémiai Kiadó, Budapest.

MOLNÁR ZSOLT

A MAGYAR OKTATÁSTÖRTÉNET FORDULÓPONTJA 150 ÉVE SZÜLETETT AZ EÖTVÖS-FÉLE KÖZOKTATÁSI TÖRVÉNY

„Amit az iskolában tanultunk, annak legnagyobb részét elfelejthetjük, de a hatás, amelyet egy jó közoktatási rendszer szellemi tehetségeinkre gyakorol, megmarad.”

Báró Eötvös József (1813–1871), a XIX. század kiemelkedő magyar oktatáspolitikusa vetette papírra ezeket a gondolatokat. Eötvös az 1840-es évek elejétől kezdett pedagógiai reformgondolatokkal foglalkozni. Az első felelős magyar kormány kultuszminisztereként 1848 júliusában felterjesztette a népképviselői országgyűlésnek az oktatásról szóló törvényjavaslatát, amely a népoktatás alapvető kereteit, elveit tartalmazta. Továbbá egy másik javaslatával a pesti egyetemen szerette volna megszervezni a tanárképző intézetet, amely a középiskolai oktatás számára bocsátott volna ki szakembereket. Minisztersége alatt magyar politikusként először foglalta írásba, hogy a kialakítandó polgári államnak alapvető szerepet kell vállalnia a közoktatásban. A törvényjavaslat szerint az állam feladata ezen a téren kettős: egyrészt gondoskodnia kell arról, hogy minden településen legyenek népiskolák, másrészt azt is ellenőriznie kell, hogy minden iskolaköteles gyermek igénybe veszi-e az alpműveltség megszerzésének a lehetőségét. Az országgyűlés – az Ausztriával való viszony kiéleződése miatt – ekkor úgy határozott, hogy a törvény részletes megvitatása nem időszerű, azt békésebb időkre kell halasztani.

A sors különös kegye folytán viszont második minisztersége ideje alatt Eötvös Józsefnek lehetősége nyílt arra, hogy elképzelései jelentős részét megvalósíthassa, hiszen a kiegyezés után – az Andrássy-kormányban – ismét ő lett a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium vezetője. A kultuszárca régi-új birtokosának szilárd elhatározása volt, hogy befejezi a magyar közoktatás polgári átalakítását, amelyet 1848-ban elkezdett. Ezért miniszterségének egyik legfontosabb célkitűzésévé tette, hogy az állam gyökeresen átformálja az egész magyarországi közoktatást.

Az állami befolyás érvényesítése nem új keletű a magyar oktatás történetében, hiszen a Mária Terézia Ratio Educationis 1777-es rendelete óta több ilyen értelmű szabályozás is megfogalmazódott már. A legutóbbi, a szabadságharc veresége után – 1849 októberében – kiadott bécsi kormányrendelet kimondta, hogy a Habsburg Birodalom egészében az oktatás felett az állam gyakorolja a főhatóságot. Ez a szabályozás teljes mértékben megfelelt az 1849 utáni neoabszolutizmus központosító törekvéseinek. A rendelet értelmében a községi előljáróságok csupán az iskolák anyagi fenntartásával foglalkozhattak, a szellemi irányítás továbbra is az egyházak, főként a katolikus egyház kezében maradt.

Eötvös az országgyűlésben az 1868-as költségvetés országgyűlési tárgyalásakor a következőképpen érvel a törvény elfogadásáért: „Az egyenlőség nem jog, hanem tény; az egyenlőség pedig tény ott, hol az a műveltség egyenlősége [...]. Részemről meg vagyok győződve, hogy azon percben, melyben Magyarország művelt osztályai át lesznek hatva azon kötelességtől, hogy azokat, akik műveltségben még nem részesültek, magokhoz emeljék, azon percben a népnevelés ügye haladni fog óriási lépésekkel és minden polgári kötelességek között kétségkívül minden műveltebb férfiúnak legmagasabb kötelessége kezdet nyújtani azoknak, akik alatta állnak, hogy őket fölemelje oda, hogy az országnak valóban polgárai lehessenek. [...] Ma már a legegyszerűbb parasztgazdának is bizonyos pozitív ismeretekre és ezen ismereteken alapuló, reflectáló és számító képességekre van szüksége, egyfelől hogy földjét bővebb termésre kényszerítse, másfelől hogy terményét értékesíteni tudja. Az ország gazdasági fejlődésének gátja népünk csekély műveltsége.” Hogyan valósítható meg a néptömegek „fölemelése”, „a műveltség egyenlősége” Eötvös szerint? Úgy, ha az elemi iskoláztatást kötelezővé teszik, ha az államigazgatás egységeit iskolafenntartásra kötelezik, ám az iskolaállítás jogának lehetőségét megadják a felekezeteknek és a magán személyeknek is. Ha a közoktatás költségeire közadókat lehet kivetni, illetve ha az államnak lehetősége van az oktatási folyamat színvonalának emelésére. Fontos kérdés

Eötvös József szobra szülőhelyén, Ercsiben (Kép: MZs)

volt tehát a közoktatás irányításában betöltött állami szerep tisztázása: „A népiskolai törvény tervezésénél egyik kiindulási fő elvem [...], hogy a népoktatás ügye nem az államkormány kezében legyen teljesen központosítva, hanem a községek és megyék önkormányzatilag a lehetőségig önmaguk intézzék el saját népnevelési ügyeiket” – fogalmaz Eötvös az országgyűlés elé terjesztett jelentésében, amelyben a magyar közoktatás állapotát értékeli. Reformtervében tehát az állam által létrehozandó – a helyi közösségek által irányítandó – népiskolák rendszerének kiépítését szorgalmazza. A koncepció szerint községi iskolák létesítését csak ott kell elrendelni, ahol nem működnek egyházi népiskolák. A felekezeti iskolák államosítását már csak azért sem szorgalmazta, mert a központi államhatalom túltengését kifejezetten károsnak tartotta. Felfogása szerint a „monopolizált állami közoktatás távol áll a szabadság eszméjétől”. Ugyanakkor kimondja, hogy a megszületendő közoktatási törvény szabályozásainak nagyobb része a felekezeti iskolák számára is kötelező érvényű.

Eötvös végleges törvényszövege 1868. június 23-án került a képviselőház elé, s – hosszas parlamenti vita után – csak december 15-én szentesítette a király. Ezzel megszületett Magyarország első népoktatási törvénye, az 1868. évi 38. törvénycikk.

Az új törvény fontosabb pontjai közé tartozott, hogy pénzbüntetéssel kellett sújtani minden szülőt, aki gyermekét hatéves korától tizenkét éves koráig nem járatta iskolába. Ettől kezdve lépett jogilag életbe Magyarországon az általános tankötelezettség (ahogy a törvény fogalmaz: iskolakötelezettség). Ez a rendelkezés azért is kiemelkedő a magyar közoktatás történetében, mert ezen a téren Európa több országát is megelőzte: pl. Angliában is csak két évvel később, 1870-ben fogadtak el törvényt az általános tankötelezettségről. Az 1848. évi tervezettől eltérően ugyanakkor nem mondja ki a népiskolai oktatás ingyenességét, de ír arról, hogy a szegény szülők gyermekeinek nem kell tandíjat fizetniük.

A törvény értelmében a már meglévő három-, négy- és ötosztályos városi és falusi kisiskolák továbbfejlesztésével létrejött a hatosztályos elemi népiskola. Szintén új fejlemény volt, hogy a városi elemi iskola minden osztálya számára már külön tanítót írt elő a törvény, míg a falvakban továbbra is osztatlan képzés volt, hiszen ott csak egy tanító foglalkozott mind a hat osztály tanulóival.

Eötvös nemzetiiségi kérdésekben tanúsított toleranciáját jelzi, hogy a törvény kimondja: minden gyermeket anyanyelvén kell tanítani a népiskolában.

A hatosztályos elemi népiskola után a tizenkettedik életévüket betöltött gyermekeknek úgynevezett „ismétlő iskolába” kellett járniuk. Itt már nem folyt mindennapos tanítás. Télen hetenként öt, nyáron két óra volt a kötelező tanítási idő. A törvény létrehozta a felsőbb népiskolát, amely a hatosztályos elemire épült. Ilyen intézményeket az ötezer lakosnál nagyobb lélekszámú településeken kellett felállítani. A nagyobb községek, kisvárosok felső népiskola helyett polgári iskolát létesíthettek. A polgáriban a fiúk hat-, a lányok pedig négyéves képzésben részesültek. Polgári iskolába a népiskola első négy osztályát elvégzett tízéves gyerekek nyerhettek felvételt.

A törvény szabályozta az állami fenntartású iskolákban az iskolaszék hatáskörét is. Az iskolaszék egy kilenctagú testület volt, melyben helyet kellett adni a település lelkészének (több felekezet esetén a lelkészeknek), a tanítónak, valamint a helybeli lakosság képviselőinek, akik „lehetőleg az oktatásügyhöz értő egyének legyenek” – fogalmaz a törvény. Az iskolaszék felügyelte tehát a községi népiskolát, választotta meg a tanítót, ellenőrizte a törvény betartását, a tandíj beszedését, a mulasztások igazolását; valamint rendelkezett az iskolaépület javíttatásáról, taneszközbeszerzésről. Képviselői jelen lehettek a vizsgákon, dönthettek a tanító és a szülők közötti vitás kérdésekben is. Később egy 1876-ban elfogadott törvény alapján a felekezeti népiskolák mellé is szervezni kellett iskolaszékeket.

A népiskolai törvény nagy anyagi terheket rótt az egyes településekre (különösen érzékenyen érintette ez a kisebb községeket), hiszen kötelezte őket az iskolafenntartásra, bár kiadásaikhoz az állam évi rendszeres segélyekkel azért hozzájárult. Ugyanakkor az állam számára is terhet jelentett: a törvénycikk 80.§-a kimondta: ott, ahol semmiféle iskola nem létezik – és ilyen nagyon sok volt az országban –, az állam kötelessége népiskolát felállítani.

A felekezeti iskola nélküli községek közös népiskolájának felállításán túl Eötvös az állam befolyását közvetett eszközökkel kívánta érvényre juttatni. Ez a befolyás leginkább az ellenőrző szerepben, a felügyelet jogában testesült meg, amit a tanfelügyeleti rendszer bevezetésével lehetett megvalósítani. A tanfelügyelők az oktató-nevelő munka hatékonyságát viszont a felekezeti iskolákban is ellenőrizhették.

A Magyar Nemzeti Bank által kibocsátott
Eötvös-emlékérem — Eötvös József
születésének 200. évfordulójára készült
(Kép: Magyar Pénzverő Zrt.)

Mindemellett az állam ösztönző szerepet is betöltött: állami tanítóképzők felállításával szorgalmazta a tanítóképzés színvonalának emelését, és gondot fordított a színvonalas népiskolai tankönyvek elkészítésére is. Az ország területén húsz tanítóképzőt kellett felállítani. A három évfolyamos képzőket gyakorlóiskolával kapcsolták össze azért, hogy „a növendék-tanítók gyakorlatilag képezthessenek”. A lányok számára külön „tanítónő képező intézetek” létesítéséről rendelkezett a törvény, a képzés időtartama itt is három esztendő volt.

Eötvös József tisztában volt a törvény érvényesítésének korlátaival, tudta, hogy a rendelkezések végrehajtásához hatalmas anyagi befektetésre lesz

szükség, ezért a hatás csak évtizedek múlva lesz érzékelhető. A törvény utólag úgy vonult be a magyar köztudatba, hogy itt foglalták először írásba a tankötelezettséget, azonban éppen ennek a végrehajtása volt a legnehezebb a dualizmus évtizedei alatt. A tankötelezettség teljesítésének első akadályát az iskolák hiánya képezte. Ha a törvényesen megengedett nyolcvan gyermeknél több nem járt volna egy tanterembe, akkor az iskolakötelesek egynegyede látogatta volna csupán a tanintézményeket. Sokkal több népiskolát kellett volna építeni az ország elmaradott vidéki térségeinek falvaiban és az alföldi tanyavilágban is. A meglévő iskolaépületek nagy része elavult volt, a nevelő-oktató funkciónak nehezen tudott csak megfelelni, s a népiskolai tanítók száma sem volt elegendő.

Mindezeknek köszönhetően az első világháború utáni időszakban is több mint 15%-a írástudatlan volt a magyar lakosságnak. Ezt a problémát majd a két világháború közötti – Klebelsberg nevével fémjelzett – oktatáspolitikai oldja meg, amelyhez az alapokat kétségtelenül az Eötvös József-féle 1868-as törvény adta.

Irodalom

- Eötvös József 1976. *Kultúra és nevelés*. Magyar Helikon, Budapest. H. n.
- Eötvös József 1977. *Vallomások és gondolatok*. Magyar Helikon, Budapest.
- Felkai László (szerk.) 1959. *A dualizmus közoktatásügyének bírálata a haladó sajtóban*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Felkai László 1979. *Eötvös József közoktatásügyi tevékenysége*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Felkai László 1983. *Neveléstörténeti dolgozatok a dualizmus koráról*. Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Kelemen Elemér 2003. Eötvös József gondolatai államról, egyházzal, iskoláról. *Világosság*. 44. évf. 3–4. sz. 63–70.
- Pukánszky Béla – Németh András 1997. *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

PÖLCZ ÁDÁM

AZ EÖTVÖS JÓZSEF-FÉLE NÉPOKTATÁSI TÖRVÉNY HATÁSA A MAGYAR NYELV OKTATÁSÁRA

Bevezetés

Napjainkban egyre nagyobb szerepet kap a nyelvtudományon belül a funkcionális szemlélet, amely a nyelvet rendszer és használat egységének tekinti (Tolcsvai 2018). Ez a szemlélet gyakran ütközik meg a hagyományos nyelvtantanítással. Előtérbe kerülésének az iskolai nyelvtanórák népszerűtlensége is alapot ad. Az iskolai nyelvtantanítás vizsgálatakor a funkcionális szemlélet képviselői a következő anomáliákat fogalmazták meg (Kugler 2017: 352): a nyelvszemlélet nincsen összhangban a pedagógiai koncepcióval, nem nyelvszerűen közelítenek a nyelvhez és tanítják a nyelvtant a tanárok, továbbá nincs meg a nyelvre vonatkozó ismeretek és a nyelvi tevékenység összehangolása. Mindehhez hozzájárulnak azok a – nem csak a nyelvtanórákra vonatkozó – kutatási eredmények, amelyek a tanórai beszélőváltások arányáról szólnak (vö. Kugler 2017, Antalné Szabó Ágnes vizsgálatai), s amelyek túlzott tanárközpontúságot mutatnak – csekély diákaktivitás mellett. A tanórai élőbeszéd a diákok részéről háttérbe szorult.

Írásomban a magyarnyelv-oktatás egy apró, de nagy hatású szeletét szeretném bemutatni. Egy olyan korszakot, amelyben lényeges szempont volt, hogy az anyanyelvtanítás a nyelv elsődleges, vagyis hangzó formájára épüljön – szigorúan a diákság aktív közreműködésével.

A népoktatási törvény szellemisége

Báró Eötvös József (1867 és 1871 között másodszor vallás- és közoktatásügyi miniszter) fontosnak tartotta az egész magyar közoktatás helyzetét, de elsődlegesnek a népoktatás ügyét tekintette. A sokszor az ő nevével együtt emlegetett 1868. évi 38. törvénycikk – az ún. népoktatási törvény – jelentősen megváltoztatta a magyar oktatás alsó rétegének struktúráját. Ez a törvénycikk több iskolatípusról rendelkezett: az elemi és felsőbb népiskolákról, a polgári iskolákról és a tanítóképezdek felállításáról is.

A népoktatási törvénynek a magyar nyelv oktatására is hatása volt. A magyarnyelv-oktatás ugyan nem vált vele teljes körűen minden iskolatípusban kötelezővé, de a jogszabály szellemisége nagyfokú toleranciát mutatott a nemzetiségi nyelvek iránt. Kimondta ugyanis, hogy minden gyermeket az anyanyelvén tanítsanak a népiskolában, amennyiben az az adott közösségben „divatozó”, tehát használatban lévő nyelvek egyike. A jogszabály a vegyes népességű közösségek tanítóiról is rendelkezett: „Vegyes ajkú közösségekben oly tanító alkalmazandó, aki a közösségben divatozó nyelveken taní-

tani képes. Népesebb községekben, ahol többféle nyelvű lakosok tömegesen laknak, amennyire a község ereje engedi, különböző ajkú segédtanítók is választatnak” (58. paragrafus). A magyar nyelv tanításának teljes körűvé tételét végül a Trefort Ágostonhoz köthető 1879. évi 18. tc. mondta ki, amely nem kis fölzúdulást váltott ki az ország nemzetiségeinek körében (Császár 1999: 57).

A magyar nyelv oktatásának helyzete

A törvény nyomán létrejött tantervek kezdettől fogva nagy hangsúlyt helyeztek a magyar nyelv tanítására (Adamikné 2016: 12–13). Az 1869-ben kiadott első népiskolai tanterv három anyanyelvi tantárgyat sorolt föl: beszéd- és értelemgyakorlatok, írás és olvasás, anyanyelvtan. A tanterv szellemisége ma is megállná a helyét, hiszen a szöveg így rendelkezett: „az anyanyelv tanítására minden tantárgyat fel kell [...] használni” (Adamikné 2016: 13). Ezt a későbbi tantervek csak megerősítik: „... bármi tárgyról szól avagy beszél a gyermek, a tanítónak mindig szigorúan kell őt arra vezetni, figyelmeztetni, hogy beszéde nyelvtanilag is helyes legyen, s e szoktatás útján kell bevezetni nyelve ismeretébe” (1877. évi második tanterv). Az anyanyelvoktatás cél- és feladatmeghatározása szintúgy korszerűnek tekinthető: nyelvhasználat-központú és integrált (Adamikné 2016: 13), előnyben részesíti az élőbeszédet, és csak másodsorban beszél írásról, olvasásról és nyelvtanról, ráadásul megállapításait hasonló formában a jelenleg érvényes NAT-ban is megtaláljuk. Az 1869-es és az 1877-es tanterv célkitűzése azonos volt: „A népiskolai anyanyelvtanbeli oktatás célja nem egyéb, mint az, hogy megtanuljon a nép szabatosan beszélni, helyesen írni, a mások beszédét és írását biztosan és tisztán megérteni” (Adamikné 2016: 44).

Beszéd- és értelemgyakorlatok

A beszéd- és értelemgyakorlatok kétéves tantárgy volt. Az első évben a közvetlen környezettel (szülői ház, család, iskola) foglalkoztak, a második évben pedig a távolabb eső tárgyak ismertetéséről esett szó (a föld- és természetrajz fogalmairól). „E tantárgy tanításával az a cél, hogy az iskolába jární kezdő kis gyermekek a tanításra előkészítenek és a logikai rendben való szabatos beszédre szoktattassanak” – fogalmaz az 1869. évi tanterv (Adamikné 2016: 21). A tárgy a herbartianizmus elvi alapjain nyugodott: a szemléltetés módszertanán, az érzelmi-erkölcsi nevelés fontosságán és a nyelvtan előkészítésén. Szoros részét képezték a mondókák és a mesék, valamint a népdalok (Adamikné 2016: 26). Nagy László korai, 1862-es vezérkönyve pedig már fölhívta a figyelmet arra, hogy a tárgy nem lecketanulás, hanem beszélgetés a tanító és a diákok között. A Gyertyánffy–Kiss-féle népiskolai módszertan szintén megerősíti ezt: „Egy hatéves gyermek már nagyon sokat tud. Tud egy nyelvet. [...] Ismer egy csomó mindenféle tárgyat, érez, emlékezik, ítél. Mindezt azonban nagyon hiányosan. [...] Ezért lélektani hiba volna azonnal a tantárgyak tanításába fogni, előzetesen a gyermek »értel-

mét, s ami ezzel elválhatatlan kapcsolatban áll, beszédképességét« kell fejleszteni” (Adamikné 2016: 24–25).

A beszéd- és értelemgyakorlatok a következő témákba vezette be a tanulókat:

1. A bizalom felkeltése közös játékok segítségével, a kéz és a szem tornáztatása, a helyes kéz- és testtartás megszokása, a hallás és a figyelem fejlesztése, hangadási gyakorlatok.

2. Az iskolában lévő tantárgyak, az iskolai élet. (A tárgyak megnevezése, száma, alakja, közös név alá hozása; a dolgok tulajdonságainak ismertetése színükre, alakjukra, anyagukra nézve; használatuk). Például: „Ezt a tárgyat nevezik palatáblának. Minőségét tekintve színe kétféle, ú. m. rá mája fehér (ha új), barna (ha régi), táblája feketés. Alakja hosszúkás, négyszögletű. Részei a ráma és a kőtábla. Kétféle anyagból van készítve, ú. m. fából és palakőből” (Adamikné 2016: 24). Ez a fajta szemléltető módszer két szempontból is érdekes: retorikailag a legpontosabb definícióformát alkalmazza: a rámutatást (deixis), majd rész-egész viszonyban mutatja be az adott tárgyat úgy, hogy voltaképpen a jelentésmozzanatait sorolja fel, ahogyan azt pl. az értelmező kéziszótár definíciói is teszik (jelentéstani szempont).

3. A szülői ház, az állatok, családi élet: a ház, a sokféle állat ismertetése, valamint a családi és a rokonsági viszonyok tisztázása.

4. A helység és lakosai, polgári élet. – Itt volt szó a különféle foglalkozásokról.

5. A helység és határa: földrajzi előfogalmak, növény- és ásványismeret.

6. A természet körébe eső némely jelenségek. Az ég, idő, Isten.

Az olvasás és az írás tanítása

Az olvasás és az írás tanítására manapság számos – olykor erősen egymásnak feszülő – módszer létezik. Nem volt ez másképpen korábban sem: a vita már a XIX. században elkezdődött, és kihatott az alkalmazott módszerek sokszínűségére is: a szótagoló betűtanítástól kezdve a hangoztató módszeren át, a szavak részekre bontásának módszeréig az összes lehetséges olvasás- és írástanítási módszert (vö. Adamikné 2008) magában foglalta. Az olvasástanítási módszerek összességében az értelmetlen silabizálás felszámolására törekedtek, ezért született meg végül az egészből, vagyis a szóból való kiindulás gondolata. (Ez az elképzelés éledt föl globális módszer néven az 1970-es évek végén, és amelynek az agyra gyakorolt visszavető hatásait Csépe Valéria és munkatársainak kutatásai bizonyították [Csépe 2006: 180]). Ebben a módszerben ügyeltek a szótagokra is, a XIX. század végétől pedig képekkel is illusztrálták az abécéskönyveket (Adamikné 2016: 41–42).

A nyelvtan tanítása

A módszeres nyelvtanítástól való gondolkodás valamivel korábbi, mint az eötvösi törvény. Nagy László, a korszak legelesebbnek tartott tankönyvszerzője szerint a ta-

nítás csak induktív módszerrel történhet (Adamikné 2016: 47), vagyis először a szemlélt jelenségeket kell venni, s csak utánuk jöhetnek a szabályok. A kitűzött célt kétféleképpen lehet elérni: a nyelvérzék és a nyelvtudat fejlesztésével. A kettő közötti különbség, hogy a nyelvérzék öntudatlan, amely „ellehet a nyelvtan sajátlagos tudása nélkül”, a nyelvtudat viszont „az a képesség, melynél fogva akár beszédben, akár írásban, valahányszor szükséges, öntudatosan tudjuk a nyelvet a nyelvtan útmutatásai, szabályai szerint használni”. Nagy László így folytatja: „A nyelv helyes használatában sokkal biztosabbak vagyunk, ha tudjuk az okokat is, melyeken a nyelv helyes használata nyugszik. [...] Az iskolának ennél fogva feladata: a tanulót a nyelvtan szabályaival megismertetni, azaz nyelvtant tanítani” (Adamikné 2016: 47).

Nagy László mellett több cikkíró és jeles személyiség (pl. Környei János vagy Simonyi Zsigmond) is hangsúlyozta, hogy a nyelvtan tanításakor voltaképpen a nyelv tanításáról van szó, nem pedig a nyelvtanéról. Az élő nyelvre kell elsősorban figyelmet fordítani, nem pedig az elvont struktúrákra (Adamikné 2016: 76). Ez a felfogás alapvetően a magyar nyelvtannak a latin nyelv tanulásakor tapasztalt öncélú grammatizálási módszereivel helyezkedett szembe: az „először-a-szabály-aztán-a-példák” mechanizmusával szemben az induktív módszert részesítette előnyben.

A mondattani elv

Abban, hogy Nagy László (vagy Simonyi) sokkal emberközpontúbban képzelte el a nyelvtan tanítását, valószínűleg az ún. mondattani elv ismeretének is szerepe volt. A korszak egyik meghatározó nyelvoktatási metódusának eredete német nyelvterületen keresendő, elterjedését Brassai Sámuelnek és Kármán Mórnak tulajdoníthatjuk. Kiindulási alapja az a herbartianus felfogás, mely szerint az anyanyelvtanításnak erkölcsi célja van, további célja pedig az érdeklődés felkeltése.

Mit értünk mondattani elven? A népiskolákban, valamint a gimnáziumok első két osztályában ún. mondattani elven tanították a nyelvtant, hiszen úgy tartották, hogy tulajdonképpen alaktani tanítás csak mondattani elven történhet. Kármán Mór, a korszak híres pedagógusa így fogalmazott: „Mondattani alapon [...] azt értjük, hogy [...] [a gyermek] a gondolatbeli és a megfelelő mondatbeli funkciók fonalán haladjon tárgyalásunk, azaz a szerint, hogy minő szerepe van a szónak, alaknak a beszédben.” A Kármán által képviselt szellemiség szerint a mondattani stúdium után szükség van egy szisztematikus összefoglalásra, azaz egy szintetikus megközelítésre – tulajdonképpen arra, amit ma is alkalmaznak a nyelvtan tanításában (hangoktól fokozatosan fölfelé épülve a mondatig, a szövegig). A mondattani elvet éppen ezért csak az alsóbb iskolai szinteken alkalmazták, a gimnázium harmadik osztályától a rendszerező, tudományos fölfogás volt az uralkodó, így a pedagógusok képzésében is.

Kármán Mór szellemiségét leginkább Simonyi Zsigmond munkásságában érhetjük tetten. Igaz, mindketten főleg a középfokú oktatás területén tevékenykedtek, de

a mondattani elv ott még nagyobb hatással formálta át a tankönyveket és a tanórai gyakorlatot.

Az anyanyelvoktatás kritikája

Ellenzője is akadt a népiskolai törvény alapján megindult anyanyelv-tanítás-virágzásnak: Hunfalvy Pál (részint a népiskolai oktatás, részint Simonyi tevékenységének kritikájaként) arra a következtetésre jutott, hogy ha majdan a gimnáziumban kétszer tárgyalják a nyelvtant (először mondattani elven, aztán pedig rendszeresen), akkor a népiskolában nem kell nyelvtant tanítani. Véggkövetkeztetése az volt, hogy „semmi-féle magyar nyelvtan nem kell olyan népiskolában, melynek növendékei magyarul beszéllenek”. Adamikné (2016: 73) szerint Hunfalvy csak azokról feledkezett meg, akik nem tanulnak majd tovább, hiszen akkor ők egyáltalán nem fognak nyelvtant tanulni.

Összefoglalás

A manapság igényként megfogalmazott funkcióközpontú anyanyelv-tanításra példaként szolgálhatnak a XIX. században már jelenlévő elképzelések, amelyek az eötvösi népoktatási törvénynek köszönhetően kaptak intézményes kereteket, és ezáltal lendületet. A három anyanyelvi tantárgy (a beszéd- és értelemgyakorlatok, az írás- és olvasástanítás, valamint a nyelvtan tanítása) ennek köszönhetően virágzott fel, de a törvény biztosította az ún. mondattani elv szélesebb körű elterjedését is mind népiskolai, mind gimnáziumi szinten.

Irodalom

- Adamikné Jászó Anna 2008. *Anyanyelvi nevelés az ábécétől az érettségiig*. Trezor Kiadó, Budapest.
- Adamikné Jászó Anna 2016. *A mondattani elv és a kisnyelvtanok. Az anyanyelvi tárgyak tanítása a magyar népiskolában 1868-tól 1905-ig*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Császár Zsuzsanna 1999. A magyar nyelv kötelező tanításáról szóló törvény (1879/XVIII. tc.) A Hon című újság tükrében. In: *Belvedere* 1999/1–2. 57–86.
- Csépe Valéria 2006. *Az olvasó agy*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kugler Nóra 2017. A magyarországi magyar anyanyelvoktatás, az anyanyelv-pedagógia helyzete a közoktatásban. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A magyar nyelv jelene és jövője*. Gondolat Kiadó, Budapest. 336–356.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2018. Bevezetés. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Osiris Kiadó, Budapest. 23–71.

BLANKÓ MIKLÓS

„SZERELEMHEZ NEM KELL SZÉPSÉG, SZERELEMHEZ NEM KELL ÉSZ.” SZERELEM EISEMANN-NÁL

Idén százhusz éve született Eisemann Mihály halhatatlan zeneszerzőnk. Számos író egyszerű és bohém szövege Eisemann nevével került be a magyar zene- és színháztörténetbe, s ezen keresztül a köztudatba, a mindennapi nyelvhasználatba.

Az 1930-as, 40-es évek kupléit, szonjonait és operettdalait a popzenén felnőtt és felnövő fiatalok nem érzik már magukénak, de az Eisemann-dalok sorai máig ismerősen csengenek, mondhatni, szállóigévé váltak, és a népdalokhoz hasonlóan beivódtak a kultúránkba.

És miért váltak azzá? Talán éppen azért, mert a legáltalánosabb emberi érzésekről van szó bennük – főként a legszebbéről, a szerelemről. Eisemann nem feledkezett meg a szerelem semelyik dimenziójáról sem: a vágyakozásról, a beteljesülésről, az elmúlásáról és az elengedésről sem. Talán nincs is olyan szerelmi helyzet, amelyre ne lehetne egy dalt találni tőle...

Azt ugyan senki nem tudja, miért van a szerelem, és mi kell hozzá, viszont azt mindenki tudja, hogy mi nem: „Szerelemhez nem kell szépség, szerelemhez nem kell ész, szerelemhez nem kell semmi más, csak szerelem kell, és kész.”

Lesz maga juszt is az enyém...

Persze ez nem mindig ilyen egyszerű – amit a kávéházakban zongorázó, majd operettszerzővé váló Eisemann is tudott –, hiszen időnként az illető nem veszi észre, hogy a másik vonzódik hozzá. Ekkor nem tehetünk mást, mint bosszúsan, de bizakodva azt mondjuk: „Lesz maga juszt is az enyém, csak az enyém, csak az enyém. Nincs egyebem, csak a remény, csak a remény.” Máskor pedig harmadikként kerülünk a „képbe”, és fájó, hogy az, akibe szerelmesek vagyunk, mást szeret: „Gyűlölöm magát, mert másé, gyűlölöm magát, mert százé, gyűlölöm magát, mert nem enyém. [...] Imádnám magát, ha egyszer észrevenne már, elhozná a vágy, ha csak egy éjszakára bár.”

Hallod-e, Rozika, te?

És amikor végre közeledik a kedves? Akkor bizonyára nem habozunk, mi mást tenénk, mint hogy a „negyvenhatos sárga villamoson, sietünk a babánkhoz”, majd rögtön megszólítjuk, hogy „Hallod-e, Rozika, te, gyerünk a moziba be!” A mozi régóta a randevúk kedvenc helyszíne, mert „egy kis édes félhomályban, mennyi, mennyi, mennyi láz van, mennyi álmunk, mennyi csókunk ég...”

A nyelvi humort sem nélkülözi az egykori Kodály-tanítvány, ha a szerelem és a konyha művészetéről van szó: „lecsó, lecsó, lecsó, lecsó, lecsókolom a rúzt te rólad.” A rúzs a legtöbb férfit valóban magával ragadja, de mire van még szükség? „Egy kis rúzs, egy kis hús, egy kis vékony selyemblúz: ez az én kis weekend-babám.” Eisemann szerint nem jó sokáig nélkülözni a csókot, mert „van, aki bevallja, van, aki tagadja, de az is akarja, sőt! Apám is azt mondta, jó a csók havonta, de legjobb naponta, sőt!” Gondolni kell azokra a helyzetekre is, amikor nem cél a kapcsolat hosszan tartása, ekkor a legjobb mód: „egy csók és más semmi, a vágyam csak ennyi, és csendben elmenni tovább.”

Eszenyi Enikő és Kern András az *Egy csók és más semmi* egykori vígszínházi előadásában (Kép: jegy.hu)

Ez az álom oly mesés...

A szerelem persze mulandó, és az egykori szerelmes nem biztos, hogy boldog marad: „maga nős ember vagy boldog, maga rossz ember vagy jó? Vagy a nőket pont úgy falja, mint a trójai faló?”. Pedig minden lány arra vágyik, hogy a világ legszebb és legokosabb ifjú férfija legyen az övé: „Holdvilágos éjszakán, miről álmodik a lány? Hogy jön egy királyfi tán, hófehér paripán.” Aztán rá kell döbbernied arra, hogy: „ez az álom oly mesés, ám de jön a tévedés: a királyfi oly kevés, és hogy jön, tévedés...”

Amikor a „királyfinak” hitt személy mégsem kell, bátran mondjuk ki: „köszönöm, hogy imádott, hogy reám így vigyázott, de ne küldjön virágot nekem.” És ne féljünk váltani sem, mert kissé ironikusan szólva: „Higgyék el, direkt egyszeregy, olyan semmi egy válasz: a nőnek egy áldás, a férje meg hálás.”

Megöl a szerelem

Az igazi nagy szerelem viszont, úgy érezzük, ölni képes. Talán éppen ezért a *Megöl a szerelem* című sláger hozta meg Eisemann Mihály számára is a sikert:

„Bárhol vagyok, bárhol vagyok, várlak
Ébren is meg álmomban is látlak.
Átsírom az éjszakát,
hátha egyszer megtalállak,
hátha egyszer boldog leszek én.
Megöl a szerelem, a vágy, a könny,
megöli a szívemet a hazug közöny.
Nélküled nincs tavasz, se ős, se tél, se nyár,
didergő lelkem rád, mint napfényre vár.
Megöl a szerelem, tudom, megöl,
nincs többé menekvés a múlt elől.
Te vagy nekem a tűz, a víz, a föld, az ég,
te vagy a végzet, teérted elkárhoznék.”

A dalszövegek szerzői: Békeffi István, Halász Imre és Somogyi Gyula

VITÉZ FERENC

LEGYETEK CSILLAGOK!

(Tőkés Lászlónak ajánlva)

„Az ugatásra jó szívvel felelek –
s reménnyel; mögöttem van már
sok álmatlan éjjel, meg varjak árnyéka
fejem fölött. Néha azt hittem, innen
már az Isten is elköltözött egyszer –
de én hozzátok kötözött csomókkal
a szívemen ébredtem minden reggel.
S elindultam felétek angyalsereggel,
ártatlanul és szelíden, mint Noé
galambja...; mert nem voltam s nem
lettem senkinek sem a balga rabja
(úgy vagyok, mint a teremtet
világnak csak egy üszkös és fényes
kis darabja, szívemben gyógyuló sebbel).

Akik azt mondják: lehet, hogy meg kellett
volna halnom, még csak nem is sejtik,
hogy életben maradni olykor nagyobb
mártíromság. S én éreztem, hogy mellém
állt egy aprócska nemzet – és egy hatalmas
égi ország, szomjas szarvasokkal. Akkor
békültem ki én is a kósza végtelennel.

Nincsen földi, csak égi bíróság – Krisztus
vérével pecsételt borítékban hozzák
az ítéletet: kegyelem nekünk. – És dicsőség
az Úrnak, mindenkinek alján, kinek hallva
hallván zengi át az óceánokat haragja,
s elszenderül aztán két fényes tenyérben,
látva a báránysegédként imádkozó partokat.

Temesvártól a tengerig, templomajtótól
a parlamentekig, harangok érces szavától

a pusztuló erdélyi falvakig, Menyőtől
Brüsszelig, fiaktól a fiakig, a fáktól az égig
s embertől az emberig futottam – értetek.
Imádkoztam fagyos ereszek alatt az anyákért,
a kenyérért s az ágyért – hogy ne féljeteK.

Megáld az Úr vagy kárhoztat a hold, amíg
nem alszom, míg reményemet bontogatom,
míg eggyé válnék veletek ocsúdó fényben;
s kutyák ugató szavára is az a válaszom,
mint régen, mikor kabátom alatt rejtegettem
mint messzi vendéget egy szebb jövőt:
Legyetek csillagok az égen!”

(2017 – Milota/Sonkád/Debrecen)

A vers születése

Weöres Sándor doktori disszertációja akár az auktori önelemző magyar *poéta doctus* hagyomány mintadarabja is lehetne. *A vers születése* csak abban az értelemben klaszszikus „tudományos próza” (mint azt az irodalomesztétika mondja), hogy műfaja nem disszertáció (tanulmány), hanem esszé.

Tőkés László (Kép: wikipedia)

Az utókor szerint Hamvas Béla volt ennek az értekezésnek az ihletője (az ő nyomán tekintette a költő a műalkotást is afféle „meditációs objektumnak” – és az írásmű is a „meditáció és vallomás” alcímet kapta). Okkal lehetett volna *ars poetica*: tudniillik a költő (leegyszerűsítve a problémakört) arról beszél, hogyan látja magát írás közben (nem véletlenül beszél oly sokat például arról: hogyan látja önmagát az alkotásban, a „trance-ban”, a „roham” lefolyásában).

A művészi alkotótevékenységet egyrészt teremtő, tudatos akaratnak tekintette

Weöres, munkának és parancsnak, a korlátlanság és a gátak közötti szépség „rögzített” megnyilvánulásnak. Persze, a „költőalkat” meghatározza nemcsak az akaratot, hanem a lehetőségeket is (és nem árt, ha a képzelőerő és az intelligencia kiegészíti egymást).

Ha tehát tudatos költészetről van szó, úgy el kell-e vetnünk az őstehetség génuszi morálját? Ha költői tudatosságot emlegetünk, félre kell-e tennünk az ihletet? (Van-e ihlet egyáltalán? – tette föl a kérdést Weöres Sándor is, aki rögtön meg is válaszolta a kérdést: „... az ihlet nem több és nem kevesebb, mint a műalkotásra alkalmas kedélyállapot” – Németh Lászlóra hivatkozva: „az agynak [...] létünk mélyéből fölszálló erekcója az ihlet”. Egyesekhez csak látogatóba jár, másokat állandóan átvilágít, és vannak olyanok is, akiben gombnyomásra működik, mint a zseblámpa...)

Másképp nem „akarat” a költészet, hanem a „nem gondolok semmire” érzése nyomasztó egzisztenciájának feloldása. Az automatikus cselekvések, az egyirányú hangulatok aztán egyirányú gondolatokkal kezdenek telítődni – néha pedig a túlaradó gyönyörködés készíti a költőt a versre. S jön azután a kijózanodás: újra kell értékelni a mindenható alkotóihletet, ki kell javítani a verset... (Nem biztos, hogy poétikailag vagy verstani szempontok szerint, hanem ki kell javítani az életet.) Újra kell élni az élményt – ami persze már egy másik élmény, s az újraélés akár heteket, hónapokat vagy éveket is igénybe vehet.

„Ha a verset nem mint kész egészet, hanem mint két időhatár között lejátszódó keletkezésfolyamatot tekintjük: a kezdetén egy alaktalan és határozatlan sejtelen áll, melyre azonban többnyire elég határozottan vissza tudunk emlékezni [...] és az utolsó stáció egészen konkrét, hiszen ez maga az előttünk álló kész költemény.”

Írtam egy verset Tőkés László 65. születésnapjára. Pontosabban: egy barátom megkérdezte, hogy mivel Tőkés László 65 éves volt, nem tudnék-e egy verset írni erre az alkalomra.

A félreértések elkerülése végett – hiszen ajánlott versek esetében bármilyen félreértés adódhat, főleg, ha a megszólított személy olyan közéleti szereplő, aki egyszerre történelmi idol, másoknak történelmi ellenfél – már most közlöm, hogy az első válaszom az volt: nem tudok. Verset írni nem tudok. Nem tudok, mert nem jutott az eszembe, hogy verset írjak. Sok mondanivalóm volna Tőkés Lászlóról, de az inkább valamilyen tanulmányba vagy publicisztikába illenék.

A kérdés-kérdés elhangzása utáni másfél órában azonban megszületett a vers. Annak ellenére, hogy nem akartam. Nem akartam verset írni, a gondolat azonban nem hagyott békén. (De a vers születésének története ennél kissé bonyolultabb. Nézzük meg előbb például a poétika-történelmi vonatkozásokat, majd néhány egyéni reflexiót fűzök a vershez.)

A műalkotás – mint az elnevezés is jelzi – nem természetes, hanem mesterséges képződmény. Hegel szerint sem természeti termék, hanem emberi tevékenység hozza létre

azt. Az erre való képesség lehet ösztönösen tudott, megadatott és megtanulható. A művészet „termékét” az ember, az emberi érzékek számára alkotják, érzékek és érzelmek összhangjával és disszonanciájával.

A művészi alkotás ugyanakkor a szellem számára is lényegileg létező dolog, feltételezi a szellemi és lelki intelligenciát, sőt, azokat fejleszti is, miközben alakítja az ízlést. Az alkotás továbbá „magábanvaló”, szubsztanciális célja van, ami az ember vizsgálatában, a szenvedélyek megtisztításában, a tanításban és a morális tökéletesítésben foglalható össze. A morálhoz hozzátartozik a reflexió, a kötelességszerű meghatározott tudata, valamint az ebből a megelőző tudatból fakadó cselekvés.

A művész mindenekelőtt ember, aki minden emberi élményét egy fokkal intenzívebben éli át a többiekénél. Sík Sándor – klasszikusokra hivatkozva – esztétikai emberről beszél, arról az embertípusról, „akinek a lelke az egész világot esztétikailag” fogja fel. Ez azt jelenti, hogy minden külső és belső tapasztalását áthatja érzellemmel, s azokat egész élethangulatával, illetve világképével hozza kapcsolatba. A külső és a belső világ ábrázolása tehát az alakítás révén válik kifejezéssé.

A művészi alkotásfolyamat létrejöttének alapfeltétele az alkotásra való tehetség, és ennek fontos eleme a művészi képzelet. A képzelet azonban nem azt jelenti, hogy a semmiből születik meg valami, hanem a képzeletet is valamilyen élmény előzi meg. Az élményt abban az értelemben nevezzük külsőnek vagy belsőnek, hogy annak tárgya a külső valóság-e vagy valamilyen tudatbeli mozzanat. Az ilyen értelemben vett belső élménynek sokkal nagyobb a jelentősége a művészi alkotásfolyamatban. A külső valóság belső megélése bármikor felhasználható és alakítható élményként raktározódik el az alkotóban, melyek később emlékezetként (vagy éppen esztétikai motívum formájában) kerülnek elő.

A művészi élménynek tulajdonképpen bármi lehet a tárgya, sőt, egészen más természetű is lehet, mint a hozzá kapcsolódó műalkotás. Borges *A költői mesterség* című előadaskötetének első tanulmányában (*A költészet rejtélye*) arról beszél, hogy a költészet misztikuma nem valamilyen távoli és megfoghatatlan dologban, hanem a hétköznapi életben, az emberi viselkedésben rejlik.

„Amikor esztétikai műveket forgattam, mindig az a kínos érzés kerített hatalmába, hogy olyan csillagászok könyvét olvasom, akik még sosem vették szemügyre a csillagokat. Vagyis úgy írtak a költészeletről, mintha a költészet valamiféle feladat volna, s nem az, ami valójában: szenvedély és élvezet. Elolvastam például nagy tisztelettel Benedetto Croce esztétikatanát, s ott azt a meghatározást találtam, hogy a költészet és a nyelv 'kifejezés'. Nos, ha itt valaminek a kifejezésére gondolunk, akkor visszajutunk a tartalom és forma régi kérdéséhez; ha pedig nincs semmi konkrétum, ami kifejeződne, akkor semmit nem kapunk ettől a meghatározástól. Szóval tisztelettudóan elolvassuk a definíciót, aztán másfelé vesszük az utunkat. Például a költészet felé; az élet felé. Hisz az élet, biztos vagyok benne, csupa költészet. A költészet nem valami távoli dolog – a költészet, mint majd látni fogjuk, itt áll lesben az utcákon. Bármely pillanatban lecsaphat ránk.”

Természetesnek tűnik (tényleg természetesnek tűnik?), hogy Vörösmarty *Merengőhöz* verséhez a merengő Laura megpillantására, az életfájdalom megnevezésére a haláltudatra, egy tájképhez az adott táj szemlélésére, a melankóliához a hiányra, a portréhoz a modellre, egy társadalmi regényhez a regényben szereplő alakok ismeretére van szükség. Azonban Dürer metszete, a *Lovag, halál és ördög* eredetileg jelmeztanulmány-nak készült; Wagner vallomása szerint zenei témái gyakran plasztikai jelenségekhez fűződtek; Valéry *Tengerparti temetőjének* „ihlete” pedig nem a tenger és nem a halál volt, hanem egy ritmus, amelyet a költő a tengerparton sétálva hallott.

Alakító munkája lehet a vers születésében a tudatos élménykeresésnek ugyanúgy, mint a véletlennek – noha ezt sokan tagadják, hiszen sorsszerűséget, valamilyen mélyreható törvényt látnak abban, ha bármi történik „művészig” az alkotóval. Ezzel kapcsolatban idézte Sík Sándor Márait. *Az író és témája* című reflexióban olvassuk az alábbiakat:

„Az elhatározásban, mely az írókat arra készíti, hogy egy alakkal, eseménnyel, jelenséggel irodalmi formában foglalkozzék, bizonyosan szerepe lehet a véletlennek is. De ez a véletlen akkor tud csak hatni az író lelkére és idegzetére, ha alkatrészei mély és titkos rokonságban vannak az író lelkének alapanyagával, bizonyos szemlélettel, hajlammal, azzal az egységes magatartással, melynek alkotóeleme a jellem, az értelem, az érzelmi készség, a műveltség és a hajlam. Nem hiszek abban, hogy az író „elhatározza” témáját. Az anyag, melynek végül gondolati és művészi formát kényszerül adni az író, azonos elemekből áll össze, mint életünk titkos, élményszerű anyaga. Mert az élet nem csak testi és szellemi folyamatok összessége, az élet az egyén számára egyfajta, szigorúan személyi jellegű élmény, amely elől kitérni, megszökni az irodalomban éppen olyan kevésbé lehet, mint a valóságban. Az élmény az a vonzó és szelektáló erő, amely kijelöli az író számára a jelenséget, alakot, tüneményt, mellyel vagy akivel sorszerűen foglalkozni kénytelen... Írni annyi, mint végzetes és másíthatatlan formában kifejezni azt az élményt, mely életünk parancsa és tartalma.”

Ennek a parancsnak a teljesítéséhez szüksége van az alkotónak ihletre, ami igen „veszélyes fogalom”, de nem nélkülözhető fogalom, mert az értelemnek és érzelemnek, a tudatosnak és tudattalannak, a passzív és aktív magatartásformának, a szabadságnak és szükségszerűségnek a művészi alkotásban való egysége az ihlet fogalma nélkül hiányosan értelmezhető.

Az ihlet elsősorban érzelmi felfokozottságot jelent, a gondolatok hirtelen, mintegy személytelen felvillanását. Flaubert szerint „a költői vízió mindig örömmel teli, valami beáramlik a lélekbe, s az ember azt sem tudja, hogy hol van”. Az ihlet általában nem hosszan tartó, Arany János csak percről beszél, Goethe pillanatról. Mindig szeszélyes, egyszer jön, máskor nem, irányíthatatlan, s olyan felsőbb adomány, amiért nem a művész a felelős. Az alkotó szempontjából azonban az ihlet mindig az esztétikai valóság átélt teljességét jelenti. Weöres Sándor szerint az ihlet nem választható külön az élménytől, máskor lehet, hogy csak matematikai képletmegoldás: költői agymunka.

Magam már többször is leírtam, hogy ihlet helyett inkább létrehívó alkalomról beszél-nék: érezni kell a pillanatot, amikor én már nem én vagyok, amikor nem itt vagyok – ami-kor már nem is vagyok... Az ihlet az a pillanat, amikor bárhol és bárki lehetek.

Ez (vagy valami hasonló dolog) történt meg 2017. május 21-én, amikor Szabó Szi-lárd barátommal Milotáról Debrecenbe utazván (a Kecskési Tollas Tibor-emlékmű avatása, majd Zsigmond Dezső tiszacsécsi Gulag-filmforgatása után Tőkés Mártont, a püspök kisebbik fiát is meglátogatva Nyírbátorban), hirtelen elhangzott a kocsiban a kérdés: nem írnék-e egy verset Tőkés Lászlónak, aki április elsején töltötte be a 65. születésnapját. (Július 9-én úgyis találkozunk Milotán, éppen aznap beszéltük meg a programot: Fülöp Sándor emlékkiállítás után Tőkés László tartja az ünnepi istentisz-teletet – előző este felolvashatnám a verset...)

Azt mondtam, hogy a vershez „hangulatba” kell kerülni, ismerni kell a „tárgya-mat” – nem is gondolva arra, hogy a tárgy most egy ember, egy református püspök, egy európai parlamenti képviselő, egy hős és egy mártír, egy üldözött ikon, aki folya-matosan önmaga, s aki folyamatosan harcban áll azokkal, akik nem tudják vállalni önmagukat...

Lassan robogott az autó az éjszakában, s mivel mindig van nálam toll és üres papír, ebben a folyamatos robogásban cikcakkos betűkkel próbáltam meg leírni mindazt, amiről azt hittem, hogy nem tudom leírni. Éreztem, hogy vannak leírhatatlan dolgok is, hogy vannak megfogalmazhatatlan igazságok.

Előbb észre sem vettem, hogy egyes szám első személyben beszélek. Beleképzel-tem magam Tőkés László életének néhány (általam is ismert) epizódjába, ebből pedig továbbgondoltam az életét: vissza és előre az időben. S amit továbbképzelttem, azt végül ösztönösen le is írtam. Ha lehet ezt mondani, egy kicsit Tőkés László lettem: eggyé váltam egy pillanatra azzal, amit írtam (persze az egyes szám első személy sokat segített ebben). Aztán a vers félbeszakadt: megérkeztünk Debrecenbe, én pedig csak július 7-én, a milotai kiállítás és reformációs ünnepi istentisztelet előtt két nappal, a Sonkádra tervezett találkozónk előtti estén vettem újra a kezembe a tenyérbe szabott kartonlapokat (ilyenekkel a zsebemben járok mindenhová, nehogy elszalasszam az „ihletet”). Akkor jöttem rá, hogy majdnem kész a vers, csak be kell fejeznem. Ez a be-fejezés a csillagok utáni rész – és ezt a befejezést adják a csillagok. Nem volt holdfény, nem ugattak a kutyák, talán még azt sem tudtam, hogy milyen messze van Brüsszeltől Menyő – és nem beszéltem Istennel.

Most azonban már tudom, hogy szólt hozzám az Isten.

Verset írni Isten nélkül talán nem is lehet.

BLANKÓ ESZTER

ILLUSZTRÁCIÓSorozat a HÍD-AVATÁSHOZ

Az egyetemre benyújtott koncepció vázlata

2017-ben Arany János születésének kétszázadik évfordulóját ünnepeltük. A gimnáziumi irodalomtanulmányaim mellett emiatt még inkább felfigyeltem Arany művészetére, melyből leginkább az *Őszikék ciklus* fogott meg. A verseket hallva a jelenetek mozgóképszerűen idéződtek elő bennem, és ezért választottam a felvételig beadandó feladatom témájaként a számomra legkedvesebbet, a *Híd-avatást* (1877).

Arany e versében a frissen megépült Margit hidat az arról magukat Dunába vetőkkel „avatja fel”, felhíva ezzel a kortársak és az utókor figyelmét a társadalom kiszorítottjaira. A költő pár sorban egy-egy emberi sorsot jelenít meg, és azokat mozaikszerűen illeszti egymáshoz – a történet kohézióját a különböző élettörténetek szinte egy időben és egyformán való befejezése kapcsolja össze, ezáltal haláltáncot alkotva.

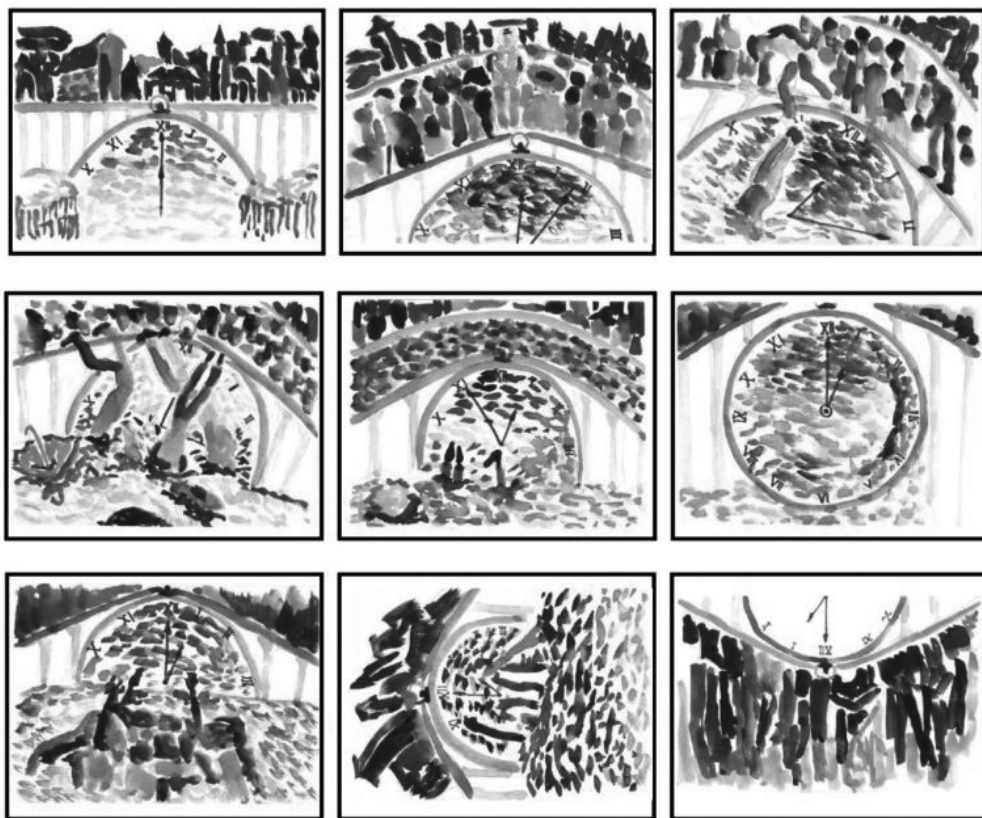
A híd sziluettjébe formai hasonlóság alapján – metonímiaként – az időt ábrázoló órát szerkesztettem bele, és ezen keresztül ábrázoltam az Arany-ballada időbeli síkjának gyors előrehaladtát.

Az első képen még üres hídra idővel kisebb tömeg érkezik, lehajtott fejű, elmosódott arcú lények, akiknek a mindennapiságát számomra az arctalanság fejezi ki. A híd korlátjáról magukat mélybe vetők elvesztik utolsó reményüket és ezzel együtt realitásérzéküket. Ezt a fejjel lefelé történő eséssel próbáltam érzékeltetni, míg az ugrás pillanatában bekövetkező bizonytalanságot a testek hanyag tartása jelzi.

A Duna csillogó kékje magába nyeli az öngyilkosokat. Nem hagytam figyelmen kívül Arany vélhetően tudatos vízszimbólumát sem: a víz a természet körforgását, az örök visszatérést szimbolizálja (az ember anyaméhbeni állapotára is emlékeztet), így tehát a reményvesztettek a halálukkal visszatérnek a körforgásba. Mindezt úgy értelmeztem, hogy haláluk nem oldja meg a sorstársaik problémáit, ezért a történelem újra és újra „megszüli” azokat a marginális figurákat, akik ez esetben a halált választják.

A híd és a mögötte lévő város sémája a fejlődést jelenti – ez adja a vers tulajdonképpeni paradoxonját, miszerint a fejlődő társadalmi, gazdasági és technikai vívmányoknak köszönhetően megépülő híd mégsem hoz örömet annak használói számára, pusztán öngyilkosságuk elkövetésének helyszínéül szolgál.

Az utolsó képeken a folyóban rejlő fekete alakokkal a halottakat ábrázoltam. A híd igen rövid idő alatt kiürült, a Duna viszont megtelt holtakkal, azok végső nyughelyévé, a társadalom névtelen áldozatainak tömegsírájává vált.

Blankó Eszter: Hid-avatás

Blankó Eszter eredeti, színes illusztrációját megtekinthetik ezen a linken: <https://mnyknt.hu/2018/08/23/illusztracio-sorozat-a-hid-avatashoz/> (A szerk.)

BALÁZS GÉZA

EZ A NYELV...

Általában

Ez a nyelv: titkos nyelv, amelyet többnyire sehol nem értenek.

Ez az a nyelv, amelyet a világ legnehezebb nyelvének tartanak.

Ez a nyelv: kis világnyelv. Nincs a világnak olyan része, ahol ne találkoznánk olyanokkal, akik értik, akik valaha értették, akik érteni vélik. Vigyázz, ha a világban jársz, nem tudhatod, hogy mikor hallgatnak ki, ha magyarul beszélsz. A leghetlenebb és legkínosabb helyzetekben, például Guatemalában és Laoszban fogják megragadni a válladat: te is magyar vagy?

Figyeljék meg a következő két mondatban a tárgy és a határozó ősi váltakozását: Ez a nyelv, amelyet már nem beszélnek 15 milliónyian. Ez a nyelv, amelyen már nem beszélnek 15 milliónyian.

Történelem

Ez a nyelv, amelyet ős-Napkelet ilyennek álmodott.

Ez a nyelv, melynek gyökereit annyifelé keresték: Szibériában, az Ural vidékén, a Kaukázusban, az Altájon és Mezopotámiában.

Ez a nyelv a honfoglalás nyelve.

Ez a nyelv, amelyet Julianus barát megtalált 1237-ben a Volga mentén.

Kőrösi Csoma Sándor nyelve, aki Keleten kereste a magyar szavakat.

Ez a nyelv, amelynek archaikus népi imái évszázadokat, talán egy évezredet is átölelnek, s nemzedékek mormoltak, még akkor is, amikor már nem értették minden szavát.

Ez a nyelv, amelynek első szavait a X. században írták le.

Ez a nyelv a névtelen barátok és apácák nyelve, akik évszázadokon át körmölték a jövőnek, nekünk ennek a nyelvnek írásban még rosszul formált szavait. Hittek benne, hogy lesznek, akik később olvasni akarják. És ma is tudjuk olvasni a XIV. és XV. századi kézzel írott szövegeket. Szent Ferenc vagy Szent Margit legendáit.

Mátyás király nyelve. Akinek nevét szülővárosban nem lehet nyilvánosan anyanyelvén kiírni. Latinul lehet.

Ez a nyelv, amelyet regösök tartottak fenn.

Ez a nyelv a mesemondók, a prédikátorok, a falusi tanítók nyelve.

Ez a nyelv, amelyet vállalt Balassi Bálint, amelyre lefordította a *Bibliát* Károlyi Gáspár, a tudományokat Apáczai Csere János, amelyért mindétig fáradozott Kazinczy Ferenc. S amiért lassan kétszáz éve zárandokolunk Kisbányácskára, azaz Széphalomba, hogy fejet hajtsunk a szent öreg emléke előtt. S ahol az utókor előbb emléksarnokot, majd múzeumot emelt. S ahol ma minden évben Szép magyar beszéd versenyt rendeznek.

Ez az a nyelv, amelynek Széchenyi István tudományos társaságot, akadémiát álmodott, hogy legyen anyanyelvén jövője. Amelynek gazdag szótárt készített Czuczor Gergely és Fogarasi János.

Az első rádióbemondók nyelve, akik ünnepi öltözetben, megilletődve ültek a mikrofon elé. Amelyen megszólalt 1925-ben a Magyar Rádió.

Zrínyi Miklós még nehezen gördülő nyelve, Jókai, Mikszáth, Móricz, Tamási Áron, Márai nyelve.

Petőfi, Arany, Ady, Babits, Kosztolányi, József Attila, Radnóti, Pilinszky, Weöres, Nemes Nagy nyelve...

És Galgóczi és Fejes Endre nyelve...

Sinkovis Imre és Berek Kati nyelve. És Cseh Tamás nyelve...

(Kép: BG)

Szétszórattatás

Ez a nyelv, amelyen csaknem száz éve nem mindenki beszélhet büntetlenül.

Ez a nyelv, amelyet olykor vállalni kell.

Ez a nyelv, amelyet göggel, büszkeséggel egyesek levetkeznének.

Ez a nyelv egykori hallgatóim nyelve, akik elmentek Magyarországról. Ez a nyelv egykori tanítványaim nyelve, akik őrzik és szeretik.

Ez a nyelv szexi nyelv, mondja nekem egy afroamerikai nő Belize-ben.

Ez a nyelv mihez hasonlítható? – kérdezik tőlem Indiában.

Ez a nyelv hasonlít a spanyolra – állítják Óceániában.

Ez a nyelv a szüleim nyelve – mondja egy izraeli család.

Ez a nyelv a nagyszüleim nyelve – mondja egy hollandiai férfi... Annyit tud magyarul, hogy Jo napot kívánok, meg Egeszsegedre...

Ez a nyelv a valamikori őseink nyelve, vallják Szudánban és Dél-Egyiptomban a magyarábok.

Ez a nyelv: Budapest. Budapest nyelve.

Ez a nyelv: a magyar lányok. A csodálatos magyar lányok...

Ez a nyelv: Puskás Öcsi nyelve. Ez a nyelv: a golyóstoll, a Kandó-mozdony és a Rubik-kocka nyelve.

Kötélékek nyelve

Ez a nyelv nagyszüleid, szüleid nyelve. Nagyanya- és anyanyelv.

Ez a nyelv: az öröm nyelve, a játék nyelve, a szeretet nyelve, a hagyomány nyelve.

Ez a nyelv a panaszkodás és a békétlenség nyelve.

Ez a nyelv írók, költők, színészek, tanárok, papok, médiamunkások, politikusok eszköze; nyelvészek kutatási területe.

A gyorséttermek, a telefonos ügyfélszolgálatok és a segélyhívó vonalak nyelve. A taxik, a pénztárosok, az árufeltöltők, sőt a MÁV-hangosbeszélők nyelve. Az informatikusok nyelve.

Ez a nyelv a barátság és a szerelem nyelve, a gyermek nyelve, az elhaló szavú haldokló nyelve... Megdöbbenő följegyzések vannak arról, hogy valaki, aki ezen a nyelven

tanult meg beszélni, és élete egészét más nyelvű közegben élte, halála óráján már csak ennek a nyelvnek a szavait ismételte: mama, papa, szél, kék, ég, madarak...

Ritka nyelv, kevesek tulajdona.

Összefoglalás

Ez a nyelv őseurázsiai nyelv – a mi nyelvünk. Masszív anyagból van, kemény, mint egy meteorit, őriz titkokat, nem adja meg magát bármilyen grammatikának, szókinccse láthatatlan szálakkal kapcsolódik össze, több ezer éve formálódik, gondolkodásmód,

(Kép: BG)

mentalitást, identitást fejez ki. Őrzi ezer évek tapasztalatát, őseid szavait, olvasmányaid személyiséget formáló sorait, sajátos kollektív tudatalattit, hallgatólagos tudást, mely váratlanul, nem is sejtve, esetleg álmodban, fájdalomban vagy örömdben tör fel. Baráti és szerelmi beszélgetésekben tör utat magának.

Ez a nyelv, amelyen hangosan beszélnek buszon, metrón, villamoson, s bevallom, olykor-olykor fölkapom a fejem: hogy lehet, hogy magyarul beszélnek? Vannak még, akik magyarul beszélnek?

Ez a nyelv, amelyet te szabadon alakíthatsz. Szavait, nyelvtanát használod és alakítod, rongálsz vagy javítod, mindenesetre változtatod. Tudsz vele játszani, tréfálkozni, udvarolni, tudod vele kéretni és talán meg- vagy odaadni magad. Tudod minden árnyalatát, rezdülését.

Ez a nyelv, amelyet egyesek, a jelenlévők, tanárok és diákok, megilletődött szülők, Győr város vezetői ma itt emlegetnek.

Ez a nyelv, amelyet kicsit még jobban szeretnénk tudni, ismerni, hangsúlyait és hanglejtéseit is érteni, és ezért, ha lehet, Kazinczy-érmet, jutalmat kapni.

És hidd el! Ő is, a magyar nyelv is ismer téged. Mert nemcsak arról van szó, hogy mi kényre-kedve használjuk ezt a nyelvet, hanem bizony arról is, hogy ez a sok ezer éves hagyomány téged is formál. Nemcsak mi formáljuk, alakítjuk a nyelvet, hanem bizony ő is formál, irányít, meghatároz minket. Akkor is, ha ezt nem is sejtjük.

Hogy miről beszéltem? Hogy kiről beszéltem? A magyar nyelvről. Meg a magyarokról. Egykor volt, ma élő és utánunk következő magyarokról. Rólad. Rólam. Rólunk.

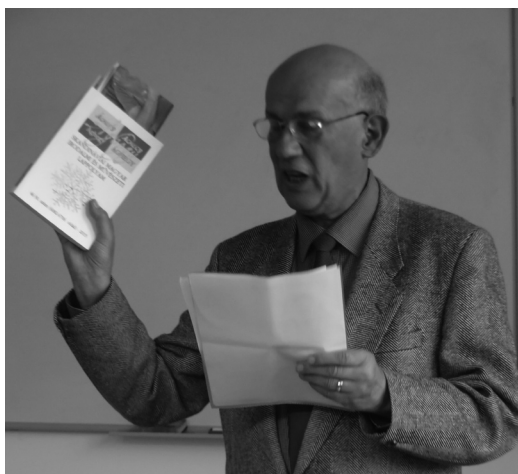
Elhangzott az 53. Kazinczy-verseny győri városházán rendezett megnyitóünnepségén 2018. április 20-án. (A szerk.)

MORITZ LÁSZLÓ

A MAGYAR KULTÚRA NAPJA KÁRPÁTALJÁN

2018. január 18. és 19. között emlékeztek meg a magyar kultúra napjáról Beregszászon és Munkácson a *Himnusz* megírásának 180. és Kölcsey Ferenc halálának 195. évfordulója alkalmából.

Beregszászon a Magyar Értelmiségek Kárpátaljai Közössége (MÉKK) elnöke, Dupka György vezetésével emlékeztek és koszorúztak Kölcsey Ferenc emléktáblájánál, annak a postaépületnek a falán, ahol közel kétszáz éve Kölcsey Ferenc Szatmárcsekéről begyalogolva, beszekerezve leveleit feladta. A szép számmal egybegyűlt beregszászi magyaroknak rövid beszédet mondott Beke A. Mihály Magyarország beregszászi konzulja, Pocsai Vince református lelképásztor, a Magyar Kultúra Lovagja, valamint Moritz László alelnök a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága képviselőjében.

Moritz László (Kép: BG)

Délután kezdődött a Beregszászi Értelmiségi Fórum 2018 nevű rendezvény a beregszászi Európa–Magyar Házban. Vitaindítóként – távollétében – felolvasták Pomogáts Béla írását a *Himnusz*ról. A vitában többen felszólaltak, értékelve a magyar kultúra napja, valamint a *Himnusz* óriási jelentőségét a magyar nemzet életében, majd sor került a díjak, kitüntetések átadására (kárpátaljai nívódíjak, az Együtt Nívódíj, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet oklevelei). Zenés irodalmi összeállítással, könyvbemutatóval, képzőművészeti kiállítással folytatódott a fórum.

Másnap, január 19-én a munkácsi várban Mátyás király emléktáblájánál koszorúzott az UMDSZ és a KMMI. A 2018-as Mátyás király évét méltatta beszédében Dupka György, a MÉKK elnöke. Az MNYKNT nevében Moritz László alelnök beszélt nagy királyunk kolozsvári születésének körülményeiről és a kolozsvári Mátyás királyt és vezéreit megörökítő, az UNESCO oltalma alatt álló Fadrusz-szoborcsopotról. Az emléktáblára került az MNYKNT koszorúja is.

ADAMIKNÉ JÁSZÓ ANNA

FEBRUÁR 18-A, JÓKAI SZÜLETÉSNAPJA LETT A MAGYAR SZÉPPRÓZA NAPJA

„Jókai egész pályáján nélkülözi a tárgyilagos bírálatot” – írja Mikszáth (Jókai Mór élete és kora II. 146). Mi sem kaptunk róla méltó értékelést az egyetemen. *A jövő század regénye* I. kötetében saját sorsát is előrevetíti (1952-ben járunk): „Az a tündéri kert azon a tájon lehet, ahol hajdan egy magyar költő háza állott, akinek munkáit akkor sokan olvasták. A kis ház köveivel rég árkot temettek már, s a költő munkáit csak az új kor Toldy Ference ismeri még; az egész, ami megmaradt belőle a jövő század számára, tán csak az a három ezüstlevelű hárs, miket saját kezével ültetett; azokat nem fogja kivágni senki, mert virágaik gyógyillata megvédi őket, s a hajdani gazda neve a kéregbe vésvé tovább él...” – Jókai egyben tévedett: a mai kornak nincsen Toldy Ference, nincsen szintézist teremtő irodalomtörténet-írás. Az új akadémiai irodalomtörténetben fragmentumok vannak: Jókairól csak szabadságharcos novellái és akadémiai székfoglalója kapcsán írnak, mintha regényei nem is léteznének. Az Akadémiai kézikönyvek sorozatban közzétett Magyar irodalom című kötetben (2010) három Jókai-mű – igaz, nagyon szép – elemzése szerepel: *Egy magyar nábob*, *A jövő század regénye*, *Sárga rózsza*. Ennyi volna Jókai életműve? Erről tájékoztatják a mai olvasóközönséget? Ezt fogja követni a közoktatás? (Egyébként ebben az „átfogó” tájékoztatásban Móra neve nem szerepel, Gárdonyié csak mellékes említésként három helyen.)

Jókai mindig költőnek mondta magát, s valóban költő volt, prózája tele van érzelmekkel. Lehetséges, hogy kevesebb az igény erre az érzelemdús nyelvezetre? Lehetséges, hogy igaza van Vértess O. Andrásnak, amikor azt írja, hogy érzelmi világunk változása (beszűkülése) érzékelhető a nyelvi változásokban? (L. Vértess O. András: *Érzelmi világunk és a nyelv történeti változásának kölcsönhatása*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1987.)

Lehetséges, hogy a mai embertől távol áll az az érzelmi gazdagság, amelyet Jókai önt szavakba műveiben? Reménykedjünk, talán csak múló divat a katarzist elutasító ironia és távolságtartás.

Nagy igazságot ír le Mikszáth a következő sorokban: „Mikor végre kész a mű gerince, akkor leül írónk, és a búбайos tolla alatt születik meg a voltaképpeni regény, szaporodnak az alakok, és támadnak gyönyörűbbnél gyönyörűbb epizódok. Úgy viszi őt a saját fantáziája, ahogy aztán az ő írása minket, olvasókat ragad ellenállhatatlanul unгон-berken keresztül az ő eszményített világába, nem is gondolkozunk már, csak követjük elkábulva, megmámorosodva költészetének illatától, nyelvének zengésétől és humorának édességétől, még az is, aki nem mulatni akart, hanem bírálni, még a kritikus

is elfelejti célját, lecsapja hibákat kijegyző ceruzáját, s rohan-rohan a tündéries pompába öltözött betűerdőkön át mosolyogva, könnyezve, ahogy a nagy költő akarja, s felkiált a végén, mint Erdélyi János: Jókait nem kell bírálni, Jókait élvezni kell” (Jókai Mór élete és kora II. 56).

Hamvas Bélát idézhetem erről: „Az öt génusz ereje – a derűs életeszmény (Dél), a kultiváltság és a szociális egyensúly (Nyugat), a természetközelség és érzékenység (Észak), a szabadságvágy (Kelet) és a szövevényes gazdagság (Erdély) – ma és most elsősorban a személyiség kérdése, de olyan értelemben, hogy a népen belül egység és rend és magas színvonal csak abban az esetben valósítható meg, ha ez az öt génusz az emberek sokaságában harmonikusan tudatossá válik. Magyarak lenni annyit jelent, mint az öt génusz világában egyensúlyt teremteni. És ez az egyensúly az, ami történeti emlékezetünk szerint még senkiben sem valósult meg. [...] És az egység nem is valósult meg később sem, egyedül Jókai műveiben. Jókai az egyetlen író, aki az ország minden helyén egyaránt odahaza van, otthon úgy, ahogy az ember csak otthon lehet, meghittén és oldottan, meleg pillantással. Az embereket és a dolgokat úgy nézi, hogy azok hozzá tartoznak, és ő hozzájuk tartozik. Erdélyi leírásai éppen olyan magyar génusztájak, mint a felvidékiek vagy az alföldiek vagy a nyugatiak. Éppen olyanok, mint a városok és a falvak és a tanyák. Jókai számára Pozsony éppen olyan otthon, mint Brassó vagy Lőcse, Komárom vagy Pest. Minden ábrázolásában azonnal felismerhető, hogy az ember, akiről beszél, keleti vagy északi vagy erdélyi, anélkül, hogy elmondta volna, honnan jött, a Szepességből vagy a Csallóközből vagy Székelyföldről. Aki előtte vagy utána tájrol vagy emberről, szokásról vagy eseményről beszélt, regionális volt és maradt...” (Hamvas Béla: A magyar Hüperion II., 94–96).

Jókai nemcsak országunk minden táján volt odahaza, hanem átélte, megörökítette egész történelmünket (csak néhány könyvét idézem): az ősidőket (*A varchoniták*), a középkort (*Bálványosvár*, *Minden poklokra keresztül*), a zivataros évszázadokat (*Fráter György*, *Erdély aranykora*, *Török világ Magyarországon*), a kuruc-labanc világot (*Szeretve mind a vérpadig*, *A lőcsei fehér asszony*), a „békésebb” (?) 18. századot (*Egetívó asszonyszív*, *Rab Ráby*, *A névtelen vár*), a reformkort, a szabadságharcot, a bukás szomorú éveit, az újrakezdést. Hősei közül beilleszkedett az új világba Garanvölgyi Aladár (*Az új földesúr*) és Berend Iván (*Fekete gyémántok*), de sokan képtelenek voltak életüket folytatni, megdőbbszentők ezek a szomorú regények: *Enyém, tied, övé*, *Mire megvénülünk*, *Akik élve halnak meg*. Meggyőződésem, hogy Jókai sosem tudta az 1849-es bukást feldolgozni (Aranyhoz hasonlóan), csak ő sosem beszélt rejtett érzelmeiről, megbántódásairól (erről Mikszáth is ír). Tegyük hozzá, hogy legszebb parlamenti beszédét a rokkant, szegény, koldulásra kényszerült hajdani honvédek ügyében mondta.

Vádolták azzal is, hogy nem mindig hű a történelmi eseményekhez. De ő a korok hangulatát akarta érzékelteni. Oral history az ő életműve, ennél korszerűbbet ma el sem lehet képzelni!

És ami művészeténél is fontosabb: ő „tartotta írásaival millió és millió emberben a honszerelmet, midőn azt mindenfelől oltogatták, élénk tárta az ország múltját lángoló lelkesedéssel, főséges ihletével kirajzolta jövőjét, neki élt, neki dolgozott szíve vérével, minden porcikájával s kivíván a maga számára a világ csodálatát, annak a palástjával betakarta hazáját” (Jókai Mór élete és kora II. 185).

Valóban kivívta a világ csodálatát: fogadta őt s egy egész délelőttöt beszélgetett vele Bismarck herceg, a vaskancellár, szerette regényeit Viktória királynő és Zola, s lelkesen olvasták minden angolra lefordított művét amerikai tanítványaim. Nekünk büszkének kellene lennünk arra, hogy van egy világszerte ismert művésznünk, s kultuszát újra kellene élesíteni, ápolni, gondozni. Remélhetőleg erre jó alkalom lesz a magyar széppróza napja.

Jókai Mór szobra szülővárosában, Komáromban (ma Komarno, Szlovákia; kép: MZs)

Megjelent az Édes Anyanyelvünk 2018/2. számában. (A szerk.)

POMOZI PÉTER

ANYANYELVEK NAPJA – ÜNNEPI TÖPRENGÉSEK

Ismét túl vagyunk egy anyanyelv napján, kipipáltuk február 21-ét is. Koccintani sok okunk nincs, de ez az ünnep nem is a pezsgővel koccintós-hátradőlős fajtából való. Sem Kárpát-medencei magyar nyelvi hazánk, sem pedig a világ globális nyelvi folyamatait szemlélve nincs okunk elégedettségre. Sokkal inkább számvetésre, felelős igazmondással tudatosított tényekre, ezekből következő tennivalóink összegzésére, s ha kell, újrafogalmazására van szükség.

Vannak kisebb és nagyobb kérdőjeleink: legnagyobb a Föld nyelveinek-kultúráinak szenvtelenül nyugtázott eltűnése. Csak Ausztráliában több száz nyelv némult el örökre az utóbbi negyedszázadban, az őshonos nyelveknek csaknem a fele! Sírba szállt velük olyan ősi kulturális emlékezet, helyenként tíz-tizennégyezer éves, amely párat-

Kazinczy Ferenc szoba Sátoraljaújhelyen (Kép: BG)

lan volt egész bolygónkon. Eközben a közepes nagyságú, fejlett írásbeliségű nyelvek, mint amilyen a magyar is, versenyképességi kilátásait is sújtja néhány killer-language növekvő dominanciája. A beszélők anyanyelvbe vetett reménye csökken, eltolódik a hangsúly az egyéni érvényesülést jobban segítő világnyelvek irányába. Ám a mindent felfaló lingua francák sem gyarapodnak másban, mint beszélőik számában. Korunk tömegkommunikációjának gyökeres átalakulása ugyanis válogatás nélkül minden nyelv színtelenedéséhez, a grammatikai és lexikai képességek gyorsuló csökkenéséhez vezet. A Facebook-kommunikációhoz nemhogy Arany János vagy Shelley nyelvi csúcscsücs, de nagyszüleink ízes, teremtő nyelvhasználatára sincs többé szükség. Hamarosan elég lesz egy B2 a napi boldoguláshoz. Hogy mit művel mindez a művelődéssel, az emberi kapcsolatokkal, milyen gazdasági veszteségekbe is sodor egyúttal, erről már mélyen hallgatnak a technokrata, „realista” ideológiagyárosok. Az anyanyelvek napján mi ne hallgassunk róla!

Nem biztos persze, hogy kisebb kérdőjeleink kevésbé fontosak. Miért nem képes ez az anyanyelv napi kezdeményezés túlnőni áldozatkész, de szűk értelmiségi körök alkalmain? Miért nem kelti fel a magyar szakos tanítók és tanárok többségének támogató érdeklődését? Vajmi kevés gimnazista ismerősüinktől hallottam olyat, hogy iskoláikban e nap a nyelvünkről, nyelvi jövőnkről szóló együttgondolkodás alkalma lett volna. Ki sem merem mondani, akár egy egész magyarnyelv-órát érdemelt volna. Ehhez persze folyamatosan jó, diákokat motiválni képes magyarázókat kellene tartani honunk közoktatási terein. Keserű tapasztalatok mondatják velem, ez koránt sincs mindenfelé így. Márpedig biztonságos családi, óvodai s majdan iskolai nyelvi háttér nélkül nincs pozitív nyelvi jövő, mert ahhoz a magyar anyanyelvűek és a magyarral kapcsolatba kerülők pozitív nyelvi jövőképe is kellene.

Nem ünnepi szóvirág, hogy az anyanyelv egyben a nemzeti jövő kulcsa is. Anyanyelv nélkül nincs nemzeti jövő. Trianonnak a magyarok lelki közösségét máig bénító, máig romboló traumáját éppen egy pozitív, Kárpát-medencei, sőt globális magyar nyelvközösségkép kialakításával lehet meghaladni. Lehet sok pénzünk, ha jó a gazdaságpolitika, akár még sok utódunk is, ha a mostani jó családpolitika folytatódik, ám ha emellé világos és versenyképes nyelvi jövőképünk, magyar nyelvközösségtudatunk nincs, akkor magyar jövőnk sem lesz. Sem itt, sem másutt. A tét óriási: fel lehet ébredni egy vajdasági portán úgy is, hogy Trianontól fogva el vagyunk átkozva, átszántott rajtunk a kor, szervezett népiirtások, idegen háborúk, betelepítések sújtottak minket. Ám úgy is, hogy itt, bácskai kerítésem mögött, diófánk árnyánál ugyanúgy egy tizennégy milliós nemzet része vagyok, mint Budapesten vagy Csíkszeredában! Mennyivel másabb, felemelőbb érzés. A nemzeti közösségünket erősítő anyanyelvi jövőkép kezdete.

MORITZ LÁSZLÓ

25. KOSZTOLÁNYI-NAPOK SZABADKÁN

Ez év március 28–29-én ünnepélyes körülmények között tartották meg a Kosztolányi-napokat Szabadkán. A rendezvényen részt vett a Magyar Nyelv és Kultúra (MNYKNT) elnökségének két tagja is: Pomogáts Béla tiszteletbeli elnök és Moritz László alelnök.

A Szabadkai Városi Könyvtár és a Kosztolányi Dezső Irodalmi Napok szervezőbizottsága által gondozott rendezvényt sorozat második napján került sor a hagyományos tanácskozásra a régi Kaszinó épületében, a városi könyvtár patinás dísztermében.

Mihály Katalin, a szervezőbizottság tagja visszatekintett a Kosztolányi-kultusz szabadkai 25 évére, kiemelve néhány fáradhatatlan szervezőt, akiknek lelkes munkája révén már negyedszázada ünnepélyes keretek között tisztelegnek Szabadka nagy szülöttének emléke előtt.

Petkovics Márta, a Magyar Nemzeti Tanács Végrehajtó Bizottságának tagja köszöntötte a résztvevőket. Előadásában kiemelte Kosztolányi munkásságának jelentőségét a nyelvművelés, a magyar szavak szépsége, a hagyományok fontossága, a más nyelvek és kultúrák tisztelete terén.

Pomogáts Béla irodalomtörténész, az MNYKNT (Anyanyelvi Konferencia) tiszteletbeli elnöke, a Kosztolányi-napok szervezőbizottságának tiszteletbeli elnöke – aki az elmúlt két és fél évtizedben minden évben jelenlétével megtisztelte az

Kosztolányi Dezső szabadkai szobránál Pomogáts Béla és Moritz László
(A szervezők felvétele)

ünnepségeket – főlelevenítette fiatalkori találkozásait Kosztolányi Dezső műveivel, magába szíva azok keresztényi értékeit, a felebaráti szeretet, a közösségi szolidaritás magasztos üzeneteit.

A szintén Budapestről érkező Kosztolányi-kutató, Arany Zsuzsánna, a *Kosztolányi Dezső élete* című monográfia szerzője megosztotta a hallgatósággal az életművel kapcsolatos kutatómunka folyamán felmerült gondolatait. A fő kihívást a forrásanyagok egységes narratívává való összeállítása jelentette, mivel néhány esetben hipotéziseket kellett megfogalmaznia megbízható információ hiányában. Gintli Tibor, az ELTE Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszék docense Kosztolányi és Ady költészetfelfogásának összefüggéseiről értekezett, rámutatva a két lírafelfogás közös pontjaira is. Kolozsy-Kiss Eszter záró előadásában bemutatta a *Japán versek* című kötetét, amely Kosztolányi versfordításait tartalmazza. A könyvet ő rendezte sajtó alá, tanulmányokkal és jegyzetekkel ellátva. Mint japán szakos több éven át élt Japánban, ahol ideje nagy részét Kosztolányi japán versfordításainak elemzésével töltötte, és újabb kutatósoknak szentelte.

A tanácskozás befejeztével a termet betöltő ünneplők átvonultak a Kosztolányi Szakközépiskolához. Itt az iskola falán elhelyezett emléktábla (1993), majd a néhány lépés távolságra álló Kosztolányi Dezső-szobor megkoszorúzása következett. A magyar kulturális szervezetek és a városi könyvtár képviselői a kegyelet és megemlékezés koszorúit helyezték a szobor talapzatára, az MNYKNT (Anyanyelvi Konferencia) részéről Pomogáts Béla koszorúzta meg irodalmunk egyik legnagyobb személyiségének szabadkai emléksobrát.

A Kosztolányi-kultusz fontos eseményét jelentik a szabadkai Kosztolányi-napok, amelyeket az MNYKNT a kezdetektől fogva támogat.

Szabadka főtere (Kép: BM)

MANYSZI

Egyetemi Anyanyelvi Napok 2018

Az Egyetemi Anyanyelvi Napokat (az EAN-t) minden évben a Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézete szervezi, idei házigazdája a Mai Magyar Nyelvi Tanszék volt. A rendezvény 2018. február 28. – március 2. között tartott.

Az első két nap nagyobb rendezvényei Alumni-találkozók is voltak, a harmadik nap a versenyek jegyében telt, illetve március 2-án poszterszekcióval mutatkoztak be a Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet tudományos diákkörének diákműhelyei.

Az EAN nyitóeseménye február 28-án az Élve boncolás 2. (sic!) pódiumbeszélgetés volt a BTK költő hallgatóival. Hat költő – Evellei Kata, Fehér Renátó, Nyerges Gábor Ádám, Seres Lili Hanna, Tinkó Máté és Vida Kamilla – olvasta fel a szervezők által kiválasztott egy-egy versét. Minden verset egy vitaindító követett, amely után inspiráló beszélgetés bontakozott ki a művek poétikai sajátosságairól. A felkért hozzászólók Melhardt Gergő, Palágyi László és Szemes Botond (hallgatók), valamint Molnár Gábor Tamás, Simon Gábor és Tátrai Szilárd (oktatók) voltak. Tátrai Szilárd az Élve boncolás ötletgazdája, a program fő szervezője. Megtapasztaltuk annak az erejét, amikor hatvan

ember egyszerre, együtt olvas verset, és azt is, hogy milyen termékeny beszélgetés bontakozhat ki alkotók és értő befogadók, nyelvészek és irodalmárok között.

Március 1-jén került sor a tudományos előadásokra, amelyeknek fő témája a nyelvi reprezentáció természete volt. A fő előadó Andics Attila etológus (ELTE TTK) volt. Akutyák nyelvfeldolgozó képességéről tartott előadást érthetően, érdekesen,

(Kép: ELTE Online)

közvetlen hangnemben. Kutatási eredményei azt sejtetik, hogy a szavak feldolgozását támogató neurális mechanizmusok már sokkal korábban kialakultak az evolúció során, mint azt eddig gondoltuk, és nem csak az emberi agyra jellemzőek. A szavak használata emberi találmány ugyan, de feldolgozásuk biológiai feltételei más fajokban is meglehetnek. A Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet részéről koreferens előadások hangzottak el, amelyek nyelvészeti szempontból közelítettek a szimbolikusság kérdéséhez. Deme

Andrea a beszédhangnak a szimbolizációban betöltött szerepét, Hattyár Helga a jelnyelv sajátosságait tárgyalta, Imrényi András (a program szervezője) pedig többdimenziós hálózatban értelmezte a szimbolikus viszonyokat. Az egymáshoz szorosan kapcsolódó előadások megerősítették azt a képet, hogy a nyelv epigenetikus, kialakulásában a biológiai tényezők mellett meghatározó szerepe van a társas megértésnek, az egymásra figyelem igényének. Az előadások a Magyar jelnyelv minor és a NyelvEsély Szak módszertani Kutatócsoport jóvoltából jeltolmácsolással zajlottak. Romanek Péter Zalán munkájának eredményeképpen új nyelvészeti terminusok születtek magyar jelnyelven.

A csütörtöki programot a Tánc-szók zárta. Simon Gábor adjunktustól (Mai Magyar Nyelvi Tanszék) nemcsak táncokat tanulhattunk a Kárpát-medence néptáncokincséből, hanem felszabadító rigmusokat is, kikiálthattuk magunkból pl. azt, hogy „nem parancsol senki most”. A kiáltott rigmusok kipróbálása egyúttal izgalmas nyelvi tapasztalatszerzést is kínált: a köznyelv felől a regionális változatok felé (különösen a moldvai táncszóknál), a jelen felől a múlt felé (a körmöcbányai táncszók megidézésével), és az egyén felől a közösség felé. A tudományok szoros kapcsolata után személyközi kapcsolatok kialakítására adott módot a rendezvény a nyelv közegében.

Az utolsó napon több verseny is zajlott: digitális helyesírási (szervező zsűrielnök: Gonda Zsuzsa), versmondó (szervező zsűrielnök: Havas Judit), szép magyar beszéd és helyes kiejtés verseny (szervező zsűrielnök: Bóna Judit), valamint a Trefort-kerti tájfutás névre hallgató interaktív, multimodális többnyelvűségi vetélkedő (fő szervező: Bartha Csilla, Tücsök Dorottya). A versenyeken négy különböző karról 40 egyéni induló és két csapat vett részt.

A Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet tudományos diákkörének diákműhelyei posztterekkel mutatkoztak be, a kiállítás folyamatosan megtekinthető a Múzeum krt. 4/A épület második emeleti folyosóján (Szentgyörgyi Rudolf szervezésében).

A rendezvény alatt a kultúra kitelepült a folyosókra: könyvkiadók, a művészeti élet szereplői kínáltak könyveket és programokat az EAN vendégeinek. A rendezvény kulturális támogatói: Anyanyelvápolók Szövetsége, Apokrif Irodalmi Folyóirat, Bethlen Téri Színház, Éghajlat Könyvkiadó, Magyar Nyelv (folyóirat), Magyar Nyelvőr, Magyar Nyelvtudományi Társaság Magyartanári Tagozat, Musica Mundi Agency, Napkút Kiadó, Szépirodalmi Figyelő, Tinta Könyvkiadó, egyéni támogatónk Havas Ferenc professzor emeritus. A rendezvény fő támogatója az ELTE Alumni Központ, média partnere az ELTE Online hallgatói magazin volt.

Az idei EAN koncepcióját a kapcsolat mottó foglalja össze: a programok kapcsolatot teremtettek a karok között, bölcsészek és természettudósok, nyelvészek és irodalmárok, hangzó nyelv és jelnyelv, a kutya és az ember nyelvfeldolgozó képessége között, szöveg-zene-tánc viszonyában, a táncolás örömeiben oktatók és hallgatók között. A programsorozat három napon át megtöltötte a Bölcsészettudományi Kar tanácstermét.

JUHÁSZ ZOLTÁN ANDRÁS

96 LÉPÉSRE A SEUSO-KINCSTŐL

A forró nyári napokon – a tengerpart mellett – a legjobb hely a Magyar Nemzeti Múzeum, persze nem csak a klímaberendezés miatt. Az országos (6 állomásos) vándorútja után most nyáron érkezett meg a végső helyére a Seuso-kincs, az ELTE Bölcsészkarától csupán 96 lépésre (lemértem), a múzeum falai közé.

(Kép: JZA)

A Seuso-kincs a mi „Pogány Madonnánk”. Legalábbis a múzeum egy olyan sötét teremben őrzi a kincset, mint amilyen titokzatos és homályba vesző a története. Fotózni a teremben még fotójeggyel sem szabad, így az írás illusztrálására az interneten fellelhető, szabadon felhasználható képekből válogattam, de elragadó látvány a műkincseket egyben is megfigyelni a sötét teremben, majd elemezni, és az edényeken keresztül kicsit asztalközösségbe kerülni Seusóval és családjával.

Amit a kincsről tudni kell

1700 évvel ezelőtt a Polgárdi–Kőszárhegy–Szabadbattyán koordinátákkal jelölhető horizonton éltett családjával Seuso, a vadászatot kedvelő, sőt vadasparkot fenntartó, jómódú arisztokrata, akiről – a nevét viselő kincsleleten kívül – semmilyen írott vagy tárgyi forrásból nem tudunk. A Seuso-kincs a titokzatos és tragikus története miatt került a média és így a köztudat által figyelemmel kísért műkincsek közé.

A történeti kontextusról meg kell említeni, hogy a 3–4. század a Római Birodalom alkonyaként fémjelezhető. Diocletianus császár tetrarchális rendszere a hatalom megszilárdulását hozta. A kereszténység terjedése, majd államvallássá tétele a következő évtizedekben a korszak legnagyobb hatású eseménysorozata volt.

Pannónia a 4. században, azaz Seuso idején is katonai jelentőségű határprovincia volt. Ekkor élte virágkorát a pannóniai elit. Ehhez hozzájárultak a provinciából származó császárok, I. Valentinianus (364–375) és Valens (364–378), akik „honfitársaikat” juttatták előkelő pozíciókhoz. Ennek eredményeként Pannóniában is kialakult a nagybirtok-

rendszer, a birtokok központjai pedig nagy alapterületű luxusvillák voltak. A vadászat után, sötétedéskor egy ilyen épületben lépkedhetett Seuso a színes márványburkolaton, a falfestmények mellett a nagy műgonddal készült luxuscikkokban tált vacsorához.

A kincs elrejtésére valószínűleg az 5. században a hunok terjeszkedésének hatására meginduló germán–szarmata támadások miatt volt szükség. Az elrejtőnek nyugat felé kellett menekülnie a támadások elől, így a kincsek előásására csak 1400 évvel később kerülhetett sor.

Ekkorra már megváltozott a világ. A műkincsek megtalálója feltételezhetően a polgárdi származású Sümegh József volt, akinek a tragikus halálát épp a nagy „szerencséje” okozhatta.

Amit a kiállításon megtudhatunk

A vadászat apoteózisa

Számomra a kincs legkülönösebb része a díszítés. A tárgyak nagy részén mitológiai történetek, istenek és emberek ünnepi alkalmainak ábrázolásait láthatjuk. Ilyenek az

extázisba eső bakkhánsnők, Páris az aranyalma odaítéléséről való döntése pillanatában vagy az Euripidész, Kr. u. 1. századi latin drámaíró által leírt Hippolüosz és Phaidra története. A történetből az ezüstműves mester külön kiemelte a vadászatra készülő Hippolüosz alakját. A vadászat az egyik fő motívum, amely visszatér a Seuso-kincs több darabján is. Feltehetően Seuso és családja látható a Balaton környéki villájában a Seuso-tál közepén, éppen vadászat után. A dionüszoszi menettel díszített amfora oldalán is vadkanra vadászó kutyákat jelenítettek meg. A díszítés valószínűleg nemcsak az ünnepi alkalomra utalt, hanem a mitológiai történetek tablójaként témát is adott a lakomák utáni beszélgetéseknek, melyek során az elit tagjai az „edényeken” csillanhattak fel antik műveltségüket.

(Kép: JZA)

Határeset

A Seuso-tál felirata a híres Krisztus-monogrammal kezdődik és zárul. A tál közepe körül futó disztichonos felirat így szól:

HEC SEVSO TIBI DVRENT PER SAECULA MVLTA
POSTERIS VT PROSINT VASCVLA DIGNA TVIS

*Szolgáljon sok századon át, Seuso, ez a készlet,
s használják hosszan büszke utódaid is!*

(Kőrözs Imre fordítása)

A Manyszi csapata a Seuso kincse meglátogatása után
a Nemzeti Múzeumban (Kép: Manyszi)

Különös, hogy a krisztogram feltűnik a Seuso-kincsen, hiszen ez az egyetlen keresztény utalás szinte elvész a díszítések között, a hangsúlyozott antik mitológiai „enumeráció” mellett. Ennek ellenére gondolhatunk-e arra, hogy Seuso vagy az ezüstműves mester keresztény volt? A krisztogram Jézus Krisztus nevének görög kezdőbetűiből (khi, ró) kialakított jel. Kezdetben rövidítésként használták szövegösszefüggésben, de olykor ragozott formában is. A 4. századtól Nagy Konstantin császár (306–337) látomása alapján gyorsan népszerűvé vált. Ebből az időszakból származik a készlet. Talán ebben érhető tetten a 4. századi emberben lezajló viaskodás? Poli- és monoteizmus az ó- és a középkor határán?

Az edénykészlet nyitott kérdést tár elénk, és szemléletes iskolapéldája lehet a keresztény és pogány kultúrák találkozásának, a kulturális, mentális, spirituális paradigmaváltásnak. Érdemes megtekinteni a kincsleletet, és hazavinni belőle egy-egy jelene- tet, alakot, történetet (persze nem zsebbe, hanem emlékezetbe téve): a Seuso-udvar, a Kr. u. 4. századi arisztokrácia hangulatát, gondolkodásmódját, az istenek történeteinek hozzánk is szóló, örök érvényű üzenetét. A tál felirata újból értelmet kap, hiszen századokon át szolgálhat múltidézőként, forrásként, és sokat tanulhatunk az 1700 évvel ezelőtti mester munkájából, kiválasztott történeteiből.

*Juhász Zoltán András a Magyar Nemzeti Múzeum önkéntes tárlatvezetőjeként
naponta „találkozik” a Seuso-kinccsel. (A szerk.)*

BALÁZS GÉZA

A DIASZPÓRA IRODALMA – A LOKÁLIS ÉS GLOBÁLIS KERESZTTÜZÉBEN

Minden év első novemberi hétfőjén az MNYKNT időszerű kulturális-nyelvi kérdésekben tanácskozik, idén ráadásul két napra szóló előadásokkal és beszélgetésekkel – 2018. november 5–6-án Nagyváradon. A konferenciát a Partiumi Keresztény Egyetemmel közösen valósította meg a társaság.

Néhány kiemelt gondolat:

- Nagyváradon a kollektív emlékezet harcban áll a szimbolikus térhódítással (Fleisz János)
- a „minőségi” irodalmi kánon mellett figyelmet érdekel a marginális irodalom, pl. az alkalmi költészet is (Verók Attila)
- brassói százsz alkalmi költészet (Nagy Andor)
- negyven év alatt a népi műemlékek 80%-a eltűnt (Veres Gábor)
- elméletekkel tele a padlás, egyre fontosabb, hogy hogyan csináljunk jó gyakorlatot, pl. gyakorlati filozófiát (Bertók Rózsa)
- lejött Osvát Ernő Nagyváradra, és mindenkit magával vitt Budapestre (Boka László)
- Panek Zoltán a provincializmust genius lócának hívta, és javasolta a tőle való megszabadulást (Boka László)
- a magyar irodalom öt-, hat- és hétágú stb. „sípja” nyomán születtek meg a nyelvészek körében a magyar nyelv többközpontúságának, állami változatainak elképzelései (Balázs Géza)
- 10 kötet *Ághegy*, a svédországi magyarság enciklopédiája (Moritz László)
- a jiddis a héber egy etnolektusa Csernovichban (Nagy Ágnes)
- debreceniség (Debreczeni Attila)
- transzszilvanizmus, kolozsváriság, Korunk (Cseke Péter)
- irodalmi bölcsőink Erdélyben (Málnási Ferenc)
- fontos a kollektív emlékezet kutatása (János Szabolcs)
- a diákszínjátás erdélyi „nyelvjárásai” (Hevesi Zoltán).

A konferencia egyik tematikus blokkja Karácsony Benő munkásságának újraértelmezése volt. Gintli Tibor felhívta a figyelmet az írónak az anekdotikus hagyományokhoz és a derűs életszemlélethez való kapcsolódására. Balázs Géza sajátos ökolingvisztikai szemlélettel a *Napos oldal* „biormorfikus”, az élővilághoz kapcsolódó metaforikus stílusát mutatta be. Demény Péter a derűs látásmódon belül a felülemelkedésre képes

íróniát elemezte: „az életet nem fogjuk élve megúszni”. Balázs Imre József a *Napos oldal* filmadaptációját, és az informatikai világban felbukkant infografikai megjelenését tette mérlegre. Karácsony Benő életrajzában nagyon sok a fehér folt. Balogh Andrea a gyulafehérvári gimnáziumi időszakot nyomozta ki, de Karácsony egyetemi évei még továbbra is teljes homályban vannak – ami (éppen a kanonizálás elégtelen volta miatt) megdöbbentő.

Az MNYKNT számára továbbgondolásra kiemelt gondolatok (javaslatok a 2020-ban megrendezendő Anyanyelvi Konferencia számára):

- sokat kerestük az író, de most már keresni kell az olvasót is
- feladatunk a magyar kultúra terjesztése, de ez hogy lehetséges kulturális érdeklenségben
- szerepünk a kulturális hibriditás közegében.

(A szervezők felvételei)

BALASSA ZOLTÁN

KAZINCZY-NAPOK ÖTVENEDSZER

A 2018-as Kazinczy-napok időpontja hosszabb ideje ismeretes volt. November 15. és 18. között zajlott az eseménysorozat, melyet idén ötvenedik alkalommal rendeztek meg.

Novemberben, ezekben a napokban sok rendezvényre van mód. Ilyenkor emlékezünk a kisiklott bársonyos forradalom kezdetére és Szent Erzsébetre is (17.). Ráadásul számos évforduló esik erre az esztendőre. Ezekről az évfordulókról – 1918, 1938, 1948, 1968 – is szó esik. Az I. világháborút békeparanccsal akarták lezárni, de nem sikerült. Így nyitánya lett egy másiknak. 1938-ban a diktatúrák mutatták meg a demokráciáknak, hogy lehet igazságosabb békét is létrehozni. Kaján fintora ez történelmünknek! De ez nem maradhatott tartós megoldás. Nem volt kiút számunkra: még rosszabb helyzetbe kerültünk. 1948-ban kommunista hatalomátvétel következett be, 1968-ban egy rövidke időre föllélegezhettünk, de 1989-ig kellett őrlődnünk, hogy kiderüljön, elvárásaink nem igazolódtak. Ez elég ok lett volna arra, hogy más rendezvény, színházi előadás ne ezeken a napokon kerüljön napirendre. Mégsem volt az!

E sorok írójának is több feladat jutott ezekben a napokban, így az előadások jelentős részén nem tudott jelen lenni. Mégis, ha töredékesen is, de kötelességemnek érzem, hogy beszámoljak arról, aminek részese lehettem. Így hajtsak fejet azok előtt, akik lehetővé tették, szervezték a Kazinczy-napokat.

Az első nap előadásai 1918-cal foglalkoztak

Gergely László történész az I. világháború alatti kassai közbiztonságot ismertette. Szabó Viktor történész (Állami Tudományos Könyvtár) az elpusztított I. világháborús hősök temetőjének történetét foglalta össze. Kassán ugyanis hadikórház működött, így sokan itt lelték halálukat. Simon Attila, a Fórum Kisebbségkutató Intézet igazgatója *Csak álltunk és sírtunk...* című kötetét mutatta be, amely az első bécsi döntés történetét követte nagy empátiával. A kiadvány számos naplórészletet közöl. Igen, ez volt sokak számára életük legboldogabb pillanata – ezt mondta nekem Jakoby Gyula festőművész.

Ha az ember meghallgatja az akkori tudósításokat vagy elolvassa a visszaemlékezéseket, nem juthat más következtetésre. A húsz csehszlovák évet a magyarok zöme rabigának tekintette. Az első bécsi döntést az igazságszolgáltatás pillanataként élte meg.

Majd Simon Attila és Ötvös Anna történészek azt a nehezen emészthető kérdést feszegették, hogyan lett Kassából Košice. Fontos, egyelőre nem kellően feltárt területe ez ennek a folyamatnak. Azzal nem elégedhetünk meg, hogy állítólag a kassai magyarok hol ilyen, hol olyan nemzetiségűnek vallották magukat. Ez a szemlélet nem számol a népszámlálási adatok hamisításával. Erre pedig közvetett és közvetlen bizonyítékok

sora szolgál 1918-tól 1930-ig, majd 1950-től 1980-ig. A félelem és a tragikus tapasztalatok káros befolyást gyakoroltak, de az államhatalom sem volt szívbajos. Mindmáig a megkérdőjelezhető statisztikákkal vagyunk kénytelenek szembesülni, miközben a valódi nemzeti tudatot, szándékokat ezek a számok képtelenek világosan tükröztetni. Ez is egy olyan képlékeny kategória, mely nagyon is korfüggő, tehát manipulálható.

Gál Sándor (Kép: BZ)

A következő napon Kazinczy Ferenc emléktáblájának megkoszorúzására került sor az egykori Fekete Sas épületén. Fehér József, a Kazinczy Ferenc Társaság elnöke tartott beszédet, majd Gál Sándor író, költő mondott megfontolandó köszöntőt. Helyzetünket alapvetően az 1922-es földreform rendítette meg – szögezte le. Azóta sincs számottevő javulás. Viszont hangsúlyosan arra hívta föl a figyelmet, csak az marad meg, amit leírunk!

Ezt követően Duncsák Mária tanárnő egy beszélgetést vezetett Hlavács Mária, Máté László tanárokkal, Petővári Ákos miskolci tanárral és Szaszák György újságíróval a fél évszázados Kazinczy-napokról. Személyes emlékek is előkerültek. Akkor, amikor e rendezvény megindult, Fábry Zoltán volt az a személyiség, akihez mindenki fordult. Még ha nem is mindig tudott Kassára jönni, de hathatósan segített.

Szó esett a legendás Batsányi Körről, a rendezvényekről, melyeken ezer ember is részt vett, valamint Görcsös Mihály és Béres József szervezőmunkájáról. A mindenki által tisztelt előadókról, akik egyben jeles tudósok voltak: Lőrincze Lajosról, Deme Lászlóról, Grétsy Lászlóról, és a sort sokáig lehetne folytatni.

A nyelvművelés volt e napok egyik fő feladata, ám ez a szerepe egy kicsit elhalványult. Szóltak a rendezvény látogatottságáról is, mely alaposan meglepett. Hozzáát-
tozik ehhez, hogy valamikor 100 ezer diák járt magyar iskolába, most csak 29 ezer.

Gablyasz Andrea részleteket olvasott föl Fábry Zoltán *Üresjárat* című naplójából, mely világosan rámutat arra, hogy Fábry pontosan látta, Csehszlovákia letért a de-
mokrácia útjáról, és behódolt a vörös szörnyetegnek. Semmivel sem jobb „Hitlerné”
vásznánál. Szinte ostorcsapásként hullottak Fábry szavai.

Štefan Šutaj egyetemi tanár, a Szlovák Tudományos Akadémia Társadalomkutató
Intézetének vezetője a második világháború utáni csehszlovák törvénykezésről tartott
előadást. A korszakhatárt az 1968-as nemzetiségi törvény jelentette. Lényegében kor-
rekt eszmefuttatása kitért a nemzetközi összefüggésekre, melyek befolyással voltak
a kommunisták politikájára.

Štefan Šutaj és Halász György (Kép: BZ)

Sokan úgy vélik, a magyarok helyzete azért javult, mert a kommunisták vették
át a hatalmat. Pedig nem rajtuk múlt, hanem a nemzetközi helyzeten. Sztálin nem
akart ellentéteket a táborán belül, így a csehszlovák kommunisták kénytelenek voltak
megváltoztatni sovinszta politikájukat, és rendezni a kisebbségek helyzetét, de ezeket
rendszerint rendeletekkel és nem törvényekkel orvosolták. Kollektív jogokat nem kí-
vántak nekik adni. E körül még mindig zajlanak a viták.

Halász György az 1968-as kassai eseményekre emlékezett. Ez az év azért is em-
lékezetes volt számára, mert akkor ismerkedett meg későbbi feleségével. Drámai na-
pok voltak ezek, hiszen számos halálos áldozatot is követeltek. Jelen volt, amikor egy
orosz hölgyet majdnem meglincselt a tömeg.

A következő napon, szombaton, november 17-én anyanyelvünkkel, kultúránkkal
és annak helyzetével foglalkozott számos előadó. Más elfoglaltságaim miatt ezen nem
vehettem részt. Vasárnap, november 18-án felkerestük a széphalmi Magyar Nyelv Mú-

zeumát. Ott Kemenczky Kálmán tartott előadást a Sátoraljaújhelyre került kassaiakról. Sokan kényszerültek itt letelepülni, mivel szülővárosukból elűldözték, kitelepítették őket. Ő is egyike azoknak.

Ezt követően Nyíri Péter, az intézmény igazgatója Kazinczy Ferencről és a tízéves múzeumról beszélt. A múzeum szerves folytatója Kazinczy munkásságának. Intézményük a trianoni határon áll, tehát a periférián, nem önálló, mégis értéket tudnak teremteni.

Kazinczy jó példával szolgál. Hat és fél évet raboskodott, sanyarú körülmények között élt, szegényen – nem volt sikeres gazdálkodó –, küzdve a mindennapi betevő falatért, hiszen népes családját kellett eltartania, de elkötelezettsége rendíthetetlenül hajtotta. Kazinczy néha két összerakott széken aludt a levéltárban. Otthonában viszont, minden nehézség ellenére, a szeretet uralkodott. Európai szintű teljesítményt nyújtott. Széphalmot, ahol húsz ház állt, mégis a magyar Weimarrá tette. A magyar irodalom bölcsőjévé. Ember teszi a helyet! A német városban Goethe és Schiller dolgozott, ám merőben más körülmények között. Goethe miniszter volt, így nem kellett a betevő falatért nap mint nap megküzdenie.

Kazinczy klasszikus menedzser volt. Mindent megtett azért, hogy a következő generációk már egy olyan nyelvet kapjanak, amelynek segítségével világirodalmi művek születhetnek.

Kazinczy cselekvő hazaszeretete példakép számukra

Azt vallják, hogy az irodalomnak és a művészeteknek etikai tétje van. Nevelniük kell, irányt kell mutatniuk. Az irodalom nem lehet csupán élvezeti cikk. Hazugság az értéksemlegesség. Szükség van nyelvi erkölcsre. Nem szabad engedni, hogy a posztmodern trágárság és nyelvrongsolás divatja győzzön. Nem igaz, hogy „mindent szabad”, hogy nincsenek szabályok. Magyarságtudatunkat erősíteni kell, szellemi értékekkel kell gazdagodnunk. Ezért szükséges táplálni a gyökereket.

Ez a múzeum is nehezen született, hiszen Pásztor Emil 1994-ben állt elő a javaslattal, 2001-ben le is tették az alapkövét, de csak 2008-ban avathatták. A következő két évben az öt és fél hektáros kert megújul. Ebben Királyhelmece a partnerük. A cél: Széphalom újra a magyar Weimar legyen! Ebben Kazinczy elkötelezettsége és szakértelme példa számukra.

A résztvevők ezután megkoszorúzták Kazinczy Ferenc sírját.

Duncsák Mária tanár mondott beszédet

„Kassa város és a kassai polgárok üdvözlétét és üzenetét hoztuk Önnek. A városét, ahol Ön évekig élt és dolgozott, irodalmi lapot alapított, intézte a város és a környék iskoláinak ügyeit, ahol – még kislánként – megismerte későbbi hitvesét, és ahol anynyi szép leány és menyecske kereste a kegyeit.

Őn ma is jelen van – domborműként – a Fő utcán, és figyeli a nyüzsgő város forgatagát. Azonban nem sok örömet lelheti a járókelők társalgásában, hiszen Kassán már alig hallani magyar szót. Az elmúlt 100 esztendő történelmi viharai megtizedelték a felvidéki magyarságot. Egyre kevesebben vagyunk, és félő, hogy igaza lesz az Őn egyik költő utódjának: mint oldott kéve, széthull nemzetünk.

Kedves Kazinczy úr, kérem, hallja meg a kassaiak szavát! Segítsen nekünk ott fenn az örökkévalóságban, hogy megmaradjanak és gyarapodjanak városunkban a magyarok, legyenek öntudatos polgárai: szülők, nagyszülők, pedagógusok, lelkészek, művészek, akik őrzik és átadják a fiataloknak a mi édes anyanyelvünket, kultúránkat, közös nemzeti örökségünket!

Örömmel jelentjük, hogy a Kazinczy Ferenc névvel fémjelzett rendezvényünket immár 50. alkalommal tartottuk meg az idén – köszönhetően az Őn évszázadok óta nem múló hírnevének, tekintélyének és dicsőségének. Igyekszünk tanításának szellemében dolgozni, mely szerint a jót jól kell cselekedni. Ezt várjuk el a minket követő nemzedékektől is, és akkor talán 50 esztendő múlva újra elzarándokolnak Széphalomra a kassaiak – a 100. Kazinczy-napok alkalmából.

Isten áldja meg haló porában, Kazinczy Ferenc excellenciás úr!”

Kazinczy Ferenc sírjánál (Kép: BZ)

A tudósítást a Felvidék.ma honlap szerkesztőinek engedélyével vettük át. (A szerk.)

BALÁZS GÉZA

SZERETLEK, SZERETLEK... JÖJJ, KEDVESEM... MARADJ VELEM...

Életünk, mindennapi szövegvilágunk fontos elemeivé váltak a modern populáris kultúra szövegei. A magyar operett és a magyar beat-pop-rock érzelmi szálakat mozgató dalszövegeit szerelmesek levelekben, e-mailekben, közösségi oldalakon sokféle formában idézik. Ezek a szövegek helyettük, a nevükben is megfogalmazzák az ember legfontosabb érzéseit.

Szeretem őt... Ez a kijelentés rögtön „előhívja” az egykori Gemini együttes szép dalát: „Álmodom, míg látok csillagot, / Dolgozom, míg vannak nappalok, úgy szeretem őt. / Élek én, és véle élhetek, / elkísér, ha egyszer elmegyek, úgy szeretem őt.” A dal folytatása egy hiteles és szép vallomás: „Sosem tudhatsz arról, hogy reggel milyen szép, / Hogy kedvesen szól hozzám, ha kinyitja szemét. / Sosem tudhatsz arról, hogy hozzám milyen jó...” (Néked csak egy idegen. Zene: Papp Imre, szöveg: Huszár Erika.)

A Jöjj, kedvesem! felhívás szinte szállóigévé vált a Fonográf együttes dala nyomán: „Jöjj, kedvesem, gyere, mondd el, mit érzel, / Titkolni kár, hisz látom én. / Jöjj, kedvesem, gyere, mondd el, mit érzel, / Az élet nem lányregény.” (Zene: Tolcsvay Nagy László, szöveg: Bródy János.)

Gyöngyhajú lány: az Omega slágere magyarul a legszebb: „Igen, jött egy gyöngyhajú lány / Álmodtam, vagy igaz talán / Így lett a föld, az ég / Zöld meg kék, mint rég” (Zene, szöveg: Presser Gábor, Adamis Anna.) A gyöngyhajú lány párja az angyallány – a V’ Moto-Rock előadásában: „Angyallány, hol jársz? Angyallány. / Sose felejts el engem, jöjj vissza hozzám!” (Zene: Lerch István, szöveg: Demjén Ferenc.) A dal kezdete a szerelmi várakozás, vágyakozás páratlanul szép és egyszerű megfogalmazása: „Hosszú éjszaka volt, mikor ébren vártalak téged, / Milyen boldog is voltam, hogy kattan a zár! / Milyen boldogan zártam az ajtót, s te jöttél hozzám, / Milyen boldog is voltam, hogy érez a szám!” Hasonló a vershelyzete az Edda Művek Éjjel érkezem című számának: „Éjjel érkezem, száraz, kiégett aggyal (...) Hozzád bújok tiszta égő, forró testtel, / Kérlek, feküdj nyugodtan, csak én mozdulok.” A szép szerelmes dal a szerelem kizárólagosságáról szól, szintén szállóigészerűen: „Nekem nem kell más, csak téged akarlak. / Ha volt is más, feledem, csak téged akarlak.” (Zene: Csillag Endre, Gömöry Zsolt, Mirkovics Gábor, szöveg: Csillag Endre, Pataky Attila.)

A modern kori magyar popkultúrában ennek egyik legszebb könyörgő dala a Maradj velem! a Koráltól Balázs Fecó előadásában: „Maradj velem, segíts nekem, / Vigyél haza, fogd a kezem, / Szeress nagyon, fáradt vagyok, / S nehéz a szívem. / Vigasztalj meg, ha nem is hiszed, / Hogy szebb lesz a holnap! / Mondd, hogy lehet... Mondd,

hogyan lehet, / Ha nem is tudod, hogy hiszek neked.” (Zene: Balázs Ferenc, szöveg: Horváth Attila.)

A mindent magával ragadó szerelmi érzés csodálatos megfogalmazása Katona Klári dala: „Vigyél el, az a jó, ha meg se kérdezel, / hogyha kézen fogsz és elviszel, vigyél el, / vigyél el, mikor elköszönni nem lehet, / mikor elszakadni nem merek, vigyél el!” A szerelmi irracionalitás lényege, hogy a szerelmes nem tudatosan cselekszik, még önmaga elveinek is ellentmondhat: „vannak láncaim a szavakból, jók, jók, jók, / vannak álmaim is magamról, / hogy a jóból elmegyek / igen, elmegyek veled.” (Zene: Presser Gábor, szöveg: Sztevanovity Dusán.)

Tánc a hegyen (Kép: BG)

„Csak azt szeretném mondani, így egyszerűen, hogy szeretlek, / Ezt nem tudom másképp mondani, szeretlek, szeretlek...” Ismerjük a nehezen megfogalmazódó, szavakat kereső, suta vallomást. A Bikini együttes szövege pontosan megfogalmazza ezt az érzést: „Annyi mindent szeretnék mondani, / S remélem, te is ugyanígy érzed. / Gondolatban minden egyszerű, / Ha kimondom, nem biztos, hogy érted.” (Zene: Bikini, szöveg: Nagy Fe-

renc, Trunkos András.) Az érzelmek kifejezése túlnyomórészt nem verbális úton történik. A szó áruhába öltözteti a gondolatot, vallja a 20. század nagy nyelvfilozófusa, Wittgenstein. És talán éppen ezért hagyatkozunk a mások által jól megformált, a közösség által elsőre értett szállóigeként köztünk élő gondolatokra.

Zalatnay Sarolta egyik dala mint egy ősi, szerelmi altató: „Mikor elalszol, álmodj velem! / Ha valami fájna, feleddj el! (...) Mikor elalszol, álmodj velem! / A csókjaim ízét ne feledd el!” (Zene: Presser Gábor, szöveg: Adamis Anna.)

Balázs Géza Anyanyelv a bölcsőtől a koporsóig című sorozata 2017. novemberétől olvasható a Magyar Krónika című magazinban. Összeállításunk ízelítő a 2018. augusztusi írásból. (A szerk.)

BALÁZS GÉZA

A NEMZET LEGFŐBB ATTRIBÚTUMA AZ ANYANYELV*Gál Sándor: Nincs harmadik lehetőség című kötetéről*

Díszpolgárának, Gál Sándornak 80. születésnapján szülőfaluja, Búcs (Búc) egy kis kötetel tiszteletgett. A *Nincs harmadik lehetőség* naplószerű írások, köztük különösen kiemelendő az *Anyanyelvi Konferencia* című fejezet (31–61), melyben Gál Sándor az AK-ban (MNYKNT-ben) töltött 15 évi alelnöki munkájáról ad számot. De haladjunk sorjában: az első fejezet a *Visszalapozás*, melyben a cseh(szlovákiai) magyarság rendszerváltozás utáni politikai útkereséséről szól: harminchármas memoranduma, Cse-madok, Csehszlovákiai Magyarok Fóruma, együttélés...

AK: 1989–2005

A második nagy fejezet szól tehát az Anyanyelvi Konferenciáról (AK) – emlékek, dokumentumok fényében az 1989–2005 közötti időszakról. Gál Sándor 1989-ben Dobos László kérésére vett részt a kecskeméti, VI. anyanyelvi konferencián, ahol a fő kérdés ez volt: Mi várható? Itt választották elnökké Lőrincze Lajost, társelnökké Gál Sándort és Pomogáts Bélát, később társelnök lett Nagy Károly is. A Mi várható? kérdésre az egyik fő válasz: fokozottabban és hatékonyabban kell támogatni a szomszédos országokban kisebbségi helyzetben élő magyarság anyanyelvi kultúráját, nemzeti tudatának megtartását. Lőrincze Lajos kérésére Gál Sándor programot dolgozott ki: *Javaslat a magyar nemzetiségi kisebbségek bekapcsolására az AK munkájába* (37–39). Egy másik javaslata ez volt: 1992-ben indítsunk Magyarországon és az elszakított magyar területek magyar ifjúsága számára, közép- és főiskolás kategóriában – azonos versenyszabályokon alapuló – Szép magyar beszéd versenyt, és a helyezettjeinek részvételével a Magyarok Világkongresszusán legyen Szép magyar beszéd seregszemle. (A javaslat első fele egyébként megvalósult, ma az összes magyarországi helyesírási, szépkiejtési, retorikai, versmondó stb. verseny Kárpát-medencei érvényű, s ezek szervezői rendszerint igyekeznek minél több határon túli iskolát, diákot megszólítani. A seregszemle azonban valóban nem valósult meg. 2019-ben, a 20. Kárpát-medencei Kossuth-szónokversenyen igyekszünk ennek megvalósítására.)

Mivel a Magyarok Világszövetségén belül egyre nehezebbé vált a munka, az AK – immár Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága (MNYKNT) néven az 1992-i esztergomi anyanyelvi konferencián alapítólevélben (47–48) kinyilvánította önálló egyesületté alakulását. Ám az önállósodás nem oldotta meg a problémákat. Az MNYKNT „albérletbe” költözött a Nándorfejérvári útra. A VIII. konferencián Gál Sándor *Ami a reményt élteti* (50–53. oldal) címmel tartott vitaindító előadást.

„A közelgő ezredforduló előtt erre a »trianonizált« nyelvi és kulturális állapotra kellene elsősorban figyelniünk, hogy azt, ami megóvható, azt óvjuk, lett légyen az a világ bármely táján. [...] Az új évezred küszöbén nemzeti stratégiánk középpontjába a szellemi Magyarország újjáformálását kell helyezni, azt, ami elé sem erő, sem erőszak nem vonhat határokat. És ezt a szellemi Magyarországot a honfoglalás millicentenáriumi évében tizenötmillió magyar népesítheti be.”

A kormány 1999-től évi 40 millió Ft-tal támogatta a társaságot. Ekkor Gál Sándor javasolta, hogy az állami támogatást osszák három részre: 1. bérek és rezsiköltségek, 2. magyarországi rendezvények szervezése és támogatása, 3. határon túli magyar rendezvények támogatása.

Gál Sándor így tekintett vissza az AK történetére:

„Az AK Lőrincze Lajos kezdeményezésére az 1960-as években indult, s négyévenként tartott egy »közgyűlést« – Anyanyelvi Konferenciát –, amelyek az egyetemes magyarság szempontjából kiemelkedő események voltak. Két alkalommal Budapesten (1970, 1981), továbbá Debrecenben, Szombathelyen, Pécsen, Veszprémben, Kecskeméten – erre a találkozóra kaptam az első meghívást –, s ezt követte Esztergom, a már korábban leírt önállóvá válással, s végül Eger zárta ezt a sort” (56).

Ezek után, 2000-ben következett Ábrán Noémi javaslatára a IX. konferencia: először a határon túl, Marosvásárhelyen. A konferenciát megelőző helyzetértékelés kapcsán Gál Sándort a következő gondolatok foglalkoztatták:

„A nyugati magyar szórványokból egyre kevesebben érkeznek... A nyugati magyarság elfogy, a kisebbségben lévők szórványba kerülnek, jobb esetben elszigeteesednek. A nemzedékváltással legtöbb esetben bekövetkezett a nyelv váltás is. És lettek az »amerikai magyarokból magyar amerikaiak«... (57–58).

Gál Sándor szerint az MNYKNT nem tudott hatékony cselekvési programot megvalósítani. „Önálló saját programunk” alig akadt, a rendezvények többségét a helyi szervezetek valósították meg, az MNYKNT „társrendezőként” tüntette fel magát ezeken a rendezvényeken. Közben kiderült, hogy a szervezetnek mindössze 106 tagja van. Ekkor „egyértelművé vált számomra, hogy az AK egy egészen jól működő magánvállalkozássá változott” (60). A 2004. december 5-i népszavazást követően került sor Gál Sándor javaslatára szülőföldjén a 2005. évi komáromi (révkomáromi) anyanyelvi konferenciára, amelyen Gál Sándor búcsúbeszédet mondott. Beszédének főbb gondolatai:

„A december 5-i népszavazást megelőző ülésen a kettős állampolgársággal kapcsolatos vélemények komoly nézetkülönbségeket jeleztek. [...] Később kiderült, hogy társaságunk ügyvezető elnöke a magyar miniszterelnök tanácsadója lett. [...] Ügyvezető elnökként, tanácsadói minőségben politikai szerepet vállalt, ami szintén ellenkezik Társaságunk alapokmányával. [...] A marosvásárhelyi tanácskozás óta véglegesen megszűntek a korábban jól működő szekcióink, s a társaság létszáma a tavalyi, novemberi választmányi ülés idejére 106 főre apadt. [...]. Ezzel szemben társaságunk

munkáját négy teljes állású és egy félállású munkatárs végzi. [...] Az elmúlt öt évben társaságunk egyetlen jelentősebb saját programot sem tudott megvalósítani” (60–62).

Gál Sándor ezzel elbúcsúzott az MNYKNT-től. 2017-ben, 80. születésnapján szólítottam meg. Ennek köszönhető, hogy legújabb könyveit, köztük ezt az írást is elküldte nekem.

Egy MNYKNT elnökségi ülése Kassán Gál Sándor meghívására. A képen: Cserháti Mónika, Komlós Attila, Gál Sándor és Fazekas Tibor. (2002. márc. 1., kép: BG)

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy az MNYKNT a jelzett időszakban nagyon sok könyvet jelentetett meg, ezek szinte mindegyike értékes dokumentuma a magyarságnak. Magam az MNYKNT munkájába 2000-ben, történetének alakításába pedig 2012-ben kapcsolódtam be, amikor már állami támogatás nélkül, üres kasszával, kiüresedett tevékenységgel kellett újraindítani a munkát. Sokan támogattak ebben, régi AK-s–MNYKNT-s tagok, s végre elkezdett a társaság fiatalodni. Minden évben tartunk saját konferenciát (megbeszélést, emlékülést) Budapesten, illetve a határon túl. Újraindítottuk a nyári egyetemet (2019-ben már a negyedikre kerül sor), a határon túli diákok tábort (2019-ben már a harmadikat), bekapcsolódtunk más anyanyelvi mozgalmakba (nyelvésztábor, magyar nyelv napja, magyar nyelv hete). 2013-tól megindítottuk az E-NYÉK-et, az interneten elérhető fórumunkat. A hagyományos NYÉK új

formátumban, megújult tartalommal jelenik meg minden évben. A fiatalítás jegyében szoros kapcsolatot alakítottunk ki a Bolyai Önképző Műhellyel és az Anyanyelvápolók Szövetségével.

Száz év csend

De térjünk vissza Gál Sándor könyvéhez! Írásainak többsége rezignált hangvételű: a magyarság, sőt az emberi jövő féltése, pl. az *Estéli írás*, az *Egy nap emlékei*, a *Száz év csend* című fejezetekben:

& „az emberi tudás fordult az ember ellen... Hallhatóan ketyeg a »biológiai pokolgép«” (122)

& „az európai világ romokban hever” (74)

& „a műfajok sokfélesége mostanra megszűnt. Minden szöveggé változott, vagy egységesült. Pl. „egy »versformába tördelt« összezagyalékolt, értelmezhetetlen nyelvi hordalék ma szenzációs »vers« lehet...” (154)

& „És ahogy már többször is leírtam: ez a gyönyörű bolygó ŰRI SZARKOFÁGGÁ VÁLTOZIK!” (73).

A mítoszi küszöb

Bájosan szép, ám ugyancsak elgondolkodtató esszével zárul a kötet: *A mítoszi küszöb: A Gyöp*. Gál Sándor szerint létezik egy „anyanyelvi időzóna”, melyen belül akár még érthető is lehetne ez a mondat: „Bal lábán sarka vett, jobb lábán szélső talpa hasított”. A kacsák, libák, csirkék tulajdonjeléről van szó. De ezt ma már senki nem érti. Az 1950-es, '60-as években átléptük a „mítoszi küszöböt”, amelyen belül még értelmezhető volt egy régi, archaikus világ. „Mozgás, ritmus, dal, vers, történetek, mondókák és játékok sokasága” él már csak emlékezetben, kevesek ritkuló emlékezetében.

A nemzet attribútuma az anyanyelv

Gál Sándornak ezt a programszerű gondolatát idézem utoljára, hiszen ez a gondolat kell, hogy erősítse, éltesse munkánkat, amelyben továbbra is számítunk Gál Sándor szerepére, gondolataira, tanácsaira:

„A nemzet legfőbb attribútuma a nyelv. Minden a nyelvben, a nyelvvel, s a nyelv által történik meg velünk, bennünk és általunk. Ezért azt hiszem, erre a kicsiségre alapozhatnánk nemzeti stratégiánkat. Röviden: ha a magyar nemzet egységét meg akarjuk őrizni, akkor a ma sokféle szakadt nyelvet kell újraegyesíteni” (113).

Gál Sándor: Nincs harmadik lehetőség. Díszpolgárunknak, Gál Sándornak 80. születésnapjára. Szerk. Molnár Katalin. Obec Búc/Búcs község, 2017. 168 oldal.

BLANKÓ MIKLÓS

A HAZASZERETET MINT ÁMOR...

Széchenyi a *Hitel Előszójában* egy olyan gondolatot írt le, amelyre leendő tanárként rögtön felfigyeltem: „minden emberben van valami jó, mint virágokban méz”, és minden embertől lehet valamit tanulni. Az ember mint egyén és az emberiség, a társadalom egyaránt a fejlődésre, az egyre jobbá válásra törekszik.

Úgy látja Széchenyi 1829-ben, hogy Magyarországon nagy igény van erre: „igen soknak célja csak egy: nemes és dicső, s nem egyéb, mint a közjó előmozdítása.” Abban, hogy a „jobb”, sokféle álláspont létezik, de törekedünk arra, és ha még a cél közös is, a megvalósítási sorrendben vannak különbségek. Példákkal adja olvasói tudtára Széchenyi e gondolatát, amikor különböző emberek véleményét idézi: az egyik szerint híd kellene Pest és Buda közé, a másik szerint út Horvátországba; az egyik úgy véli, színház kell Pestre, a másik úgy látja, fák a Duna-partra stb. A különböző nézőpontok ütköznek a haza fejlődése tekintetében. Széchenyi szerint túl sokan vannak olyanok, akik „szomorúan fütyörészik el a mohácsi veszedelem nótáját” és hozzáteszi: „az okos ember nem néz annyira háta mögé, mint inkább maga elibe, s elveszett kincse siratása helyett inkább azt tekinti s vizsgálja, mit menthetett meg, s avval bélelgedni s lassankint, többet szerezni iparkodik.” Ezt a gondolatot a ma emberének is érdemes lenne megfontolni, hiszen ha mindig a múlton (legyen az saját vagy a hazánk múltja) tipröndünk, nem tudjuk a jövőt építeni.

És hogy ki a bölcs hazafi? A legnagyobb magyar szerint az, „ki lehetőt kíván, [...] lélekderülten él, [...] a közjóért fáradozván, nem panaszkodik mindegyre hasztalan”. Az ember a hibákat magában keresse először, és csak azután másokban! A közember célja ne a jóakarók megszerzése legyen (akiknek egy része később ellene fordul), „hanem hogy használjunk”. Hasznosak legyünk, akár igazat és hasznosat mondunk, akár nem. Nem hazafik azok Széchenyi szerint, akiket csak a jövedelmeik és az egzisztenciájuk kötik az anyaföldhöz, s saját hazájukat gúnyolják, hiszen „még az undok szarka se mocskítja be tulajdon fészket”. De azokat is bírálja, akik közönyösek, és „here gyanánt csak henyélve híznak a haza zsírján”. A korszak nagybirtokos rétegét a gróf ösztözetartásra, tapasztalatszerzésre és együtt gondolkodásra szólítja fel. A régebbi korok irodalmi szokásait jól tükrözi, hogy Széchenyi az *Előszó*ban elnézést kér az olvasótól, ha írása nem hozná a várt eredményt, nem lenne hasznos, s megígéri, hogy ő mindent megtesz ennek elkerülése érdekében.

Széchenyi a *Bévezetésben* felveti, hogy a nemzetek virágzásának okait többnyire (a „vak szerencse” mellett) az „egészséges agyvelő” és a tudományok kiemelt szerepe adja. A férfi számára legszebb tudomány pedig „embertársai java s boldogsága okainak nyomozása s kifejtése”. Az ország állapotának pontos megismerése segít kialakítani

A nagycenki Széchenyi-kastély (kép: BM)

a fejlődéshez hatékony irányvonalat. De hogy lesz valaki tudós ember? Széchenyi így válaszol erre a kérdésre: „Nem a tanulás s tudományok mennyisége teszi az embert okossá, hanem azok megemésztése s jó elrendeltetése.” A gazdasági megújulásban nem lehet a gróf szerint a maradiság elve a győztes, hiszen be kell látni, hogy a pénzügyi nehézségeket a régi rendszer okozza, ezért azt új alapokra helyezéssel lehet csak javítani, és nem annak megtartásával.

„A hazaszeretetet sokan úgy képzik, mint Amort, bekötött szemekkel” – írja a *Végszóban* Széchenyi István. Azaz nem akarják látni az emberek saját nemzetük hibáit, fejlődésének gátjait. A hazaszeretet viszont „nem vak szerelem [...], de mégis tökéletlen érzés”. A hazát becsmérők ereje a legnagyobb magyar szerint kevés, egy példát is hoz fel erre: „Mit árthat a régi s erős várnak, ha valaki vak mérgében sárt s követ hajít ellene?” A *Hitelben* Széchenyi – ahogy a *Végszóból* kiderül – kerüli a szélsőségeket: a „lehető jót”, a reális célokat, és nem a „képzelt jót”, az illúziót kívánja elérni. A jövőbe tekint, mert „a múlt elesett hatalmunkból, a *jövendőnek* urai vagyunk”. Végül pedig hozzáteszi: „sokan azt gondolják: Magyarország – volt; – én azt szeretem hinni: *lesz!*” Széchenyi *Hitel* című írásának sorai a 21. század magyar értelmiségének is erővel és példával szolgálhatnak, gondolatai ma is érvényesek, megfontolandók.

BALÁZS GÉZA

SZÉLJEGYZETEK A MAGYAR IRODALOM ÉS NYELV HATÁRAIRÓL

Trianoni trauma

A magyar nép trianoni szétszakíttatása máig ható trauma. Sokszor kapjuk a pszichológiai szakmából ismert tanácsot: fel kellene dolgozni. Nem tudom, hogy pontosan mit jelent ez: érzéketlenebbé kellene-e tenni magunkat, túl kellene-e lépni rajta, el kellene fogadni? Mindez megtörténhetne, s talán meg is történik a magyarság egyes rétegeiben. Főként azokban, akik eleve érzéketlenek bizonyos problémák, emberi és nemzeti sorsok kérdésében. De vajon az empatikusabbaknak, a szellem embereinek is a néma elfogadás lenne a feladata?

Egység vagy megosztottság?

A magyar nép trianoni szétszakíttatása hozta magával a magyar irodalom határainak s ennek kapcsán egységének vagy megosztottságának gondolatát. Vajon van-e egységes magyar irodalom, vagy a határon túli magyar irodalmi törekvések pozitív vagy negatív értelemben valamiféle külön utak, esetleg a különfejlődés, végső soron pedig külön irodalmak kialakulását jelentik?

Előadásomban ennek a polémiaának néhány fölvetését, a megoldására-meghaladására tett javaslatát ismertetem, azután párhuzamba állítom a későbbi, a magyar nyelv egységével, illetve határon túli változataival kapcsolatos gondolatokkal, a végén pedig ismertetem saját elképzelésemet.

Egység

1920 után a magyar irodalmi tudat a „megbonthatatlan egység” gondolatát képviselte. A „felvidéki, erdélyi, vajdasági magyar irodalom megnevezés azt sugallta, hogy az ezeken a területeken fejlődő, bontakozó magyar irodalmak a magyar irodalomnak csak táji, területi színváltozatai” (Görömbei 1984: 5).

Kettős kötődés

A „megbonthatatlan egység”, valamint a csak „táji, területi színváltozat” elképzelést felváltotta az az elképzelés, hogy a szomszédos országokban létrejövő magyar nyelvű

irodalom helyzete folytán elkülönül a magyarországi irodalomtól, ráadásul a koronként különböző helyzete folytán egymástól is. Ekkor keletkezett a „kettős kötődés” gondolata: „ezeknek a nemzetiségi irodalmaknak alapvető, közös vonásuk az, hogy nyelvükkel, kultúrájukkal, régebbi történelmi hagyományukkal s részben érzelmi kapcsolataikkal a magyar nemzeti tudathoz és kultúrához kötődnek, viszont létezésük állami, anyagi és részben kulturális keretét az az állam határozza meg, amelyikben élnek” (Görömbei 1984: 6). Ez a kettős kötődés határozza meg a velük kapcsolatban használatos (és érdekes módon újra- és újraíródó) terminológiát: romániai, csehszlovákiai, később csehországi és szlovákiai, jugoszláviai, később szerbiai, szovjetunióbeli vagy kárpátukrajnai, ukrainai magyar irodalom. A máig tartó politikai átrendeződés miatt napjainkban inkább a stabilabbnak tűnő földrajzi megnevezéseket használjuk: felvidéki, kárpátaljai, erdélyi(-partiumi), vajdasági (vagy délvidéki) magyar irodalom.

Hiányzók

Feltűnő, de megmagyarázható, hogy mennyire kimaradt ebből a felsorolásból Horvátország, Szlovénia, Ausztria kisszámú és magyar irodalmi szempontból jelentős eseményt, eredményt felmutatni nem tudó magyarsága. Hiányzik szinte valamennyi Kárpát-medencei vagy szorosan a Kárpát-medencéhez kapcsolódó szórvány, így a legjelentősebb a moldvai csángó magyarság. Pedig utóbbiaknak még költőjük is van: Lakatos Demeter személyében, akinek verseit nem az irodalmárok fedezték fel, hanem a nyelvészek, s ők is adták ki.

Egyetemes

Az egyetemes magyar irodalom szempontjából tehát figyelembe kell venni a jelen magyarországi irodalmat, az állami vagy földrajzi jelzőkkel megkülönböztetett, nemzetiséginek, kisebbséginek is nevezett határon túli magyar irodalmakat, valamint az ugyancsak állami vagy földrajzi jelzőkkel megkülönböztetett emigrációbelit (pl. argentinai, brazilai magyar irodalom, franciaországi, hollandiai magyar irodalom vagy másként: dél-amerikai, nyugat-európai magyar irodalom).

Öt-, hat-, hétágú síp

A határon túli (mások szerint: határon kívüli) nemzetiségi magyar irodalmakkal kapcsolatban meghatározó metaforák születtek: ilyen a „haza a magasban” vagy az ötágú síp illyési gondolata, vagy a sokak által hangsúlyozott hídszerep, azaz két ország, két kultúra közötti összekötő szerep. (*Ötágú síp* címmel 1973–1975 között jelent meg az amerikai magyar irodalmi folyóirat.) Ezek a metaforák olykor továbbgondolásra sarkallták az illetékeseket. Hiszen ennek nyomán a felsorolásból korábban kimaradt kár-

pátaljai magyar irodalomban hangsúlyozni kezdték a „hatodik síp” szerepet. A nyugati emigrációban Ferdinandy György *Hétágú síp* címmel szerkesztett rovatot a Szabad Európa Rádióban, amelyben igyekezett bemutatni a Magyarországról „kikerült” könyveket (Balázs 2019).

Az egységes magyar irodalom mítosza tehát a múlté, de az egyetemes jelző még érvényes. Az egyetemesség védőernyője alatt azonban az állami, területi, esztétikai és talán ideológiai sokféleség rejlik.

Perem- vagy részhalmaz-irodalom

Csehy Zoltán a kisebbségi irodalmak recepciójának – a más perem- vagy részhalmaz-irodalmakhoz hasonló – csapdahelyzetére hívja fel a figyelmet (Csehy 2017: 331). Velük kapcsolatban ugyanis gyakori a sokszor túlzott tolerancia gesztusa (az esztétikumtól függetlenül önmagában értékeli a produkciókat). Szélső értéke ennek a gesztusnak: örülni kell annak, értékelni azt, ha valaki egyáltalán magyarul ír.

És a nyelv, az anyanyelv?

„Az irodalom szempontjából a nyelvnek, a nyelv révén öröklődő nemzeti hagyományoknak meghatározó jelentőségük van, hiszen az irodalom hordozója, életközege, gondolkodási és kifejezési eszköze az anyanyelv” – írja Görömbei András (1984: 6).

Több központú magyar nyelv

Csak hogy az egységesség és a különbözőség kérdése a magyar nyelv kapcsán is felvetődik, igaz, jóval később, a rendszerváltozás után. Egyes nyelvészek megkérdőjelezték az egységes magyar nyelv, a központi vagy egységes norma korábban nem vitatott elképzelését, a magyar nyelv egyközpontúságát. Ezzel szemben a magyar nyelv többközpontúságáról, a magyar nyelvnek állami nyelvekre való szakadásáról kezdtek el beszélni (főleg a német nyelv többközpontúságát, pluricentrikusságát véve alapul). A fölvetett gondolatot tettek követték, és elkezdtek külön-külön leírni a magyar nyelv állami nyelvváltozatait. A magyar szociolingvisztikai szakirodalomba bevonult a romániai, jugoszláviai (?), szlovákiai magyar nyelv terminusa (pl. Göncz 1999).

A magyar nyelv államnyelvi nyelvváltozatainak hívei nem pusztán a magyar nyelvben amúgy is természetes módon meglévő táji színezetre gondolnak, hanem az ugyancsak természetesnek tekintett államnyelvi jelenségeknek a magyar nyelvbe való szerves beépülésére, egyfajta vegyes- vagy kétnyelvűségi jelenségek elfogadására, emancipálására. A (Budapest központú) monocentrikus magyar nyelv helyett a pluricentrikus magyar nyelv elfogadására tettek javaslatot.

Az egyik szerző odáig megy, hogy – igaz csak lábjegyzetben – fölveti, elképzelhető lenne a szlovákiai, felvidéki magyar nyelvnek külön nevet adni. Én személy szerint

nem játszanék el ilyen gondolattal, ahogy azzal sem, hogy a moldvai csángó magyar nyelvjárást önálló nyelvvé nyilvánítsák – mert erre is van magyar nyelvész támogatás. (A témához lásd: Kontra–Saly 1998.)

Így jutottunk el az egykor egységesnek tekintett, majd Trianon után egységesnek tekinteni akart magyar nyelvtől előbb a helyi nyelvváltozatok rehabilitálásáig, később az államnyelvi nyelvváltozatok kihirdetéséig, és külön kutatásuk megkezdéséig, valamint ezek teljes különállóságának, magyar nyelvről való leszakadásának a fantáziálásáig.

Hogy ne lépjük át a józan ész határát, egy erdélyi nyelvész (Péntek János) fölvetette a közös norma, köznyelv fogalmát, mely diszkriminációmentes, és talán jól hangsúlyozza a nyelvi elemeknek horizontális ide-oda való vándorlását, és nem valamiféle vertikális kényszer (Péntek 2001: 58).

Sütő András kopjafája (Aranyosapáti)
(Kép: BG)

A nyelvjárások emancipálása

Bár mérvadó magyar nyelvészek soha nem beszéltek a nyelvjárások ellen, a köznyelv, a norma terminusokból talán azt lehetett kiolvasni, hogy az értékesebb, szemben a nyelvjárásokkal. A nyelvjárások leértékelése, egyes esetekben „gúnyolása” valamiféle urbanizációs szociálpszichológiai kérdés – összefügg a falu-város (súlyosan abnormális) ellentéttel.

A magyar irodalom táji kötöttségű produktumainak megteremtésére a 19. század óta több kísérlet történt. Talán annyi elmondható, hogy két nyelvjárás tette a legnagyobb lépést az önálló irodalmi nyelv, táji nyelvváltozat felé: a szögedi és az erdélyi székely, ez utóbbinak transzszilvanizmus néven van jelentősebb visszhangja.

Kinek van igaza: az egységesítőknak vagy a széttagolóknak?

Valószínűleg mindkettőnek, de csak megszorításokkal. Az egységes kifejezés csak akkor helyes, ha a sokféleség egységéről beszélünk. Vagyis van egy szint: a konkrét, tarka sokféleség, és ezek fölé boltozódik egy elvontabb szint: az egységes, de talán még jobb kifejezés – az egyetemes.

Egységesség már csak azért sem lehet, mert az avantgárd óta, de különösen a posztmodern irodalomban elképzelhetetlen valamiféle esztétikai-poétikai-stilisztikai egy-

ség. Ha csak a stílus oldaláról nézzük az irodalmat, a ma irodalmát a stíluspluralizmus jellemzi. A posztmodern gyakorlatnak lehetséges nyelvi leírása, de szinte biztos, hogy ez nem húzható rá valamennyi szerzőre és műre, sokkal több a különbözőség, mint az egység.

Hibrid társadalom

Korunkat a hibriditás jellemzi: hibrid politikai rendszer, hibrid társadalom, hibrid nyelv. A konkrét sokféleségbe belefér a táji jellegzetesség, a regionalizmusok, értelemszerűen a transzszilvanizmus, de akár az írásmódjában is különböző moldvai csángó vers is. A konkrét sokféleségbe értelemszerűen beletartoznak a kettős- vagy vegyesnyelvűséget mutató államnyelvi változatok is. Ennek irodalmi megfogalmazását találjuk Domonkos László *Kormányeltörésben* című versében. A konkrét sokféleségbe kell értenünk a sokféle módon tagolt emigrációs, sőt egyes esetekben már a visszidens (visszaemigrációs) irodalmat is.

Mégis: egyetemes

Mindezek – a korábbiakkal együtt, a *Halotti beszéd*től és az *Ómagyar Mária-siralom*tól kezdve, a kódexeken keresztül, majd Balassi Bálint, Pázmány Péter és mások által kivirágztatva – együtt jelenthetik, jelentik az egyetemes magyar irodalmat. Jellemző összekapcsoló elemük: a magyar nyelv. Tehát csak az a közös bennük, hogy esztétikai céllal születtek, különféle stilisztikai megoldásokkal, de a magyar nyelv egy pillanatnyi, helyzeti, regionális állapotában. Az egyetemes magyar irodalomba egyébként a már említetteken kívül sok más irodalmi részrendszerek beletartozhatnak. Ha egyetemes magyar nyelvről beszélünk, határesetként el kell fogadnunk olyan magyar szerzők műveit is, amelyek nem magyarul, hanem franciául, németül, angolul vagy más nyelven születtek. Ebben az esetben a szerző magyar volta, esetleg a mű magyar tematikája a döntő. Olyan helyzet ez, mint a tudósok esetében: magyar származásúak, de nem Magyarországon és nem magyar nyelven érték el tudományos sikereiket, ettől még magyar tudósoknak számítanak.

Összefoglalás

Tudatosan vitára ingerlő előadásomban az egységes, egyetemes és a helyi, táji, regionális, más állami irodalom és nyelv polémiáját állítottam középpontba. A sokszor egymás ellenében megjelenő szembeállítások más és más szinteken érvényesek lehetnek, de végső soron együtt jelentik az egyetemes magyar nyelvet és irodalmat. A különbözőségeket hozzáadó értéknek kell tekinteni, és nem az egyiknek a másik elé vagy fölé való helyezésére tett kísérletnek. Talán csökkenteni kellene a „központinak” gon-

dolt magyar irodalmi és nyelvi felsőbbrendűséget, de tompítani kellene a „kisebbségi komplexusból” fakadó rossz érzést is. Ugyanakkor elkerülhetetlennek tartom, hogy bizonyos hátrányos kisebbségi, szórványhelyzetben lévők irodalmi teljesítményét a helyzetükhöz illően is értékeljük. Vegyük csak azt a szélső példát, hogy egy-egy esetben maga a magyar nyelven való megnyilatkozás is életveszélyes lehet, ilyenkor a magyar szó önmagában helytállás, ami tiszteletet, megbecsülést érdemel.

Az államok változnak, a nyelvek maradnak

Nyelvpolitikai okokból nem tartom szerencsésnek mindenkori államokról elnevezni a kisebbségi, nemzetiiségi irodalmakat, és az államnyelveinek tekintett nyelvváltozatokat. Az államok gyakran változnak, a nyelvek ennél maradandóbbak. De ne feledjük: a nyelvek is elmúlhatnak, kihalhatnak! A magyar nyelv és irodalom munkásaiként, őreiként erkölcsileg nem állhatunk a magyar nyelv és irodalom szétszabdalása, egységekre bontásra, más nevekkal való elnevezése mellé. Persze meglehet, hogy lesz egyszer olyan kor, amikor az egyik államnyelvi magyar irodalom és nyelvváltozat már nem lesz többé az egyetemes magyar nyelv és irodalom részének tekinthető – az Isten óvjon minket és őket ettől –, de ezt a folyamatot egy magyar értelmiségi aligha erőltetheti.

Irodalom

- Balázs Géza 2019. Egy jó bekezdés többet ér, mint egy sebességváltó. Ferdinandy György író gondolatait lejegyezte: Balázs Géza. *Édes Anyanyelvünk*, 2019/1. [megjelenés előtt]
- Csehy Zoltán 2017. Stigma vagy védjegy? Három „meleg” költői karrier a magyar szubkulturális sajtó tükrében. In: Biró Annamária – Boka László (szerk.): *Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálók, írócsoportosulások 2.* Partium Kiadó, Nagyvárad. 321–332.
- Göncz Lajos 1999. *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Osiris-Forum-MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest–Újvidék.
- Görömbei András 2002. Illyés Gyula emlékezete. *Tiszatáj*, 2002. november, 61–74.
- Kontra Miklós – Saly Noémi (szerk.) 1998. *Nyelvmentés vagy nyelvárulás. Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Péntek János 2001. *A nyelv ritkuló légköre. Szociolingvisztikai dolgozatok*. Komp-Press Kiadó, Kolozsvár.

*Elhangzott az MNYKNT szórványkonferenciáján,
Nagyváradon 2018. november 5-én. (A szerk.)*

MINYA KÁROLY

ELMÉLET ÉS GYAKORLAT, TUDOMÁNY ÉS ISMERETTERJESZTÉS

A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport és a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda

A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport. Elmélet és tudomány

A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport (MNYKCS) 2000. május 24-én alakult meg az ELTE Bölcsészettudományi Karának Mai Magyar Nyelvi Tanszékén főiskolákon, egyetemeken, kulturális és tudományos intézetekben dolgozó nyelvészek együttműködésével. Alapító tagjai: Balázs Géza (ELTE BTK), Bódi Zoltán (ELTE TFK), Dede Éva (ELTE, Vörösmarty Gimnázium, Érd), Minya Károly (Nyíregyházi Főiskola, jelenleg Nyíregyházi Egyetem) és Zimányi Árpád (Eszterházy Károly Főiskola, jelenleg Eszterházy Károly Egyetem). Később a kutatócsoport munkájához kapcsolódott Horváth Péter (OFFI), majd rövid ideig tagja volt Domonkosi Ágnes (EKF/EKE) és Rihmer Zoltán (PPKE). Azóta a tagság összetétele változott, azonban ez természetes. A csoport a magyar nyelv művelés példamutató hagyományait kívánja a modern nyelvtudomány, nyelvpolitika lehetőségeivel bővíteni. Együttal törekszik arra, hogy minden anyanyelvi szervezettel kapcsolatba kerüljön, és összefogja a különböző kezdeményezéseket. A kutatócsoport intézményi háttérét az Inter Kultúra-, Nyelv- és Médiakutató Központ Közhasznú Társaság biztosítja. Ugyanakkor szorosan együttműködik a Magyar Szemiotikai Társasággal (MSZT), az Anyanyelvápolók Szövetségével (ASZ), a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságával (MNYKNT), valamint a Magyar Nyelv Múzeumával. Működésének anyagi háttérét különböző pályázati források biztosítják.

A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport elméleti alapját Balázs Géza nyelvstratégiai trilógiája adja: *Magyar nyelvkultúra az ezredfordulón* (A–Z Kiadó, Budapest, 1998), *Lehetséges nyelvi szabványok* (A–Z Kiadó, Budapest, 2000), *Magyar nyelvstratégia* (Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2001). Mindezek alapján a lehetséges magyar nyelvstratégia, azaz cselekvési program alapja antropológiai (etnolingvisztikai) szemléletű, melynek meghatározói: a nyelv alkata, a társadalom nyelv szemlélete és a nyelv művelés hagyományai. A nyelvi konvergencia és divergencia tényezőinek figyelembevételével a nyelvstratégia feladatai többek között a vonzáskörébe tartozó nyelvtudományi alap kutatások, tudományos felmérések elvégzése: szókincsfelmérés, a nyelvi rétegződés vizsgálata, beszélt nyelvi felmérések, kommunikáció kutatás, a médiavilág, tömegkultúra és informatikai forradalom bemutatása, a globalizáció és a reklám vizsgálata stb. A cél: törekvés a jobb, sikeresebb kommunikációra, a megértésre. A modern nyelvstratégián alapuló nyelv művelés egyik fő iránya a nyelvi ismeretterjesztés a tömegkommunikációs eszközök és számítógépes hálózatok segítségével. A nyelvstratégia

a közvélemény-formáló eszközökben elsősorban toleránsan, demokratikusan, érdeklődést felkeltően jelenik meg. Az új nyelvstratégia és az ezen alapuló modern nyelvművelés előítéletektől és diszkriminációtól mentesen kívánja kezelni a mai nyelvművelés egyik legérzékenyebb és legtöbbet támadott területét, az idegen szavak kérdéskörét is. Igyekszik megszívlelni a nyelvművelést ért kritikákat és megújítani a nyelvművelést.

A kutatócsoport legjelentősebb konferenciái a következők voltak: *Mit tehetünk a magyar nyelv korszerűsítéséért?* (2000); *Felelősség anyanyelvünkért* (2001); *A nyelvi hiány. Hiányok a mai magyar nyelvben és nyelvkultúrában* (2001). A Magyar Szemiotikai Társasággal és az ELTE-vel közösen *Az internetkorszak kommunikációja* címmel 2002. február 18-a és május 13-a között rendezett előadás-sorozatot. Az előadások anyaga 2005-ben megjelent a Gondolat Kiadónál. A következő konferencia a *Szöveg/félre/értés. A szövegértés helyzete mint nyelvstratégiai kérdés* című volt (2003). A *Hogyan változik a nyelv?* elnevezésű konferenciának 2006-ban az érdi *Vörösmarty Gimnázium* adott otthont a magyar nyelv hete keretében.

2010 novemberében az ELTE BTK-n *Kultúra és nyelv, kulturális nyelvészet (Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában 3.)* címmel a Mai Magyar Nyelvi Tanszék és a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport konferenciájára került sor. Csaknem 80 előadás hangzott el, olykor párhuzamosan három szekcióban. Az érdeklődés cáfolni látszik azt a megállapítást, hogy a magyar nyelvtudomány elsősorban „belső”, strukturális kérdésekkel foglalkozó tudománnyá vált, úgy látszik, nagy az igény a „teljes”, „külső” nyelvtudományra, amely egyaránt foglalkozik folklórral, irodalommal, művelődéstörténettel, történelemmel, filozófiával, vallással, szemiotikával stb. AZ MNYKCS ennek a széles és színes nyelvtudománynak vált népszerűsítőjévé, amelynek egyébként van hagyománya a magyar nyelvtudományban. A konferencia anyaga kötetben is megjelent. A konferenciasorozat további részei: *A tudományok, szakmák nyelvének grammatikai, pragmatikai leírása. (Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában 4.)* (2012); *Generációk nyelve (Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában 5.)* (2014); *A grammatikairás és -tanítás aktuális kérdései (Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában 6.)* (2016).

2011-ben a kutatócsoport a Magyar Szemiotikai Társasággal, valamint az ELTE és a Kodolányi János Főiskola közreműködésével újabb, interdiszciplináris előadás-sorozatot indított az informatikai technológiák társadalmi és nyelvi hatásairól *A Gutenberg-galaxistól a Google-galaxisig* címmel. Néhány kulcsszó a témákat illetően: digilektus, netorika, avatárkultúra, posztliteraritás, netnyelvészet, internetpedagógia.

2012 januárjában a magyar nyelv törvényszerűségeinek feltárására szerveződött a *Czuczor–Fogarasi-émlékkonferencia*, amelynek témája a következő volt: „*Ha szabad a magyart a magyarból magyarázni...*”. 2014-ben ismét Czuczor–Fogarasi-konferenciára került sor: *Czuczor–Fogarasi az idő mérlegén* címmel. Ugyanezen év novemberében *Irodalom – nyelv – identitás* címmel rendezett konferenciát a csoport. Az *Irodalom – nyelv – identitás* konferenciára 2014. novemberében, a *Felelet a Mondolatra* konferenciára (*Esszékonferencia a vitairat 200. évfordulóján*) 2015. szept-

temberében, s ugyanekkor *A péceli kiskastélyos világ* konferenciára került sor, amelynek anyaga ugyanezen címmel kötetben is megjelent.

2016 májusában *Közép-európai nyelvstratégiai fórum* címmel rendezett találkozót, illetve konferenciát a kutatócsoport, melynek célja az volt, hogy a magyar, észt, lengyel és finn nyelvstratégia kapcsán eszmét cseréljenek az e téren már látható eredményeket elért országok nyelvész képviselői. A konferencia előadásai az *Anyanyelv és nemzeti jövő* (Pomozi 2017) kötetben is megjelentek.

A kutatócsoport további legfontosabb kötetei: *A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője* (MTA Társadalomkutató Központ, 2004), 45 szerző tanulmánya olvasható benne. Ötévente *Jelentés a magyar nyelvről* címmel kötet jelenik meg. Az első 2005-ben látott napvilágot tanulmányokkal és különböző, a magyar nyelv jelen állapotát bemutató írásokkal. A 2010-es *Jelentésben* napjaink nyelvének hangtani, nyelvtani, szókészlet-tani, nyelvhasználati változásairól, a diák-, az internet- és a fordításnyelv alakulásáról olvashatók írások, valamint megtalálható benne a legfrissebb magyar nyelvstratégiai vázlat, és csaknem 1000 legújabb magyar szó dokumentálása, magyarázata a rendszerváltástól napjainkig. A harmadik *Jelentés*, a 2015-ben megjelent kötet 22 tanulmányával hasonló tematikájú, ugyanakkor ajánlásokat is tartalmaz a döntéshozók számára.

2007-ben a kutatócsoport addigi legnagyobb eredményének tekinthető, hogy hét-éves munka után megjelent Balázs Géza és Zimányi Árpád szerkesztésében a *Magyar nyelvhasználati szótár*, további szerzők: Bódi Zoltán, Dede Éva, Minya Károly, a mutatót készítette: Veszelszki Ágnes. A 323 oldalas könyvet a celldömölki Páuz–Westermann Kiadó jelentette meg. A szótárban mintegy 6500 nyelvi, helyesírási jelenség, szó, szólás magyarázata található meg (részletes mutatóval). A *Magyar nyelvhasználati szótár* (MNYSz.) egy új szótártípust jelent Magyarországon. Ötvözi a nyelvhelyességi, a helyesírási, az idegen szavak, az értelmező, a magyarító, a kiejtési, a szinonima, a szaknyelvi, a stilisztikai, sőt egy kicsit a frazeológiai szótárak erőnyeit is.

Izgalmas betekintést nyújt az európai országok többségének és néhány kontinensünkön kívüli országnak a nyelvművelő hagyományaiba a 2008-ban megjelent egyedülálló tanulmánygyűjtemény, a 39 nyelvet bemutató *Európai nyelvművelés* című kötet (Balázs–Dede 2008), amely az Inter Kht. és a Prae.hu Kiadó égisze alatt jelent meg. Ennek a párkötete az *Európai helyesírások* (Balázs–Dede 2009) címmel látott napvilágot, amely az előzőhöz hasonlóan közel teljes körképet ad, ezúttal helyesírást, kiegészítve néhány Európán kívüli nyelv helyesírásával, valamint az internet, a zene és a hatalom helyesírásával. 2011-ben jelent meg 59 szerző együttműködésében a *Nyelvészetről mindenkinek. 77 magyar nyelvészeti összefoglaló* című kötet. A nyelvtudomány szinte minden ágát bemutatja, és néhány új nyelvészeti terület első magyar összefoglalója ebben a könyvben olvasható, például: az antro-, bio-, digitális, e-, etno-, folklór-, funkcionális, gender-, generatív, geo-, igazságügyi, interkulturális, kognitív, kontrasztív, korpusz-, kulturális, marketing-, öko-, pszicho-, strukturális, szocio- és teolingvisztikáé. 2014-ben jelent meg Balázs Géza és Minya Károly *Kettesnyelvünk*

című könyve, amely a Magyar Nemzetben megjelent nyelvművelő-ismeretterjesztő írásokból ad közre százat.

2015-ben az Inter Nonprofit Kft. könyvsorozatokat indított el IKU-TÁR és IKU-Kiskönyvtár címmel. Az eddig megjelent kötetek közül néhány: Rácz János: *Virágneves könyv* (2017); Balázs Géza: *Új szavak, kifejezések. A rendszerváltás kisszótára. (1990–2015)* (2016); Balázs Géza (szerk.): *Fél évszázad a magyar nyelv szolgálatában. A magyar nyelv hete 1967–2016.* (2016).

A határon túli kapcsolatait a következő eseményeken való részvételek fémjelzik. 2005. július 5-én hívta meg első alkalommal a kutatócsoportot a Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesülete az újvidéki Apáczai Nyári Akadémiára, és azóta is folyamatosan tartanak előadást a tagok. A kassai Kazinczy-napok rendezvénysorozatán 2010 óta vesznek részt, és az 1970 óta folyamatosan megrendezett adatai Szarvas Gábor nyelvművelő napokon ugyancsak képviselteti magát a szervezet. Több rendezvény házigazdája volt a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetem.

2007 szeptemberében több nyelvessel együtt Balázs Gézát is felkérte a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, hogy vegyen részt a széphalmi Magyar Nyelv Múzeuma kuratóriumának munkájában. Ettől kezdve erősödött meg a kutatócsoport, a Manyszi és a széphalmi „nyelvmúzeum” kapcsolata. A múzeum 2008. április 23-án nyitotta meg kapuit. Ennek jegyében többek között 2010. szeptember 29-én megnyílt az az állandó kiállítás, melynek a címe: *Titkok titka... A magyar nyelv múltja, jelene és jövője*, és a forgatókönyvét Balázs Géza készítette.

2011 júniusában az anyanyelvi szervezetek összefogásával Széchalomban megszerveződött az első anyanyelvi juniális. A juniális ötlete abból a gondolatból fakadt, hogy külön-külön értékes, de kevésbé hatékony munkát végeznek az egyes szervezetek, érdemes lenne megmutatni, hogy együtt mire képesek. 2011-ben a juniális kibővült az MNYKNT esszékonferenciájával. Ezek a következők voltak: 2011: *Jeles nyelvművelők (Kazinczytól Lőrinczéig)*; 2012: *Étel és nyelv* – az országos vadéltfőző versenyhez kapcsolódva; 2013: *WS100 – Élménykonferencia Weöres Sándor 100. születésnapján*; 2014: *Irodalmi nyelvünk szülőföldjén*; 2015: *Anyanyelv és nemzet. Lőrincze Lajos-esszékonferencia*; 2016: *A „legnagyobb magyarok” esszékonferencia*; 2017: *Arany János-esszékonferencia*; és az idei címe: *1868*. A konferenciák anyagát a *Nyelvünk és Kultúránk* című folyóirat folyamatosan megjelenteti. 2014-ben tovább bővült a program, a háromnapos juniálishoz kapcsolódott az első nyelvésztábor, amelyre ugyancsak Sátorajáuhelyen, illetve Széchalomban került sor. A szervezők mindkét rendezvényt a nyelvi kérdések iránt érdeklődőknek, tanároknak, diákoknak hirdették meg. Az idén már az ötödik alkalommal szervezik meg a nyelvésztábort és nyolcadik alkalommal a juniálist.

2014-ben a kormány ugyan létrehozta a Magyar Nyelvstratégiai Intézetet (Manysi), a kutatócsoport ettől függetlenül az eredeti programja szerint folytatja tevékenységét – társadalmi kezdeményezésként, nonprofit, társadalmi célokkal.

A Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda. Gyakorlat és ismeretterjesztés

2006. jelentős fordulatot hozott a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport életében. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Édes anyanyelvünk pályázatán egy nyelvi iroda létrehozására elnyert összeggel 2006. január 3-án megalakult a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda (Manyszi). Honlapja a www.e-nyelv.hu. Az iroda nyelvi tudományos ismeretterjesztő munkáját és szakmai háttérét a kutatócsoport biztosítja, így a két szervezet szorosan egymásra épül és összekapcsolódik, tagjai is nagyrészt ugyanazok.

Az iroda létrehozásának ötletét a brit Plain English Campaign (PEC – Közérthetően Angolul Mozgalom) adta. Ez az egyesület már 1979 óta harcol a hivatalos, nyilvánosságnak szánt dokumentumok világos megfogalmazásmódjáért és közérthetőségéért. A Manyszi Magyarországon próbálja ugyanezt elérni, mely tulajdonképpen kettős cél: egyfelől demokratikus igény, hogy az emberek megérthessék a hozzájuk intézett, rájuk vonatkozó dokumentumokat; másfelől gazdasági kérdés az intézmények, cégek részéről, hogy a célközönséghez valóban eljut-e az üzenet.

A Manyszi tagjainak száma jelenleg 59, zömükben nyelvészek, irodalmárok, tanárok, de vannak közöttük Prima Prémium díjas nyelvészek és újságíró (Grétsy László, Pusztay János, valamint Kiss Róbert Richard), kommunikációs szakember, költő, pszichológus, szakfordító, szerkesztő, teológus, magyar szakos egyetemi hallgatók.

Az irodavezetők: 2006. jan. 1-től jún. 30-ig Máté Bálint, 2006. okt. 1-től 2010 júniusáig Nagy Levente, az első Junior Prima díjas nyelvész, tőle Pölcz Ádám vette át. 2018 márciusától az új vezető Blankó Miklós egyetemi hallgató.

2009 szeptemberében megjelent a kutatócsoport és a Manyszi közös elektronikus folyóirata, az E-nyelv Magazin (www.e-nyelvmagazin.hu). A névadás nem véletlen: a tanulmányok, cikkek és más írások stílusa inkább egy tudományos magazinéhoz hasonlít. Az évi négy tematikus számában lehet olvasni többek között a netnemzedékről, a multikulturalitásról, a zooszemiotikáról és a médianormáról, hogy csak a legutóbbiakat említsük. Az E-nyelv Magazin rovatai a következők: Balázs Géza: Tetten ért szavak, Blankó Miklós: Szó szót követ, Fráter Zoltán: Kávéházi szeglet, Halmai Tamás: Korrektorglosszák, Ilosvay Selymes Pál: Csípős szavak, Kövesdy Zsuzsa: Nyelv(es) irodalom, Magyari Sára: Takázás, Minya Károly: Színház és nyelv, Pomozi Péter: Szólásmentés, Pusztay János: Levelek a Borostyánkőútról. Két lezárt sorozat: Nyelvemre harapva. Hartay Csaba 75 szatirikus nyelvi írása és Horváth Péter Iván: (Ny)elvi kérdések. 100 ismeretterjesztő írás.

Nagyon sikeres a 2009-től működő Szómagyarító című közösségi szómagyarító portál (www.szomagyarito.hu), ezen a szórakoztató, játékos fórumon bárki beírhatja az adott idegen szóra javasolt magyarítását, írhat hozzá magyarázatot és példamondatot; pontozhatja és véleményezheti a mások által beküldött szavakat. Jelenleg 5001 szó 12 100 magyarítása olvasható. Ha megkérdezzük egy átlag nyelvhasználót, hogy mit tart napjainkban a legnagyobb nyelvművelő feladatnak, akkor nagy valószínűséggel, százból kilencven azt fogja válaszolni, hogy az idegen szavak elleni küzdelmet. Ez

részben sztereotip válasz, részben valóságon alapul, mert elképzelhető, hogy került már a válaszadó olyan kellemetlen helyzetbe, hogy egy idegen szót nem értett, sőt szégyenkezett emiatt, azonban visszakérdezni nem mert. A kommunikáció zátonyra fut ilyenkor. A Szómagyarító honlap korántsem biztos, hogy teljességgel és egy csapásra megoldja ezt a gondot, legfőljebb enyhíthet rajta. Mert a javasolt magyarítás elterjedésére semmiféle garancia nincs. Ha valaki nagyon komolyan venné a honlapot, kérjük, ne tegye. Tekinthető játéknak is. Megmosolyoghatunk egy-egy érdekes, netán setesuta magyarítást, csak egyet ne tegyünk: ne gúnyoljuk ki a próbálkozót, a szó kitalálóját! Hiszen ha mégis valamelyik elterjedne, nem fog a szó szülőanyja/atyja viszonzást várni érte. A közösségi szómagyarító honlap legfontosabb tanulsága, hogy sokakban elevenen él a magyar nyelv folyamatos figyelésének, megújításának, a szómagyarításnak a vágya. Felszabadítja a szóalkotó kedvet az alól a félelem alól, amelyet mindenki érezhet, ha új magyar szót van kedve alkotni. A legtöbb magyarítás a *pendrive*, *pendrájv* szóra érkezett (149). Íme, néhány: *tollmeghajtó*, *adattoll*, *adatbot*, *adatkulcs*, *cerka*, *zsebmeghajtó*, *eszementokja*, *tolltár*, *memóriakulcs*, *adattok*, *pendi*, *pöndi*, *pédé*, *penderítő*, *agytalicska*, *elektroszatyor*, *dugacs palágy*, *szipacs*, *memóriakulcs*, *memóriapálcika*, *hasábmemória*, *memóka*, *adatok*, *adatrudi*, *adaték*, *tárkulcs*, *zsebtár*, *digitok*, *pálcátár*, *ceruzatár*, *e-ceruza*, *cerka*.

A Manyszi honlapjának további rovatai még: Boldog Magyarország, Szösszenetek, ezenkívül olvashatók az aktuális események, hozzászólások, hírek, események, van nyelvi játék, a kiadványok listája, amelyeket a könyvesboltból meg lehet vásárolni.

Az iroda 2010-től minden évben megszavaztatja az év szavait. A kategóriák folyamatosan bővültek az év anti-, ifjúsági és költői szavával. Az elsőben (lehetőleg az adott évben keletkezett) találó, ötletes, szemléletes, gyorsan ismertté váló szavakat jelölünk, a második kategóriában az év legsemmitmondóbb, legidegesítőbb új szavát, a harmadikban a legfrissebb diáknyelvi szót, a negyedikben a legszebb költői kifejezést. A honlapon bárki megírhatja ötleteit a versenybe, és bárki szavazhat a már benevezett kifejezésekre.

2018-ban a következők voltak: *bubi*, *bubizik*. A *bubizik*, *bubizás* a Mol-bubi közbringarendszer nevének második eleméből, a *bubiból* született ige. Az év antiszava: *plázaterepjáró*, a fogyasztói társadalom felületességének a fuvarozója, egy életérzés visz a hátán, de csupán a mélygarázsig. Az év ifjúsági szava: *egoszörf*. Ez az énkeresés sajátos módja, nem filozófiai értelemben történik, hanem a digitális térben. Beütjük a nevünket az internetes keresőbe, és máris olvashatjuk, milyen felületen vagyunk jelen, kik és mit írnak rólunk. Az év költői szava: *hímes templom*. A színpompás, kazetás mennyezetű templomokat a régi iratokban cifra, tarka, megtarkázott, festett, hímes attribútumokkal illették.

A fentiekkel a Manyszi szolgáltató, tudományos és ismeretterjesztő céljai új körrel bővültek: a magyar nyelv népszerűsítésével, a nyelvi tudatosság élményközpontú kialakításával és elterjesztésével. A remények szerint ezek a törekvések újra felélénkítik a nyelvek iránti vonzalmat, és egészen új értelmezését adják a nyelvművelésnek. Ehhez társul még, hogy közvetlenül és közvetve szervezője a magyar nyelv hetének, a Manyszi tagjai rendszeres előadói e rendezvénysorozatnak.

A Manyszit egyre több intézmény, cég, kiadó kéri fel anyanyelvi lektorálásra, korrektúrázásra. A korrektúra és a nyelvi kutatás mellett a harmadik irány is létezik az iroda munkájában. Valós piaci igény mutatkozik az igazságügyi nyelvész szakértői vélemények iránt is, két Manyszi-tag jogosult efféle munka végzésére. Az igazságügyi nyelvészet szövegnyelvészeti és tartalomelemző módszerekkel segíti a bíróságokat névtelen levelek szerzőinek megállapításában; búcsúlevelek, végrendeletek eredetiségének ellenőrzésében és peres dokumentumok értelmezési kérdéseiben.

A legfontosabb tevékenysége az irodának a már említett nyelvi tanácsadás. A korpuszalapú gyakorlati háttér, az élő, mindennapi kapcsolat a nyelvhasználókkal a legfontosabb feladatának az ellátásával teremthetik meg: a folyamatos (online) nyelvi tanácsadással. A nyelvi gyorsszolgálat ingyenes, és a feltett nyelvi, nyelvhelyességi, helyesírási kérdésekre tizenkét órán belül választ kap a nyelvhasználó. A nyelvi tanácsadást a Manyszi munkatársai társadalmi munkában látják el, és hetente váltják egymást. A jelenlegi tanácsadók: Balázs Géza, Blankó Miklós, Deák-Takács Szilvia, Dede Éva, Mayer Péter, Minya Károly és Minya Károlyné.

A szolgáltatásnak – feltételezhetően – nemcsak az ingyenesség lehet a vonzereje, hanem a válaszadás gyorsasága, megbízható színvonala és – mert erre is kell lehetőséget biztosítani – a vitatkozás lehetősége is szerepet játszhat benne. Előfordul, hogy a kérdezők olykor-olykor vitába szállnak a tanácsadóval, visszakérdeznek, pontosítanak, és ezáltal ugyan késleltetett, de mégis élénk diskurzus alakul ki a szakember és a nyelvhasználó között. Nem is beszélve arról, hogy egy-egy nyelvi probléma megvitatása a tanácsadói körben is élénk eszmecserét eredményez.

Néhány statisztikai adat: 2006 és 2012 között a beérkező kérdések száma megtízszereződött: 270-ről 2810-re. A pontos számadatokat – évi bontásban – a következő táblázat foglalja össze:

2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
270	386	563	1308	2018	2480	2810	2802	2162	1868	1874	1342

*szeptember 30-ai állapot

Ebből kiolvasható, hogy 2013-ban a kérdések száma stagnált, azóta pedig egyenletes csökkenést mutatva állandó értékre látszik beállni.

A legtöbb kérdés 2012 szeptemberében volt: 324, de 323 kérdés érkezett 2011 októberében, 317 kérdés 2013 novemberében és 301 pedig 2012 májusában. Ez a négy hónap az, amikor a kérdések száma 300 fölött volt.

Érdekes az, hogy minden év szeptemberében van egy nagyobb ugrás augusztushoz képest, valamint minden év januárjában az előző évi decemberi kérdésszámhoz képest. A kérdések háromnegyede helyesírási, az egyéb kérdések tartalmi megoszlását az alábbi kördiagram mutatja:

Íme, a húszezredik kérdés-válasz:

A közzérádióknál (*Bartók, Kossuth, Petőfi*) kis kezdőbetűs a rádió. Hogy írjuk a kereskedelmi rádiók nevét?

A *Kossuth, Petőfi, Bartók rádió* azért kis kezdőbetűs, mert mindhárom az MTVA része. A kereskedelmi rádiókat azért írjuk nagy kezdőbetűvel, mert önálló vállalkozások, cégek. Pl.: *Danubius Rádió, Tilos Rádió* (Osiris, 1217. oldal).

Egyébként a több mint húszezer kérdés-válasz a keresőprogram segítségével böngészhető, de ennél jóval több kérdésre válaszoltunk. Hiszen vannak érdeklődők, akik kimondtan kéri, hogy kérdésükre a szerkesztett válasz ne kerüljön ki a honlapra. És vannak olyan válaszok, amelyek nem közérdekűek, ezeket mi magunk sem tesszük közzé.

2009 elején került sor az e-nyelv.hu honlap új felületének kialakítására és az oldal keresőoptimalizálására. Az utóbbi fejlesztésnek köszönhetően a Google keresőmotorja a Manyszi honlapját dobja ki elsőként, ha valamilyen helyesírási kérdésre rákeresünk (és persze ha a kérdés benne van az e-nyelv.hu adatbázisában).

Az Édes Anyanyelvünk folyóirat 2008-tól minden számában közöl egy egyoldalas összeállítást *www.manyszi.hu* címmel, melyet a nyelvi gyorssegédhez érkezett legfontosabb kérdésekből állítanak össze a tanácsadók.

A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport egyetemközi kutatási és társadalmi nyelvikultúra-terjesztő szervezetként működik. Határon innen és túl nyelvi ismeretterjesztő feladatokat lát el. Más anyanyelvi-nyelvművelő szervezetekkel, intézményekkel karöltve rendezvénysorozatok szervezője (a magyar nyelv hete, a magyar nyelv napja, anyanyelvi júnális, Szarvas Gábor-nap). 2006-ban létrehozta a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodát (Manyszi), amelyben folyamatos (online) nyelvi tanácsadást működtet. Honlapján többek között gyűjti a magyar nyelvvel kapcsolatos híreket eseményeket. A kutatócsoport fontos szerepet vállal a magyar nyelvi kultúrával kapcsolatos stratégiai kutatásokban és a nyelvi ismeretterjesztésben. Mindez azért szükséges és elengedhetetlen vállalkozás, mert van igény a nyelvi ismeretterjesztésre, a nyelvi tanácsadásra, tehát nyelvművelésre is.

Irodalom

- Balázs Géza 2016. Jelentés a magyar nyelvről, nyelvstratégiáról (2010–2015). Események, beszámolók, dokumentumok. 193–210. In: Balázs Géza (szerk.): *Jelentés a magyar nyelvről. 2010–2015*. IKU – Inter Nonprofit Kft. Budapest.
- Balázs Géza: *A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport krónikája* (2000–2012). <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=490> (A letöltés időpontja: 2018. máj. 13.)
- Minya Károly – Balázs Géza 2015. A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport története (2000–2005). In: Balázs Géza (szerk.): *Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005)*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 176–187.
- Nagy Levente – Balázs Géza 2010. A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport története (2005–2009) és a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda (2006–2009) története. In: Balázs Géza (szerk.): *Jelentés a magyar nyelvről*. Inter – Magyar Szemiotikai Társaság. Budapest. 278–308.
- Pölcz Ádám 2018. *A nyelvművelés retorikai gyökerei*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest.

FERDINANDY GYÖRGY

A TANULT NYELV MEGKOPIK, DE AZ ANYANYELV NEM

Ferdinandy Györgyöt a kispróza nagymesterének mondják. Tizennégy francia és számos magyar nyelvű könyv szerzője. 1956-ban emigrált, az egyetemet Franciaországban végezte, majd a Puerto Rico-i egyetemen tanított, az utóbbi évtizedben visszatért Magyarországra. 2018 októberében ellátogatott a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának irodájába, ahol a Bolyai Önképző Műhely egyetemistáinak beszélt életéről. Gondolatait Balázs Géza jegyezte le.

Tizenkét évesen a gödöllői fácánosi iskolában költőnek készültem. Ezt a verset írtam első szerelmemnek: „Kis Irén – ki sír én”. Harmadszorra, 1956-ban vettek föl az ELTE-re, de csak hat hétig voltam itthon egyetemista. Füst Milán előadásait hallgattuk. Mivel a buszvállalatnál dolgoztam, egyszer autóbuszkalauz-egyenruhában mentem előadásra, s Füst Milán rám szólt: „Puskás ember előtt nem tudom megtartani az előadást”. Felmutattam neki egyetlen fegyveremet, a lyukasztómat. Füst Milánt 1958-ban Nobel-díjra jelölték, de Paszternák *Doktor Zsivágója* kiütötte.

A buszon nem volt olyan lelkes a hangulat, mint az egyetemen. Egyszer naivan megkérdeztem: miért vannak tele a buszok? Mennek nyugatra, mondták. Munkástanácsstag voltam, édesanyám elém jött, hogy már gyűjtik be a tagokat, meneküljek. Bécsbe mentem, ahonnan hatszáz fiatallal együtt utaztam tovább Franciaországba. Strasbourgban folytattam az egyetemet. Meglepő volt, hogy a franciák egy része nem értette '56-ot. Sartre sem. Úgy vélte, hogy cserbenhagytuk a Szovjetuniót. Camus értette, mert ő Algériában, gyarmaton élt. A franciák ma letagadják, de én tanú vagyok rá: az egyetemi Mamillon menzára egy ideig nem engedték be a magyar diákokat, mert fasisztának minősítették őket. Én nem zavartattam magam, átmentem az izraeli étterembe, ott mindenki

Kép: BG

magyarul beszélt. Célul tűztem ki, hogy franciául megírjam a forradalom igaz történetét. Kényszerből váltam francia íróvá. Sokat segített benne a szerelem, az első feleségem, akit később háromszor vettem el, mivel háromszor is váltunk el.

Egyetem után nem volt állásom, dolgoztam például a dijoni pályaudvar építésén. Egyik nap megpillantottam az egyetem dékáni hivatalának ajtaján egy álláshirdetést: trópusi egyetem diplomást keres. Spanyolul kellett beküldeni a pályázatot, megkértem egy részeg spa-

nyolt a kocsmában, hogy segítsen. Én voltam a legjobban meglepve, hogy a pályázatot elfogadták, és már hajójegyet is küldtek. Így kerültem Porto Ricóba (Puerto Ricót következetesen így ejti előszóban – BG), ahol azután 36 és fél évig tanítottam. Csak annyit kértem az egyetemről, hogy délután taníthassak. Ugyanis minden reggel 6-kor keltem, olvastam, írtam. Ekkor álltam vissza a magyar nyelvű írásra. Megfigyeltem, hogy a tanult nyelv megkopik, de az anyanyelv nem. Bár korábban sokat írtam franciául, magyarul jobban tudtam fogalmazni. 1966-tól már csak magyarul írok, legfőlegbb lefordítom franciára, spanyolra. És maradt egy kötetre való francia írásom, amit nem fordítottam le magyarra.

Puerto Ricóban főként az egykori feketerabszolgák dédunokáit tanítottam. A témám a nyugati civilizáció volt. Nemcsak Európa, hanem az ő nem létező történetüket is tanítani kellett. Sajnos nem írtam meg a délutáni életemet, a tanítást. A „művelt” nyugat minket sokszor kioktat, holott ők 150-200 évig kirabolták a gyarmataikat. A háborúkhöz jól jöttek katonának a „szolganépek”. De amikor kivonultak, káoszt hagytak maguk után. Tévedés, hogy a nyugati hatalmak az emberiség jótévői. Puerto Ricóban nagy bizonytalanság van az önállóságtól: Amerika elkényeztette őket, nincs mezőgazdaság, nincs kisipar (minden amerikai termék), nem vágnak bele semmibe, megkaptak mindent, de félnek, hogy nem tudnak mit kezdeni magukkal egyedül.

Sokat tanulhatunk a nyugattól, de nem jó, ha kioktatnak minket. És persze a nyugat is tanulhatna tőlünk. Hogy mit? Például humort, ö niróniát. Ez erős oldalunk, bár az utóbbi években nem annyira érzékeljük. Kubai feleségem beszél magyarul, de nem érti az iróniát, ö niróniát. Néha szól nekem, hogy bántanak, nem érti, hogy az csak irónia... Meg kell magyarázni.

Az amerikai állampolgárságot azért vettem fel, különösebb angol nyelvtudás nélkül, hogy nyugodtan hazajárhassak. Életem kétharmadában menekült státuszban éltem. Cs. Szabó László volt az „osztályfőnök”, levelezésben összetartott minket. És Határ Győző is sokat levelezett az emigrációval. Minden „kikerült” könyvről beszámoltam a Szabad Európa Rádióban. A *Hétágú síp* című rovatomat ismerve otthon örömmel fogadott Örkény, Csurka, Karinthy Cini. Gerelyes Endre már bosszantott: „Eljössz meglátogatni a múltat, azután meg mész vissza?” Sokan azt gondolták, hogy mi ott, nyugaton gazdagok lettünk. Akik írásból éltünk, nem lettünk gazdagok. Nekem a családban öt kocsis van, de nekem soha nem volt. Nekem egy jól megírt bekezdés jobb, mint egy sebességváltó.

Idős vagyok, néha elfelejtem, hogy miért is kezdtem bele egy mondatba. Ha itt van a feleségem, ő segít. Nagyon szeretném még megírni a gyarmatok történetét, a gyarmaton töltött időszakom délutánjait, a tanítványaimat, mert ezzel adós vagyok.

ADAMIKNÉ JÁSZÓ ANNA

GRAMMATIKAOKTATÁS – MÁSKÉNT

Minya Károly cikkéhez szeretnék csatlakozni (ÉA 2017/4: 8), előrebecsátva, hogy teljes mértékben egyetértek vele. Ezt írja többek között: „Általában elmondható, hogy az iskolai oktatásban a sok vitatható kategóriával operáló alaktani-mondattani elemzés helyett több fogalmazási és szövegértési gyakorlatra, nyelvi illetanra és beszédművelésre van szükség.” Ehhez viszont szerintem sokkal magasabb óraszámra lenne szükség, mert soha még ilyen alacsony óraszámot nem kapott iskoláinkban az anyanyelv. Egyetlen adatot idézek: Eötvös József idejében, tehát 1868 után az első négy évben heti 11-11-10-10 anyanyelvi óra volt az osztott iskolában, de még a kommunista rendszer elején is, 1950-ben alsó tagozaton heti 11-12-14-12 óra volt! Azóta folyamatosan csökkent az anyanyelvi órák száma. Nézzék meg, most mennyi van; tudok olyan iskoláról, ahol heti 3 olvasás-írás óra van elsőben. Itt van a gond, a funkcionális analfabetizmus és egyéb problémák oka. Nincs elegendő gyakorlás.

Nem tudom, mennyire ismerik olvasóink az anyanyelvi tárgyak újkori történetét, az idők talán, a fiatalabbak biztosan nem. 1950-ben volt egy nagy átrendezés. Előtte az elemiben, az első négy osztályban megtanították a nyelvtan alapjait. A nyolcosztályos gimnázium első három évében ismételték, bővítették, újratanították a nyelvtant. Utána stilisztika, retorika, poétika jött (nem mindig ebben a sorrendben), majd az utolsó két évben irodalomtörténeti összefoglalás. Ám a stilisztikai, retorikai, poétikai oktatás irodalmi példákon történt, úgyhogy az irodalomtörténetnek az életkornak megfelelő részét már átvették a hatodik osztály végéig.

Ezt a rendszert 1950-ben megszüntették, eltörölték a stilisztikát, a retorikát és a poétikát, s a négyosztályos gimnáziumban helyettük ismét nyelvtan lett, immár harmadszor (az alsó és a felső tagozat után). Bihari János – nagy tudású, bölcs kollégánk a tanítóképzőben – akkoriban a Lónyayban tanított, s mesélte, hogy a gyerekek csodálkoztak: az érettségien alanyból és állítmányból kell felelniük? Abból, amit már öt évvel azelőtt megtanultak?

Az újítás nem működött a gyakorlatban. A gimnáziumi tanárok nem akarták harmadszor is csócsálni a nyelvtant, inkább elhagyták, amúgy is kevés volt az óra az irodalomra. Nekem kiváló magyartanárom volt (jelenleg ő is professor emeritus az ELTE-n), de egyetlen nyelvtanórát sem tartott, illetve egyet érettségi előtt a szóképzésből (rejtély, hogy miért éppen ebből). Jómagam megtartottam a gimnáziumi nyelvtanórákat, sőt kijavítottam és olykor újraírtam még a házi fogalmazásokat is (kérdézzék már meg a tanárokat, hogy javítanak-e, és hogy időre javítanak-e; megkapja-e a diák a következő órán a javítandó dolgozatot), s huszonhárom éven át tanítottam gramma-

tikát a tanítóképzőben, most mégis a következőket javaslom (persze, javasolhatunk bármit, úgymint fütyülni rá az illetékesek).

Alapvető követelmény volna a mindennapi magyaróra. Középiskolában pedig nem tanítanak nyelvtant, hanem stilisztikát, retorikát és poétikát – ahogyan Eötvös József bölcs tantervkészítői meghatározták. Persze, a nyelvtani-helyesírási ismereteket a felszínen kell tartani, egyrészt a fogalmazások javításakor, másrészt a retorikához kapcsolva. A retorika ugyanis tanítja a négy stíluserényt vagy stíluskövetelményt, egyikük a nyelvhelyesség (továbbá világosság, illőség, ékesség).

Teljesen nevetséges, ahogy ma beszajkózzák a gyerekek az érettségi nyelvtantételeket – terminusokkal megpakolva –, azután sürgősen elfelejtik őket. Egyébként érthetetlen számomra, hogy miért vették ki az érettségi tételek közül az összetett mondatokat. Nem lehet tizenkét év alatt az összetett mondatokat megtanítani?

1986–87-ben Fulbright-professzorként az USA-ban tanítottam, akkoriban vezették be ott a portfólióizást, és teszteltek vég nélkül. A sok tesztelésnek a tesztre tanítás lett a következménye. Nem az irodalom, nem az élmény volt fontos, hanem a megfelelés a teszten, pontosabban annak a kitalálása, hogy milyen választ kíván a teszt készítője (elmondták nekem, hogy kétféle diák bukik meg a teszteken: a teljesen felkészületlen és a zseniális). A tesztre tanítás pedig elképzelhetetlen mértékben visszavetette a pedagógusok módszertani kultúráját, kreativitását. Ez az állapot – félek – elért bennünket is. Úgy tíz évvel ezelőtt egy ELTE-s továbbképzésen felállt egy magyartanár, és megoldási kulcsokat kért a munkafüzeti tesztekhez. Mikor kellett egy magyartanárnak megoldási kulcs?

A nyelvtani alapokat gyönyörűen meg lehetne tanítani nyolc év alatt, vannak is jó programok. Ilyen volt a Dinasztia Kiadó Édes anyanyelvünk tankönyvsorozata, de a szegedi Mozaik tankönyvei is kiválóak voltak. Ezeket a tartalmas-játékos-ötletes, de mégis komoly sorozatokat szépen kilőtték, most az ollózások korát éljük. Legyen nyelvtanóra nyolc évig, de úgy, hogy meg is tanítsák a nyelvtant. Azt sem ártana megértetni tanárral-diákkal egyaránt, hogy a nyelvtan ismerete az általános műveltség része, sőt alapja. Utána pedig legyen stilisztika, retorika, poétika, sok-sok elemzéssel és szövegalkotással, szóban és írásban egyaránt. Élményközpontúan, gyermekközpontúan, bármilyen központúan, csak fogadjunk szót Babits Mihálynak, aki jó tanácsokat adott, és nagy igazságokat fogalmazott meg Irodalmi nevelés című esszéjében: „aki stilisztikát sohasem tanult, az élet legszebb élvezeteinek egyikétől örökre meg van fosztva, mint a süket a zenétől. [...] Az ember szavakkal gondolkodik, és szavakkal cselekszik. A művelt ember gondolatokkal küzd, szavakkal csatázik. A leghatalmasabb fegyver a gondolat és a szó.” Egyáltalán: célja a mai iskolának a művelt ember megteremtése?

Megjelent az Édes Anyanyelvünk 2018/1. számában. (A szerk.)

H. TÓTH ISTVÁN

„MERT NÖVELI, KI ELFÖDI A BAJT” – ADALÉK A NYELVI STÁTUSZ ÉRTELMEZÉSÉHEZ / CIGÁNY GYEREKEK OKTATÁSA

2018. február 2-án zajlott le az integráció útelágazásaival foglalkozó XI. Miskolci Taní-tani Konferencia, amelynek markáns főcíme, jelesen az Együtt – másként határozottan arra készítetett engem, hogy akkor is vállaljam a nézeteimet a cigány származású óvodás és kisiskolás korú gyermekek nyelvi integrációjával összefüggésben, ha meghökkenést, szemöldök-összevonást, homlokráncolást, esetleg verbális dorgálást kapok. Mégis megtettem, méghozzá három pillérre építve a Miskolcon elhangzott szekcióelőadásomat.

Első pillérül Illyés Gyula Bartók című rapszodiájának ötödik strófáját választottam, abból is a szállóigévé vált „Mert növeli, ki elfödi a bajt” verssort. Második támpontomat József Attila Szabad ötletek jegyzéke című vallomásos írásából vettem, nevezetesen: „a felnőtteknek nem irányítaniuk, hanem csak értelmezniük kellene a kicsinyeket”. Harmadik indokom jelen témában nem lehetett más, mint ama érintettségem, miszerint 15 éven át tanítottam állami gondozottakat, zömmel cigány származású gyermekeket.

A félreértések elkerülése érdekében szükségesnek tartottam közölni Miskolcon és itt az E-NYÉK olvasóival is, hogy nem rendelkezem cigány mentalitással és cigány öntudattal sem, mivelhogy nem vagyok cigány, ugyanakkor messzemenőig támogatom és segítem cigány honfitársaimat annak érdekében, hogy tisztességes, megbecsült, elismert életet élhessenek Magyarországon.

Helyzettisztázó szándékú a kijelentésem: a miskolci konferenciára nem iskola- és tanulócsoporthoz tartozó javaslatokkal érkeztem. Ráadásul nem vagyok pszichológus, de még csak szociológus sem. Nyelvész, közelebbről alkalmazott nyelvész, e diszciplínán belül mindenekelőtt nyelvpedagógus vagyok, a magyar nyelvet tanítom külföldieknek, idegen ajkúaknak: filológusoknak, diplomatáknak, gazdasági szakembereknek. A magyar mint idegen nyelv tanításával kapcsolatosan az immár negyedszázada gyakorolt tevékenységeimmel és az előző bekezdésekben jelzettekkel összefüggésben tettem a 2018. évi miskolci konferencia résztvevői és az alkalmazott neveléstudomány képviselői elé a hangsúlyosnak tartott kérdéseimet. Ezeket azért fogalmaztam meg, mert a cigány óvodás- és iskoláskorú gyermekek nyelvi státuszának a lényegét az erre egyébként hivatott nyelvi tervezők, nyelvpolitikusok nem igazán pontosan tükröző, nem igazán megfelelő, vagyis kevésbé adekvát körvonalakkal adják meg, ebből adódóan éppen ezzel a tudás- és döntéshiánnyal szükségtelen akadályokat gördítenek az adott korosztályú növendékek, valamint az ő nevelésüket, gondozásukat, továbbá tanulásukat, tanításukat tervezők, szervezők elé.

A cigány gyerekek oktatása

Íme, a hangsúlyos, mindenképpen sürgetően válaszra váró kérdéseim:

- a) megnevezhető-e a cigány gyermekek anyanyelve,
- b) vagy inkább az anyanyelv kategória a helyénvaló,
- c) megragadható-e a cigányok nyelve kisebbségi nyelvként,
- d) esetleg szórványnyelvként írható le a nyelvük,
- e) talán a származásnyelv átfogó fogalom lehetne hasznos egy cselekvési program kiindulópontjához,

f) avagy környezetnyelvként, pontosabban: államnyelvként kellene a cigánysággal összefüggésben nekünk magunknak vennünk, és ekképpen adnunk a cigányság számára a magyar nyelvet?

A magyar nyelvet idegen nyelvként tanító tanárként, a beszéd- és kiejtéskultúra problémáival foglalkozó, akadémiai minősítetttségű kutatóként és a különböző nevelési-oktatási szintekre tananyagot fejlesztő nyelvészként konkrét segítő javaslataim vannak, mindenekelőtt a fentiekben közölt hangsúlyos kérdéseimmel történő szembenézésre késztetők.

Társadalmunk ez idő tájt érzékelhető fájdalmas állapota és lelki közérzete is itt van, megragadható Illyés Gyula Bartók című, ma is időszerű rapszodiájában, hagyjuk hát, hogy érvényesüljön felrázó ereje!

(...) S jogunk van
 – hisz halandók s életadók vagyunk –
 mindazzal szembenézni,
 mit elkerülni úgysem tudhatunk.
 Mert növeli, ki elfödi a bajt.
 Lehetett, de már nem lehet,
 hogy befogott füllel és eltakart
 szemmel tartsanak, ha pusztít a fürgeteg
 s majd szidjanak: nem segítettetek! (...)

Előadásom és jelen dolgozatom egyértelmű kérdése: a legilletékesebbekkel, a cigányok közösségeivel, a családokkal, a szülőkkel, a cigány közösségek helyi és regionális, valamint országos szintű, de a politika által el nem nyújt vezetőivel történtek-e helyzettisztázó, az iskoláztatás nyelvi státuszát illető, az egyének életére, sorsára, jövőjére figyelő, átlátható, segítő szándékú megbeszélések, a cigányok nyelvhasználatát feltáró kutatások és elemzések. Vagy már megint a valakik mondják meg az érintettek helyett a tutit? Ne feledjük Illyés Gyula intelmét: „... növeli, ki elfödi a bajt”, és legyen szüntelenül előttünk a József Attila-i vallomás általam a konferenciára és azon túlra időszzerűsített intő magva: nem irányítanunk, hanem csak értelmeznünk kellene

a cigányok képviselőivel együtt a nyelvi státuszuk problémáját, hogy valóban hosszú távon tudjunk segíteni.

Az emberek viszonylag keveset tudnak a cigányok történelméről, kultúrájáról, szocializációjáról, még kevesebbet a cigányok által beszélt nyelvről vagy nyelvekről. Hány nyelvük van egyáltalán a cigányoknak? A cigányok nyelveiről, nyelvjárásaikról legalább a legalapvetőbb tudnivalókat szakmai és lelkiismereti kötelességük lenne az erre illetékeseknek beemelniük a pedagógusképzés minden színterének műveltséganyagába. Talán nem túlzás azt állítanom, hogy a cigányok nyelvével, nyelvhasználatával kapcsolatban óvodapedagógusaink, tanítóink, tanáraink többsége nyelvsüketen végzi nevelő-oktató tevékenységeit. Nos, akit nyelvével, nyelvi kultúrájával összefüggésben nem képesek az emberek megnevezni, azt istencsapásként, de legalábbis idegenként élik meg – kiváltképp napjainkban erősödött fel ez a társadalmi lelkiség, viszonyulás.

A cigány nyelvek

A cigányok által beszélt nyelvek nyelvészeti szempontból nyilvánvalóan és egyértelműen meghatározhatóak. A magyarországi cigányok körében két nyelvről lehet beszélni:

a) Mindenekelőtt az indiai eredetű romani nyelvről, és ennek a sok-sok dialektusáról, ezek közül a leghelterjedtebb lovári nyelvről. Idetartozónak veszik a cigány nyelvet kutató nyelvészek a német nyelvi befolyás jegyeit hordozó szintó, másképpen kárpáti cigány dialektust is.

b) A romani-lovárítól markánsan tér el a latin eredetű, archaikusnak nevezhető, méghozzá a nyelvújítás előtti román nyelvnek egy változata, amit Magyarországon beás nyelvnek nevezünk, és ez is több dialektusra oszlik.

Joggal merül fel a kérdés: milyen a helyzete a cigány nyelveknek az akadémiai és az egyetemi színtereken, a mai Magyarországon, működnek-e a cigány nyelveket elemző, faggató, kutató szakmai közösségek, továbbá milyen színvonalú és miféle célközönségre figyelő szótárak készülnek, és ami alapvető az akadémiai és egyetemi színterekre összpontosítva: van-e egységes, méghozzá korszerű szemléletű leíró nyelvtanuk a cigány nyelveknek?

Orsós Annának, a Pécsi Tudományegyetem Romológia és Nevelésszociológia Tanszéke vezetőjének a sommás, de legalább kertelés nélküli álláspontja szerint bármilyen szempontból vizsgáljuk az ilyen és hasonló jellegű kérdésekre adandó válaszokat, a helyzet katasztrofális, legkiváltképp azért, mert ami az akadémiai, de ne szépítsük a képet, az egyetemi helyzetet illeti, különösen rosszul áll a cigány nyelv, nyelvek helyzete.

A beás nyelvnek elkészült a tudományos leírása, ennek az angol változata is, ellenben, mivel a romani számos dialektusban létezik, több változatban, mint amit Magyarországon használnak, ezért ebben a nyelvészeti kérdésben bonyolultabb a helyzet, mint a beás esetében, amit gyakorlatilag kis létszámú cigányság beszél. A beás nyelv-

nek a kilencvenes évekig csak szóbeli változata létezett. Európa első cigány nemzetiségi gimnáziuma, a pécsi Gandhi Gimnázium létrehozásának és működésének ténye keltette fel azt az igényt, hogy ebben a nemzetiségi gimnáziumban (is) tanítani kell a nemzetiség nyelvét. Ekkor kellett szembenézniük a szakembereknek azzal, hogy a beás cigány nyelvnek a 20. század végén nem volt írásbelisége. Nemzetközi szinten a beás cigány nyelv írását, írhatóságát Pécssett hozták létre, de még rengeteg tennivalója van mindenkinek, aki érdemben akar cselekedni a cigányság sorsának jobbításáért.

A romani vonatkozásában – vallják a szakemberek – a különböző dialektusok presztízsharca figyelhető meg: egy-egy nyelvész szaktekintély jellemzően más-más romani dialektust beszél, ezért nagy a valószínűsége annak, hogy hosszabb ideig is eltart, mire egyezésre jutnak a nyelvi egységesítésben, a nyelvi normának a viszonylagos általánossá tételében, vagyis a sztenderdizálásában. Fontos, sőt megkerülhetetlen kérdés, hogy valójában megvan-e ennek az igénye, megfogalmazódott-e már ez a problémafelvetés.

Nyelvpolitika, nyelvi tervezés és cigány nyelvek

Mit láthatnak a nyelvpolitikával, a nyelvi tervezéssel foglalkozó szakemberek? Tény, hogy az oktatási rendszerünkben nincs megfelelő státusza egyetlen cigány nyelvnek sem, Magyarországon nincs cigánynyelv-tanárképzés, nem beszélhetünk érdemi, összeshangolt, nagy kiterjedésű, vagyis doktoriskolai, akadémiai jellegű nyelvészeti kutatásokról sem. A cigány nyelvek valamelyikét, ha tanítják, akkor azt az tanítja, aki arra jár, és valamiképpen érintett az oktatandó nyelvben, ugyanakkor kevés közöttük, akinek mértékadó nyelvészeti, nyelvpedagógiai ismeretei lennének, valójában csupán az üzleti szempont uralkodik, ráadásul ezt a feladatkört a pályázati botrányairól hírhedtté vált országos nemzetiségi önkormányzat kisajátította, azaz monopolizálta. Hogy milyen szakemberbiztosítás kapcsolódik ehhez a körhöz, valamint miféle pályázati pénzesapításokról hallani, ezeket nem feladatom előtárni, mindössze azért szól itt a harang, hogy a készülő, elfogadásra, elfogadtatásra váró tananyagokat független akadémiai-egyetemi szakértők értékelhessék.

Feltétlenül rögzítendő: Magyarországon jogilag van ma lehetőség valamilyen cigány nyelvet tanulni az iskolában, de a feltételek, lássuk be, mondjuk ki, hogy nem adottak ehhez. Orsós Anna kutatásai, elemzései, vizsgálatai nyomán kijelenthető, hogy a cigány nyelv nyelvi státusza, presztízse, oktatása rosszabb, mint évtizedekkel ezelőtt. Az oktatásban és a nyelviskolákban a lovári terjedt el, ami kétségtelenül azzal jár, hogy a többi romani nyelvjárás fokozatosan, de mindinkább háttérbe szorul. Az Orsós Anna által kutatott 40-50 ezer fős beás közösségben elvégzett nyelvhasználati vizsgálatok folyamányaként az a tapasztalat hangsúlyozódott, hogy előrehaladott a nyelvcseré, vagyis a beás nyelvet csak a legidősebb generáció beszéli, nekik vannak érzelmi kötődéseik, az unokák döntően csak magyarul beszélnek, idegen nyelvként tekintenek az

ősök beás nyelvére. Mi van ennek a háttérében? Erősen feltételezhető, hogy a cigány anyanyelvi beszélőt hátrány éri, érheti az iskolában, ha az anyanyelvén szólal meg, és ott van az is, hogy a mai középgeneráció élénken emlékezik azokra az élethelyzetekre, amikor rájuk szóltak, ha beszélték a cigány nyelvüket.

Nem hallgathatók el a pozitívumok sem! Jelentős érdeklődés tünete az a cigány nyelvek iránt. Ez olyan érték, amire oda kell figyelniük a cigány értelmiségieknek, a cigány pedagógusoknak, a cigányságot kutatóknak, a nyelvoktatóknak, a tananyagtervezőknek és a tananyagfejlesztőknek is. Gondoljuk meg, hogy a cigány nyelvek egyike sem elszigetelt, elkülönített, külön helyezett, nyelvmúzeumi érdekesség, hanem az alkalmazott nyelvészi, nyelvpedagógusi világlátása alapján színes, izgalmas tananyag, sőt egy-egy emberi közösség kultúráját, életét, szokásait közvetítő, megismerésre, használatra érdemes roppant összetett kifejezőeszköz.

Hogyan, mit oktassunk?

Mindezek után helyénvaló, ha a magam korlátozott, de meglévő lehetőségeit is felmutatom, ha villanásnyira is. Teszem ezt, mármint a figyelem előterébe helyezést azért, mert semmiképpen sem támogatom a cigány tanulókkal összefüggő szegregációt, ugyanakkor védem a cigány gyermekeknek azt a jogát, hogy hozzájuthassanak a normakövető, a többségi társadalomba kapcsolódás nyelvi-irodalmi értékeihez. Ennek alapjaként, ha úgy tetszik, akkor bemeneti kapcsolóelemeként tartom számon a szemlélődésre, feladatépítésre, feladatfejlesztésre és hasznosságra épülő nyelv- és irodalompedagógiai stratégiát, amelynek is első pillére a beszéd- és kiejtés-gondozás. Ne legyünk köldöknézegetők! A beszéd- és kiejtés-gondozás közvetlenül szerves összefüggésben áll a szókincs mennyiségével és minőségével, tágabb, de nyilvánvaló kapcsolódása adott a beszéd mondat- és bekezdésszintjeivel. Éppen ezért beszélek beszéd- és kiejtés-gondozásról, mert ez összetettebb, árnyaltabb és célszerűbb az emberminőség teljességére tekintettel is, mint a pusztá helyesejtési technika ilyen-olyan fejlesztése.

Mindenekelőtt az óvodapedagógusok és az alsóbb évfolyamokon tevékenykedő tanítók számára jelzem a hangsúlyos, megkerülhetetlen tevékenységcsoportokat, amelyek köré gyűjthetjük a vonatkozó háttérismereteket:

- a) légzéstechnika
- b) artikuláció
- c) beszédritmus
- d) időtartam
- e) hangsúly
- f) hanglejtés
- g) beszédfolyamat-váltás (idetartozik a hanglejtés, a hangsúlyozás és a beszédritmus)
- h) beszédszünet

E tevékenységcsoportok mentén változatos szempontú feladatokat szerkeszthetünk, a szemelvények köré óvodás- és kisiskoláskorú cigány kisgyermek rajzait helyezhetjük el abból kiindulva, hogy ezeket a kortársi illusztrációkat a tevékenységszervező pedagógusok tovább építik, vagyis beemelik a mindennapi óvodai, iskolai pedagógiai aspektusú életükbe a cigány gyermekek sikeres magyar nyelvhasználata, az ő hasznos államnyelvhasználatuk érdekében.

Alapállásom a következő: a háttérismeretek az óvodapedagógusok és a tanítók idekapcsolódó tudását mozgósítják a felidézést, a kiegészítést, a vitára késztetést illetően, vagyis a Szóra késztető című könyvben ezek az ismeretcsoportok a pedagógusoknak szólnak. A fejlesztő feladatsorok az adott kisgyermek és/vagy gyermekcsoportok beszédminősége, kiejtés-kultúrája figyelembevételével alakíthatók: szűkíthetők vagy tovább bővíthetők.

Tárgyilagosan fogalmazva: az egyes tevékenységek elkészítésekor, leírásakor célként tételezni érdemes értékeket kell figyelembe vennünk a szükségleteknek megfelelően, a gyermekek kiejtésállapotát, szókincsminőségét ismerve. Az adott gyermekkö-

zösségeiben tevékenykedő, tevékenykedtető pedagógusoknak kell a pedagógiai-pszichológiai és nyelvészeti, valamint a játékpedagógiával összefüggő ismereteik révén okosan helyzetbe hozniuk, mindezek által a beszéd- és kiejtés-gondozásban érdekeltté tenniük az egyes gyermekeket, minden kisgyermeket. Abból kell kiindulnunk, hogy a gyermekek nevelésében, így beszédük nevelésében és kiejtésük, valamint szókincsük gondozásában is a szülőkkel, a családokkal együttműködve fejlesztő céllal veszünk részt, ám ha kell, akkor hátránycsökkentő szerepet is vállalunk szükséges.

Ez a beszéd- és kiejtés-gondozás ügyével foglalkozó stratégia: a kontemplatív jellegű, additív szemléletű, funkcionális nyelv- és irodalompedagógiai stratégia mindig figyelve a játékpedagógia nyújtotta ismeretekre, a szemlélődést, a szemelvényekről való beszélgetést, a szemelvényekkel történő játékot, valamint a feladatépítést, azaz a játékra alapozott hozzáadást, a játékszemlélettel megalapozott kiegészítést tekinti rendezőelvnek úgy, hogy valamennyi pedagógiai megoldásunkat, eljárásunkat, tevékenységünket a haszonelvűségnek kell áthatnia.

Ez azt jelenti, úgy kell együttműködnünk a ránk bízott cigány gyermekekkel, hogy beszéd- és kiejtés-gondozó tevékenykedtetésük mindenkor az ő magyar nyelv-, illetőleg államnyelvhasználatuk gyarapodása, erősödése, fejlődése érdekében történjen, ugyanis a haszna, nevezetesen az igényes nyelvhasználat az ő harmonikus embermivőségük záloga.

Befejezés

Befejezésül inkább önvizsgálatra bátorítóan, semmint dőre vitát provokálóan helyeztem a miskolci konferencia elé, most meg a Nyelvünk és Kultúránk olvasói elé helyezem ide Garai Gábor szenvedélyes fordításában Jevgenyij Jevtusenko szállóigés költeményét, a Naggyá lenni címűt, amelyik a minőségelvről, a személyiségmegemelésről, az értékek megvallásáról is szól, egyúttal késztetően arra is nézve, hogy rendezzük végre közös dolgainkat a cigány óvodás- és kisiskoláskorú gyermekek nyelvi státuszának égetően sürgető ügyében.

Jevgenyij Jevtusenko: Naggyá lenni

Tőle, ki gyógyít, és aki fát vág,
és aki az öltönyt varrja nekem –
elvárom: remekül tegye dolgát,
dolga bármi legyen.

Nem, ne legyen közepes, vacak átlag
sem a sárcipő, sem a ház.

Bűn a középszerűség, akárcsak
a hazug szó: elfajulás.

Buzdítsa ki-kí magát, hadd
tenne dicsőt, remeket.
Naggyá nem lenni – gyalázat.
Mind naggyá legyetek!

Irodalom és ajánlott szakirodalom

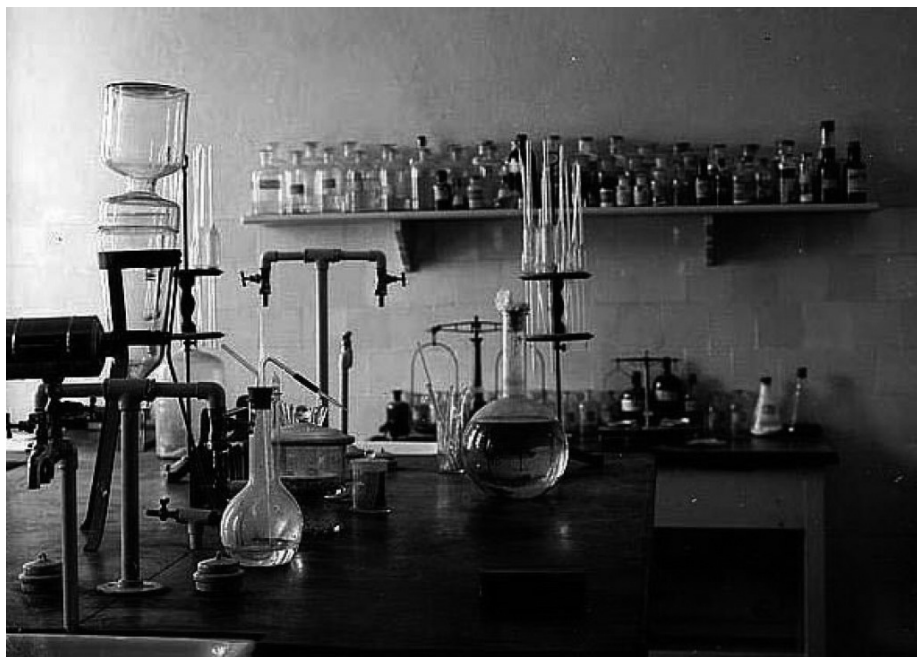
- H. Tóth István 1992a. A helyesejtés tanítása (Feladatgyűjtemény a 7. osztályok részére). In: Zsolnai József (alkotószerkesztő): *Feladatgyűjtemény, 7. osztály*. Tankönyvkiadó, Budapest. 57–95.
- H. Tóth István 1992b. A helyesejtés tanítása (Tanítási program a 7. osztályok részére). In: Zsolnai József (alkotószerkesztő): *Tanítási program, 7. osztály*. Tankönyvkiadó, Budapest. 41–55.
- H. Tóth István 1993a. A helyesejtés tanítása (Feladatgyűjtemény a 8. osztályok részére). In: Zsolnai József (alkotószerkesztő): *Feladatgyűjtemény, 8. osztály*. Holnap KKT, Budapest. 17–70.
- H. Tóth István 1993b. A helyesejtés tanítása (Tanítási program a 8. osztályok részére). In: Zsolnai József (alkotószerkesztő): *Tanítási program, 8. osztály*. Holnap KKT, Budapest. 33–47.
- H. Tóth István 1995. A kiejtés tanítása. In: Kernya Róza (szerk.): *Az anyanyelvi nevelés módszerei*. Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola és a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó Rt. 193–227.
- H. Tóth István 2015. *Szóra készítő (Háttérismeretek, fejlesztési lehetőségek óvodáskorúak beszéd- és kiejtésgondozásához)*. Flaccus Kiadó, Budapest.
- H. Tóth István 2016. „Nem fecske módra...” *Kalauz az olvasmánymegértés fejlesztésére nemcsak tanítók és magyartanárok számára*. Kárpátaljai Magyar Pedagógus-szövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, Beregszász.
- Orsós Anna 1997. A magyarországi cigányok nyelvi csoportjai. In: Bódi Zsuzsanna (szerk.): *Cigány Néprajzi Tanulmányok* 6. Budapest. 194–97.
- Zóka Katalin 2009. *Varázseszközök az óvodában (Érzelmi, erkölcsi kompetenciák alakítása játékkal, verssel, mesével)*. A világ befogadásának elérhetősége 7., Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., Budapest.
- Zsolnai József 1981. *Beszédművelés kisiskolás korban*. Tankönyvkiadó, Budapest.

BLANKÓ MIKLÓS – CSOMOS ATTILA

UTAZÁS A TERMÉSZETTITKA NYELVI VILÁGÁBAN A MAGYAR NYELVŰ KÉMIA SZÜLETÉSE

A XVIII. századig a magyarországi tudomány nyelve a latin volt, később pedig a német kapott benne szerepet. A polgári fejlődés, a nacionalizmus és a romantika magával hozta az anyanyelv iránti igény megerősödését. A magyar nyelv sorra meghódította a közélet, az irodalom és a tudomány tereit. Így megszületett az igény a hazai kémiatudomány anyanyelvűvé tételére is.

A szaknyelv kialakítóinak nem volt könnyű dolguk, hiszen a köznyelvben kevés kémiahoz köthető szó volt, a természettudományos köznyelvi szókincs igen szegényes volt, s a meglévő szavak közül is sok csak egy-egy nyelvjárási területre volt jellemző. Többek közt ezzel magyarázható, hogy a korszak tudományaiból a kémia fejlődött ki talán a legkésőbb. Eleinte a népi nyelvi szavak gyűjtögetésével, majd a szakkifejezések magyar megfelelőjének kitalálásával („magyarra fordításával”), később pedig nemzetközi szavak magyarosításával töltötték be ezt a hiányt.

Labor régen (Kép: steampunk.ambient-mixer.com)

A rágó savanyú spiritus

Az első magyar nyelvű kémiai leírások az ásványtanhoz köthetők. Benkő Ferenc 1784-ben, Zay Sámuel pedig 1791-ben jelentette meg ásványtani munkáját, amelyekben nem saját szóalkotásokkal, hanem a népnyelvben fellelhető kifejezésekkel írtak le különböző jelenségeket. Azonban még az évezredek óta ismert hét fém nevét sem lelték fel mind magyarul, csak az arany, az ezüst, a réz, a vas és a kénese szó alakjait. Utóbbit ma higany néven ismerjük. A könösü török szó szóértelmesítésével (népetimológiával) jött létre a kénese alak, és semmi köze a kénhez. A nemfémek közül csak a kén és a szén tartozik a régi szavaink közé, de további elemnevek is kerültek be nyelvünkbe német bányászok közvetítésével: rozsnika (arzén), póris (borax – ekkor külön elemnek hitték), piskolc (antimon). Általános kémiai fogalmakat vagy vegyületneveket még ilyen arányban sem találhattak a köznyelvben. Példaként Mátyus István ásványtanának következő kifejezései hozhatók fel: a sav a „*rágó savanyú spiritus*”, az azt közömbösítő kalcium-karbonát pedig a „*savanyúság ellen való fejér föld*”.

Sav és víz-alj

A XVIII–XIX. század fordulójának kémikusai egy megoldást láttak a kémia magyar nyelvűvé tételére: saját szóalkotásaikat próbálták minél szélesebb körben terjeszteni. Ezekhez a mély kémiai ismeretekén túl nyelvi leleményre és biztos grammatikai tudásra is szükség volt, amely nélkül sokszor esetlen (a mai embert megmosolyogtató) szavak születtek meg. A magyarítás nemcsak a régi elemeknél és eszközöknél volt indokolt, hanem az új kémiai felfedezéseket is rögzíteni kellett a magyar tudományos életben – ahogyan más modern országokban is történt. A környező országok egy része máig őrzi saját elemneveiket, de emellett jellemző volt a nemzetközi terminusok átvétele is. A magyarban a Révai Miklós hirdette puritanizmus elve volt a döntő ekkortájt, amely szerint mivel a magyar nyelv erősen eltérő a környező nyelvektől, ezért nem vehetők át belőlük szavak – így tehát mindent magyarul kell megnevezni.

Ebben a szellemiségben írta meg Nyulas Ferenc erdélyi főorvos a radnai borvizekről szóló művét (1800). Nyulas tudta azt, hogy elsőként ír magyarul kémiai szakszöveget: „*még senki magyarul vizet nem bontott, a kémia is újság a nyelvünkben, innen szükségképpen sok új szót kell csinálnom, ha igazán akartam magyarul írni*”. A kötetben a meglévő és az általa alkotott kémiai szakkifejezéseket szótárba szedve is összegyűjtötte. Köztük ma is használt szó például a sav, vagy a tégely. Ma már viszont nem használjuk az oxigénre mondott sav-alj és a hidrogénre megadott víz-alj neveket. Nyulas szóalkotásai elsősorban szokatlanul hangozhatnak, de jól beilleszkedtek a magyar beszédbe, és összhangban álltak az akkori kémiai tudomány szintjével.

Paránygó és pedzőszer

Kováts Mihály a XIX. század eleji természettudósok közül a legnagyobb hatással terjesztette az anyanyelvűség fontosságát, ezt tudományos programjának tartotta. Ebben a szemléletben alkotta meg a *Magyar Chémia* című (eredeti címén *Chémia vagy természettitka*, 1807–1808) munkáját is, amelyben a korszak kémiai ismereteit írta le – jórészt magyarul kifejezve. Kováts azzal érvelt, hogy ha magyarul lehet kémiát írni, akkor minden tudomány folytatható magyarul, hiszen „a Chémia a' legújabb és a' legnehezebb tudomány”. A kémikus nem tartotta jónak az erőszakos magyarra fordítást, ezért bizonyos szakszavakat latinul hagyott, másokat kisebb hangtani átírással illesztett a magyar nyelvbe. Pár Kováts alkotta szó: szélke (fiola), pedzőszer (reagens), remek (kísérlet), paránygó (molekula) és természettitka (kémia). Ez a négykötetes mű valójában a *Grundriss der Chemie* című német könyv szabad fordítása. Tevékenysége a várt sikert nem hozta meg, hiszen a közemberek számára túl nehéz olvasmány volt, a tudósok viszont továbbra is a latin nyelvű szakirodalmat követték, a latin szaknyelvet használták. Nagy hatást váltott ki Kováts kilencnyelvű ásványtani szótára, nyelvi téren ezen alapultak a későbbi kémiai munkák. Kortársai közül ugyan többen bírálták, ma azt mondhatjuk, hogy Kováts Mihály érdeme a XIX. század eleji kémia tudományos és nyelvi szempontból egyaránt magas szinten történő megjelenítése.

(Kép: CsA)

Nyulas Ferenc és Kováts Mihály Pethe Ferencnek köszönhetik, hogy az általuk megalkotott szavak bekerültek a későbbi (és a mai) kémiai nyelvbe. Pethe nem kémikus volt, hanem H. Davy mezőgazdasági kémiáját (*A földművelési Kémia gyökere*) fordította le, és ehhez használta fel a két kémikus szavait. Az új terminusok terjesztésében Keres Ferenc főiskolai oktató vállalt nagy szerepet, aki elsőként oktatott magyar nyelven kémiát. Az anyanyelvi természettudományra vonatkozó gondolatait nem írta ugyan meg, de sok tanítványának, a későbbi tudósoknak átadta azt.

Ezüstany és bűzlő

A XIX. század eleji kémiai nyelvújítás csak egyéni próbálkozás maradt, részleges sikerrel. A pesti egyetem kémiaprofesszora, Schuster János kidolgozta az egységes magyar kémiai műnyelvet, és tanítványait kötelezte is annak használatára. Schuster szóalkotásai között sok már meglévő szóra alkalmazott is volt. A fémeket és a nemfémeket nyelvtani képzés szempontjából is elválasztotta egymástól. A fémek mind -any képzőt kaptak az arany szó végződésének mintájára. Így lett a rézből rézany, az ezüsből ezüstany, a sziksóból szikany (nátrium-karbonát), a hamuzsíróból hamany (kálium) stb. Ekkor született meg a közülük egyedülként máig használt higany elemnév is, bár itt a szerdaany névvel is próbálkozott a szerző (Mercur istenről kapta a latin nevét, és a szerdai nap a latinban a tolvajisten nevét viseli). A nemfémek az illeszkedés törvénye szerint ó-ra vagy ő-re végződtek. Így lett a hidrogén gyúló vagy víző, a nitrogén fojtó, az oxigén savító, a bróm bűzlő vagy a foszfor villó. A vegyületek elnevezése is követi a műnyelv logikus felépítését: a tökéletes oxidok -ag, a tökéletlenek -acs képzőt kaptak. A sók a savak és a bázisok összetételéből álltak, pl. fojtósavas ezüstag (ezüst-nitrát). A haloidsavak nevét -lat/-let képzővel látta el a Schuster-féle kémiai műnyelv, pl. zöldlet (klorid), ibolyat (jodid). A szerves vegyületek többnyire -dék toldalékot kaptak, pl. nadragulyadék (nadragulya atropinje).

A Schuster által létrehozott műnyelv gyorsan terjedt a magyar kémikusok között. Ezt a folyamatot akarta megállítani Bugát Pál, aki Irinyi Jánossal karöltve elkezdte újragondolni azt. Elsőként a magyar hangzáshoz való igazodást sürgették: így lett a rézanyból rézeny, a mészanyból mészeny. Mannó Alajos *Orvos-gyógyszerési vegytan* című munkájában (1842) már a megújult szaknyelvet használta. Az összetett kémiai szavak megalkotását pedig az ipartanoda tanára, Nendtvich Károly végezte el. Az új műnyelv valójában nem is volt annyira új Schusteréhoz képest, pusztán a fémek és nemfémek közötti nyelvi különbség szűnt meg, valamint az -any/-eny képző az illeszkedés törvénye szerint került a szótőhöz. Néhány Schuster-féle szót önkényesen átalakítottak: pl. villóból villany, bűzlőből büzeny lett. Néhány más kifejezésre viszont új szóalakokat hoztak létre: pl. a hidrogén a köneny, az oxigén az éleny (éltető levegő szavak összerántásával és képzésével), a klórból a halvany (mivel halványzöld színű) alak. A schusteri névalkotás oxidokra vonatkozó módszerét kiterjesztették az összes

többi vegyületre is: pl. legkönege, (ammónia), legegssavas legkönege (ammónium-nitrit). A szerves vegyületek elnevezése az elemek szóvégződéséhez hasonlított: égeny (etil), füzany (szalicil – mivel szalicilsav van a fűzfában) stb. Az alkaloidok pedig -al képzőt kaptak: pl. szunnyal (morfin), ebvészal (brucin). Az új kémiai műnyelv gyorsan terjedt, a XIX. század közepén akadémiai vitája is volt, amelyen az alkotó Bugát és Vörösmarty Mihály is felszólalt az új terminológia mellett.

A szabadságharc előtti magyar értelmiség büszke volt a különleges anyanyelvű kémiai szaknyelvre, azt a tudományos és a nemzeti öntudat együttes kinyilatkoztatásának érezték. Meg kell jegyezni, hogy az új tudósnemzedéket viszont ez a szókincs kissé eltávolította a nyugat-európai kutatóktól.

Labor ma (Kép: CsA)

A kémiai műnyelv gyors elszorvadása

A szabadságharc bukása után a csalódottság és a közöny az anyanyelvre is kivetült, a kémiai műnyelv tudományos életben való népszerűsége egyre csökkent. A kiegyezés után ismét „hangot” kapott a Bugát és Irinyi által megújított Schuster-féle műnyelv, de ez a lelkesedés nem tartott sokáig. Szily Kálmán műnyelvellenes tevékenységének hatására tűnt el teljesen a kémiai műnyelv is a használatból. Szily a *Természettudományi Közönyben* sorban jelentette meg a műnyelvet bíráló írásait. Szily szokatlan-

nak és magyartalan hangzásúnak tartotta a műnyelv szókinsét, a kémiai osztályozás nyelvi kifejezését pedig indokolatlannak látta. Az új szaknyelv kialakításának alapjait a következőkben vélte: csak azt jelölik magyar szóval a kémiában az új fogalmak közül, aminek nincs nemzetközi kifejezése; amire van általánossá vált magyar szó, azt használják; ha nincs magyar szavunk az adott kifejezésre, akkor az idegen szót kell magyarossá tenni.

Ma így beszélünk „kémiaiul”

A mai kémiai szaknyelv jól tükrözi az imént felvázolt folyamatokat. Bizonyos szavakra az évszázadok óta használt kifejezéssel élünk (pl. arany, réz, vas), bizonyos kifejezéseket a nyelvújítás kori szóalkotásokkal mondunk (pl. sav, higany), azonban a legtöbb szónál átvettük a nemzetközi terminológiát, és a köznyelvben is az idegen formát használjuk (pl. oxigén, nitrogén). A köznyelv és a tudományos nyelv közötti határ eltűnt, nincsenek külön „népi” kifejezések a kémiai fogalmakra – így a vegyészet érthetőbb mindenki számára. A szakirodalom is átalakult, jelenleg az angol nyelv a domináns benne. Ezzel együtt a kémia tudománya az elmúlt fél évszázadban rengeteget fejlődött az egzakt definíálás terén. Egyre jellemzőbb rá a precizitás és a pontos meghatározás. Észrevehető ez a szaknyelven is. Napjainkban a szerves kémia óriási teret nyert a benne rejlő megszámlálhatatlan lehetőség és sokoldalúság miatt. A molekulák sokasága és a tudományág megkövetelte egy szisztematikus nevezéktan bevezetését. Ezt a IUPAC (International Union for Pure and Applied Chemistry) tette meg, a *Gold book* és a *Green book* című művekben. E könyvek nemcsak a molekulákra, hanem a módszerekre, egyenletekre, együtthatókra is pontos megnevezéseket írnak elő. A szerves molekulák nevezéktanát matematikai-algoritmikus úton oldották meg, azaz a molekulából összerakható a név, illetve a név alapján egyértelműen megállapítható a molekula szerkezete. A rendszerezés is fontos, amelyet az ACS (American Chemical Society) egyik divíziója, a CAS (Chemical Abstracts Service) végez. Adataik szerint naponta kb. 15 ezer új molekula kerül bevezetésre az adatbázisba. Természetesen a felfedezett új vegyületek száma ennél jelentősen nagyobb. Így érthető talán, hogy a pontos nevezéktan elengedhetetlen a szakirodalom átláthatóságának megőrzéséhez. Az algoritmikus nevezéktan magyar változata is létezik, amelynek szabályai időközönként aktualizálódnak a nemzetközihez igazodva.

A magyar kémiai szaknyelvre jellemző, hogy a szisztematikusság mellett erősen jelen van a konvenció, amelynek többértékű okai vannak. Egyrészt a szisztematikus nevezéktan minden előnye ellenére alapvető, általánosan ismert molekulákra is sok esetben bonyolult nevet ír elő, holott minden szakmabeli ismeri az elterjedt, hétköznapi nevet. Ilyen esetekben szabályosan alkalmazzák a hagyományos neveket szakmai szövegekben is. Ezt a IUPAC is figyelembe vette, így létezik preferált és szisztematikus IUPAC-név is. Hogy egy példát említsünk: szisztematikus IUPAC-név szerint a glükóz egyik

izomerét (2R,3S,4R,5R)–2,3,4,5,6–Pentahidroxihexanal néven kellene említeni. Preferált névként viszont elfogadott a D-glükóz név is.

Kép: CsA

A magyar kémiai nyelv szépségét tehát az adja, hogy egyszerre ötvözi az ősi magyar örökséget, a nyelvújításkori nyelvi leleményt és a nyugati, modern tudományos élet felé való nyitottságot.

Néhány elem magyar nevének változásai

szerző	év	hidrogén	nitrogén	oxigén
Őri Fülöp Gábor	1796	vízi matéria	fojtós matéria	savanyúsági matéria
Kováts Mihály	1799	víz-része	megfojtó levegő	savanyító
Nyulas Ferenc	1800	víz-alj	azotum	sav-alj
Wolny András	1805	vízanya	fullasztó	savanyító
Kováts Mihály	1807	víztárgy	fojtótárgy	savanyító
Varga Márton	1808	vízszer	Fojtó	savanyítószer
Nagy Leopold	1815	víz-szesz	főjtőszer	savanyússzesz
Pethe Ferenc	1815	vízítő	salétromító	savanyító
Lánghy István	1829	vízszer	fojtószer	savanyyszer
Schuster János	1829	gyúló	fojtó	savító
Bugát Pál	1842	kőneny	légeny	éleny

Forrás: Szabadváry Ferenc – Szőkefalvi-Nagy Zoltán 1972.
A kémia története Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest

Az írás megjelent az Élet és Tudomány 2018/50–51. számában. (A szerk.)

MÁLNÁSI FERENC

ERDÉLYI DIÁKSÓDER

Az utóbbi években egyre több szó esik a fiatalok, a diákok beszédkulturájáról, szegényes, sokszor durva szókincséről. Sokan felháborodnak a fiatalok beszédstílusának fésületlenségén, mások azonban értékelik a szókincsük színességét, szóalkotásuk ötletességét, játékosságát, képszerűségét...

Az ifjúság szóhasználatának és szóalkotásának az indítóoka a csoporthoz való tartozásnak, a beavatottságnak a hangoztatása. Ahogy az öltözködésben és a divatban, úgy a nyelvben is szereti az ifjúság a maga útját járni, az újat, a szokatlant, a rendkívülit kipróbálni, használni. Az ifjúsági nyelvnek egyik válfaja a diáknyelv, melynek kialakulását nagymértékben elősegítette a tanulók közösségbe, csoportokba tömörülése. A másoktól való megkülönböztetés kifejezésére, önállóságuk bizonyítására egy külön csoportnyelvet használnak, amelyre jellemző a játékosság, az ötletesség, a képszerűség, de néha a durvaság és a tiszteletlenség is. A diáknyelv keletkezésében szerepet játszik a tréfálkozás, a vidám hangulat, a diákos csínytevés, az utánzás, a gúnyolódás és a vagánykodás.

A diáknyelv emlékei, kutatása

A fiatalok és a diákok szókincsére, szóhasználatára már régen fölfigyelt a nyelvtudomány. A régi diáknyelvről néhány irodalmi mű is adatokat szolgáltat: Jókai Mór például az *És mégis mozog a Föld* című regényében, a Csittvári Krónikáról szóló fejezetében oldalakon át sorolja a korabeli debreceni diákélet sajátos latin szavait. Móricz Zsigmond is fölhasználta a debreceni kollégium diáknyelvi szavait a *Légy jó mindhalálig*-ban. 1886-ban Barcza József szintén a debreceni diákszavakról írt (Magyar Nyelvőr, 1886. 454–457., 503–505). 1889-ben Csefkó László a bajai diáknyelvről készített dolgozatot (Magyar Nyelvőr, 1889. 477). Az első nyelvészeti megközelítés Dobos Károly: *A magyar diáknyelv és szótára* című könyvecskéje. 1908-ban Benedek Károly: *A mi diákjaink beszédéről* címmel közölt tanulmányt (Magyar Nyelvőr, 1908. 126–128). Az ifjúsági nyelv alapos elemzését Bárczi Géza: *A pesti nyelv és a Jegyzetek a budapesti népnyelvről* című tanulmányaiban végezte el (MNYTK 1932. és Magyar Nyelv 1942. 71–89). Kovalovszky Miklós is üzent Csiriznek és társainak *Az ifjúság nyelvéről* című cikkében (Valóság, 1963. 5/66–75). Maga az ifjúsági nyelv terminus is az ő cikke nyomán terjedt el. E cikk után többek között Bachát László, Büky László, Deme László, Grétsy László, Guttmann Miklós, Koltói Ádám, Ladó János, Lőrincze Lajos, Mizser Lajos, Szűts László és mások tollából kisebb-nagyobb tanulmányok, cikkek jelentek meg ebben a témakörben. Igen alapos tanulmánya született 1972-ben az újvidéki Matijevics Lajosnak *A vajdasági magyar diáknyelv* címmel. 1984-ben *Az*

ifjúság beszédkultúrájáról címmel cikkgyűjtemény jelent meg Deme László szerkesztésében. Thoman Mónika és Tóth Kornélia *Magyar diákszótára (1965–1980)* 1994-ben jelent meg. Az Anyanyelvápolók Szövetsége 2018-ban harmadízben ír ki pályázatot. A pályázat célja a folyamatosan változó diáknyelv bemutatása, a régi diáknyelvi hagyományok feltárása, a mai diáknyelvi jelenségek számbavétele. Az első két pályázatra érkezett munkákból állította össze Kardos Tamás és Szűts László a *Diáksóder. Hogyan beszél a mai ifjúság?* című kötetet (Budapest, 1995).

Mit mutat meg a diáknyelv?

A diáknyelvi szavakat, kifejezéseket megvizsgálva állíthatjuk, hogy az új szavak keletkezésének leggazdagabb forrása a diáknyelvben is a szóalkotás: a szóképzés és a szóösszetétel. A szóképzés részesül előnyben, a diákok különösen kedvelik a töcsonkítást, a kicsinyítő és más képzőket. Pajkosság, tréfás kedv, gúnyolódás szólal meg a cigi, cuki, köszi, csoki, diri, doli, oszi, csini, pulcsi, dolcsi, info, bicaj, suláj, maflicsek, kolesz szavakban. A matek, a biosz, a kornyika, az agyaróra (magyaróra) szavak esetében is a játékos, tréfás szótorzítással állunk szemben.

A köznyelv ma általában a régi összetételek analógiájára hoz létre új összetételeket. A diáknyelv nincs tekintettel ilyen nyelvhelyességi követelményre, a szóösszetétellel is meg akarja hökkenteni a hallgatóságot. Egymástól igen távoli két fogalomkörből veszi a szavakat, s így erősebb a belőlük keletkezett szavak összekapcsolásának stilisztikai hatása. Fokozza a komikus vagy meghökkentő hatást az, hogy az előtag vagy az utótag vagy mindkettő sokszor metafora. Alakilag az összetételek zömében alárendelő viszony van a két tag között:

agytankolás – tanulás; agytröszt, észgyár – jó tanuló; bőregér, csontkollekció – sovány, búzrúd – cigaretta; drótkecske – kerékpár; földesztergályos – földműves; kultúr-madzag – nyakkendő; lórakéta – lovas kocsi

A diáknyelv gazdagításának másik eszköze a névátvitel, amikor egy jelenség, egy fogalom nevét egy másik jelenség, fogalom megnevezésére használjuk. Így lesz a bogyó – szem, a dinnye – fej, a mosogatórongy – szétbomlott füzet, a parabola – fül, a szilva – lány, a toll – haj. Szókölcsönzéssel is él a diáknyelv, leggyakrabban az argóból, a tolvajnyelvből kerülnek át szavak, kifejezések. Az erdélyi diákok is szívesen használják a lóvét, a dohányt, amit a muttertől vagy a fatertől kunyerálnak, tarhálnak, sokan bagót, cigit vásárolnak, hogy a spiné előtt felvágjanak, de aki melóval keresi meg a gubát, az bringára gyűjt, kicseréli a szerelését, esetleg kajára költi.

Természetesen az iskola, a tantárgyak, az emberi testrészek, a ruházat stb. nevei szerepelnek a leggyakrabban. A csajok meg a srácok kolostorba, börtönbe járnak, a lélekharang, a diákórangyal, a verkli jelzi, hogy órára – englis, fizi, biosz, törcsi, igeóra – kell menni, édes mamanyelvet kell tanulni. Vagy éppen soványítórára vagy óbégatórára várja őket a tanci, a nyanya, a rabőr, a fáraó vagy a klóranyó, akik természetesen (tuti) feleltetnek is (földrengés). Ha nincs pillanclap, akkor bizony a tökkelütött elzengi a hatyúdálát, elégtelen osztályzatot (dacit, fát) kap.

Érdekes lenne lerajzoltatni a tanulókkal azt az alakot, akinek a feje dinnye, fűrészporraktár, kókusz, a haja szalmakazal, toll, a szeme radar, az orra ormány, a szája levesfűvő, a füle vitorla, a keze pata, a hasa demizson, a lába csülök, virgács stb.. Az alak ruházata sem lehet más, mint rabruha, bolonding, a sapkája tetűborító, a nadrágja szuperrongy, nyakkendője pedig csirkebél.

A köznyelvi szavak, kifejezések általában jelentésbeli és alaki változásokkal kerülnek át a diáknyelvbe. Máskor változatlan jelentéssel és hangalakokkal használják tanulóink, fiataljaink például a tabufogalmak neveit. Nagyon sokszor szemérmesség nélkül és a beszédhelyzet figyelmen kívül hagyásával néven nevezik, szinte már töltelekszóként használják ezeket a szavakat. Vannak aztán a verekedésre, a pusztulásra/pusztításra, a halálra vonatkozó megnevezések, amelyek szinonimasorokat alkotnak. Azt is tapasztalhatjuk, hogy a fiatalok szóhasználatában a közöny, a részvétlenség társul ezekhez a szavakhoz. A háborús filmekben, a horror- és a fantasztikus filmekben sokszor az erősebb, a győztes, a pusztító oldalára állnak, nem a pusztulás ragadja meg őket, hanem a pusztítás ereje, nagysága, a mindenáron való győzelem.

Ítéletek, vélemények

„Tömör gyönyör ilyen kifejezéseket hallani...” – vélte Kolozsvári Grandpierre Emil (Herder árnyékában, Magvető. Budapest, 1979. 125). Sok tanár és szülő bosszankodik a diákság beszéde miatt, úgy véli, ha elnézi ezeket a sajátos diákszavakat, szemet kell hunynia az „állati, oltári, irtó klassz” kifejezések mellett az „ocsmány” kifejezések fölött is. „Nemcsak megértem, de örvendek is az ilyen aggodalmaknak. De mint minden nyelvi tény megítélésében, ez esetben is mérlegelésre van szükség. A szellemes, leleményes szóalkotások, nyelvi fordulatok használatát a maga helyén, a tanulóközösségen belül nem kell hibáztatnunk. Természetszerűleg ott is óvni kell őket a túlzásoktól. Szülői és tanári feladat a nyelvi igényesség megkövetelése, annak tudatosítása: hol, mikor, kivel, hogyan kell beszélni. A tanulónak tudnia és éreznie kell, hogy a diák-nyelv fordultatos szavai, amelyek diáktársaik között megfelelő társalgást biztosítanak, a felnőttekkel szemben, ezek környezetében már az illetlenség határait súrolják” – tanácsolja Murádin László (Ha a nyelvtan nyögtan... Diákévkönyv. 1997. 226). Grétsy László is azt vallja: „Az ifjúsági nyelv figyelemre méltó és megbecsülésre érdemes, de nem szabad hagyni beszennyeződni, mert akkor elveszti vonzó arculatát, s ezzel együtt értéke is nagymértékben csökken”. S azon se háborodjunk fel, hogy a fiatalok beszédstílusa ilyen vagy olyan. Szüts László idéz egy régi szerzőt: „A mai fiatalság nem ér fel velünk. Viselkedése szabados, ruházata bosszantóan rendetlen, hajviselete illetlen. Szórakozásai, táncai nélkülözik a méltóságot. Szomorú a szív, amikor az ész rádöbben, nekik kell majdan helyüinkre lépni...” Ezeket a sorokat ma is le lehetne írni, el lehetne mondani, holott több mint kétezer évvel ezelőtt kesergett így az ismert drámaíró és filozófus: Seneca...

Irodalom

Málnási Ferenc 2017. A diák-nyelv. Erdélyi diáksóder.

Rónaky Edit 201. Kész röhej. Tinivár Kiadó, Kolozsvár.

A szerző megjegyzése: A Sapientia EMTE 2017. szept. 22–23-án Csíkszeredán tartotta a *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség* című műhelykonferenciáját. Megtiszteltetés volt a számomra, hogy Erdélyi diáksóder címmel röviden előadást tarthattam.

Az írást Juhász Zoltán András szerkesztésében közöljük.

MOLNÁR MIKLÓS

A HASPÁRTIAK HELYÉN MA SMÚZOLNAK

SMÚZ Restaurant Cafe Bar néven a globalodizájnos kívánalmakhoz kellőképpen hozzácsicsázott étterem nyílt Szombathelyen, az egykori püspökségi sörfőzde helyén. Korábban évtizedekig ott működött a város egyik legjobb, akkoriban méltán népszerű vendéglője, a Gödör, „a haspártiak vendéglője”.

SMÚZ Restaurant Cafe Bar

Szombathelyen is zavartalanul folytatódik az angolszász kulturális gyarmatosítás. Az igencsak faramuci módon elnevezett új létesítmény engedelmesen, sőt hivalkodóan követi a honunkban 1990 óta elharapózott angломán névadási tébolyt. Mintha létezne valahol egy titkos névosztogató hivatal, amely az új létesítményekre magyartalan, sőt magyartalanító, hülyénél hülyébb, angol vagy angolnak ható elnevezéseket kényszerít. Az sincs kizárva, hogy adókedvezményt is lehet kapni az ilyesmiért... A külhoni utasnak, ha beteszi a lábát országunkba, pillanatok alatt az a benyomása támadhat főként a nagyobb városokban, a fővárosról nem is szólva, hogy egy harmadrangú angol gyarmatra csöppent.

A szombathelyi főtéren és környékén például ilyen nevekkkel működnek vagy működtek üzletek: Simple Day's, Camp David SoccX, T & K Fashion Store, tutto bene scarpe, Vision Express, Heavy Tools, Dockyard, Jeans Store, SAXOOLONDON, Mayo Chix Egoist Mayo Chix, Mary's Deluxe Esküvői Szalon, Seven Heaven Kids Fashion. A Thököly utcában nemrég nyílt meg a The Box nevű zabálda, ahol amerikai szögletes fánkot ehet a hülye magyar. A Szelestei utcában hosszú éveken át volt egy Baby Shop nevű babaholmibolt, amely nem átalította mobiltelefont füléhez szorító kisded fotójával reklámozni magát. A rongyrazós, ízléstelen, gerinctelenül és esztelenül a divattal sodródó neoocszmány bunkóság világbajnoki címét azonban alighanem Kiskunmajsa érdemelte ki, ott ezen a képtelen néven neveztek ugyanis el egy vendéglátóipari egységet: Gringo's Majsa.

Iráttárok mélyén porosodik az a jó néhány évvel ezelőtt hozott rendelet, amely előírja, hogy magyar üzletek nevét magyarul is ki kell írni. Hát ez a kíváncsi egyáltalán nem teljesül az említett esetek többségében, hiszen a cégtáblájukon díszelő nevük minimális eligazítást sem ad a profiljukról. Nem lehetetlen persze, hogy akadnak, akik azért bumliznak be Chernelháza-Damonyáról vagy Salköveskút-Vassurányból a városba, hogy fél mázsa mayo chixet vásároljanak, abban a balgatag hiedelemben, hogy az valami baromfitáp.

Visszatérve a szombathelyi püspökség tulajdonában lévő, a bérlők és működtetőik által Smúznak elkeresztelt étteremre, vajon az érdekeltek (meg a kevésbé érdekeltek, Szombathely lakosai) közül tudja-e valaki egyáltalán, hogy mit jelent a smúz, ez a jiddis eredetű, valljuk meg: ritka pocsék hangzású – mert mássalhangzó-torlódással kezdődik – zsargonkifejezés a magyar nyelvben? Kövecses Zoltánnak az Akadémiai Kiadónál 1998-ban megjelent *Magyar szlengszótár*ában, a 272. oldalon ezt olvashatjuk:

smúz 1. besúgó 2. (el)beszélgetés, társalgás

smúzol 1. besúg 2. (el)beszélget, társalog 3. hízeleg

Magyarán a smúz főnév első és legfőbb jelentése: 'besúgó', 'spicli'. Vajon az ő kedvükért – a Kádár-rezsim élemedett korú besúgóinak kedvéért – létesült volna a „Smúz Restaurant Cafe Bar”, vagy netán mai titkosszolgálati ügynököknek van szánva, akikkel – Kozenkay Jenő egykori kémelhárító tiszt megfogalmazása szerint – „úgy tele van az ország, mint a lyukaktól hemzsegő ementáli sajt”? Csak nem nekik újították föl a néhai Gödör éttermet, hogy legyen egy hely, ahol nyugodtan (el)beszélgethetnek, hízeleghetnek maguknak és egymásnak, mégpedig lehallgathatatlanul, hiszen a pincében nincs térerő? Minderről mi a szombathelyi püspökség véleménye? Helyesli-e vajon, hogy (legalábbis a nevében) „spiclicsárdát” működtessenek az egykori sörfőzdében? Vagy netán a püspökség is készségesen részt vesz Magyarország elmagyartalanításának gondosan megtervezett és még gondosabban kivitelezett hadjáratában? Hiszen a nemrég megnyílt püspökségi kávézónak is csak ezt a magyartalan és ötlettelen nevet bírták adni: „Fair Play Kávéház”...

Szombathely főtere (Kép: MZs)

„SZERESSÉTEK AZ ERDÉLYI MAGYAR IRODALMAT!” POMOGÁTS BÉLA BESZÉLGETÉSE BALÁZS GÉZÁVAL

Juhász Zoltán András lejegyzése

Ezt az üzenetet küldi Pomogáts Béla Széchenyi-díjas irodalomtörténész, az erdélyi magyar irodalom monográfusa a felnövő generációnak, a fiataloknak, az egyetemistáknak. Megfogó az a mélyen gyökerező szeretet, mellyel az erdélyi irodalom felé fordul, ott rejlik minden szava és tette mögött. Pomogáts Bélával folytatott pódiumbeszélgetést Balázs Géza, a Partiumi Keresztény Egyetem *Az irodalom és a kultúra éltető közege: a lokális és a regionális* című nagyváradi konferencián 2018. november 5-én.

Az erdélyi szerelem számára, ahogy ő maga fogalmazott, mindennapi gyakorlat, már több mint 62 éve, amikor (1956-ban) megírta szakdolgozatát Kuncz Aladáról. Az erdélyi irodalomról szóló témaválasztás az akkor negyedéves hallgatók irodalmi szabadságharca volt. Barátja és egyetemi társa, Gömöri György volt az első, aki felhívta figyelmét az erdélyi magyarság helyzetére. Gömöri ugyanis 1956-ban kapott egy írószövetségi ösztöndíjat Kolozsvárra, és visszatérte után – ahogy Pomogáts Béla visszaemlékezett – szinte falrengető örömmel számolt be tapasztalatairól. Megismerkedett Láng Gusztávval, Kántor Lajossal, Beke Györggyel, Sütő Andrással, és Dsida Jenőről írta meg szakdolgozatát.

Kép: HZ (PKE)

Pomogáts Béla a beszélgetésben feljegyzte azokat a szálakat, amelyek őt Kuncz Aladárhoz fűzték, s melyek továbbvezették, s vezetnek ma is az erdélyi irodalomhoz. A fonál valahonnan a Pomogáts család könyvespolcáról indult, Kuncz regénye, a *Fekete kolostor* ott állt a polcon, s rejtett magában egy kézírásos bejegyzést, egy dedikációt a szerzőtől. A címzett Pomogáts Béla édesanyja, Kuncz egykori ápolója volt. A kétkötetes mű családi kincs – mondta Pomogáts

Béla, akit a regény világa és a személyes kötődés megérintett és elindított életpályáján. Témavezetőnek a *Fekete kolostor* magyar kiadása előszavát író Bóka László professzor kérte fel. A Kunczról szóló szakdolgozatból 1968-ra elkészült a monográfia, amelyet tanulmányok, esszék, kritikák követtek a transzszilvanizmusról, Déry Tiborról, Radnóti Miklósról, Juhász Ferencről és még sorolhatnánk, majd a mai napig készülők, négy kötetre tervezett összefoglaló munka: az erdélyi irodalom története. A monográfia ötletadója és támogatója a székelyföldi könyvkiadó, Tözsér József volt. Az életmű-

vet jelentő erdélyi magyar irodalom fonalát nem egyedül gombolyítja Pomogáts Béla, hanem példaadó munkájával, az irodalom és a magyar kultúra iránt érzett szeretetével, írásaival másokat is ösztönöz. Tevékenységét a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága (Anyanyelvi Konferencia), az Illyés Közalapítvány elnökeként, az MTA Határon Túli Magyar Tudományosság Elnöki Bizottság tagjaként is folytatta.

Mitől erdélyi az erdélyi irodalom, vannak ismertetőjegyei? – kérdezte Balázs Géza.

Igen, a téma, a nyelv, a mondatok szerkesztése, a keleti és nyugati gondolkodásmód ötvözése egyediként jelenik meg az erdélyi magyar irodalomban. Ha az erdélyi magyar irodalom történetéről beszélünk, akkor ez alatt általában két külön világot kell érteni, Partiumot és Erdélyt. Az 1920 előtti Partiumnak még több köze volt a magyar Alföldhöz vagy Kárpátaljához, mint a belső Erdélyhez. De mára a közös sors, a történelem összekapcsolta a két területet – mondta Pomogáts Béla.

Befejezésként fogjuk meg, s vigyük magunkkal annak a fonálnak az egyik szálát, amely a különleges, erdélyi magyar irodalom világához vezet bennünket. Kuncz Aladár *Fekete kolostor*ából idézek, ahol a szerző az internáltak hazaindulásáról ír:

„Egyéniségünknek csak cifra díszzeit, érvényesülő vágyainkat, dölyfünket és önzésünket hagytuk itt, de helyette megtaláltuk az egységesítő szeretetet. Nem nyolcvan ember, csak egy sors, egy rendeltetés indul itt ki a kapun, a nyolcvanból, az ezerből, a milliókból eggyé forrott ember, a mindenkiben és csak a mindenkéért élni tudó egy lélek...”

És ne feledkezzünk meg Pomogáts Béla professzor úr üzenetéről: Szeressük az erdélyi magyar irodalmat!

A nagyváradai MNYKNT-konferencia résztvevői (Kép: HZ)

Az írás a pódiumbeszélgetésről készült hangfelvétel alapján készült. (A szerk.)

EGY SZÉKELY EMBER SVÉDORSZÁGBÓL BESZÉLGETÉS MORITZ LÁSZLÓVAL

Lengyel János interjúja

Moritz László újságíró, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága alelnöke, a Magyar Újságírók Közösségének tagja Kolozsvárott született 1945. július 2-án. A Ceaușescu-rezsim elől 1986-ban Svédországba távozott, ma Budapesten él festőművész feleségével, Líviával. Évek óta visszajár Kárpátaljára, én a tavaly őszi irodalmi karaván során találkoztam vele először. Budán található otthonában beszélgettünk.

Akkor vágjunk is a közepébe: mikor és hogyan kerültél Svédországba?

(Moritz László archívumából)

Az 1980-as években Kolozsvárott dolgoztam az Új Út Nőikonfekció-gyár osztályvezetőjeként. Jól végeztem a munkámat, szakmai téren a feletteseim mindig meg voltak elégedve velem. Itt meg kell jegyeznem, hogy a Román Kommunista Párt „dísztagja” voltam kényszerből, mivel egy bizonyos beosztás fölött ez kötelező volt.

Mind a vezetőség, mind a beosztottjaim megbecsülését kívántam, de igyekeztem távol maradni a politikától a saját és a családom érdekében. Egy ideig békén is hagytak, de egy diktatúrában senki sem lehet biztonságban, a veszély állandó. Egy fafejű román hivatalnok hibája vagy inkább rosszindulata születésem óta elkísér. Az eredeti nevem Móricz, de a román nem ismeri az ékezetet, na meg a cz-s írásmódot is megváltoztatták.

Ezt ismerem, hivatalosan én is Iván vagyok Ukrajnában. Mi történt 1986-ban?

Osztálytalálkozónk volt, amikor is az ünnepség során feltettük a *Lili Marleent*. Akkor még nem tudtuk, hogy ezzel megpecsételtük a sorsunkat. Besúgók mindenhol voltak, hamarosan engem és két társamat megkeresett a rettegett Securitate. Az volt a vád ellenünk, hogy Erdélyt át akartuk játszani Magyarországnak, ami akkor még, ugye, szintén a kommunista blokk tagjaként baráti ország volt.

Mi történt, hogyan sikerült megmenekülnöd?

Elkezdődtek a kihallgatások. A vallatóink megpróbálták kijátszani minket, kicsikarni belőlünk a beismerő vallomást. Láttam, hogy ennek fele sem tréfa, csak úgy menekülhetek meg a börtöntől, ha elhagyom az országot, a szülőföldemet. Egy kétszobás

összkomfortos lakás kulcsát tettem le a belügyes tiszt asztalára, aki cserébe elintézte, hogy kaphassak útlevelet. Szóval ekkor hagytam el a szülőföldemet, kényszerből.

Miért éppen Svédország?

Nem sok választásom volt, Svédországban barátok, ismerősök éltek, akik segítettek, hogy kiutazzam, és új életet kezdjek.

Hogy is volt az a macskasétáltatás?

Miután szerencsésen megérkeztem, a barátok segítettek, szereztek szállást, munkát. Nem beszéltem svédül, ez alaposan leszűkítette a számba jöhető munkák számát. Egy magyar ember azt mondta nekem, nem számít, milyen munkát végzek, csak fizessen. Három nap múlva már dolgoztam, egy áruházban takarítottam, egy hét múlva már a királyi palotában feleltem a tisztaságért.

Ez aztán a gyors karrier!

Négy évig minden hétvégén a lovagok termét takarítottam napi hat órában, négy órát pedig a könyvtárban töltöttem, ahol svéd történelmet és földrajzot tanultam. Részt vettem a Stockholmi Polgármesteri Hivatal keretében működő „otthoni segítség” csoportjában, ahol az öregeket segítettük a szükség szerint. Itt tanultam meg svédül, és itt került sor az ominózus macskasétáltatásra, amikor egy jómódú öreghölgy macskájára felügyeltem. Még a királyi palotához visszatérve elmesélem, hogyan ismerkedtem meg a svéd, a dán és a norvég akadémia elnökével. Egyik vasárnap délelőtt belefeledeztem a munkába, amikor egyszer csak csengettek. Olyankor alig volt valaki a palotában, ezért kinéztem az ablakon, hogy megtudakoljam, ki érkezett. Három magas, elegáns öregúr állt ott cilinderben. Engedélyt kértem Hammarsköld úrtól, a Svéd Lovagok Palotájának igazgatójától, hogy beengedhessem a három skandináv ország akadémiajának küldöttségét, akik majdnem megfagytak a -12 fokos téli hidegben. Ekkor már kicsit beszéltem svédül, és megértettem, hogy ki ez a három úr. Amíg várakoztak, a svéd akadémikus megszólított. Amikor megtudta, hogy magyar vagyok, elmondta, hogy nagy tisztelője Szentgyörgyi Albertnek, hetente levelezik Teller Edével. Végül elővett egy 500 koronás bankjegyet, és a kezembe nyomta, de én nem akartam elvenni, mondván, nem dolgoztam meg érte. Ekkor elismerően megjegyezte: „Ilyenek vagytok ti, magyarok, büszkék és lovagiasak.”

Mit tudsz elmondani a svédországi magyar közösségről?

Az 1980-as években nagyon sok magyar érkezett Svédországba különböző országokból, jelentős részük Erdélyből. Főként politikai üldözöttek voltak, sokan a börtön vagy a halál elől menekültek északra. A magyarok ekkor egységesek voltak. Közösén léptünk fel az érdekünkben, igazi sorsközösséget vállaltunk. Ápoltuk a nyelvet és a kultúrát, rendezvényeket szerveztünk, rendszeresen összejártunk, idővel átvettük a stafétát az '56-osok kezéből. De mindez 2004 után fokozatosan megváltozott, miután megérkeztek a magyarországi gazdasági kivándorlók. Azóta folyamatos a szétforgácsolódás. A rendszeres rendezvényekre, összejövetelekre egyre kevesebben jöttek, jönnek el. A Magyar Ház még működik Stockholmban, de már csak árnyéka egykori önmagának.

Szombatonként magyarnyelv-oktatás van, ebben több mint száz gyerek vesz részt. Viszont a szülők távol tartják magukat a közös rendezvényeinktől, mondván, nem „magyarkodni” jöttünk ide. Egy jó részük ráadásul Magyarország hazugságokkal való bemocskolásán ügyködik, fél igazságokat és hazugságokat terjesztenek a hazájukról. Még a nemzeti ünnepekre is kevesen jönnek el. Ezt nem foghatjuk kizárólag a rohanó világra, igaz, hogy az újonnan érkezettek rengeteget dolgoznak, szinte nincs is idejük másra, viszont a régiek is elmaradnak, a nyugdíjasok is, pedig nekik van idejük. Mindezt egybevetve a Svédországi Magyarok Országos Szövetségének mintegy 5 ezer tagja van. Én több mint két évtizede veszek részt komolyabban a Magyar Ház munkájában.

Hogyan kerültél kapcsolatba az Anyanyelvi Konferenciával (AK)?

1996-ban Tar Károllyal elindítottuk az *Ághegy Skandináviai Magyar Nyelvű Irodalmi és Művészeti Lapfolyamot*, ezt ötszámonként megjelentettük könyvformában is. Ebben a Skandináviában élő – tehát munkásságunkat nem szűkítettük le csupán Svédországra – magyar alkotóknak biztosítottunk megjelenési lehetőséget, népszerűsítettük munkásságukat. Hidat képeztünk a kultúrák között, régi és kortárs svéd írókat fordítottunk magyarra, magyar műveket svédre és norvégra. Tizennyolc évig voltam az igazgatója, ezalatt 52 magyar nyelvű kötetet jelentettünk meg, ezenkívül kiadtuk a tíz kötetből álló *Ághegy enciklopédiát* 6800 oldalban. Erre a munkára figyeltek fel az AK vezetői, és úgy gondolták, érdemes lenne felvenni a kapcsolatot velünk. 2003-ban hívott meg a szervezet akkori alelnöke, Komlós Attila, tehát már 15 éve veszek részt a társaság munkájában.

Röviden bemutatnád a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága munkáját?

A szervezet, mint a nevéből is kitűnik, nyelvünk és kultúránk ápolásával, a szétszórott magyarság részeinek segítségével foglalkozik. Rendszeresen szervezünk kulturális konferenciákat, anyanyelvi táborokat, irodalmi találkozókat szerte a Kárpát-medencében. Évente jelenik meg a *Nyelvünk és Kultúránk* című folyóiratunk (folyamatosan pedig a weboldalunkon olvashatók a cikkek). A lehetőségeinkhez mérten mindenben segítjük a Kárpát-medence magyar alkotó és gondolkodó értelmiségét. Tiszteletbeli elnökünk, Pomogáts Béla elévülhetetlen szerepet játszott az elszakított részek magyar irodalmának, így a kárpátaljaiak is az egységes magyar irodalomba való becsatolásában.

Már többször jártál Kárpátalján. Mi a véleményed, milyen benyomások értek itt?

Először 2003-ban jártam Kárpátalján, mint az Anyanyelvi Konferencia választmányi tagja tettem eleget Zubánics László és Dupka György meghívásának. Azóta már többször is megfordultam a szülőföldeden, minden alkalommal többet megismerve a tájból, az emberekből. Bárhol is jártam Kárpátalján, akár a Beregben, Ugocsában vagy Ungváron, mindenütt örömmel és szeretettel fogadtak. Mindig úgy érzem, hogy hazamegyek. Egyszer csak belém hasított a felismerés: de hiszen a kárpátaljaiak olyanok, mint a székelyek! Még a táj is hasonló, ha a Vereckei-hágóról lenézek, ugyanazt látom, mint Gyergyóban. Az én lelkemben Verecke igazi magyar szimbólum. A sokat

szenvedett vidék maga a magyar történelem, ez a magyarság legszentebb és legősibb területe, itt lépett Árpád és népe először a Kárpát-medence földjére. Olyan magyar szimbólumokat találunk itt, bárhogyan is igyekeznek elvenni tőlünk, mint Munkács, Ungvár vagy Huszt vára. A kárpátaljai magyarok nem hagyják magukat csakúgy, mint a székellyek.

Mi a véleményed a kárpátaljai magyar kulturális életről, hiszen az évek során te magad is számos rendezvényen léptél fel, szólaltál meg?

Le a kalappal a kárpátaljai közösség előtt! Ami nagyon megfogott és igazán dicséretes, hogy a fiatalokban élénken él a magyarságtudat. A nehézségek dacára az emberekől sugárzik az élni akarás. Dicséretes és példaértékű az a munka, amit az ungvári egyetem, a beregszászi főiskola, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet és más szervezetek végeznek. Tavaly többek között veled jártuk végig a Tisza-vidék magyar iskoláit, ahol csupa csillogó szemű, tisztalelkű magyar gyerekekkel és felkészült, reményekben nem csüggedő tanárral találkozhattunk.

Elgondolkodtam, most, hogy a magyar iskolákat a megszűnés fenyegeti, honnét veszik a tanárok az erőt a folytatáshoz, hogy derűsen és töretlenül végezzék a munkájukat. Eszembe jutott, hogy dr. Szőke László, Magyarország nagykövete Stockholmban a beszédeiben már húsz évvel ezelőtt felhívta a figyelmet a kárpátaljai magyarság helyzetére, és támogatásra szólított fel.

Na és az irodalom: olyan kiváló szerzőkkel volt szerencsém megismerkedni, mint Vári Fábián László, Dupka György, Bakos Kiss Károly, Nagy Zoltán Mihály és a fiatalok, a Kovács Vilmos Irodalmi Társaság tagjai. Ezúton ragadom meg az alkalmat, hogy megköszönjem az *Arc-poeticák* című könyvedet, ezt elolvasva most már jobban átlátom a kárpátaljai magyar irodalmi életet.

A szervezet milyen téren tudja segíteni a kárpátaljai magyarokat?

Az utóbbi évben sajnos igencsak beszűkültek a lehetőségeink, több éven át nem kaptunk állami támogatást, de úgy néz ki, sikerült kilábalnunk a válságból, és újult erővel folytathatjuk a munkát. Miben segítünk? Évente oklevéllel ismerjük el a kiemelkedő teljesítményt nyújtó kárpátaljai művészeket, irodalmárokat, pedagógusokat, kultúrmunkásokat, a média képviselőit, legutóbb az idei magyar kultúra napján nekem jutott a megtiszteltetés, hogy ezeket átadhattam. Többek között kárpátaljai gyerekeket is vendégül látunk az anyanyelvi táborunkban. A különböző műfajokban alkotó művészeknek bemutatkozási lehetőségeket biztosítunk, meghívjuk őket a konferenciáinkra. A folyóiratunkban és a honlapunkon igyekszünk bemutatni az ott élő magyarság helyzetét, problémáit. Tagjaink, mint Pomogáts Béla, akit senkinek sem kell bemutatni, de jómagam is évente többször veszünk részt irodalmi karavánokon, ismeretterjesztő előadásokon. Az évek során rengeteg könyvet, lemezt és egyéb eszközt juttattunk el Kárpátaljára. Remélem, idén is részt veszünk a KMMI szervezte Irodalmi Karavánon.

Első megjelenés: karpatalja.ma (A szerk.)

„AZ NEM LEHET, HOGY A KERÉK MINDIG LEFELÉ MENJEN!” BESZÉLGETÉS MÁTÉ LÁSZLÓVAL

Balázs Géza interjúja

Egy nép és egy nyelv életében száz év nagy idő. Kimutathatók változások. Nem egyszerű a számvetés, élethelyzetek, érzelmek is bőven befolyásolják, mégis fontos. Máté László korábbi kulturális diplomata és tanár íásaiban, előadásaiban sokszor foglalkozik a szlovákiai magyarság sorsával, s különös tisztelettel ápolja Fábry Zoltán emlékét. Mivel, mint írja: száz évből „háromnegyed századot megéltem”, nyilván tágabb összefüggésekben látja a szlovákiai magyarság helyzetét.

Kezdjük a megnevezéssel: szlovákiai (esetleg szlovenszkói vagy felvidéki) magyarság? Mi a helyes, mi a helytelen jelzőhasználat?

Fábry Zoltánnal, nyelvünk stószí őrzőjével valljuk, hogy a névadás, a megnevezés mindig fundamentális kérdés. A nemzetközi normák azt mondják, hogy minden kisebbségnek joga van megválasztani saját megnevezését, ami a „klasszikus” európai kisebbségek esetében (katalánok, baszkok, bretonok) egyszerű képlet, de mifelénk ennél bonyolultabb a helyzet, mert a kérdésben szereplő megnevezéseket még szaporíthatnám is: felföldi, csehszlovákiai... A kérdésre válaszolva mindjárt az elején azt mondhatom: nem tudom, hogy melyik ezekből a helyes, és melyik a helytelen. Jómagam, ha itteni dolgokról van szó, akkor a középkorban és az újkorban történt eseményeket egészen a XIX. századig felföldinek nevezem. Az első világháborút követő időszakokban: a csehszlovákiai, szlovenszkói, szlovákiai, esetleg felvidéki megnevezéseket használták. Fábry Zoltán a szlovenszkói meghatározást alkalmazta. Csak érdekességként jegyzem meg, hogy a két háború közötti erdélyi folyóiratokat lapozgatva (Korunk, Magyar Kisebbség) gyakran találkoztam miránk vonatkoztatva a szlovenszkói névvel. Jó lenne elkerülni azt a visszavetített történelemszemléletet, ami a szlovákoknál gyakori – még szakmai körökben is –, hogy az itteni történelmi eseményeket Szlovákia területén megtörtént eseményként taglalják, például egy nemzetközi történészkonferencia szerint Kassán a rozgonyi csata (1312) Szlovákia (!) területén zajlott, nem pedig a Magyar Királyságban, netán annak felföldi részén, északkeleti csücskében, esetleg: a jelenlegi Szlovákia területén. Amikor tiltakoztam a történelmietlen és tudománytalan megfogalmazás ellen, akkor engem minősítettek nacionalistának... De álljunk meg egy pillanatra a felvidéki megnevezésnél, mert ennek a használata mindenképpen politikai felhangot hordoz; a szlovákoknál pedig nacionalizmust, sőt irredentizmust! Elsőként maradjunk a szlovákoknál: zömében nem tehetnek róla. Az iskolai történelemoktatás és a politika (különösen a mečiarizmus idejében) azt sugallta és sugallja, hogy a magyarok nem ismerik el Szlovákia önálló létét, mert továbbra is Magyarország részeként tartják számon. Hiába minden ellenvetés,

hogy ez képtelen állítás – mert a sulykolás része a magyarok elleni bizalmatlanság és gyűlölet szításának – mind a mai napig hat. (Zárójeles megjegyzés: Nem politikai abszurdítás lojalitást várni egy nem szeretett kisebbségtől?) Vagyis a szlovákok többsége érzékeny erre a fogalomra. Kérdés: mit tettünk azért, hogy ne legyen? De ez már egy külön tanulmány lenne. Más kérdés: a felvidékizés mintha az utóbbi időkben státusz-szimbólum lenne. Aki felvidékizik rendületlenül, az nemzeti, aki nem teszi, az mintha kozmopolita és ellenség lenne. Pedig azzal még, ha éjjel-nappal felvidékizünk, nem váltjuk meg az itteni magyar nemzeti közösséget, annak az útja sokkal bonyolultabb, göröngyösebb. S nem elhanyagolható az sem, hogy nemzetközi kapcsolatokban, dokumentumokban hogyan neveznek bennünket. Vagyis számomra a felföldi, csehszlovákiai, szlovenszkói, szlovákiai, netán felvidéki egyaránt elfogadható, ha történelmi és alkalmas szövegkörnyezetben használjuk!

Máté László emlékezése az elmúlt 50 évre (Kép: NE)

Még mindig a nyelvnél maradva: tényleg előfordul, hogy a magyarországi magyarok „leszlovákozzák” a magyarul beszélő szlovákiai magyarokat? Egyáltalán milyen a szlovákiai/felvidéki magyarság identitása?

Engem nem szlovákoztak le, hanem „lecseszkóztak”. Talán a gépkocsikon korábban használt CS alapján. Hát igen: gyakran beszélünk arról, hogy az előbbi rendszer mennyire mellőzte és szinte tabutémaként kezelte a határon túli magyarokat. De voltak azért kivételek is, nem is kevés. Különösen a hetvenes-nyolcvanas években, amikor a Csemadok Nyári Művelődési Táborában egyre több magyarországi résztvevő is megjelent, közöttük a határon túli magyar irodalom és közösségek ismerőinek és támogatóinak olyan emblematisztikus alakja, mint Czine Mihály irodalomtörténész, aki már akkor rászolgált a határon túli magyarok nagykövete címre. Fábry Zoltán életében többször üzent „az odaáti tízmilliónak”, hangsúlyozva, hogy egy nyelv, egy kultúra,

egy irodalom letéteményesei vagyunk; az anyaországi felelősség a határon túli nemzet részekért megkerülhetetlen, és a határon túliakat az anyaország és az anyaországiak szerint ítélik meg. Különb is a határon túli magyar közösségek léte Magyarország és a magyar nemzet számára egy olyan potenciális előny, amit csak részben tudatosítunk és használunk ki. Két nyelv, két kultúra ismerete, a kisebbségi sors viszontagságaiban megedződött emberek milliói társadalmi, gazdasági, kulturális és mentális erőforrást jelentenek Magyarország és a magyar nemzet számára – ha céltudatosan és funkcionálisan igyekszünk kamatoztatni. Az itteni magyar közösség mentális állapota – véleményem szerint – nem éppen szívderítő, de én még ennél is rosszabbnak tartom. Említést érdemel az etnikai határok déli irányba való mozgása, amelynek sok esetben az a következménye, hogy az etnikai határ az országhatárral lesz azonos! Itt van az ideje, hogy a kettős identitásról is beszéljünk. Az okok között nyilvánvalóan elsőként a politikaiakat kell említeni, hiszen Csehszlovákiában, ahogyan most Szlovákiában is, másodrendű állampolgárokként voltunk és vagyunk kezelve, erre példa a szlovák Alkotmánytörvény preambuluma, ahol Szlovákia polgáraiként csak a szlovákok szerepelnek. És az is történelmi tény, hogy a második világháború után ez a magyar határon túli közösség a mai napig ható megpróbáltatásokat szenvedett el: deportáció, kitelepítés, vagyonek Kobzár, reszlovakizáció, Beneš-dekrétumok. Mindezek mellett az erőszakos és rafinált asszimiláció későbbi formái gyengítették a magyar közösségi kötőanyagot, és persze ehhez önmagunk állhatatosságának és helytállásának a hiánya is hozzájárult. Mert mindig aktuális a kérdés: Miért van hátrányban a kétnyelvű kisebbség az egynyelvű többséggel? Ennek is több oka van: az önbecsülés hiánya, amihez gyakran hozzájárul a morális és egzisztenciális bizonytalanság is.

Mik voltak a helyi közösség életében a legfőbb politikai fordulópontok?

Kisebbségi közösségi életünk önvizsgálatához segítségül szolgálhat Fábry Zoltán élete és munkássága, igaz ő már közel ötven éve nincs közöttünk, s az utóbbi években inkább mellőzzük, mintsem tanúságtételeiből tanulnánk. Kisebbségi Babilóniánk száz évvel ezelőtt kezdődött, 1918 őszén. Akkor senki sem gondolta, hogy ez akár száz évre is szólhat (és annál többre is), Fábry Zoltán is felvette a monarchia hadseregének csukaszürke hadnagy uniformisát, így tiltakozott a cseh berendezkedés ellen. Szerencséje, hogy egy humánus cseh csinovnyikkal találkozott, aki hazazavarta, mert golyót is kaphatott volna érte, ahogyan kaptak a tiltakozók Pozsonyban, Kassán és másutt. Kisebbségi sorsunk legmélyebb bugyrai az 1945–48-as évek, a „hontalanság évei” (Janics Kálmán); legreménykeltőbbek – a mi generációnk számára – az ötven évvel ezelőtt történtek: 1968, a prágai tavasz eseményei, amikor minket is megkérdeztek, hogy mit szeretnénk, és akkor kezdtünk büszkeséggel tekinteni Csehszlovákiára. Vezetőink, Dobos László, dr. Szabó Rezső, Tolvaj Bertalan és mások fontos tisztségekbe kerültek, a legtöbb gyerek járt magyar iskolákba (általános és középiskolába összesen százezer!), Kassára magyar színház került, a jelenlegi Thália Színház, és a parlament elfogadta a 144/68-as nemzetiségi törvényt, ami a mai napig helyzetünk rendezésének egyedüli alkotmányos dokumentuma. Igaz, meghamisították, kevés valósult meg be-

lőle, de a tény az tényként marad, mert ehhez hasonló dokumentum a mai napig még a tárgyalóasztalra sem került! A '89-es rendszerváltásra nagy reményekkel tekintett az itteni magyar közösség. Beindult az autonóm kisebbségi politika, civil és szakmai szervezetek alakultak, lapok, folyóiratok indultak, többek között Kassán is amolyan kalapozásból a *Keleti Napló*. Kisebbségi pártból rövid idő alatt lett három (majd több is), és elindult az egymásnak feszülés, ami magával hozta a közösségek megosztottságát, és ez – sajnos – a mai napig tart. Amikor két évtizede szóvá tettem, hogy egy kisebbségi párt nem járhat ugyanolyan srófra, mint a nagy pártok, illetve a többségi nemzet pártjai (örökös képviselők, funkcióhalmaz, csak párttagok szerepeltetése a jelöltlistán stb.), akkor megkaptam a magamét. Sajnos az idő igazolta, hogy a mai politika immorális, kisebbségi képviselőink is rájöttek, hogy a legkockázatmentesebb vállalkozás a politizálás, és pozíciójukat gyakran nem a közösség, hanem önmaguk gazdagodására használták fel, megfélekezve Mikszáth Kálmán intelméről: Nem elég tisztességesnek lenni, annak is kell látszani! Ezeknek (is) a következménye, hogy megismétlődően a magyarok lakta járásokban a legalacsonyabb a választásokon való részvétel, s ez a marazmus (közönyösség, BG) szinte állandósult. A döbbenet pedig: az utóbbi két népszámláláson (2001, 2011) 20 százalékkal csökkent a magyarok száma Szlovákiában, és már a lélektani ötszázezer alá került! Ez is felveti annak szükségességét, hogy többet beszéljünk a kétnyelvűségről és a kettős identitásról.

Az idén lesz 90 éve, hogy a gömöri Gombaszögben összejöttek a Prágában, Brünmben, Pozsonyban tanuló magyar főiskolások, hogy a Csehszlovákiába került magyar kisebbség helyzetével foglalkozzanak. Gombaszög legszűkebb pátriámhoz tartozik, ezért is tekintettem az ottani rendezvényekre, eseményekre empatikusan, több alkalommal is bekapcsolódva a Csemadok Országos Kulturális Ünnepejének a szervezésébe. Örömmre szolgál, hogy van egy fiatal csapat, amely Gombaszögi Nyári Tábor címen példát mutat közösségépítésből, hagyományápolásból és szervezésből, igazolva Német László intését: „A kisebbség joga az élethez, hogy különb”. Ezt mi a nyolcvanas-kilencvenes években a kisebbségi magyar oktatásügyben, pedagógusszövetségben, Csemadokban így értelmeztük: „Csak a minőség vonz!” Bízom benne, hogy az idei kilencvenéves évforduló újabb példával és dinamizmussal szolgál közösségünknek, a fiatalokon kívül megmozgatja az értelmiségieket is, mert Gombaszög is értelmiségi fórumként indult, ami folytatódott 1968-ban, majd 1989 után is, csak mostanára elhalt. Pedig nagy szükség van rá, mert az értelmiség bekapcsolódása kisebbségi közösségeink építésébe és megtartásába nélkülözhetetlen. Példaképpül szolgálhat mindnyájunknak a már emlegetett Fábry Zoltán (1897–1970) és gróf Esterházy János (1901–1957), a felvidéki magyarság mártírja, akinek a rehabilitálását a hivatalos Szlovákia máig mellőzi.

Már ismét rohan velem a szekér, pedig a szlovák többséggel való kapcsolatunkról is illene néhány szót szólni. Mert naponta győződünk meg róla, hogy a szlovák többség keveset tud a magyar kisebbségről, tarol a kisebbségellenes „hejszlovák” sovinizmus: aki Szlovákiában él és születik, az szlovák?! A helyzet a mi hibánk is, mert alig van itthoni magyar–szlovák kulturális dialógus. Emlékszem, hogy a hetvenes években

a Fábry-napokon a szlovák irodalom olyan jeles képviselői voltak jelen, mint Emil Boleslav Lukáč, Vojtech Kondrôt, Karol Wlachovský és mások. Az emlékezők a felejthetetlen Emil bácsit emlegetik legtöbbször, aki lobogva szavalt Ady-verseket a kassai Thália Színházban – magyarul. Még egy többségi vélemény rólunk: A velünk szimpatizáló szlovákok bennünket egy összetartó, fegyelmezett közösségnek tartanak?

Mi várhat ránk a következő 100 évben? Fennmarad-e a magyar nyelv egysége, vagy a magyar nép és nyelv szórványosodik, a tömbről leszakadó egységek egyre inkább külön életet élnek? Mit kellene sürgősen vagy távlatosan tenni?

Nem látom a jövőt. Egy azonban nyilvánvaló: a fogyasztói társadalom által teremtetett civilizációs káosz, ez az abszurd kor, nem kis gondokat rak az utánunk jövők vállára, ránk is: többségi és kisebbségi magyarokra! Elsősorban a családban kell megteremteni egy nyelvi, felekezeti, kulturális közösséghez való tartozás kötelezettségét rovó és felemelő érzését. Beültetni minden többségi és kisebbségi magyar lelkébe: Szülőföldem, anyanyelvem Istentől kapott ajándék, mellyel törődnöm kell, és ez nem önkéntes feladat, hanem erkölcsi kötelesség, természetes életszükséglet, életünk hatékonyabbá tételének az eszköze, mert nekünk a Kárpát-medencében érezni kell Márai Sándor intésének fontosságát: „Magyarnak lenni nem állapot, hanem feladat és kihívás.” Azt már a tapasztalat mondatja velünk, hogy egy közösség belső mentális szolidaritásának a megtartására a politikánál alkalmasabb a kultúra, és ezt a vonalat kell tovább erősíteni. Csak hiányoznak a vizionáló proféták, mint Németh László, Illyés Gyula, Sütő András...

Meggyőződésem, hogy az anyagi javak hajszolásába belecsömörlik az emberiség, mert nem lehet az emberi élet célja a milliók, milliárdok utáni rohangálás, és sikeresnek elismerni azokat, akik a közpénzek gátlástalan lenyúlásával, kétes maffiakapcsolatokkal szereztek vagyoniukat. A két világháborút, ideológiákat és izmusokat megjárt Fábry Zoltán tanúság- és tanulástétele: „Minden más közösségi erkölcs eltörlődött a jézusi mellett.” Igen, a jövő egyedül járható útja a keresztény hitvallás, amihez a hívők mellett hozzátartoznak a történelmi és kulturális katolicizmust, protestantizmust, más kereszténységet vallók, és az európai kultúrcsaládhoz tartozók.

Az ember életének utolsó szakaszában szeretné biztonságban tudni szűkebb és tágabb családját: nemzetét, mert a halálfutás stafétabotja itt jár a közelemben, hetente, hónaponként véve végső búcsút családtagoktól, kollégáktól, barátoktól és közösségünk jeles személyiségeitől. Megvallom, aggódom a jövő miatt. Édesapám jut ilyenkor eszembe, aki hadiárvaként küzdelmes paraszti sorsban nevelkedett és élt, s aki a gondok, bajok esetén így vigasztalta önmagát és családját: „Az nem lehet, hogy a kerék mindig lefelé menjen!” Igen, az nem lehet, csak nekünk is kell egy kicsit segíteni rajta, hogy elinduljon felfelé. Ezért válaszomat a kérdésre Kazinczy Ferenc Herder jóslatára adott üzenetével fejezném be: „A magyar nyelv és nép elenyészni nem fog soha!”

A 2018. április 10-én készült interjú rövidített változatát közöljük. (A szerk.)

„AZ IRODALOM, ILLETVE AZ ANYANYELV ÉS EGYHÁZ EGYBEFONÓDÁSA FOGLALKOZTAT”

INTERJÚ NAGY ÉVA HUNGAROLÓGUSSAL

Nemes Gyula interjúja

Nagy Éva Nagyváradon született, majd Bukarestbe sodorta az élet szele. Az egyetem után pályafutását fordító-tolmacsként kezdte, majd 13 éven át a médiában dolgozott. De a Tanügyminisztériumban, illetve a kisebbségi oktatásért felelős Államtitkári Kabinet igazgatójaként is tevékenykedett. Ma tudományos kutató a Neveléstudományi Intézetben. Ő mesélt eddigi pályájáról és arról, miként lehet megélni a magyarságot Bukarestben.

Kérem, meséljen a munkájáról! Mi volt a feladata a Tanügyminisztériumban?

Az Államtitkári Kabinet igazgatójaként és szaktanácsosként együttműködtem az intézmény vezetésével, különböző szakosztályokkal és azok vezetőivel, munkatársaival, a minisztériumhoz tartozó intézetekkel. Részt vettem a minisztérium vezetőségi megbeszélésein, videokonferenciáin, szakmai találkozóin, hazai és külföldi szakmai rendezvényeken, konferenciákon, tantárgyversenyeken, olimpiákon, ünnepi évfordulókon az országban és külföldön, versenyvizsgán, érettségi vizsgán, kormánygyűléseken, olykor a Sürgősségi Helyzetekért Felelős Intézmény ülésein, PISA-felméréseken. Továbbá végeztem a feladatomat mint intézményképviselő, államtitkárt képviselő küldött, kabinetigazgató, szervező, előadó, szekcióelnök, zsűrielnök, szakbizottsági tag, tanácsadó személyes megkeresések esetében. A kabinet feladata volt a saj-

(Az interjúalany archívumából)

tófigyelés, a kapcsolattartás az RMDSZ-szel, az RMPSZ-szel, a romániai médiával, különböző minisztériumokkal, tanügyi intézményekkel, szakmai egyesületekkel, Románia Parlamentjével, nemkormányzati szervezetekkel. Ugyanakkor foglalkoztam a magyar nyelvű oktatásra vonatkozó kérdések koordinálásával, beleértve az új magyar nyelv- és irodalomtanterv megírását, a sajátos román tantervvel kapcsolatos teendőket. A Magyar Nyelv, Irodalom és Kultúra nemzetközi verseny Magyarországon való megszervezésének kezdeményezője és szervezője voltam 2016-ban majd 2017-ben.

Bukarestben magyar nyelven lehet hallgatni Isten ígését minden vasárnap

Szakíróként is közismert, de sok konferencia meghívottjaként is tartott előadásokat. Milyen témákkal foglalkozik?

Nyelvészet és médiakommunikációból doktoráltam, ebben a témában jelent meg két szakkönyvem is: Szöveg és interpretáció a mass-médiában és Látni, hallani a szöveget a romániai magyar audiovizuális médiában. Ezenkívül több szakkikkemet közltek a kolozsvári MEDOK és az Erdélyi Múzeum Egyesület szakkiadványa, valamint a Korunk folyóirat. A magyar nyelvű oktatás kapcsán többször írtam a Magyar Közoktatásba, illetve a Tanítók Lapjába. Egyházi és közéleti írásaimat hetilapok és egyházi kiadványok közlik. Gazdasági jellegű riportjaim, interjúim a Híd/Puntea, Szabadság, Krónika kiadványokban jelentek meg.

(Az interjúalany archívumából)

Szeretem és sokat foglalkoztatnak a médiakommunikációs témák, a magyar nyelv és a magyar nyelvű oktatás kérdései, az anyanyelvre, a szép, helyes beszédre vonatkozó témák, a vers, az irodalom, valamint az anyanyelv és egyház egybefonódása. A médiatudományon és helyes beszéden, a nyelvészetén túl sokat foglalkoztam a ma már 203 éves bukaresti magyar nyelvű oktatás és református egyház kérdésével, a szászrégeni Koós Ferenc református lekipásztor életével, aki templom- és

iskolaalapító, közösségformáló személyiség volt a román fővárosban, s akinek 190. születési évfordulóját ünnepeltük az idei őszön.

Hogyan sikerül a román fővárosban önnek, önöknek őrizni, ápolni a magyar nyelvet, a református vallást?

Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy a román fővárosban színvonalas magyar tannyelvű iskolába és egyetemre járhattam, majd innen továbbvihettem hungarológusként a magyar nyelv szépségét, fontosságát az országos magyar nyelvű audi-

ovizuális médiába és írott sajtóba, iskolába, egyetemre, valamint közintézményekbe. Ugyanakkor minden magyar történelmi egyház képviselve van Bukarestben, ahol magyar nyelven lehet hallgatni Isten ígését minden vasárnap. Továbbá a Calvineum-Református Egyház keretében ma is „él” a Koós Ferenc Kör, működik a Petőfi Művelődési Társaság és a Magyar Balassi Intézet mindazok számára, akik fejleszteni szeretnék anyanyelvüket. Időközönként erdélyi színészek, néptáncegyüttesek, kórusok jönnek előadásokat tartani a bukaresti magyar közösség számára.

„... ne díszített fákon, hanem a szívekben legyen karácsony”

Nemrégiben tartott előadást Brassóban a karácsonnyal kapcsolatosan. Kérem, foglalja össze a mi olvasóinknak is az ott elhangzottakat!

A Brassó-belvárosi Református Egyházközség meghívására tartottam előadást advent napjaiban szép számú ökumenikus gyülekezetnek *Karácsony, a szeretet ünnepe a magyar irodalomban* címmel. Kiemelek néhány gondolatot. Az irodalom különleges érzékenységgel „énekli” az angyali üdvözlét csakúgy, mint karácsony éjszakájának csodáját. *Gárdonyi Géza* tanítóskodása idejéből származik a *Roráté* novella, mely a falusi emberek, gyermekek kora reggeli buzgóságát idézi: „A templom tele van már subával meg kacabájjal. [...] Az oltáron minden gyertya ég, s a viaszillat belévegyül a be-beáramló téli levegő ködös ízébe.”

Juhász Gyula Rorátéja a líra hangján kölcsönzi az előbbi hangulatot. „A kéklő félhomályban / Az örökmécs ragyog, / Mosolygón álmodoznak / A barokk angyalok.”

Dsida Jenő Itt van a szép karácsony című verse a gyermeki öröm kifejezése:

„Itt van a szép víg karácson, / Élünk dión, friss kalácson: mennyi finom / csemege...”

Ady Endre számos verse őrzi a karácsonyi hangulatot. A Kis karácsonyi énekben gyermekhittel, bátran szeretné az Istent nagyosan dicsérni. Ady számára a karácsony otthoni emlék és a jóra térés nagy fogadkozásának az alkalma, a világgal kibékülni szándékozó akarat:

„Harang csendül, / Ének zendül, / Messze zsong a hálaének, /...

Az én kedves kis falumban / Karácsonykor / Magába száll minden lélek...”

Szilágyi Domokos Karácsony című versében a szeretet fontosságát hangsúlyozza és azt, hogy ne a külsőségekre fektessük a hangsúlyt, hanem „a szívekben legyen karácsony.”

Az interjú eredeti megjelenési helye: Központ, Maros megyei közéleti lap, 2019. jan. 2. (A szerk.)

„AZ ÍRÓ NEM ÖNMAGÁNAK ÍR”

Mészáros Márton interjúja Sántha Attilával

Sántha Attila ötesztendő kora óta költőnek vallja magát, bár debütáló kötetének irodalmi értékét többen megkérdőjelezték a versek obszcenitása miatt. Az idén ötvenéves szerzőt a csavaros székelly észjárás foglalkoztatja, ezért készítette el Székely szótár című munkájának kibővített, kétkilósra duzzasztott változatát.

Milyen írók alakították az írói szemléletét, stílus- és formavilágát?

Tizennyolc éves koromra elolvastam a magyar és a világirodalom legfontosabb műveit. Igaz, James Joyce Ulysses című regényének akkor csak nekifogtam, aztán letettem, de egyetemistaként pótoltam ezt is. Mondják, a székelly ember csavaros észjárású, és ezt láttam a hétköznapiakban is (lévén, hogy székelly vagyok én is), ezért elsősorban azok a művek jöttek be, amelyekben ezt a számomra otthonos észjárást láttam visszaadva. Nyilvánvaló, hogy a kedvenceim közt voltak a székelly írók, elsősorban Tamási Áron. Persze, mások is kedvenceim lettek: azok, akiknek sikerült a világot nem a megszokott fentről le vagy lentől fel szemszögből figyelni, hanem például fejre állva. Nagy kedvencem Rejtő Jenő, aki szerintem a karneváli irodalom – ide sorolom Rabelais, Villon és mások műveit – legnagyobbjai közé tartozik. Aztán ott van a csodálatos, pár oldalas regényeket író román Urmuz, vagy a szellemi agytornát felsőfokon művelő Christian Morgenstern vagy a pihentagyúság óriásai: Hašek és Hrabal. De ugyanúgy szeretem Hamvas Bélát, mint az orosz vallásbölcseket.

Adódik a kérdés: van-e bármi, amit nem szível a világirodalomból?

Konkrétumokat nem mondok, de ki nem állhatom az olyan irodalmat, amely a „semiről” vagy az „értelmetlenségről” ír. Úgy gondolom, az életünknek igenis van valami célja, értelme, még ha azt nem is tudjuk mindig felfedni, megismerni. Talán itt húzható meg a választóvonal is aközött, amit szeretek, és amit nem szeretek: mennyire fedezem fel a műben az életigenlést. Ha ezt nem látom, akkor az a mű rossz számomra, ennél fogva nem tudok mit kezdeni vele.

Tehát úgy gondolja, van értelme írni?

Igen, van.

Önnek miért „éri meg” írni?

Ha már írásra adja magát az ember, akkor írjon úgy, hogy az befogadható legyen. Magyarán, ha én úgy fogalmazom meg a verseimet, hogy azokból a civil olvasó nem ért meg semmit, de a kritikusok esetleg megértik, és fellövik a művemet, akkor annak semmi értelme. Azért író, költő valaki (és nem műkedvelő) a szakmájában, hogy tudja,

bármilyen mű elkészítésének – legyen lábbeli, repülő vagy vers – bizonyos szabályai vannak, amiket be kell tartani ahhoz, hogy az rendeltetésének megfelelően működjön. Az író nem önmagának ír, hanem az olvasónak, és pont annyit segít neki a mű újraalkotásában, amennyi szükséges. Azaz nem beszél túl a dolgokat, de nem is hagyja magára az olvasót.

Sikeres írónak tartja magát? Ha az eladási rátát nézzük, a Kemál és Amál című kötete példátlan módon 10 ezer példányban jelent meg az Ulpus-ház Könyvkiadó gondozásában tizennégy évvel ezelőtt.

Vannak dolgok, amik nem érdekelnek különösebben. Ilyen az irodalmi siker, a tudományos elismertség. Tudom, ez rossz, mert a kiadók azt szeretnék, hogy a szerző írjon egyfolytában, ha már erre adta fejét, legyen jelen a lapokban folyamatosan, hogy sztárt lehessen csinálni belőle, ám belőlem a becsvágy egyszerűen hiányzik. Az, hogy az Ulpus 2004-ben 10 ezer példányban adta ki egy verseskötetemet, megnyugtató abban, hogy mások is úgy érzik, sikerült olyan verseket írnom, amelyek áttörnek az író és az olvasó közti akadályokat. Egyébként a felismerésen túl egy nagyon kockázatos vállalkozásba is belevágtak, történetesen abba, hogy nagy példányszámban adtak ki verseket, amikor azok „rendes példányszáma” általában két-háromszáz. De mint mondtam, sajnos, tovább nem érdekelt az ügy. Számomra az írás a fontos, nem pedig az azt körülvevő ipar.

Az Ulpus adta ki Méhes György Kossuth-díjas erdélyi író műveit, illetve a szintén erdélyi Márkus András A kolozsvári orgia, valamint az Elza című munkáit is. Utóbbi munkássága talán az erotikus-pajzán vonalon kapcsolódik az Ön által jegyzett versek közül többhöz is. Vajon miért éppen az erdélyi irodalmat karolta fel az azóta csödbe ment nagy kiadó?

Szerintem egyáltalán nem az erdélyi irodalmat karolták fel, hanem azokat a műveket, amelyek áttörnek az író és az olvasó közti gátat. Hogy miért pont Erdélyben születik több ilyen mű, annak megvan a maga magyarázata. Én ezúttal csak arra szeretnék rávilágítani, hogy az 1990-es évek elején az úgynevezett transzközép irodalom megjelenése – egyfajta pseudoirodalmi áramlatként – sokat tett azért, hogy a szerzők tisztázzák az irodalomhoz való viszonyulásukat.

2004-ben jelent meg a Székely szótár című munkája, amely Bertha Zoltánnak – az Irodalmi Jelen 2005. májusi számában közölt – meglátása szerint se nem akadémiai, se nem műkedvelő kézikönyv. Egyidejűleg Temesi Ferenc és Czákó Gábor mellett Milorad Pavić szerb író is hasonló módon foglalkozott a témával. Népszerű lehetett a 2000-es évek elején szótárt írni?

Mivel író, költő vagyok, munkaeszközöm a nyelv, s mivel székely lennék, elsősorban a székely nyelvjárás. 2004-ben így kiadtam a Székely szótárt, amely a székelyek szavait gyűjti össze. Formailag tájszótár, ám amúgy – mint az olvasói visszajelzések bizonyítják – barangolás a magyar nyelv múltjában, jelenében, sok-sok kicsi elbeszélés, történet gyűjteménye.

Hogyan zajlott a Székely szótár korpuszának összegyűjtése?

Amikor 1990-ben egyetemistaként Kolozsvárra kerültem, azzal szembesültem, hogy az erdélyi magyar – tehát nem székely – társaim nem értik az általam használt szavak egy részét, és annyira érdekelni kezdett az összmagyar szókincs e része, hogy egy idő után elkezdtem feljegyezni ezeket a szavakat. Akkor már volt internet, így egy erdélyi portálon segítséget kértem az olvasóktól, hogy küldjenek be ők is általuk székelynek vélt szavakat. Ezzel egy kisebb népmozgalmat sikerült indítanom, a beérkező szavakból az igazgyöngyöket kiválogattam, és kerestem hozzájuk idézeteket – így alakult ki ez az olvasható tájszótár.

Idén jelent meg a Bühnagy székely szótár, amelynek már pusztán a méretei mellett is eltörpül a 2004-es kiadás, hiszen az új könyv két kilót nyom. Mi változott az utóbbi tizennégy évben?

A „kis” Székely szótár végére egy felhívást is betettem, kérvén az olvasókat, küldjenek be székely szavakat. Több száz levél érkezett, volt olyan, amelyik komplett székely tájnyelvi gyűjtést tartalmazott. Ezt az anyagot építettem be a szótárba, s hogy a sok-sok szó története még jobban megvilágosodjon, szakítottam a hagyományos szótárformával, ezért a szavakat családokba rendeztem. Például a MONY szócsaládban, egy helyen tárgyalom a *felemonyába*, *kapanyányi-manyó*, *mony*, *monya*, *monyas*, *monyáskodik*, *monyika*, *monyók*, *monyókol*, *megmonyókol*, *monyos*, *tikmony*, *tyúkmony* szavakat. Az eredmény számomra is döbbenetes: feltárult előttem a magyar nyelv és a székely észjárás születése.

*A Facebook közösségi oldalán, ahol több olvasója követi, május végén meglepődve azt írta, egyesek úgy tartják, a **bü**, **büh**, **bühnagy** szavak nem is léteznek. Megelégedett a megerősítő visszajelzésekkel?*

Igen, rengeteg példát kaptam. „Hát, bühnagy marha, akit ilyent mond, tudniillik, hogy nem létezik” – küldte valaki. Más arról írt, hogy az ő falujában az undorítóan viselkedő személyekre böktek rá, mondván: *Te büség!* Megint más – történetesen egy csíki illetőségű – azt írta: *Bű nagy meleg van!* Számomra kedves az alábbi is: „Kedvenc jelzős szerkezetem vele a *büh* (ejtsd: bü) *teheny* (s nem állatra használták).”

Megjelent az Édes Anyanyelvünk 2018/4. számában. (A szerk.)

REMÉNYTELEN ÜGYEK SZÓSZÓLÓJA

Pusztay Jánossal beszélget Balázs Géza

Hetvenedik születésnapja alkalmából a Vas megyei Megyeháza dísztermében köszöntötték Pusztay János Prima Primmima díjas nyelvészt, nyelvpolitikust, a szombathelyi főiskola egyetemmé válásának megálmodóját, a város jeles értelmiségijét. Az ünnepi köszöntőkből nyilvánvalóvá vált, hogy Pusztay János tevékenysége alapvetően meghatározta a megye és a város szellemi életét.

Finnugor nyelvésznek tartod magad?

Finnugor nyelvekkel és finnugor nyelvű – elsősorban oroszországi – népekkel foglalkozónak tartom magam. Egy akadémikusi értékelést a magam módján értelmezve én vagyok a szakmában a legsokoldalúbb ember: mert azonkívül, hogy dilettáns vagyok, még „csodabogár-tenyésztő” és „zöldségtermesztő” is. Nem vagyok hagyományos értelemben vett „-ész”, kutató. Nincs egyenes életpályám. Én szinte a kezdetektől fogva azzal foglalkoztam, ami éppen érdekelt, s mindig igyekeztem vagy új kérdéseket feltenni, azokat megválaszolni, vagy a hagyományos és már megoldottnak tartott kérdéseket újragondolni. Az egyes kutatási témák általában nem is kapcsolódnak egymáshoz. Életem úgy alakult – s ez nem az én elhatározásomból történt, a Gondviselés

(Kép: BG)

kezét látom benne –, hogy több területen is kellett vagy lehetett dolgoznom, hol külföldön magyar lektorként (Göttingen), hol minisztériumi osztályvezetőként (tudományegyetemi osztály), hol főiskolai főigazgatóként (Szombathelyen), alapító tanszékvezetőként (előbb Pécsen, majd Szombathelyen). Mindenhol igyekeztem új, a hagyományostól eltérő megoldásokat találni, nem pedig sodródni a mindenkori főárammal, még ha ez kényelmesebb, biztonságosabb is lett volna. Mindenekelőtt a reménytelen ügyek szószólójának tartom

magam. Mert a finnugrisztikán belül az elmúlt jó másfél évtizedben a nép megmaradásának feltételeként tartott nyelvmentés érdekében tevékenykedem, miközben látom, hogyan erősödik az orosz asszimilációs nyomás, és látom azt is, hogy nyelvrokonaink képviselői – tisztelet a kivételnek – egyre inkább már csak a szavak szintjén állnak ki nyelvük megmaradása mellett. A felsőoktatás-politikában pedig, azt hiszem, elsőként

hirdettem meg az 1990-es évek elején a tanárképző főiskolák egyetemmé fejlesztésének programját, s ezzel együtt a tanárképzés megreformálását, amely programot annak idején a többi tanárképző főiskola sem akarta támogatni, ám végül az általunk meghirdetett és részben megvalósított program követésével válhattak egyetemmé.

Vajon van-e, lett-e Pusztay-iskola? Másként: mit érzel a legfontosabb kutatási-oktatási területednek?

Nem lett Pusztay-iskola. Észtországban azonban – Ago Künnap professzor vezetésével – egy ideig működött egy doktori iskola, amelyik az én elképzeléseim átvételével jött létre. Annak, hogy itthon nem lett Pusztay-iskola, több oka is van. Egyrészt szakmánk magukat meghatározónak vélő s megfelelő címekkel, rangokkal ékesített, és ezáltal magas polcokon ülő képviselői több törekvésemet is sikerrel akadályozták meg (erről részletesen írtam *Tanszék a végeken* című könyvemben). Másrészt a szakmánk modernizálását elősegítő témákat nagyon nehéz keresztülvinni a többségben lévő konzervatívok ellenállása miatt. Harmadrészt – bár a szombathelyi Uralisztikai Tanszék sok éven át egyetemi tanszék volt – a főiskolán nem sikerült nyelvészeti doktori iskolát létrehozni, ahol nyelvészeti iskolát lehetett volna teremteni.

Fontosnak tartom – nem azért, mert az első könyvem volt – *Az „ugor-török háború” után* című könyvemet, amelyet mind a mai napig idéznek, s amelyben közérthető és tisztességes módon, nem egyes kollégáink ledorongoló stílusában tárgyalom a magyarral kapcsolatos tudománytalan rokonító „elméleteket”. Fontosnak tartom, mert szinte egy második „ugor-török háborút” váltott ki a *Diskussionsbeiträge zur Grundsprachforschung* című Németországban kiadott könyvem, amelyért hideget-meleget egyaránt kaptam, de amely elindíthat, és talán el is indított a társtudományokban egy újfajta gondolkodást, s előbb-utóbb a finnugor nyelvészetben is kiválthat szemléletváltást. Tudomásul kell venni, hogy bizonyos, eddig a nyelvészet kompetenciájába tartozónak vélt kérdéseket pusztán nyelvészeti eszközökkel nem lehet megválaszolni. Ilyen például az alapnyelv kialakulásának és az ezzel összefüggő őshazának a kérdése.

Az utóbbi jó másfél évtizedben vált fontos területté az oroszországi finnugor (uráli) népek és nyelvek helyzetének vizsgálata, a megmentésüket célzó projektek kidolgozása és megvalósítása. A kérdéskörrel akkor kerültem kapcsolatba, amikor – a 2000-es évek elejétől – én lettem Magyarország képviselője a Finnugor Népek Világkongresszusa (mint szervezet) négyfős koordinátori tanácsában, s így a minden uráli nép képviselőiből álló konzultatív bizottságban is. Ebbéli minőségemben 2003-ban engem kértek fel, hogy a négyévenként rendezett, elsősorban politikai, kulturális fórumként működő kongresszussorozat soron következő állomásán, 2004-ben Tallinnban tartsak plenáris előadást a finnugor népek helyzetéről. A nagy politikai visszhangot, mondhatjuk, botrányt kiváltott előadásban hangsúlyoztam, hogy Oroszországban erőteljes asszimilációs folyamat zajlik, s ezt csupa oroszországi adattal támasztottam alá. (Azóta nincsenek plenáris előadások a kongresszusokon.) Az ott elhangzottak alapján írtam

meg *Nyelvével hal a nemzet* című könyvemet. Az előadás pozitív következménye az volt, hogy néhány évig együttműködhettem az Európa Parlament több képviselőjével kisebbségi kérdésekben, és az Európa Tanács engem kért fel, hogy a finnugor népek helyzetéről írandó jelentésnek legyek a szakmai konzulense.

(Kép: BG)

A nyelvfejlesztési, nyelvmentési célból megvalósított Terminologia scholaris program keretében öt oroszországi finnugor nyelven dolgoztuk ki 10 iskolai tantárgy anyanyelvű terminológiáját, hogy megteremtsük minden tantárgy anyanyelvű oktatásának szakmai feltételét. (A többi a politika dolga.) Az EU-s pénzből megvalósult program folytatása az anyanyelvű tananyagok készítése. Ezt egy-két évig magyar pénzből lehetett finanszírozni, de a források az utóbbi időben sajnálatos módon bedugultak. Ebben valószínűleg szerepet játszik a finnugor (nyelv)rokonsággal szembeni széles körű ellenszenv, miközben a kérdéshez – bár tudományos szinten megcáfolni a nyelvrokonságot nem lehet – másként is lehet viszonyulni.

Finnugorok vagyunk még?

Ez attól függ, mire vonatkozik a kérdés. Ha a nyelvre, akkor igen a válasz. Nyelvünk megcáfolhatatlanul finnugor eredetű, amelynek voltak és vannak egyéb nyelvekkel is kapcsolatai, amelyek következtében jövevényszavak, de akár idegen szerkezetek is kerülhettek és kerültek is a magyar nyelvbe. Ha a kérdés a magyar népre vonatkozik, akkor a válasz egyértelműen nem. Már csak azért sem, mert nincsenek finnugor népek, csak finnugor nyelveket beszélő népek vannak. A magyar is ilyen: finnugor nyelvet beszélő nép, amelynek genofondjában, antropológiai jegyeiben számos más népre jel-

lemző jegy is van. Az kétségtelen, hogy a magyar mint nép keleti gyökerekkel rendelkezik, a genofond néhány százalékában még mindig megtalálhatók a keleti jegyek a (közép-)európaiak mellett. Ez egyébként egybevág azzal a nézetemmel, amely szerint a magyar nyelv végső soron szibériai (pontosabban paleoszibériai) eredetre megy vissza, és ennek a nyelvnek a hordozói kb. 8-10 ezer évvel ezelőtt kerültek szorosabb kapcsolatba olyan népekkel (és nyelvükkel), amelyekkel kölcsönhatásban kialakult az ún. uráli nyelvcsalád őseként értelmezhető uráli alapnyelv.

Életemben sok meghatározó pont van: Szombathely, Budapest, Pécs, Nyitra... és talán: Észtország, Oroszország, Németország... Mit emelnél ki terveidből, programjaidból?

Szombathely a szülővárosom, amelynek, főleg iskoláinak, sokat köszönhetek. 1991-ben hazakerülvén a főiskola élére igyekeztem előadásokkal, cikkekkel, interjúkkal, könyvekkel hatni a városfejlesztési elképzelésekre. Több országban több évet eltöltve szereztem olyan tapasztalatokat, amelyek meghatározták elképzeléseimet, hogy mire lehet alapozni egy város jövőjét. Szombathely adottságai alapján úgy gondoltam, s erről ma is meg vagyok győződve, a magas kultúrára és mindehhez hozzákapcsolva az idegenforgalomra. Ezt a célt szolgálták azok az alapítványok, szervezetek, amelyeket – néhány kollégámmal, barátommal – létrehoztam, pl. Miszlivetz Ferencsel a Savaria University Presst, néhányad magammal a Societas Scientiarum Savariensist, a Genius Savariensis Alapítványt, ezen belül pedig a Genius Savariensis Szabadegyetemet stb. Az érettségi után 25 évet töltöttem – megszakításokkal – Budapesten. Egyetemi éveim alatt egy-egy esztendő t töltöttem külföldön, előbb orosz szakosként Vlagyimirban, majd finnugor szakosként Helsinkiben. Ezek voltak a világlátás első tapasztalatai, a nyelvek és kultúrák (jobb) megismerése. Az egyetem elvégzése után a Finnugor Tanszéken dolgoztam, innen mentem Göttingenbe három évre magyar lektornak. Azóta is példaértékű kedves városom. Német mércével mérve kisváros nagy egyetemmel, Nobel-díjasokkal a szenátusában. Jó minta lehetne Szombathely számára is – persze, magyar viszonyok között. És az egyik program hozta a másikat, előbb DAAD-ösztöndíjat kaptam, majd Humboldt-ösztöndíjat. Aztán három év a Művelődési Minisztériumban. Mindezek néha kiterőt is jelentettek a szűkebb szakmai életpályámon, azonban hihetetlen szakmai ismeretekre tettem szert, amelyeket későbbi pályafutásom alatt kamatoztathattam. 1988-ban Ormos Mária rektor és Szépe György professzor meghívására Pécsre, a Janus Pannonius Tudományegyetemen alapíthattam meg az Uralisztikai Szemináriumot. Szombathelyre kerülve ez az anyag képezte az Uralisztikai Tanszék programjának alapját.

A szombathelyi programok révén a korábbinál szorosabb kapcsolatba kerültem elsősorban azokkal a tanszékekkel, szakmai műhelyekkel, amelyek tematikusan közel álltak hozzánk. A legnagyobb – bár elismerem, sajnálatosan kései – felfedezés a Baltikum volt. 1990-ben jártam először Észtországban, de az újbóli függetlenné válás után viszonylag gyakran megfordultam ott is, Lettországból is. Szombathelyre kerülve ugyanis a tanszéki szobám ablakából látott, a római kor emlékeit őrző romkert

hatására, ahol megvan még az egykori borostyánkőút egy darabja, meghirdettem a Borostyánkőút programot. A borostyánkőút övezetét, azaz az Alpok–Adria régiótól a Baltikumig húzódó sávot tartom Közép-Európának. Arra gondoltam, hogy az akkori főiskola néhány tanszékének bevonásával olyan programot sikerül kialakítanunk, amely ezt a térséget vizsgálja és tanítja nyelvi, történelmi és kulturális szempontból. Ebből a mi tanszékünk a Baltikumot vállalta. Ezért is dolgozott a tanszéken – az országban egyetlenként – lett lektor, s amióta megszűnt a tanszék, sehol nincs. Sorozataink közül a Folia Estonica észt tematikájú volt, a Folia Baltica lett, a Specimina Fennica finn, a hEUréka vegyes közép-európai, amelyben egyebek között két észt köztársasági elnök írásait is kiadtuk külön kötetekben. Sajnos a többi tanszék nem látott kitérési lehetőséget a programban, és mára e tanszékek nagy része meg is szűnt. Ez az a program, talán az egyetlen, amelyet tehát nem sikerült megvalósítanom, s amelyre szerintem égetően szükség volna, mivel Közép-Európa politikailag, gazdaságilag egyre inkább felértékelődik, ám hiányoznak a térséget jól ismerő szakemberek.

2008-ban meghívtak a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-Európa Tanulmányok Karára professzornak. Több oktatási programot is az én nevemre sikerült akkreditáltatni, pl. a hungarológiát BA-, MA- és PhD-szinten. Fontosnak tartottam, hogy a határon túli területen megmaradjon a magyar nyelvű szakemberképzés, ezért vállaltam az egyébként is megtisztelő feladatot. Az ottani munkám nagyon sok tapasztalattal járt, amelyekből újabb programok, projektek ötlete is megszületett. Az egyik a maTer, egy magyar–magyar nyelvű terminológiai program, amelynek keretében – egyelőre az iskolai tantárgyak körében – összehasonlítjuk a határon túli magyar iskolákban használt magyar nyelvű tankönyvek és a hazai tankönyvek szakszókincsét. Egyelőre a program elején tartunk, még nincsenek átütő eredmények, de már látszik az eltérés a különböző magyar nyelvű területek szakszókincse között. Ezt a programot még szeretném levenyvelni, mint ahogy az Extra Hungariam könyvsorozatot is, amelyben a határon túli területek kulturális, oktatási, gazdasági stb. helyzetét mutatjuk be helyi szakemberek által írt esszék révén.

Van-e olyan, amit még soha nem kérdeztek meg tőled, de jól esett volna...

Őszintén szólva, nem is tudom. Inkább én teszem fel a kérdést, afféle költői kérdés-ként: Miért van az, hogy nálunk nem lehet normális vitákat folytatni – sem szakmai, sem politikai kérdésekről? Csak a szakmánknál maradvá, miért kell a szakmai egyet nem értést áttenni személyeskedő szintre? Rendkívül kártékony, és nem vezet sehová. A tudomány vitákban alakul, nem pedig erőből képviselt vélemények révén.

Az interjú rövidített változata az Édes Anyanyelvünk 2018/5. számában olvasható. (A szerk.)

NEMOLVASÁS, NEMBESZÉLGETÉS, NEMÍRÁS

Hanthy Kingával beszélget Balázs Géza

Újságírói pályáján mindig kiemelt figyelmet fordított a nyelv ügyére. Honnan az érdeklődés?

Kép: Napi Gazdaság

Többek között magyar szakot is végeztem az egyetemen, tehát van tanári diplomán, de nem állíthatom, hogy a nyelvészet állt a legközelebb a szívemhez. A nyelvészethez ma sem értek, minden kérdését újságírói szemmel nézem. Vagyis nem az elmélet, hanem a gyakorlat érdekelt mindig, mivel nem tanár, hanem újságíró lettem, méghozzá rögtön a Magyar Nemzetnél, ahol Mátrai Betegh Bélának és Ruffy Péternek kellett megfelelnem, eléjük kellett letennem a kézirataimat. Az újságírás tanulható pálya, nyilván szükség van hozzá némi tehetségre is, de inkább műveltségre, amit az ember azután a szakmában értékesít. Újságírást valamikor csak egy diploma megszerzése

után lehetett tanulni, az írásba ugyanis csak akkor érdemes belekezdeni, amikor van *miből* írni. Vagyis ha a fejünkben van, ha értjük, hogy mit írunk, több figyelmet tudunk fordítani a hogyanra. Számomra tehát „a nyelv ügye” először az volt, hogy érthető és pontos mondatokat írjak a papírra, hiszen azt szerettem volna, hogy azokat elolvassák, megértsék, nem utolsósorban persze, hogy egyetértsenek velem. Azután elkezd az ember odafigyelni ennek a módjára. Megnézi, mi hogyan működik, rájön bizonyos szabályokra és trükkökre. Aki sok emberhez beszél, és igénye van arra, hogy megértesse magát, az nem hadar, mert tudja, hogy akkor nehéz követni. Aki udvarias akar lenni az olvasójával, az nem bonyolítja túl, nem tekeri feleslegesen a mondatait, mert azok nem attól lesznek gondolatgazdagok. Figyel rá, hogy a tagmondatok áttekinthető, logikus sorrendben legyenek, ne a befogadónak kelljen a mondat végéről az egészet kibogoznia. Ez persze csak egy eleme a közérthetőségnek. Az alap, hogy mi magunk értjük, amiről írunk. Ez ma már nincs mindig így. A magyar nyelvhez akkor lett tudatosan is közöm, amikor engem, a fiatal újságírót a magyar nyelvészet, nyelv művelés nagy öregjei beszavaztak a Magyar Rádió Nyelvi Bizottságába. Meg voltam tisztelve, és persze szeptenve is. Ez a kilencvenes évek legelején történt.

Milyen emlékeket őriz a bizottságról, az ottani munkáról?

Neves rádiósok mellett Lőrincze Lajossal, Fábíán Pállal, Szathmári Istvánnal, Deme Lászlóval, Wacha Imrével dolgozhattam együtt. Nagy nyelvészekkel, akiknél nemrég kollokváltam. Nem is értettem, mit láttak az írásaimban, amit úgy értékelték, hogy hozzá tudok tenni valamit is az ő tudásukhoz. Nem mellékesen én voltam a bizottság egyetlen női tagja. Azután elmúlt az izgalom, és megértettem, hogy arra a tapasztalatra van szükségük, amit az újságíró hoz. Nem elméleti kérdések felvetését várják, hanem a napi gyakorlatot. A választásukban bizonyára szerepe volt annak, hogy néhány éve már heti rendszerességgel rádiókritikákat írtam a Magyar Nemzetben, és ezekben nyilván szót ejtettem a rádiózással kapcsolatos nyelvi kérdésekről is. A bizottságnak az volt a feladata, hogy tanácsokkal, véleményekkel, iránymutatásokkal segítse a rádiósokat, és ezeket az első években talán még el is olvasták, meg is fontolták. Ahogy azonban teltek az évek, ahogy változott a rádiós műfaj, oldódott a beszédstílus, cserélődött a gárda, úgy tűnt, hogy nem nagyon érdekli őket néhány konzervatívnak tartott nyelvész és újságíró véleménye. Kopott a szakmai igényesség. 1991-től 2006-ig voltam a nyelvi bizottság tagja, amikor elhagytam a bizottságot, akkor már inkább csak baráti beszélgetések folytak. A rádió vezetése sem igényelte többé ezt a kontrollt. És mára tényleg nem szempont a régi vágású szakmaiság.

Milyennek látja a média nyelvét?

Nehéz erre válaszolni, mert nem az én véleményem a mérvadó. Okosabb lenne megkérdezni a huszonéves fiaimat, akikhez a mai média szól, akik sokszor mondják, hogy mi már ódivatúak vagyunk. Olykor hozzájuk fordulunk, ha valamit nem pontosan értünk. Meggyőződésem azonban, hogy a szakmai alapszabályok legfeljebb időlegesen mentek ki a divatból, mert egy rossz beszédállapotú rádiós, tévés, egy zavaros gondolatú újságíró előbb-utóbb úgyis eltűnik. Vagy nem is mentek ki inkább, csak a stílus változott. A mainstream média ma éppoly könnyedén bánik a nyelvi szempontokkal, mint a tényekkel. Engem a hogyannál ma már jobban zavar, hogy nem lehet tudni, mit lehet elhinni. A féligazságok és konkrét hazugságok zavarnak, amelyek a világhálón végigsuhanva valóságá válnak.

A Magyar Nemzetben korábban volt egy nagy interjúsorozata a mai magyar nyelvről.... Milyen tapasztalatokkal járt ez a sorozat?

Leginkább azzal, hogy a nyelv művelése iránt van, vagy akkor volt a nyelvészek egyik, nagyobbik felében valamifajta lenézés. A nyelvet organizmusfélének tekintik, amelyik kidolgozza majd magából a betegséget. Pontosabban úgy gondolják, hogy akármilyen okos valaki, akármennyire hiszi, hogy tisztában van a nyelvfejlődés szabályaival, nem tudhatja megmondani, mi a rossz, a káros, a helytelen, a jó. Helytelenség csak az, ami gátolja a megértést. A sorozat végeredményben a magyar nyelv esélyeit próbálta körbejárni: melyik területen hogyan állunk. Mi a helyzet a nyelvjárásokkal, a névadással, a helyesírással, a nyelvtanítással és így tovább. Voltak, akik nem örültek annak, hogy foglalkoztam a nyelvészhaborúval is, ami akkor, 2005-ben épp aktu-

ális volt. Reménykedem, hogy a helyzet azóta rendeződött. A sorozatnak, ha volt, az volt a tanulsága, hogy a magyar nyelv különleges példány, mert olyan rugalmas, olyan sokszínű és bonyolult, hogy érdemes odafigyelni rá. Élvezet vele foglalkozni.

Kívülről hogy látja a nyelvészek ellentéteit?

Nem nagyon látom. Az lenne a helyes, ha nem egymás módszerei, kutatásai, nézetei ellen berzenkednének, hanem közösen dolgoznának azon, hogy valahogy megmentsék a nyelvtant. Jelenleg iskolai szitokszó, a magyartanárok inkább irodalomórát tartanak, hogy ne kelljen nyelvtanozniuk, és nemcsak azért, mert a gyerekeket nem érdekli, hanem azért, mert ők maguk sem értik. Nos, azt gondolom, hogy ez kellene legyen az első és legfontosabb közös teendőjük a nyelvészeknek. Aztán másodsorban, ha ezt megoldották, akkor nagyon fontos lehet már a külföldi renomé meg az idézettség.

Hogy látja a mai magyar kultúra s benne a nyelv, az anyanyelv helyzetét?

Egyrészt úgy, ahogy említettem, tehát valami nagyon el van rontva már az iskolában. Bemegy egy magyarul tudó gyerek, és negyedik általánosra teljesen összezavarodik, mert alanyokról és jelzőkről tanítják. Nem szakmám, de bizonyára ennél lehetne nagyobb kedvet is ébresztetni az anyanyelv iránt, és akkor nem kellene aggódni miatta. Sokféle más aggasztó jelenség is van: a nemolvasás, a nembeszélgetés, a nemírás, a piktogramokkal való érintkezés. De ezek nem elsősorban nyelvészeti, nyelvi problémák, csak ott jelennek meg. Közben pedig arra gondolok, hogy az okostelefonban nemcsak zene meg kép, meg bukfencező macska van, hanem betű meg klaviatúra is. Valamire csak használják.

Saját családjából milyen nyelvi élményeket, tapasztalatokat osztana meg?

Nekem sokat olvasó és írásból élő férjem és gyerekeim vannak, így a helyzetünket jónak tekintem. És lassan beletörődöm abba is, hogy olykor nem értem, miről beszélgetnek egymás között a fiaim.

Megjelent az Édes Anyanyelvünk 2018/4. számában. (A szerk.)

BALASSI KARDTÁRSAI BESZÉLGETÉS MOLNÁR PÁLLAL

Balázs Géza interjúja

Szerkesztész egy hírportált – talán „háttérportálnak” is nevezhetnénk –, amely a hírek mögötteseit kutatja igen sajátos publicisztikai eljárással: „háromkérdéses” interjúkkal.

Fontos és érdekes információkat akarok adni, olyanokat, amelyeket a média nagy része elhanyagol annak ellenére, hogy közérdekű adatokról van szó. A közérdekű adatok megismerésének lehetősége alkotmányos jog. Én ehhez az alkotmányos jogérvényesítéshez akarom hozzásegíteni a Présház olvasóit, és ehhez nekem, magamnak is jogom van, hiszen a közérdekű adatok terjesztése is alkotmányos jog. A három kérdést az indokolja, hogy az internet a „karcsúságot” kedveli. És tapasztalatom szerint ez a három kérdés elegendő is a főbb információk, magvasabb gondolatok elmondásához.

Portálod preshaz.eu címe számomra tükröz egy nehéz munkával járó őszi szüretet, az ahhoz kapcsolódó hagyományokat, valamint társasági összejöveteleket, az „eu” utótag azt is, hogy mindezt európai kiterjesztéssel. Bár lehet, hogy ez csak belemagyarázás.

A preshaz.eu cím több mint egy évtizede a birtokomban van, korábban statikus honlapként szolgált. Két és fél éve napi frissítésű hírportállá alakítottam át. Emlékezem

(Kép: MTI)

tem szerint annak idején foglalt volt a preshaz.hu, de engem nem zavart, mert lelkes európainak érzem magam. A nyolcvanas évek végétől hirdetem újságcikkekben, hogy mi, magyarok közép-európaiak vagyunk. Egy sajtótájékoztatón egy olasz üzletember elnézést is kért tőlem, hogy „Kelet-Európába” sorolt át bennünket, ekkor 1989-et írtunk... A kétezres évek elején négy könyvet írtam, illetve szerkesztettem, mindegyik az európai uniós csatlakozásunkat pártolta, ám bennük voltak azok a kételyek is, amelyeket az akkori politikusok elfelejtettek a társadalommal megvitatni. Nekem egyébként Európa elsősorban Leonardo da Vincit, Michelangelót, Boscht juttatja eszembe, a második körben Mátyás királyt és Balassit – és az aradi vértanúkat... Reménykedem abban, hogy amikor az Európai Unió mostani vezetői nyugdíjba vonulnak, elindulhatunk – még a mi életünkben – az igazi Európa felé. A világhálós portálok többnyire könnyed elnevezésűek, ezért a neve: *Présház*.

Interjúidban mindegyik harmadik kérdés ezzel kezdődik: Fedezd föl saját kultúrád! – hangzik az európai Balassi-folyamat jelmondata. Mi ez a Balassi-folyamat, Balassi-kard?

Az európai Balassi-folyamat rövid leírása magán a *Présház* hírportálon – annak Lajtán túl elnevezésű oldalán – található, és angolra, olaszra, horvatra van lefordítva, mindhárom fordítást avatott értelmiségi, két híres műfordító, illetve egy újságíró alkotta: anyanyelvére ültetve az én írásomat. A Fedezd föl saját kultúrád! jelmondat arra igyekszik bátorítani az európai embereket, hogy népük, nemzetük művelődési, művészeti kincseiben merüljenek el, és abból merítsenek erőt. Hála Istennek a magyar kultúra annyira gazdag, hogy egy életpálya kevés a megismerésére, tehát nem kell attól tartanunk, hogy kiürül a kincsesbányánk. Nyelvünk is csodálatosan gazdag, s talán bevallhatjuk, hogy egyikünk sem tud tökéletesen magyarul, hiszen a befogadhatónál sokkal nagyobb a szókincs, illetve a mondatformálás lehetséges változatossága gazdagabb az általunk alkalmazottnál. Tapasztaljuk: a szomszédos népek lelkesen magukénak vallják – és egy idő után hiszik is – a magyar műveltség fontos értékeit, a magyar történelem kiváló alakjait. Ez a lelkesedés arra jó, hogy minket megerősítsen: kultúránk értékes, hiszen ha nem volna az, akkor nem kanyarítanának ki belőle elemeket. Most már tudjuk, hogy az a kissé bohókás korábbi kultuszminiszter, aki be akarta tiltani a történelemérettségit, milyen másodszándék által vezetett. Az európai Balassi-folyamat konkrét célja, hogy február 14-én, Bálint napján minél több országban rendezzenek művészeti estet, amelyen saját költészetük hazafias remekeit mutatják be szavalt és énekelt változatban. Nálunk az általam 1997-ben alapított Balassi Bálint-emlékkard irodalmi díj – melynek jelmondata: „Balassi-strófák: európai élmény”, angolul: „Poetry by Balassi: a European experience” – ezt megvalósítja: minden évben Budán egy magyar költő és egy külföldi műfordító kapja meg Balassi szablyáját. Eddig négy földrészre hatolt be a Balassi-kard: Tokiótól Santa Barbaráig, Jyväskylätól Kinshasa-Kongóig – sőt tavaly óta Sao Paulóig – összesen tizenhat külföldi műfordító vette át boldogan a XVI. századi magyar poétáról elnevezett díjat a Gellért Szállóban. Az európai Balassi-folyamatot mint szellemi áramlást nem sokkal az immár sokadik népvándorlás nekilendülése előtt próbáltam elindítani, akkor még nem gondoltam, hogy ekkora kockázat leselkedik kontinensünk körül. Ez a nagy rizikó még fontosabbá teszi, hogy az európai emberek felfedezzék a saját kultúrájukat, bekapcsolódjanak az európai Balassi-folyamatba, és február 14-én ne a Valentin-delíriummal zsongítsák szellemüket, hanem saját költészetük szépségeit engedjék a lelkükhöz közel, és hallgassanak meg műfordításban – erre a magyar gyökerű nemzetközi irodalmi díj, a Balassi-kard eddigi eredményei immár lehetőséget adnak – egy költeményt a XVI. századi Európa magyar költőirodájától is.

Talán érdemes felsorolni, kik azok a magyar és külföldi költők, műfordítók, akik eddig átvették a Balassi Bálint-emlékkardot: Tóth Bálint (1997), Döbrentei Kornél és Wass Albert életműdíjként (1998), Nagy Gáspár (1999, a díjátadáskor Sinkovits Imre mondta el Balassi és a kitüntetett költő verseit), Buda Ferenc és posztumusz Gérecz

Attila (2000), Utassy József (2001), Farkas Árpád és Ernesto Rodrigues portugál műfordító (2002), Kiss Benedek és Tereza Worowska lengyel műfordító (2003), Vári Fábián László és Armando Nuzzo olasz műfordító (2004), Ferenczes István és Tuomo Lahdelma finn műfordító (2005), Csoóri Sándor és Lucie Szymanovska cseh költő, műfordító (2006), Csokits János és Dursun Ayan török műfordító (2007, az év elején elhunyt Nagy Gáspár Balassi-kardos költő Esztergomi apokrif című versét Lőte Attila mondta el a díjátadáskor), Serfőző Simon és Jurij Guszev orosz műfordító (2008), Tari István és Daváhügiijn Ganbold mongol műfordító (2009), Ágh István költő és John Ridland amerikai műfordító (2010), Tamás Menyhért és Ivan Canev bolgár műfordító (2011), Tornai József és Gabriel Zanamaku Olembe kongói műfordító (2012), Kálász Márton és Jean-Luc Moreau francia műfordító (2013), Kulcsár Ferenc és Sander Liivak észt műfordító (2014), Kiss Anna és Muzafer Dzaszohov oszét költő (2015), Agócs Sándor és Harada Kijomi japán műfordító (2016), Szikra János és Nelson Ascher brazil műfordító (2017). 2018-ban Lövétei Lázár László székelyföldi költő és Marin Georgiev bolgár műfordító várja a kitüntetést.

Vitézségről formát! Leveleidben így búcsúzol, így búcsúzom én is.

Balassi Bálint szülőhelye, a zólyomi vár (Kép: MZs)

Az írás megjelent az Édes Anyanyelvünk 2018/2. számában. (A szerk.)

GRÉTSY LÁSZLÓ

NYELVÜNK ÉS KULTÚRÁNK GONDOLATOK EGY HASZNOS NYELVMŰVELŐ KÖNYVSOROZATRÓL

A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának megalakulásától fogva, immár csaknem fél évszázada van egy negyedévenként, de sokáig az időszak kiadványok jelölésére szokásos sorszámozással megjelenő folyóirata, amely – címének megfelelően – minden számában nyelvünkről és kultúránkról, valamint a Társaság tevékenységéről szól. A folyóirat létrehozásának gondolata 1970 nyarán vetődött fel, célja pedig az volt, hogy ez a kiadványsorozat segítsen bennünket, magyarokat a történelmi vagy egyéb okok miatt az egész világon szétszóródott magyarsággal valamilyen módon összekapcsolni. A legfelső könyvespolcaim egyikéről kezembe akadó, 1971-ben megjelent 3. számában például az aktuális hírek, valamint Lőrincze Lajosnak, az Amerikában élő Nagy Károlynak, Szende Aladárnak és másoknak cikkei mellett örömmel bukkanok az én „Magyarok és magyar nyelv Jugoszláviában” című írásomra is, amelyben az akkori, több mint félmilliónyi jugoszláviai magyarság családon belüli és azon kívüli nyelvhasználatáról, a magyar nyelvű sajtótermékekről, rádió- és tv-adásokról, a magyar nyelvű iskoláztatás lehetőségeiről stb. számoltam be, mindezekre irányuló többbhetes helyszíni vizsgálatom után.

Grétsy László a magyar nyelv napján a Vigadóban (Kép: ASz)

Fél évszázad alatt a történelem kereke nagyot fordult, de a folyóirat mindmáig él, s 2013 óta jelentősen megváltozott, mégpedig egyértelműen előnyére. Ma már elektronikus (online) változata is van – a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2013. október 31-én hivatalosan is bejegyezte –, a hagyományos NYÉK pedig évente egyszer, önálló könyv formájában jelenik meg, de mégis őrizve folyóiratjellegét. A legutóbbi a XLVII. évfolyam, azaz a 2017. 1–4. szám. A következőkben – kedvébresztőül – ezt az évfolyamkötetet mutatom be nagy vonalakban.

A kötet nyolc részre tagolódik. Az első rész címe: *Előszó és beszámoló a 2017. évről* (5–60). Hogy ilyen terjedelmes, annak az a magyarázata, hogy mivel 2017-ben volt Arany János születésének 200. évfordulója, s az évi beszámolóban is ez, vagyis az Arany János-év volt a központi témája, a kötet szerkesztője, Blankó Miklós – nyilván a főszerkesztőkkel, Balázs Gézával és Pomogáts Bélával való egyeztetés után – azt a módot választotta, hogy a számos eseményről, rendezvényről szóló, sőt már a 2018. évi programokról is előzetes tájékoztatást nyújtó beszámolóhoz hozzákapcsolta a kötet Arany Jánossal foglalkozó írásait. Érdekes is felsorolnom, melyeket: Fűzfa Balázs: A világ legnagyobb költője; Balázs Géza: Áldott Arany-kor...; Beke József: Arany szavaival félreértelmezése; Pomogáts Béla: Népköltő – nemzeti költő; Adamikné Jászó Anna: Arany János humoráról; Pomozi Péter: Szólások, közmondások Arany költészetében; Balázs Géza: Arany János szókincse, költői szótára; Minya Károly: Tanítsuk-e a Toldit?; Tuba Márta: Arany Szalontája, Szalonta Aranya. Mindegyik hasznos és érdekes olvasmány, de közülük az „Arany János szókincse, költői szótára” címűt külön is megemlítem, mert belőle nemcsak az írói szótárakról – fajtáikról, valamint az eddig megjelent fontosabb hazai és külföldi szótárakról, adattárakról – kaphat kitűnő áttekintést az

olvasó, hanem az Arany János születésének 200. évfordulóján megjelent háromkötetes, több mint 3000 oldal terjedelmű Arany-szótárról is, amelyet egy gyémántdiplomás magyartanár, Beke József áldozatos, önzetlen munkájának köszönhetünk. Mint látható, kötetünkben az ő egyik, Arany szavaival foglalkozó cikke is szerepel.

A *Reformáció 500* című második rész hat tanulmánya a reformáció fél évezreddel ezelőtti megjelenésével – az Ágoston-rendi szerzetes, Luther Márton 1517. október 31-én szögezte ki 95 hittételét a wittenbergi vártemplom kapujára –, valamint ennek anyanyelvünkre gyakorolt óriási hatásával foglalkozik (61–101). Közülük az első, Balázs Gézának A reformáció 500 éve és a magyar művelődés című nagy ívű írása élőszóban hangzott el először, mégpedig az 51. ma-

gyar nyelv hetének Nagyváradon, a Partiumi Keresztény Egyetemen tartott megnyitóján, 2017. április 25-én. A tanulmány igen jól érzékelteti, hogy a reformáció gyors terjedését több minden segítette. Legfőképpen az, hogy az anyanyelvűséget tartotta fontosnak. Azt kívánta, hogy a Biblia jusson el mindenkihez a saját nyelvén. Ez önmagában is nagyon sokat jelent, de a reformáció sikerességét az is nagyban megnövelte, hogy érkezése éppen egybeesett a könyvnyomtatás fokozatos elterjedésével, valamint az ókori retorika újrafelfedezésével. A kötetünkben található írások közül – bár mindegyik értékes – az említetten kívül még hadd hívjam fel külön is a figyelmet Blankó Miklós *Metamorphosis religionis* című, igen tartalmas írására is.

A további részeket a kb. 6000–7000 karakteres terjedelmi határ szorításában még rövidebben, csupán felsorolás-, sőt jelzésszerűen ismertetem. A harmadik rész összefoglaló címe a tartalomjegyzékben: *Öt évtájon magyarul*. Ez alá nyolc olyan írás került, amelyet ilyen vagy olyan módon összefűz a kitűnően megválasztott összefoglaló cím (102–129). A negyedik részé: *Évfordulók, köszöntők*. Ebben nyolc köszöntő található. Hét közülük valamilyen jeles személyiség születésének kerek évfordulójára készült, a nyolcadik az európai egyetemek születését és történetét tekinti át. A tanulmány legelső sorában ez áll: „a 11. századtól”, a legutolsóban ez: „a mai napig” (130–158). Az ötödik rész címe: *Nyelvstratégia*. Ez hat írást tartalmaz. Szemléltetésül az elsőnek a címét idézem: „Két új nyelvstratégiai sorozat”. Ennek keretében Balázs Géza beszélget a sorozatokról a két programgazdával: Pomozi Péterrel és Pusztay Jánossal (159–171). Végül pár sor a további három részről, ugyancsak a tartalomjegyzék főcímei rendjében: *Társalgó*. Beszélgetések, interjúk értékes emberekkel tevékenységükről (irodalomról, könyvkiadásról, kultúráról, európaiságról stb.). Összesen hat írás (172–196). *In memoriam*. Végző búcsú az MNYKNT két halottjától: Kolár Pétertől és Kántor Lajostól (197–202). *Szemle*. Hat ismertetés, méltatás könyvekről, költőkről (203–234).

Remélem, e nagyon vázlatos ismertetéssel is sikerült érzékeltetnem, hogy bár ennek az évfolyamkötetnek fő célja pusztán A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága (MNYKNT) tevékenységének, rendezvényeinek, eseményeinek a számbavétele, az anyanyelvüket szerető olvasók számára olyan sok hasznos ismeretet, olyan értékeket tartalmaz, olyan olvasmányos cikkek, interjúk, beszámolók találhatók benne, hogy nyelvművelő könyvként is bátran ajánlhatom minden olvasónknak. Ha kedvük van valamivel közelebből is megismerni, csak írják be számítógépük okos fejébe, hogy *Nyelvünk és Kultúránk 2017*, s máris kezdődhet az ismerkedés!

Megjelent az Édes Anyanyelvünk 2018/5. számában. (A szerk.)

MÁLNÁSI FERENC

NEM MARAD UTÁNA MÁS CSAK POR ÉS HAMU SÁNTHA ATTILA: BÜHNAGY SZÉKELY SZÓTÁR

„Honnan jöttünk, és kik vagyunk mi, székelyek, miért és miben különbözünk a magyarság többi részétől? Ezt a kérdést majd’ minden székely (származású) ember fölteszi magának vagy szűkebb környezetének, leginkább olyankor, ha a székely nyelvtérületen kívül – szóhasználatunk és hangsúlyozásunk miatt – csodabogárként kezelnek bennünket. Talán emiatt kezdtem hozzá közel két évtizede a székely szavak gyűjtésének” – olvashatjuk a szerző előszavában. „Voltaképpen nem csináltam egyebet, mint listába szedtem a székely szókinsz azon elemeit, melyek különböznek a magyar köznyelvi szavaktól. Háttha ezzel sikerül közelebb kerülni a kérdésre adandó válaszhoz, még hozzá úgy, hogy a kutató meg az olvasó egyaránt felcsillanó szemmel ízlelgeti majd e tájnyelv mazsoláit.”

Sántha Attila szerint „tájszótárjellegű” gyűjtés eredménye a vaskos kötet, nem egy körülhatárolható tájegység, hanem egy népesség szavait próbálta meg listába szedni. A Székely szótár semmiképp sem nevezhető tájszótárnak, hisz számos, sok esetben földrajzilag egymással össze nem függő tájegység szókészletéből válogat. „Azokat a szavakat kerestem, amelyek a magyar nyelv használóiin belül kizárólag vagy elsősorban a székely népcsoportra jellemzőek. Ideális esetben székely szó az, amit csak a székely ember használ.”

A kötetben szereplő szavakat így lehet osztályozni – tanácsolja a szerző:

- * Tulajdonképpen tájszavak, ezeket a székelység csak egy kisebb része használja.
- * Olyan székely szó, amelyet az összes székely használ, a székelyek ismerik nagyjából az összes székely tájegységen belül.
- * Erdélyi tájszó: a székelyeken kívül az erdélyi, nem székely magyarok is használják.

E három kategórián belüli szavakra érvényes a Nyirkos István: Irodalmi nyelv – köznyelv – népnyelv című tanulmányában elvégzett kategorizáció:

- * Valódi tájszó. A köznyelvben is meglévő fogalmat más hangszorral jelöl, vagy olyan fogalmat, dolgot nevez meg, amelyre a köznyelvben nincs kifejezés. Pl. pityóka ’burgonya’.
- * Jelentésbeli tájszó. A köznyelvben is meglévő szót más jelentésben használja. Pl. tészta ’sütemény”.

* Alaki tájszó. A vele megegyező köznyelvi szótól kiejtésben, hangalakjában tér el. Pl. arr 'orr'.

Szerepelnek a szótárban népnyelvi szavak is, amelyeket a magyar nyelvterület több más pontján használnak. A kategóriák tehát a következők: népnyelvi – erdélyi – székely – gyergyói.

Koltó (Kép: BG)

A kétezres években a szerző a www.transindex.ro erdélyi internetes portálon nekikezdett egy Székely szótár összeállításának. Nagy segítséget nyújtott a gyűjtésben a Romániai Magyar Szó című napilap is, amely 2001-ben közreadta az addigi gyűjtés eredményét. Egy újabb felhívás nyomán hatalmas korpusz birtokába jutott a szerző, s a feldolgozás tizenhárom éve után a Székely szótár első kiadása 2004-ben meg is jelent.

Az anyag feldolgozása során a szerzőnek nehézséget jelentett,

hogyan tudja elkülöníteni a magyar szókincsen belül azt a részt, amely a többfelé is széttelepedett székelyekre jellemző. E célra a három nagy magyar tájszótár (a TSz., az MTSz., és az ÚMTSz.) az óriási adatmennyisége miatt csak nehezen használható, hisz képtelenség egy-egy szó összes adatolását ellenőrizni, megnézni, hogy az népnyelvi szó-e, vagy csak egyes tájegységeken belül használják. „Ahhoz, hogy megtudjuk, melyik szó székely, azt kell kiderítenünk, hol élnek székelyek” – mondja Sántha Attila, majd segít is a nem egyszerű kérdés megoldásában. (A szótár olvasóinak ajánlom, tájolja be az alábbiakat, ezt magam is elfogadom.)

- a) Székelyföld. 1. Marosszék, 2. Udvarhelyszék, 3. Sepsiszek, 4. Kézdiszek, 5. Orbaiszek, 6. Csíkszek, 7. Aranyosszék
- b) Barcaság, Fogarasföld, Szászföld
- c) Moldvai székelyek
- d) Bukovinai székelyek
- e) Hunyad megye (székely eredettudat)
- f) Új(abb) kori székely települések vagy telepítések (pl. Kolozsvár, Tövishát)
- g) Székely nyelvi hatás szomszédság folytán (pl. Mezőségen és Moldvában)
- h) Régi székelyek, távolabbi kapcsolatok (pl. Zoboralja [székely eredettudat], Szabolcs, Bihari székelység, Kalotaszeg, Dél-Dunántúl régió, a magyar nyelvterület nyugati és északnyugati része).

Mit mutat a szavak eredete? – kérdi a szerző, és példákkal alátámasztva válaszol is a feltett kérdésre. A legfontosabb tanulság, ami levonható a székely szavak eredetének vizsgálatából: a székelyek ott voltak a magyar nyelv születésénél, és eredetileg is magyar nyelvet beszéltek. Számtalan, általánosan magyar szónak az eredetét a székely nyelvjárás vizsgálatából tudhatjuk meg a megőrzött régiségek alapján. Gyermeknyelvi eredetű szavakat, szláv, ruszin, (orosz) ukrán, ótörök (bolgár-török) és román jövevényszavakat különít el Sántha Attila a szótárában.

A szócikk felépítését úgy képzelte el a szerző, hogy „egy szótár is lehet olvasmányos, s ha nem is regényként, de legalább elbeszéléskötetként olvasható, naponta felütve azt egy-egy oldalon.” [...] „Jelen kötet valahol a tájszótár és az etimológiai szótár határán helyezkedik el, ezért (az MTSz. példájára) az ugyanazon szócsaládba tartozó szavakat egybegyűjtöttem.”

A szótári lap szélein az ábécé betűi és színes négyzetek irányítják az olvasót, hol találja meg a keresett szót. „A Bűhnagy székely szótár több mint egyszerű szószedet: sok-sok szócikkből álló elbeszéléskötet – vagy regényfolyam –, mely a világ legkülönlegesebb és legképlekenyebb nyelve – magyar – születésének csodáját is feltárja, és amelyet bárhol ütünk fel, Tündérországba röpit minket. Arra a helyre, melynek lelke Ádám Gyula és Fodor István zseniális fotóiba költözött” – olvasható a hátlapon. Orbán Balázs, Benedek Elek, Tamási Áron, Áprily Lajos és mások meghitt, idilli, hangulatos szavai, szóképei villannak fel előttünk, s a fotók nyomán a havasok ózondús leheletét érezzük, csodálhatjuk a székely Tündérországot és lakóit. Orrunkat megcsapja a frissen sült kenyér illata, a csíkszenttamási lila ruhás völgy parfümjé. Székelyföldi utazásra csábítja, hívja is az olvasót ez a szótár. Magam elfogadom Sántha Attila fülszövegét: „Azt akartam, hogy az a hihetetlen nyelvi gazdagság, már-már a filmekre jellemző képszerűség, mely a székely nyelvjárások sajátja, élő maradjon egy olyan korban is, amelyben a televízió, a rádió standard magyarja úgy nyírja ki a helyi sajátosságokat, hogy nem marad utána más, csak por és hamu.”

Elismerő, dicsérő, gratuláló soraimat tolmácsolom Sántha Attilának, a fotósoknak, minden munkatársának, az Emberi Erőforrások Minisztériumának, a Gyomai Kner Nyomda Zrt.-nek. Mindannyiunk nevében köszönjük ezt a szótárat, és tegyük róla, hogy diákjaink, az utánunk következő nemzedék számára is élő maradjon ez a csodálatos szókincs.

Sántha Attila: Bűhnagy székely szótár. Ádám Gyula és Fodor István fotóival. A könyv a Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft. kiadásában az Előretolt Helyőrség Íróakadémia kiadása. Második, átdolgozott, javított, jelentősen bővített és egyébként is mindenben sokkal jobb kiadás. Budapest, 2018.

H. TÓTH ISTVÁN

DIÁKNYELV: AZ ÁLLANDÓSÁG ÉS A VÁLTOZÁS KETTŐSSÉGÉBEN

Friss helyzetkép a diáknyelvről, emellett szemlélődés egy diákszótárban, továbbá barangolás egy olyan szinonimagyűjteményben, amelyik mindenekelőtt iskolai vonatkozású.

Hogy mi is valójában a diáknyelv, arról már könyvtárnyinak is nevezhető szakirodalom gyűlt össze; mintegy ezt is igazolandó, az általam ismertetésre kiszemelt itteni szakmunka is számos tételt közöl a diáknyelvkutatás bőséges tárházából. A diáknyelv definiálásával összefüggésben ezúttal ezt a támpontot kapjuk: sajátos, heterogén csoportnyelv a diáknyelv (15). A 2018. évi anyanyelvi pályázatból válogatott legjobb munkákat köteté szerkesztők nem csupán háttértanulmányokat emeltek be a Diáknyelv – diákszótár című gyűjteményükbe, hanem nyilvánvalóan a sokoldalúság felmutatásának szándékát is szem előtt tartották, hogy igazolhassák: valóban az állandóság és a változás kettőssége jellemzi az úgynevezett diáknyelvet, ezért is került jelen könyvbe egy szinonimagyűjtemény és egy diákszótár is. Ugyanakkor tény, hogy ez a diákszótár nem országos méretű kutatás, adatfelvétel eredménye, inkább regionális kiterjedésű gyűjtés, válogatás, különös tekintettel a szerzők kutatási terepére, bázisára.

Kolozsvártól és Ungvártól Budapesten át Szombathelyig és Sárospatakig szegedi, kiskunhalasi, székesfehérvári, veszprémi egyetemi hallgatók, középiskolai tanárok, egyetemi oktatók, tudományos kutatók, igazságügyi alkalmazott tevékenysége fémjelzi ezt a 184 oldalas gazdag kínálatú, figyelemre méltó, a tudományos igényesség kritériumait követő könyvet. Teljesen érthető, hogy a lendületes olvasásra és a szöveg dinamikus kezelhetőségére figyelve az úgynevezett szövegekőzi szakbibliográfiái hivatkozásokat racionalizálták, de meg nem kerülték, el nem hagyták az olvasót továbbvezető, nélkülözhetetlen forráshelyeket.

A kötetet a szerkesztők előszava nyitja (7–11), ezt követi kilenc tanulmány (13–155), ezek folytatásául ismerkedhetünk egy, az iskola világából való diáknyelvi szinonimagyűjteménnyel (157–164), végezetül földrajzi szempontból egy igen kiterjedtnek nevezhető diákszótár áll (165–178).

A Diáknyelv, diákszleng című előszó szerzői: Balázs Géza és Minya Károly lényegre törő keresztmetszetet állítottak össze a diáknyelv és a szleng általános érvényű és a nyelvészek körében eddig zajlott szakmai viták főbb jellemzőiről. Azért mondható dicséretesnek ez a kitekintés, mert nemcsak az ez idő tájt jelen témában folyó diskurzusról villantanak fel tudnivalókat, hanem ráirányítják a diáknyelv és a szleng problémái iránt érdeklődők, az ezen problémák kutatásával foglalkozók figyelmét az

előző korok idekapcsolódó fogalomértelmezésére, fogalomkezelésére is. Sőt, harmadik pilléreként útravalót is adnak: „A folytatáshoz nem mondhatunk mást, mint amit több mint kétszáz éve mondanak a nép- és nyelvkutatók: gyűjteni kell! A gyűjtések soha nem avulnak el” (11).

Diáknyelvi időutazás

Minden ember, aki valaha diák, illetőleg diákkorú volt, valamiképpen művelővéje, sőt fejlesztőjévé, de legalábbis használójává, ekképpen átörökítőjévé is vált a diáknyelvnek az úgynevezett felnőttkori beszédbe. Többek mellett ezzel a diáknyelvre joggal kivetíthető generációs problémavilággal foglalkozik a Diáknyelvi időutazás. A magyar diáknyelv és szótára (1898) értelmezéséhez című nagy ívű tanulmány (13–34) szerzője: Vasné dr. Tóth Kornélia, aki dolgozata élén rögzítette: „... nemcsak a diákok szókincse, hanem a fiatalok sajátos nyelvét megnevező terminológia-rendszer is jelentős változásokon ment át a századok folyamán. Egyes elnevezések elévültek, mások beáramlottak, annak megfelelően, hogy a háttérben lezajló szociológiai jelenségek hogyan formálták a nyelvtudomány szemléletét” (13–14). Az a sokat vitatott – első-sorban – terminológiai kérdés, hogy jogos-e külön diáknyelvről szólnunk, vagy neveződjék a fiatalok nyelve egységesen ifjúsági nyelvnek, ma már nem vet akkora izgalomhullámokat a szakirodalomban, mint pár évtizede, ugyanis letisztultnak nevezhető ez a probléma, mivel a diákok nyelve igen gyorsan alkalmazkodik – kiváltképpen a világhálózott térben – a társadalom mozgásához, ezért kimondható: a diáknyelv csoportnyelv, mégpedig az ifjúsági nyelv mint rétegnyelv válfaja (14). Ezt a diáknyelvben tett időutazást kifejtő, megmutató tanulmányt felelősséggel ajánlom felvenni, felvetni magyar nyelv és irodalom szakos hallgatók magyar nyelvtörténettel és szemantikával, valamint morfológiával foglalkozó szakmai olvasmányai körébe, tudniillik általa a magyartanári pályára készülő hallgatók nemcsak érdekes, hanem rendkívül figyelemre méltó, példamutatóan adatolt tudományos olvasmányhoz juthatnak.

A magyar esemény- és társadalomtörténetnek izgalmas korain átívelő, ízig-vérig művelődéstörténeti alapozottságú Málnási Ferenc tanulmánya (35–45). Olyan dolgozat ez, amelyik bátran helyet foglalhatna nyelvtörténeti, szociolingvisztikai, a magyar nyelv csoportnyelveit felvázoló középiskolai, illetőleg bölcsészettudományokat tanuló egyetemisták szöveggyűjteményében. A hon- és népismerettel kapcsolatos tanórák tematikáit színezhetik a Málnási-dolgozatnak például a tűzoltással, a gyerekjátékokkal, a diákok mindennapjaival foglalkozó fragmentumai (42–45). Málnási Ferenc emlékező vendiákként idézte fel pályázatában az egykori diákéletemet, amikor még szalonnával kenték volna meg az iskolát, hogy kutya vigye el, majd nyugalmazott magyartanárként diáknyelvi szavakkal – diáksóderrel – emlékezett a „Diligenter frequentáltam / Iskoláim egykoron...” című tanulmányában erről a meg nem kerülhető szó- és kifejezészesteremtő létformáról, életkohóról, a diákkorral járó élethelyzetekről.

Nagy Katalin a középfokú oktatási intézményekben tanuló fiatalok magyar nyelvű kommunikációjában fellelhető angol eredetű neologizmusokat vizsgálta (47–68). Kétségtelenül időszerű téma, „... hiszen az angol mint világnyelv hatással van a magyarra. Az «elangolosodó» magyar nyelv mítosza egyre jobban foglalkoztatja a magyar beszélőközösséget, főként az internet elterjedésével” (47). A szemünk előtt nagyjából 1988-tól, az orosznyelv-oktatás egyeduralmának megroggyantását követően végbemenő oktatáspolitikai változtatások folyamánya lett, hogy legerőteljesebben az ifjúsági nyelv a befogadója az angol nyelvi elemeknek. Mivel úton-útfélen több és még több, az angol nyelvvel kapcsolatos és az angol nyelvű üzleti-turisztikai, valamint informatikai változásokkal, illetőleg ezek következményeivel szembesülünk, kétségtelenül sok bosszúságforrással találkozunk. Tessék végigmenni egy-egy belvárosi vagy Balaton-parti étterem- és üzletsoron csak a feliratokra, a reklámokra meg a portálokra figyelve, és máris zavarba jövünk, hogy magyar nyelvterületen járunk-e egyáltalán! Nincs okunk kacagásra, látva a helyesírási és értelmezési hibáktól hemzsegó feliratokat.

Tudta és tudja ezt Nagy Katalin is, ezért az Angol eredetű neologizmusok középiskolások magyar nyelvhasználatában című dolgozatában a sokak által kutatott, többé-kevésbé alaposan, valójában kevésbé pontosan feltárt területet fogott át úgy, hogy jelen kutatásában ezekre a problémákra fordította a legtöbb figyelmet. 138 fős adatközlő nyújtotta mintán tizennégy angol eredetű neologizmus, a *chill*, *early bird*, *fancy*, *feelings*, *fullos*, *gamer*, *hypeol*, *hashtag*, *random*, *skippel*, *betaggel*, *offol*, *challenge*, *lightos* helyesírását vizsgálta meg úgy, hogy a magyar helyesírási rendszerbe való beépülésük befolyásolás nélkül legyen tanulmányozható. Ezt úgy érte el, hogy nem leírt szavakat láttak az adatközlők, hanem hallás után kellett mondatba foglalniuk őket. Emellett szemantikai jellegű vizsgálatot is végzett Nagy Katalin, amely vizsgálat keretében azzal foglalkozott, hogy mennyire tartja magát a magyar alak az eredeti angol jelentéshez. Tanulmányozta azt is, hogy milyen célból használják a beszélők az adott neologizmusokat. Vizsgálta, hogy milyen új jelentésárnyalatot képesek adni ezek a szavak a már létező magyar ekvivalensekhez képest, egyáltalán mi indokolja a használatukat. Megkerülhetetlen tanulság: nagyon fontos a tanulók nyelvi tudatosságának növelése az angol nyelvi elemekkel kapcsolatban, különös tekintettel a magyar nyelvű kommunikációjukra.

Mindenképpen hasznos lenne az ilyen és hasonló kutatásokat rendszeresen elvégezni, majd türelmesen, okosan szembesíteni a feltárt kutatási eredményeket a nyelvtanítási stratégiákkal, no meg azzal a ténnyel, hogy más nyelvcsalád nyelve az angol és más nyelvcsalád nyelve a magyar. Nagy Katalin kutatása arra mutatott rá, hogy a neologizmusok megszilárdulásának vizsgálata rendkívül összetett, sokszálú leíró és összehasonlító nyelvészeti, helyesírás-tudományi, művelődéstörténeti és nyelvstratégiai, sőt nyelvpolitikai probléma is (63).

Erős feltételezésem szerint Nagy Natália nyelvész, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének docense részleteiben ismeri, ismerheti Balázs Géza

A pesti nyelv című városnyelvi kalauzát, ugyanis a kárpátaljai egyetemi oktató éppolyan körültekintő merítéssel és alaposággal kutatta meg az Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézet (UMOTI) diákjainak nyelvhasználati sajátosságait, amiként tette ezt az ELTE professzora a magyar főváros nyelvével kapcsolatban.

Nagy Natália 2017–18-ban 95 diák részvételével folytatott kutatást. Ennek keretében megvizsgálta az UMOTI diákjainak nyelvhasználatát nyitott kérdéseket alkalmazó kérdőív felhasználásával, hogy minden lehetséges válaszlehetőség felszínre kerülhessen, amely válaszelemeket a diákok alkalmazzák a mindennapjaikban (69–70). Nyilvánvalóvá vált a kárpátaljai diáknyelvi kutatásból: „Nagyon sok az idegen nyelvekből átvett szó, kifejezés. Az átvételek nagy többsége szláv eredetű, ami nem is csoda, hiszen diákjaink szinte anyanyelvi szinten beszélnek az ukrán vagy az orosz nyelvet, s mindennapi kapcsolatban vannak ukrán, illetve orosz anyanyelvű emberekkel” (71). Az is láthatóvá vált ebből a felmérésből, hogy a kárpátaljai magyar anyanyelvű diákság nyelvhasználatában is sok az angol eredetű nyelvi anyag. Ugyanígy jellemző a régió diáknyelvére az, hogy csoport- és rétegnyelvből szintén vesz át szavakat, kifejezéseket, amiként az irodalmi nyelv is hatással van az itteni ifjúsági nyelvre (71).

Valóságos nyelvi kincsesbánya Nagy Natália dolgozata, mivel minden kutatói állítását, megállapítását újabb és újabb példákkal támasztja alá az általa létrehozott 95 fős minta segítségével (70–74). Nemcsak a nyelvészeti aspektusú frazémakutatást gazdagította példatárával ez a kárpátaljai gyűjtés, hanem a néprajztudomány proverbiumokkal foglalkozó kutatóit is, ezt igazolják az itt fellelhető szólások, szóláshasonlatok, frazématorzítások (74–84).

Holnap Tali!

A Holnap Tali! című sorozat szlengjével foglalkozott Pataki Anett Az X és az Y generáció elképzelése a Z generáció nyelvhasználatáról szóló tanulmányában (87–112). Mindenképpen figyelemre méltó a szerzőnek ez a megállapítása: „... a jelenkori diáknyelvet nem érdemes szigorúan az iskolához köthető szakszlengre szűkíteni, inkább a fiatalok egymás közti kommunikációját, a XXI. századi ifjúsági nyelvet kell vizsgálat alá vetni” (87).

Ez a dolgozat – szerzője legtöbbször esszének nevezi – ezt a lexikai-stilisztikai vonatkozású problémát állítja a középpontba: hogyan képzelik el, miképpen jelenítik meg a 21. század diáknyelvét azok, akik nem is tartoznak a Holnap Tali! sorozatban érintett diákkorosztályba? Nos, tényleg: képesek-e az ez idő tájt húszas-harmincas Y generáció tagjai hiteles képet festeni forgatókönyvíróként, rendezőként korunk tizenéveseinek nyelvhasználatáról? Mellesleg itt van még az örök generációs kérdés is: érti-e a szülői korba lépett X generáció a mai élő szlenget? És ami kiváltképpen erős nyelvészeti aspektusú dilemma: milyen iramban változik a szleng? Továbbá: milyen mértékű a szlengszavaknak minősített nyelvi elemek megjelenése, jelenvalósága a diákok nyelvhasználatában?

Kétségtelen, hogy Pataki Anett itteni dolgozata úttörő jelleg, tudniillik formailágában nyilvánvalóan diáknyelvi adatokkal dolgozott a szerző, ugyanakkor a megkutatott szöveg tipológiai szempontból szépirodalmi szövegnek minősíthető, vagyis műalkotás, ráadásul a film készítői más generációból valók, mint akiknek és akikről szól ez a nyelvészeti tekintetben megvizsgált filmsorozat. Már a számadatok is tanulságosak! A vizsgált 4201 szónak a 0,64%-a, azaz 27 az az angol szó, „... amelyek a praktikum vagy a stílus miatt helyettesítenek egy-egy magyar szót.” Ezeket aztán igen tüzetes elemzésben tárja a szerző a dolgozatolvasó elé (92–104). A rétegzett lexikai, szemantikai, stilisztikai elemzést követően szembesülünk azzal a szakirodalmi ténnyel is, miszerint a Holnap Tali! sorozattal nyelvi szakvélemények nem születtek, a sorozat epizódjaival kutatások nem foglalkoztak, ebből adódóan cikkek sem születtek, ezáltal kijelenthető, hogy Pataki Anett előzmény nélküli adatgyűjtést és korpuszelemzést végzett (87–112).

A nyelv újraéled

Lingua discipulorum auxilio reviviscit – A nyelv a diákok segítségével újraéled, így vallja meg kutatói álláspontját Schweighardt Zsanett (113–125). Példásan lényegre törő a szerzőnek dióhéjban előadott véleménye a nyelvhasználatról (113–114). Hasonelvűen járt el szerzőnk a diáknyelv terminus technicus jelentésének funkcionális ismertetésekor (114–116).

Gimnáziumi és általános iskolai tanulók bevonásával egyéni, kérdőíves módszerrel elvégzett gyűjtést elemzett szerzőnk. 100 fős mintára kiterjedően a fiatalok körében csajozós dumákat, divatos szóláshasonlatokat, kifejezéseket, sms-nyelvi adatokat gyűjtött, majd ezeket műfaji csoportokban mutatta be dolgozatában (116–125). Az iskolai stílusoktatásban különös erejű példagyűjteményként hasznosíthatjuk Schweighardt Zsanett itteni összeállítását.

Amikor Kiss Jenő 1994-ben megjelent, méltán híressé vált szakkönyvéből idézte Schweighardt Zsanett a zárszavát, akkor e mellé a citátum mellé helyezendő korábbi, kétségtelenül klasszikussá nemesedett olvasmányainkból, hogy már egykoron Kazinczy Ferenc így jellemezte az *Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél* című írásában egy szintén népszerűvé lett metaforájával nyelvünk hajlékonyságát, sokszínűségét: „A nyelv olyan, mint az ég íve a maga egymásba futó színeinek gyönyörű játékával.”

Bincze Diána a Cső és csőváz egy fővárosi középiskolában című dolgozatában (127–135) egy fővárosi középiskola tanulóinak diáknyelvéről írt annak mentén, hogy fél évig itt dolgozott könyvtárosként. Szerzőnk feltételezte, hogy a diáknyelv, amelyről dolgozatot ír, tele lesz káromkodásokkal, obszcén, primitív kifejezésekkel. Írását nem erre élezte ki. Kutatásának a nyelvünket gazdagító oldalát vizsgálva 136 szavas szólistát készített. Erre a listára csak olyan nyelvi adatot helyezett, amelyek úgynevezett papír- és tintaképesek. Bincze Diána kutatási módszerei a hosszú távú megfigye-

lés, a személyes interjú, a személyes beszélgetés és a saját összeállítású kérdőív. Az adatközlők 15 és 23 év közötti 8 fiú és 8 lány. A felvett nyelvi adatok természetesen nem tekinthetők reprezentatívaknak, ugyanakkor betekintést kaphatunk egy ritkán és kevésbé vizsgált csoport, jelesül a sajátos nevelési igényű és szociálisan hátrányos helyzetű fiatalok diáknyelvhasználatába (130–135).

Elnöki ügyek

Csikó Szilviának az Elnöki ügyek – diáknyelvi szavak megjelenése a Wellhello együttes dalszövegeiben című dolgozatából megtudhatjuk, hogy a #Sohavégetnemértős alkotás nem más, mint egy úgynevezett szkeccsfilm, amelyik a Wellhello köré épült, méghozzá az egész zenekar szereplésével – vagyis: ha lúd, legyen kövér!

Joggal merül fel a kérdés, vajon mi készítette a szerzőt dolgozata elkészítésére. A válasz meggyőző: „A #Sohavégetnemértős egyfajta generációs térkép, hiszen a fiatalok gondolkodását, ismerkedési szokásait, életérzéseit, problémáit jeleníti meg” (137). A diáknyelvkutatás számára az újdonság erejével hathat ez a forráshely, tudniillik a Wellhello formáció szövegei szembeszökően sok új kifejezést, metaforát, szlenget, sőt provokatív jelentést hordozó nyelvi elemeket kínálnak a diáknyelvkutatóknak. Az itt tanulmányozható tömondatos kommunikáció kiváló terepként szolgál korunk ifjúsága nyelvhasználatának a reprezentálására, ráadásul bátran kijelenthető, hogy a fellelhető párbeszédekben nincs nyoma a modorosságnak, azt a természetes diáknyelvlétet tárja elénk a Wellhello, amelyikben valóban otthonos a mai ifjúság. Éppen ezért döntött szerzőnk a Wellhello dalszövegeinek feltárása mellett, mert meggyőzően érhető tetten a mai fiatalok nyelvi kreativitása, nem utolsósorban a szóalkotó fantáziájuk. Ha az olvasó is végigolvassa a Csikó Szilvia közlésének köszönhető, a Wellhello szövegeiből készített dalválogatást (138–143), megfigyelhetővé válik a számos szóösszetétel és képzős származék, ráadásul igazolódik ismét, hogy a diáknyelvre mindig jellemző tréfás szóláshasonlatok, közmondásferdítések korunk ifjúsági nyelvhasználatának is termékeny eszközei. Kétségtelen, hogy a negatív jelenségek ellenére is jellemző a színesség, a változatosság, ráadásul gyakran a választékosságra törekvés is.

A Wellhello dalszövegeiből készített szógyűjtemény sajátosságait félkövér betűs, normál betűs, dőlt betűs szerkesztéssel tárta elénk Csikó Szilvia – érdemes elmélyednünk a válogatásban. Hasznos szakmai olvasmánynak nevezhető szerzőnk jelen dolgozata.

Diákszótár

Tagadhatatlan, hogy a Balázs Géza és Minya Károly szerkesztésének köszönhető Diáknyelv – diákszótár című kötet legnagyobb újdonsága a témára és a korpuszra különös tekintettel, az nem más, mint Faragó-Kupi Andrea dolgozata: az Emoji, a jelen diáknyelvre vagy a jövő új kommunikációs formája? Egy japán találmánnyal, a japán e (= kép) és a modzsi (= írásjel) összevonásával létrehozott emojiról van szó. Olyan

rohamosan népszerűsödő dologról van szó, hogy már világnapja is van, ez július 17-e, ami a nemzetközi emojinap.

Keveset tud a dologról, aki csupán a kis mosolygó, illetőleg síró sárga fejecskék létéről és ilyen-olyan jelentésrétegéről tud, mivelhogy „... ennél jóval árnyaltabb kommunikációs jelrendszerről beszélhetünk” (146). Szerzőnk köntörfalazás nélkül vezeti a probléma iránt érdeklődő olvasókat az emojivilág rejtelseibe, így a méretük, az értelmezhetőségük, a dekódolásuk, a keresésük, az értelmezésalternációik, a készítőik és a felhasználóik közötti együttműködés kérdésköreibe.

El kell fogadnunk azt a tényt, hogy az emberiség együttműködését erősítő világhálózottságnak komoly kihívásai is vannak, többek között erre is ráirányítja a figyelmünket Faragó-Kupi Andrea anyanyelvi pályamunkája, tudniillik az emojik általános térnyerése még nyilvánvalóbbá teszi a népek és a generációk közötti kulturális különbségeket, érzékenyít a fogyatékkal élők elfogadása, felkarolása vonatkozásában is, miközben felsejlik, hogy sajátos pszichológiája és etikettje is van az emojiknak (146–153). Nem kerülhetjük meg a kérdést: valóban az írott kommunikáció mentsváraivá lesznek ezek és a nyomukban fejlődő hangulatjelek? Kétségtelen, hogy „... az emojik használata sokkal jellemzőbb a közösségi oldalakon, csetbeszélgetésekben” (152). Ugyanakkor a munka világában, így az érettségi és az egyetemi évfolyamdolgozatokban, hasonlóképpen a felsőfokú tanulmányokat záró dolgozatokban, vagyis a diplomamunkákban, valamint a tudományos értekezésekben sem igazán tudjuk elképzelni a hangulatjelekkel való közlésformát, közlésdúsítást, talán ezért is szükséges, illetőleg lenne még inkább szükséges erőteljesebben foglalkoznunk a nyelvhasználat-etikettel.

Hasznosnak és továbbfejlesztésre érdemesnek nevezhető Schweighardt Zsanett igazán korhű szinonimagyűjteménye (157–164), amelyik az iskolával és annak részeivel, az iskolai személyzettel, az iskolai foglalkozásokkal, az iskolai kellékek és a tantárgyak elnevezéseivel, továbbá az érdemjegyekkel és a tanulással, férfiak, nők és rokonságok megnevezéseivel, az emberi tulajdonságokkal és a testrészekkel, a menzával, a diszkrétval, a szórakozással és egyéb időtöltésekkel, sőt az udvarlással és a köszönésekkel kapcsolatos legkülönbözőbb diáknyelvi szavakkal, kifejezésekkel ismerteti meg az érdeklődőket.

A 165. oldalon kezdődő 14 oldalas szótár, amelyik a kötetben megjelent tanulmányok példaszavain kívül Balogh Lajos, Gergelyné Bodó Mária és Körner Judit gyűjtéseit tartalmazza, valójában egy ábécérendes diákszógyűjtemény – jelentős nyelvi, nyelvészeti adattár, feltétlenül elmélyült, gondos tanulmányozást vár el a civiltől, magyartanártól, egyetemi hallgatótól és tudományos kutatótól egyaránt (165–178).

Mindenképpen hasznos, a háttértudásunkat is erőteljesen bővítő a 181. oldalon induló összeállítás, amelyik az Anyanyelvápolók Szövetsége anyanyelvi pályázatainak eddig megjelent köteteire, szemiotikai tanulmányokra, a hálózatkutatással összefüggő szakmunkákra és a magyar nyelvről szóló jelentésekre irányítja figyelmünket, érdeklődésünket (181–184).

A kötet borítóképe, amiként a további fényképek is Balázs Géza munkái, felvételei. A korrektúrát Minya Károlyné Barta Éva készítette. Köszönet és hála a kiadásért felelős Juhász Judit elnök asszonynak, aki az Anyanyelvápolók Szövetsége nevében támogatta a 2018. évi anyanyelvi pályázat legjobb munkáiból létrehozott, kötetté szerkesztett válogatás megjelenését.

Kísérje sűrű és elismerő érdeklődés a Diáknyelv – diákszótár című nyelvészeti szakkönyvet! Helyénvaló lenne, ha kerekasztal-tanácskozások, nyelvészeti konferenciák is felkarolnák ennek a könyvnek az utóéletét.

A diáknyelvi pályázat díjazottjait köszönti Balázs Géza nyelvészprofesszor a magyar nyelv napján (Kép: ASz)

Balázs Géza – Minya Károly (szerk.): Diáknyelv – diákszótár. Egy anyanyelvi pályázat legjobb munkái (Válogatás a 2018. évi anyanyelvi pályázat legjobb munkáiból. Anyanyelvápolók Szövetsége – Inter; Budapest. 2018. 184 oldal. Ára: 1500 Ft.

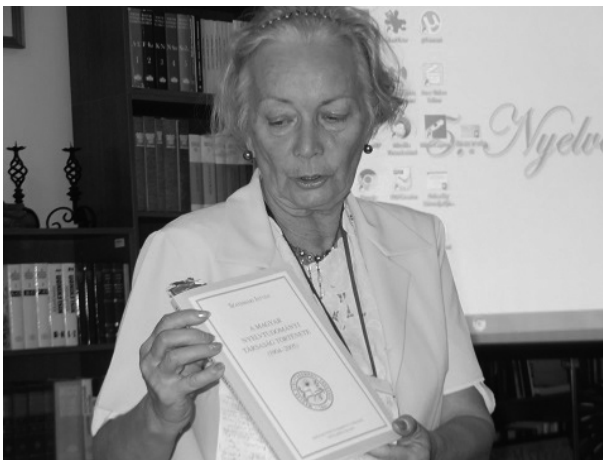
APORNÉ KINCSES KOVÁCS ÉVA

PÁRHUZAMOS OLVASMÁNYOK

Szathmári István: *A Magyar Nyelvtudományi Társaság története (1904–2005)* – Wacha Imre: *Kvaterkázás*

A könyv formátumú, százéves történeti összefoglaló mű nemcsak a Magyar Nyelvtudományi Társaság tagjai és a tudományos élet szereplői számára fontos és élvezetes olvasmány, hanem a pedagógusok, szülők, értelmiségi, művészeti pályán, a médiában, a sajtóban és a közéletben munkálkodó kollégák számára is hasznos lehet. A szerző, Szathmári István lektorával, Kiss Jenővel egyetértésben a Magyar Nyelvtudományi Társaság működésének az alapítástól, 1904-től eltelt 100 évét három jelentős nagy korszakra osztotta fel.

Első korszak (1904–1919): az alapítást megelőző törekvések és a megalakulás, az alapítás dokumentumai (alapszabályterv, alakuló közgyűlés, a hivatalos jóváhagyás dokumentumai, képei). Második korszak (1919–1949): történelmi események és hatásuk, változások a Társaság „belső” életében, a tisztikar megválasztása és változása, a közgyűlések és a felolvasóülések rendszeressé válása, az *MNYT kiadványai* és *Magyar Nyelv* címmel folyóirat indítása (1905) és kiadása, a tudományos társaság tagságának eredményei, a közérdek képviselője, a külföldi és a magyar nyelvészek kapcsolata. Harmadik korszak (1949–2005): a történelmi belső korszak tagolásában jelentős az 1945–1949 közötti időszak, változások a tisztikarban és a szervezeti, működési formákban 1949–1955 között és 1955 után.

(Kép: BG)

Szathmári István könyve előszavában így emlékezik: „hamar kapcsolatba kerültem a Magyar Nyelvtudományi Társasággal [...]. A Társaság életéről sok mindent megtudtam már debreceni egyetemista koromban. Bárczi professzor úr ugyanis gyakran hívott maga mellé, hogy együtt menjünk az egyetemről gyalog az akkori Libakerten keresztül a városközpont felé [...], és közben mindig elmondta, mi történt Budapesten a C épületben, a Magyar

Nyelvészeti Tanszéken [...], továbbá hogy milyen viták zajlottak a MNYT felolvasóülésein. [...] Háromévi debreceni középiskolai tanítás után 1951-ben kerültem fel Budapestre. [...] Szinte azonnal beléptem a Társaságba – Balázs János és Babos Ernő, akkor már neves nyelvészek ajánlásával, [...] és eljártam a keddi felolvasóülésekre, vitákra. [...] 1960-ban választmányi tag lettem, majd a következő évben a Társaság titkárának szerepét osztották rám. Bárczi Géza elnöklése idején, 1970-ben [...] a közgyűlés megválasztott a Társaság főtitkárának, amely tisztséget Bárczi Géza elhunyt után, Benkő Loránd elnöksége idején is, egészen 1984-ig, Finnországba távozásomig [...] betöltöttem. Aztán 1985-től máig a Társaság egyik alelnöke vagyok.”

A három korszakhoz szervesen illeszkedik a negyedik is: 2005–2011, amely lényegében összefoglalás és jövőkép-felmutatás a következő nemzedékek és a jövő elnöksége számára. A változások már az 1980-as évek végétől megindultak a nyelvtudományban és a Társaság életében. A *Kitekintés* a Társaság második évszázadának első éveire alfejezetben pedig már a 21. századi jövőre gondol a szerző. 2005. december 7-én tisztújítást tartottak, majd 2011-ben az MNYT módosításokkal egységes szerkezetbe foglalt alapszabályát is megalkották. A *Dokumentumok* és a fényképekkel is jól illusztrált anyag a *Melléletekben* olvasható.

A hitelesség és a tudatosság, a felelősségvállalás dokumentumainak, olykor vitáinak bemutatása az MNYT választmányainak és elkötelezett tagságának szakmai és emberi elhivatottságát tükrözi az anyanyelv, a magyar nyelv ügyéért, a nyelv nemzetmegtartó erejébe vetett hitéért. A tudományos társaságok fenntartásának, működtetésének fontossága a századokat átívelő távlatok áttekintésében meggyőző és elvitathatatlan. Az anyanyelv és a nyelvek művelésének, ápolásának, kutatásának nemzetmegtartó erejére nézve pedig az oktatásnak stratégiai, kiemelt fontosságú feladata. A magatartás, a viselkedés, a beszéd, az egészségtudatos életmód kultúrájának fejlesztése alapvető feladat lesz a jövőben is a szélesebb társadalmi és a tudományos területeken.

A Szathmári István által írt *A Magyar Nyelvtudományi Társaság története (1904–2005)* párhuzamos olvasmányaként ajánlom a szélesebb olvasóközönség figyelmébe nemrég elhunyt társasági tagunk, Wacha Imre nyelvész, beszédtanár legutóbbi könyvét (*Kvaterkázás. Anekdóták a XX. század második felének nyelvészeiről, nyelvművelőkről*. Anyanyelvápolók Szövetsége, 2017). Wacha Imre gyűjteményéből, az olykor keserédes, olykor humoros anekdotákból a mai olvasó közelebből megismerheti a tudományos élet, a közismert vagy kevésbé ismert nyelvészek emberközeli, valódi arcát. Jellemük gyengeségeit és erősségeit jól tükrözi a Wacha Imre szerző, szerkesztő által „innen-onnan, saját emlékeiből és pletykákból összehordogatott”, képekkel is bőségesen illusztrált, rendkívül olvasmányos, tanulságosan szórakoztató anekdotakincs. A „kvaterkázás” cím jelentése megérdemel egy kis magyarázatot. „Anekdotázni, kvaterkázni tischlizés közben szokott az ember. Amikor egy nagyobb, többé-kevésbé összeszokott társaságnak tagjai, munkatársak – a kényelmesen, jóízűen elfogyasztott (gazdag) ebéd vagy vacsora után nem bontanak azonnal asztalt, hanem még együtt

maradnak beszélgetni a terített fehér asztal mellett, és egy-két pohár bor, sör elfogyasztása közben felidéznek néhány korábban megesett, lehetőleg derűs történetet.” Mintha a Mikszáth Kálmántól választott idézettel üzenő Wacha Imre mosolygósan most is körülünkben lenne, aki úgy adta közre évtizedes gyűjtésének és nyelvészársainak gyöngyszemeit, hogy „az igazságot belegöngyölte egy kis csintalanságba, a malíciát körülcukrozta, hogy ne bántson. Bölcs volt, aki mulattatva tanított, és mézet kevert vitriolba, mielőtt rácsöppentett belőle valakire.”

A kötetet az *Aporizmák* (Simmelweis Kiadó, Budapest, 2012.) szerzőjének, Apor Péternek a közreműködésével mutattam be az 5. nyelvész tábor résztvevőinek, egy kis Aporovkával is fűszerezve. Különös aktualitása is volt ennek az estnek a sátoraljaújhegyi Kazinczy Múzeumban. A nyelvész tábor előtti napokban hunyt el az anekdotázás, a humoros versek, történetek kiváló mestere, Kányádi Sándor (1928–2018). Wacha Imre és Kányádi Sándor kortársak voltak, a magyar nyelv kincsestárának őrzői, művelői.

Csoportkép a nyelvész tábor résztvevőiről (Kép: Manyszi)

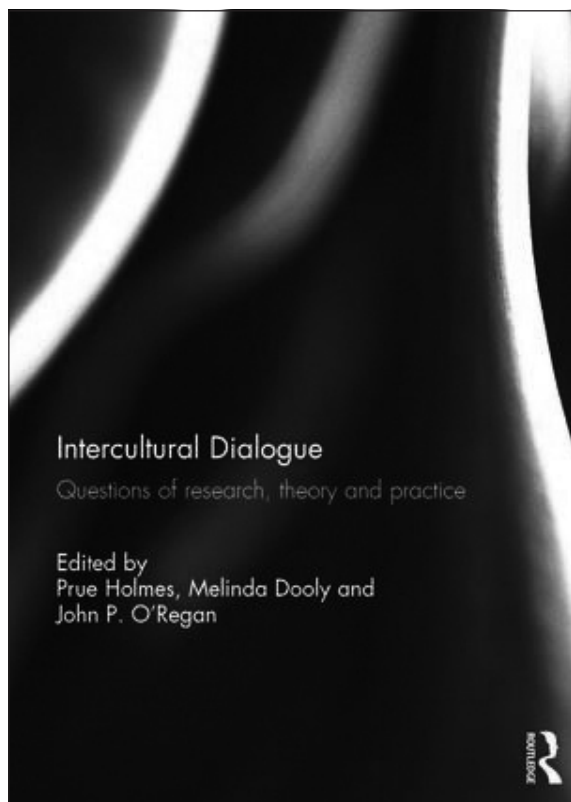
*Aporné Kincses Kovács Éva 5. nyelvész táborban tartott
kötetbemutatójának írott változata. (A szerk.)*

VESSZŐS BALÁZS

INTERKULTURÁLIS PÁRBESZÉD

Intercultural Dialogue — Questions of research, theory, and practice. Szerkesztők: Prue Holmes, Melinda Dooly, John O'Regan. Routledge, 2016.

A kötet szerkesztői az interkulturális kommunikáció nemzetközileg elismert kutatói. Prue Holmes a Durham-i Egyetemen oktat interkulturális kommunikációt és interkulturális nevelést, valamint számos nemzetközi folyóirat szerkesztőbizottságának tagja. Melinda Dooly a Barcelonai Egyetemen angol oktatásmódszertant tanít és több nemzetközi kommunikációs szervezet oszlopos tagja. John P. O'Regan a londoni University College Neveléstudományi Intézetében alkalmazott nyelvészetet tanít. Kutatási területe a globális angol nyelv politikai gazdaságtana és az interkulturális kommunikáció elmélete. O'Regan az alkalmazott nyelvészet és az ahhoz kapcsolódó kulturális tanulmányok tárgykörében számtalan cikk és tanulmány szerzője.

A tanulmánykötet szerkesztői mellett a további szerzők is az interkulturális kommunikáció és nyelvészet kiemelkedő kutatói. Általuk olyan tanulmányok jelentek meg jelen kötetben, amelyek a kultúrák közötti kommunikáció, a nyelvtudomány, a neveléstudomány és a filozófiatudomány közös metszéspontjában helyezkednek el. Az interkulturalitás kérdéskörét vizsgálva a tanulmányok egyedülállóak abban a tekintetben is, hogy nyugat-európai, kelet-európai, közel-keleti és távol-keleti kultúrákhoz fűződő kutatások egyaránt megtalálhatók az egyes fejezetekben. A szerteágazó kutatási területeken végzett mérések és azok bemutatása által az olvasó az interkulturális kommunikáció mint viszonylag fiatal tudományterület széles spektrumával ismerkedhet meg.

A kötetben megjelent válogatott tanulmányok írott változatai az International Association of Languages and Intercultural Communication (IALIC) nevű szervezet által megrendezett Intercultural Dialogue: Current challenges, future directions elnevezésű konferencia előadásainak. A konferencia fő célja a népek és nemzetek közötti interkulturális párbeszéd fogalmának kritikai megközelítése és az interkulturális kommunikáció legváltozatosabb terepeinek feltérképezése, az egyes speciális kontextusok felkutatása és elemzése. A kötet a Language and Intercultural Communication folyóirat különkiadása.

A könyv minden egyes tanulmánya nemzetközi környezetben végrehajtott kutatásokat mutat be, egészen kifinomult értelmezéseket tár az olvasó elé, és arra figyelmeztet, hogy az interkulturális párbeszéd a világban lezajló globalizációs, migrációs viszonyok következtében a jelenlegi tendenciák alapján érzékelhetően működésképtelen. A különféle elméleti megközelítések és elemzések által a szerzők arra figyelmeztetnek, hogy az interkulturális kommunikáció területén egyre határozottabb elméleti és kutatómódszertani megközelítés szükséges ahhoz, hogy az összetett folyamatok és viszonyok kutathatóvá váljanak a különböző nyelvek és népcsoportok találkozásának metszéspontjában. A kötet válogatott tanulmányai egyben arra is vállalkoznak, hogy tudatosítsák az olvasóban azt a tényt, ahogyan a környezet és a hatalom újraformálja az interkulturális párbeszéd alapelveit, különös tekintettel arra, hogy ki kiért, mikor, hogyan és milyen körülmények között szólal meg.

Az „interkulturális dialógus” kifejezés széles körben elfogadott, és az eredeti elképzelés szerint egyfajta reményt jelent a nemzetek közötti béke és harmónia megteremtésére. Az interkulturális dialógus fogalmát 2008-ban hozták nyilvánosságra az Európai Bizottság Fehér Könyvében, amelyben az újonnan bevezetett fogalom társadalmi és politikai választ sürget a sikeres interkulturális kommunikáció és kölcsönös megértés érdekében az egyre bővülő Európai Unióban.

Az Európai Unió szabályozásában az „interkulturális párbeszéd” olyan központi helyet betöltő fogalomként jelenik meg, amely elősegíti egy 21. századi racionális és modern multikulturális társadalom létrejöttét. Globális szinten olyan közösség kialakítása a cél, ahol az emberek hatékonyan tudnak részt venni az interkulturális kommunikációban, nyíltan és szabadon a biztonság és a kölcsönös tisztelet jegyében. Az interkulturális dialógus valódi párbeszédre alapuló, békés, összeegyeztethető és demokratikus kommunikációt feltételez. Egy ideális politikai, gazdasági és kulturális környezetben a fogalom mögött meghúzódó elképzelés kecsegtető lehet a Föld népessége számára, ugyanakkor mindennapi életünk során gyakran a kommunikációs folyamatok és ezek megnyilvánulásainak ellenkezőjével találkozhatunk. Az Európai Unió interkulturalitást szabályozó eljárásrendjében bizonytalanság tapasztalható arra vonatkozóan, hogy milyen módon és mértékben kezelik az egyes országokon belül a nyelvi és kulturális sokszínűségből fakadó eltéréseket. Példaként a romák szinte megoldhatatlannak tűnő helyzetét hozzák fel. Szerinte Európában a roma népesség kialakulatlan

és nem domináns, sok esetben ellenséges világnézete megakadályozza őket abban, hogy kellő részesedést vállaljanak a közügyekben, mivel társadalmilag kirekesztett, a többség által elhallgattatott csoport (Herakova 2009).

A tanulmánykötet bevezetőjében felhívják a figyelmet az interkulturális dialógus optimizmust sugalló jellemvonására egy olyan világban, ahol a hatalomért és birtoklásért folytatott szüntelen és konok küzdelemben az emberiség akár kész feladni a kölcsönös megértésen alapuló kommunikációra való hajlandóságot. Ilyen körülmények között az eredményes interkulturális kommunikáció elérése céltalan. Ugyanakkor kutatók (Collier 2003, Oetzel & Ting-Toomey 2006) megerősítik, hogy a konfliktusok építő jelleggel bírnak. Felvetődik a kérdés, hogy mi a célja az interkulturális párbeszédnek, illetve milyen remény van arra, hogy a dialógus jelleg megfelelően alakuljon ki. Az interkulturális kommunikációs folyamatok lényegében párbeszédre alapulnak akár megegyezésről vagy különbségről legyen szó. Legtöbb esetben a kultúrák közötti eltérések azok, amelyek egy-egy kutatás alapjául szolgálnak megoldást keresvén a nyelvi, politikai, vallási, történelmi vagy gazdasági tényezőkre.

A tanulmányok közül az első Giuliana Ferri a francia filozófustól, Levinas-tól származó nyelvértelmezésének elméleti elemzése, amelynek célja, hogy bemutassa az interkulturális kommunikációs kompetencia jelenlegi fogalmi rendszerének korlátait.

Richard Fay és Leah Davcheva a Bulgáriában beszélt ladino nyelvű (kasztíliai és héber keveréke) elbeszélésekből arra enged következtetni, hogy a kötet alaptémájául szolgáló interkulturális dialógus nem új jelenség. Elbeszélések vizsgálata során feltárják a bolgár ladino nyelvjárást beszélők összetett megnyilatkozásait, amely alapján az interkulturalitás öt zónáját határolják körül: intraperszonális, otthoni, helyi, szórvány és nemzetközi. Az öt zóna olyan keretet nyújt, amelyeken keresztül feltárható, hogy a nyelvek, a kultúrák, az emberek közötti kapcsolatok és az „identitás” folytonos kölcsönhatásban vannak egymással.

Handford írása a többes szám első személyű „we” személyes névmást vizsgálja arra vonatkozóan, hogy bemutassa, ahogyan a beszélők különböző „identitást” jelölnek különböző pillanatokban a nemzetközi szervezetek közötti kommunikációban. A szerző megállapítja, hogy a gyakran használt „we” – mint kulturális és statisztikai kulcsszó – a szakmai indíttatású társalgásban az együttműködés fokozott meglétét jelzi. Ugyanakkor megállapítja, hogy további kutatás szükséges annak feltérképezésére, hogy a kulturális és a szervezeti identitást milyen módon lehet jelölni a „we” használatán túlmenően.

Gao Yihong tanulmánya arra keresi a választ, hogy az interkulturális dialógus milyen formában, milyen szerephez köthetően jelenik meg a kínai fiatalok angol mint idegen nyelv használata során. Az idegen nyelvek elsajátításának vizsgálatán keresztül a nyelvtanulókat négy prototípusra osztja attól függően, hogy milyen szerepet vesznek fel a társalgás során. Ezek a következők: faithful imitator, legitimate speaker, playful creator és dialogical communicator.

Riitaoja és Dervin kutatópáros a vallások közötti párbeszédre fókuszál két finn iskolában. Tanárok és tanulók közötti megnyilatkozásokat elemeznek. Megkérdőjelezzik, hogy vajon az iskolákban lezajló vallások közötti párbeszéd működőképes megoldás annak érdekében, hogy egymásról minél többet tudjanak meg, illetve, hogy növelni tudják a résztvevők közötti kölcsönös megértést.

Crosbie egyrészt Nussbaum korábban a közgazdaságtanban alkalmazott „képesség-megközelítés” elméletét (capabilities approach) alkalmazza a demokratikus nevelésben, másrészt Sen „egyéni szabadság” elképzelését az érvelésben és a döntéshozatalban. Crosbie nyelvpedagógiai irányvonalú kutatási eredményei a nyelvtanulók képességfejlesztését tűzik ki célul a tartalom és nyelv integrálásán alapuló megközelítéssel.

A tanulmányok közül sokak érdeklődésére tarthat számot Phipps problémafelvetése. Megkérdőjelezi az interkulturális párbeszéd idealizált üzenetét annak ellenére, hogy az Európai Bizottság, a British Council és az UNESCO is töretlenül a fogalom mögött meghúzódó alapelvek érvényesítésére törekszik. A szerző a gázai övezetben a békefenntartás etnográfiai vizsgálatát végezte. Úgy véli, hogy azok a fogalmak, amelyek a viszonylagos béke és stabilitás európai környezetében alakultak ki, nem alkalmazhatóak a konfliktusokkal és zavargásokkal tűzdelt területekre.

Wang pedagógiai indíttatású cikke a kínai felsőoktatás új irányvonalát elemzi és értékeli. A magyar bolognai rendszer szabad bölcsész képzéséhez hasonló General Education szak és az interkulturális kommunikáció kapcsolatát vizsgálja a szakon oktatott egyik készségfejlesztő tantárgy („news-listening”) keretein belül.

Érdekes nemzetközi projekten alapul Jaidev kutatása: Szingapúrban helyi és nemzetközi tanulókat készítenek fel az interkulturális találkozások minél hatékonyabb kezelésére, egyfajta érzékenyítő tréningként fogható fel. Jaidev blogbejegyzéseken keresztül vizsgálta a kutatás alanyainak interkulturális interakcióit. Megfigyelése szerint a blogbejegyzés mint műfaj kevésbé veszélyes és stresszmentes környezetet biztosít, ahol a tanulók szabadon kifejezhetik magukat.

A kötet írásai objektív képet nyújtanak az olvasónak az interkulturális kommunikáció 21. században betöltött szerepéről. A tanulmányok újszerű elméleti, módszertani és pedagógiai platformot biztosítanak a minél tökéletesebb és ideálisabb interkulturális párbeszéd megvalósítására, legyen szó kulturális, gazdasági vagy politikai környezetéről. A kötet viszonylag széles célközönsége bátran meríthet a bemutatott elméleti vagy kutatáson alapuló írásokban felvetett problémaalapú témákból. A témák lehetőséget biztosítanak a tanulmányokat megismerő kutatóknak, hogy munkájuk során újabb kutatási irányokat és célokat jelöljenek ki maguk számára.

A tanulmányok újszerű megközelítésben tárják eléink az interkulturális kommunikáció elméletét és kutatásmódszertanát, valamint az ezekhez kapcsolódó fejlesztési lehetőségeket. Mindemellett olyan kritikai megközelítést tesznek lehetővé, amelyek jelentős mértékben előmozdíthatják az interkulturális kommunikáció, az interkulturális nevelés és ezen belül a nyelvtanítás jövőbeli kutatását.

GRÉTSY LÁSZLÓ

HALMAI TAMÁS KORREKTORGLOSSZÁI

Szinte bizonyos, hogy olvasóink között olyanok is vannak, akik Halmai Tamás nevével még nem is találkoztak, ám mégis fölkapják fejüket e cím láttán. Korrektorglosszái? Hát vannak még egyáltalán korrektorok? A csodálkozás nem is alaptalan, hiszen a számítógépek egyre inkább átveszik a korrektorok szerepét, legalábbis szerepük bizonyos részét. De – hál’istennek!’ – ma is vannak azért korrektorok, ha jóval kevesebben is, mint annak idején. Íme, itt van például Halmai Tamás, akinek magam is *Alfonz, a barátom* című könyvecskéje címdalán fedeztem fel meglepetéssel, de örömmel a Korrektorglosszák megjelölést.

Kíváncsian belelapozgattam, s – bár túlzásnak tetszik, ám nem az – nem tudtam letenni addig, amíg végig nem olvastam, beleértve a hátsó borítón álló rövid ajánló szöveget is. Ez utóbbit érdemes is idéznem: „Halmai Tamás (Pécs, 1975) író, irodalmár – „civilben” pedig korrektor. Az *Alfonz, a barátom* játékos jegyzetei („korrektorglosszái”) a szórakoztató ismeretterjesztés szándékával fókuszálnak egy-egy érdekesebb helyesírási, nyelvhelyességi kérdésre, avagy aktuális nyelvhasználati, esetleg szépírói fejleményre. Gondolkodnak, együtt a nyelvvel. És az olvasóval, aki civilben maga is nyelvhasználó...”

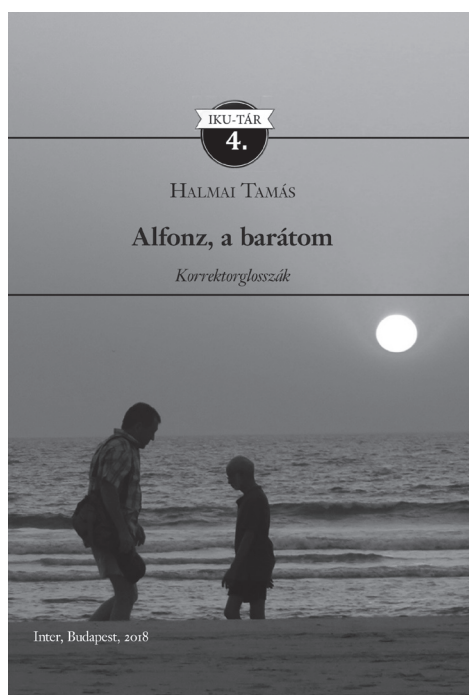
Igen, ez a hat sor nagyon kellett még ahhoz, hogy a szerző munkásságát kellően érzékeltethessem. Noha még fiatal alkotó – legalábbis szerintem, aki az ő évei számának épp a kétszeresét mondhatom a magaménak –, már sok mindent letett az asztalra (vers- és esszégyűjteményeket, monográfiákat stb.); ez a kötete már épp a huszadik. Elképesztően *sorpontos*. Ezt a szót is tőle tanultam. Egyik glosszájában meg is magyarázza: „a sorpontos (azaz tökéletes terjedelmű) szöveg: ünnep a szerkesztőnek.” Szerzőnk nemcsak megmagyarázza a sorpontosítást, hanem mindjárt példát is mutat. Gondolják csak meg olvasóim! A kötet hetvenhét glosszát tartalmaz. Mindegyik pontosan tizenkét sorból áll! (Életemben először és talán utoljára hadd kövessem én is a divatot: Wow!)

Az olvasót nyilván az is érdekli, mikről is ír szerzőnk. Mindjárt sorolom is az ennek szemléltetésére kiválasztott példákat, de előbb Medve Anna pécsi nyelvész egyetemi docens előszavából idézek néhány sort arról, hogy *hogyan* ír. Nos, úgy, hogy „Tanít is közben, feltárva okozati és egyéb kapcsolatokat. Mindig megbízható, tudományosan korrekt, de sosem tudományoskodó magyarázatokkal véd meg attól, hogy árnyékra vetüljünk. ... S bár a kiindulópont mindig egy-egy nyelvi jelenség, a szelíd korrekció kiterjed a nyelvi forma legtágabb kontextusára: az emberi viselkedésformákra.”

Ezek után lássunk egy csokor példát a mikről ír? kérdésre válaszolva. (Mindegyiknek a végén közlöm a glossza címét s oldalszámát.)

Egy egyszerű kis történetbe seregnyi olyan szót, szóalakat sűrít bele, amelynek írása a helyesírási szabályzat 12. kiadásától kezdve módosult (*1-jén* v. *1-én*, *bura* → *búra*, *svábbal* → *sváb bál*, *alkotó munka* → *alkotómunka* stb.) Szikrázó-sziporkázó befejezés: „Alfonz, a barátom érzékeny alak: megsiratja a tegnapi ortográfiát. Szeme sarkában elmorzsol egy helyessírási kézikönyvet.” (Séta Mariann-nal, 12.)

Egy másikban a sajtóhibák humorát mutatja be. Íme: „útszakasz, amit *megnyitottak a fogalom* [= forgalom] *előtt*”; „nem hátráltat *fokozott rendőri ellenérzés* [= ellenőrzés]”; „egy találkozás velük *alaposan hegybenhagyna* [= helybenhagyna]”. A glossza záró mondata ez: „A korrektor a pokolban is korrekt troll.” Azaz – az én olvasatomban – egy jóságos, de a hibákat soha el nem hallgató kobold. (Korrekt troll, 15.)

Egy glosszában ügyesen eligazít a vegyes hangrendű szavak használatának útvesztőjében. Szemléltetéséhez az a legjobb, ha az egész szet közlöm. (Tudják, csak 12 sor!) „Hátsó nyelvállású (veláris) magánhangzóink (a, o/ó, u/ű) öblösebbek, teltebbek. (*Hahó*, kiáltunk a hegyen, mellőzve a *hehőt*.) Mély hangrendű szavakat alkotnak. Elöl képzett (palatális) társaik a magas magánhangzók (e, é, i/í, ö/ő, ü/ű); a kettő keveredése vegyes hangrendhez vezet. Toldalékpárok is illeszkednek e rendszerbe. Olajban, de tükörben. Kúthoz, de vízhez. Fúróval, de zselével. (A *férfival* magyarázata a korábbi *férfiúval* szóalak, a *hídoné* egy valamikor veláris i/í hangzónk. A vegyes hangrendben az utolsó szótag vagy a többség elve dönt – jellemzően. Vagy nem dönt. Hiszen Ágnessel és Ágnessal is elmehetünk balettre vagy balett-ra. A dilemma nem is ez. Hanem hogy eljön-e velünk.” (Az Ágnes-dilemma. 32.)

Egy ügyesen összeállított mondatba belesűrít jó néhány szót, főleg nevet, amely a magyarban szokatlan ékezeteket is jócskán tartalmaz, s arra biztat, hogy a hazai gyakorlat ellenére lehetőleg használjuk őket helyesen, mert ez ma már nem nehéz probléma. Első tíz sorát idézem is: „Ha Françoise társaságában Skodával (vagy Citroennel) Wrocławba utazunk, s útközben esetleg egy Lech Poznań-meccset is megnézünk, jusson eszünkbe: valójában Françoise társaságában utazunk Škodával (vagy Citroënnel) Wrocławba, s útközben egy Lech Poznań-meccset nézünk meg. Hiszen ha Köszörűs Dömötör is velünk tart, se írjuk, hogy Koszorus Domotor tart velünk. A szabály (az akadémiai ajánlás) üdvösen egyszerű: minthogy a digitális technika lehetőségei meg-

engedik, ne szabódjunk minden szót, nevet úgy írni, ahogy egy anyanyelvi beszélő tenné.” (Francia, lengyel – két jó barát, 37.)

Végül a sok közül még egy glosszát mutatok be (utolsó sorait elhagyva); azt, amelyben szellemesen rámutat a szótévesztés gyakori eseteire, kiválóan érzékeltetve, melyik a helyes, és melyik a helytelen forma: „Egyetlen betű is másik világba nyithat ajtót. Akaratunk ellenére, ha figyelmünk elbóbiskol. Például, ha egy fáradtságos munka után fáradtság lesz úrrá rajtunk, s homlokunkon izzadság csorog (eredménye: izzadság). De azért egyelőre egyenlőre szeleteljük fel a tortát. És megszívleljük a tanácsot, hiába nem szívleljük a tanácsnokot. Ha magunk elől futunk, magunk elől futunk? Mint aki megörült, hogy nem örült meg? Elbírjuk a súlyt, bárha terhekkkel sújt, aki azt súlykolja: örültek a fiúk, hogy a szülők elengedték táborba a fiuk.” (Komplexusaink, komplexusmaink, 43.)

Most már csupán egy-két további észrevétel, zanzásítva, hogy én is sorpontos legyenek. Nagyon szépen, lebilincselően ír. Rövid glosszái imponáló, elismerésre méltó tájékozottságról árulkodnak. Írókon, költőkön kívül gyakran hivatkozik filozófusokra (Heidegger, Kierkegaard, Wittgenstein stb.), de sohasem öncélúan. Számtalan új szót teremt, de a régies, archaikus formák sem idegenek tőle (szembeszegezhetni, állíthatnók stb.). Kedveli a magvas szentenciákat.

Összegezve: Minden sorával azonosulni tudok, egyet kivéve. Késsel-villával című glosszájában arról ír, hogy aki nem fogadja meg a korrektor helyesírási vagy egyéb nyelvi tanácsait, [innen kezdve őt idézem] „kíméletet érdemel. Előíró-nyelvművelő szigor helyett a megengedő-leíró nyelvészet derűjét.” A mondandójával itt is egyetértetek, de a megfogalmazásával ez esetben nem. A nyelv művelés és a szigor olyan messze van egymástól, mint Makó Jeruzsálemtől. A múlt századi, Pintér Jenő-féle, több kiadást megért Magyar nyelvvédő könyv, amely szinte teljes egészében csak tiltásokat tartalmazott, s amelyen nemzedékek nevelkedtek, csakugyan szigorától vált hírhedtté. Meg is lett az „eredménye”: a *nyelvvédő* szó pejoratív, rosszalló felhangot kapott, jogosan. Arra kérem a szerzőt, hogy az idézett mondatot így módosítsa: „Előíró-nyelvvédő szigor helyett a megengedő-leíró nyelv művelés derűjét.” Ne járassuk le igazságtalanul a *nyelvművelő*, *nyelvművelés* szavakat, mert akkor a jövőbeni olvasók azt sem merik majd leírni, hogy „Halmai Tamásnak Alfonz, a barátom című könyvecskéje egy nagyszerű nyelv művelő munka”. (Halmai Tamás: *Alfonz, a barátom. Inter/IKU, Budapest, 2018, 91 oldal.*)

Megjelent az Édes Anyanyelvünk 2018/4. számában. (A szerk.)

MÁLNÁSI FERENC

SZILÁGYI MÁRTON: „MI VAGYOK ÉN?”

Szilágyi Márton, az ELTE tanszékvezető egyetemi docense, jelenleg a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának vendégtanára. Arany János születésének 200. évfordulója alkalmából az Arany János-emlékév Emlékbizottsága támogatásával megjelent kötete több mint egy tematikus tanulmánygyűjtemény, mert a költő epikai és lírai műveire koncentrálna a szakma és a nagyközönség számára is érdekes lehet.

Nem tüzetes életrajzra tett kísérletet a szerző, hanem „*egy koncentrált, csak a költő társadalmistátusz-változásaira ügyelő életrajzi áttekintést, majd ezek után kizárólag műelemző és/vagy problémaközpontú fejezetekből építettem föl a könyvet. S éltem a személyesség lehetőségeivel: a vállalkozást csupán két területre szűkítettem le. A verses epikával foglalkozó fejezetet egy olyan követi, amely az – Arany szavával – »kisebb költemények« legfontosabb tendenciáit tekinti át; idesoroltam a balladákkal foglalkozó részt is... Az a cél vezetett, hogy ne próbáljam meg axiómának tekinteni azt a minden magyar olvasóban többé-kevésbé benne élő tételt, miszerint Arany János a legnagyobb magyar költő – inkább ezt is bizonyítandó tételnek tekintettem, s érveket kerestem hozzá.*”

Ilyen érveket kerestem én is e kötetben, amelyeket fölhasználhatok a magyar irodalomtörténeti óráimon, új szempontokra hivatkozhatom, amikor a műfajiság igen széles palettáján mozgó költő teljesítményét ismertetem diákjaimnak. Elolvasásra és alapos tanulmányozásra ajánlom középiskolásoknak és egyetemistáknak is, főleg a jövőendő magyartanároknak.

Először – az Arany szerzősége melletti és elleni érveket mérlegre téve – az epikus művek bemutatását kezdő *A dévaványai juhbehajtás* című, fiatalkori szöveget ajánlom elolvasásra, megismerésre, melyet a kritikai kiadás is tartalmazni fog, és tanár úr szerint sikerül tartósan beilleszteni az Arany-művek kontextusába. Ez a mű tekinthető „Arany legkorábbi kísérletének, egy folklórműfaj és egy, a szóbeli tradícióból és/vagy az írásos költészeti tradícióból ismeretes szüzsé feldolgozásának.” Szilágyi hozzáteszi, hogy a „mű szemlélete és számos apró eleme igen közel van Arany első jelentős epikai művéhez, *A elveszett alkotmány* világához, legalábbis ami az ábrázolás generális iróniáját illeti. E két korai műnek az egymáshoz való viszonya is figyelemre méltó, annál inkább, mert ilyenformán az utóbbi művet nem kellene origónak tekinteni, hanem már egy korábbi epikus kísérlethez lehetne hozzámérhető.”

A szöveg élén két olyan utalás található, amely *A dévaványai juhbehajtás* közköltészeti kontextusát érzékelteti: „Híres volt a hajdan korban / a „kunsági nagy ártány”. / Szinte ezzel áll egy sorban, / a „csökmői nagy sárkány”, / Melyet mint a piszto-

lyokat, / Tokjában akként tartogat / Csökmő régen titokban.” Ha a Petőfi S. János komplex szövegelemzésében kidolgozott valóságos vagy elképzelt világkép kialakítására és az olvasók elméjében kialakuló/kialakult világképre gondolunk, talán újdonság mindez, de ismerjük Szilágyi Ferenc utalását is arra vonatkozóan, hogy „Arany műve Csokonai *Békaegérharcának* az áramában is elhelyezhető...” Márpedig Arany életművének megismertetésekor diákjainknak is el kell mondanunk mindezt. Szerényen jegyzem meg: Vitányi Iván *Főhadnagy Fazekas* című könyvéből (még 1954-ben kaptam ajándékba drága keresztapámtól), már olvastam a Csuba Ferkó történetét. Ferkó Fazekas Mihálynak mesélte el a csökmői sárkányhúzás történetét, s talán a versbe szedett sorokban rejlő történet is ihlette meg a Lúdas Matyi megszületését. Egyetemi hallgató koromban pedig Faragó József tanulmányából ismertem meg *A nippuri szegényember* meséjét, illetve Naszredin Hodzsát, Till Eulenspiegelt, Pácalát, s diákjaimnak azóta is mindig összekapcsolom a Matyiról, a hazai és világirodalmi testvéreiről szóló történeteket.

Arany János *Toldija* régóta kötelező iskolai olvasmány. Szilágyi Márton tanár úr elemzése nyomán újra átgondoltam, hogy pályám elején, 1965-ben még én is az akkori tankönyvek szerint oktattam: Miklós az elnyomott parasztság, György pedig a nemesiség képviselője. Majd Sötér István monográfiája után azt magyaráztam diákjaimnak, hogy „Miklós sorsa a nép felemelkedésének útját fejezi ki”, hiszen a népmesék elemzésekor is ezen a vonalon vezettek tankönyveink. Majd Horváth János véleménye nyomán azzal módosítottam a magyarázatot, hogy „Toldi nem társadalmi problémát oldott meg, hanem családit s egyénit”. Most (ha alkalmam lesz még a *Toldit* tanítani) Szilágyi Márton szövegelemzése mellett Keresztury Dezső megállapításával összegezném a véleményemet: „*Toldi* Arany legbizakodóbb, legboldogabb műve.”

S várom a tanár úr interjújában jelzett Arany-dalgyűjteményt is, főleg a hangzó kritikai kiadást (hiszen ma már CD-k, DVD-k segítenek), annál inkább, mert a hatodik osztályban a népdalok világába vezetjük be diákjainkat, és tanítjuk a *Toldit* is, így nagyszerűen egészülne ki a tantervünk Arany János dalaival.

Diákjaim és a magam nevében is köszönöm tanár úr könyvét, mert tanultam/tanulhatunk belőle, és újra szembesülhetünk azzal, hogy „egy nemzeti közösség legnagyobb íróiban mintegy saját vágyott eszményeinek megtestesülését is szeretné felfedezni – mint ahogy ez a 19. században eljárás is volt –, akkor akár külön is büszkéek lehetünk Aranyra: bár lélekben hasonlítanánk rá. Vagy legalább méltók lennénk hozzá.”

A kötet adatai: SZILÁGYI Márton: „Mi vagyok én?” – Arany János költészete. Kalligram Kiadó, 2017.

Az írást Juhász Zoltán András szerkesztésében közöljük.

KEREKES BARNABÁS

BÚCSÚ WACHA IMRE TANÁR ÚRTÓL

Mély fájdalommal tudatom, hogy elment az utolsó XIX. századi lovag, Wacha Imre tanár úr. Aki nem a viselkedésével, hanem a magatartásával, egész életével képviselte a „lovagságot”: a hitnek, választott ügye iránti hűségnek, a hazafiságnak, az udvariasságnak, a szeretetnek, az emberségnek, a szelídségnek, a családszeretetnek példája-mintája. A lelke kiült az arcára, derűje, állandó mosolya bizalmat, harmóniát, jóságot üzent mindenkinek. Rosszat nem mondott másokra, azokra sem, akik bántották, akik fájdalmat okoztak neki. Ma, amikor számosan a család intézményének lejáratásán serénykednek, drága feleségével, Margit nénivel példaként szolgálhatnak arra, hogyan lehet 63 éven át szeretetben, tiszteletben, tisztességben élni, egymást támogatva, egymás kezét fogva. Már akkor is óriás lehetne-lenne a szemünkben, ha csak az eddig felsoroltakkal jellemezhetnénk, de pályája, szakmai életrajza is méltán ad okot az elismerésre.

(Wacha Imre archívumából)

„A nemzet tanára” – több rádiós-televíziós bemondógenerációnak volt tanítója, felnevelője. Tanítványai évtizedek múltával is okkal zengenek róla ódákat, aligha lehet véletlen, hogy az MTVA életműdíjával tüntették ki. A fejében magával hordott tudása mellett hosszú élete során könyvtárnyi könyvet vitt magával tanóráira; Arthur Miller drámájának, Az ügynök halálának Willy Lomanje s a szerepet megformáló Tímár József jutott az eszünkbe, látva őt és táskáját-táskáit. S a példa valóságos és jelképes

is: egy egész életen át szolgált. Több felsőoktatási intézményben tanított, dolgozott a Nyelvtudományi Intézetben, munkatársa volt több költőnk irodalmi szótárának. Tudományos, ismeretterjesztő könyvek tucatjait adta ki, a helyesejtéssel, a retorikával, a nonverbális eszközökkel foglalkozó művei alapművek. Cikkek, tanulmányok százait jelentette meg; hajnaltól estig dolgozott, 86 évesen is tele volt tervekkel. Korántsem véletlen, hogy szeretetet sugárzó személyiségén kívül felkészültsége, szakmai igényessége is népszerűvé tette őt a nyelvművelő mozgalmak résztvevőinek körében. Wacha tanár úr az egyetlen, aki a Kazinczy-versenyek középiskolai, győri döntőjén mind az 52 alkalommal részt vett. Közel 20 éven át volt tagja az általános iskolások szépkiejtési versenye bírálóbizottságának a kisújszállási és a balatonboglári országos döntőn, legendások voltak az ott elhangzott szövegelemzései. Hosszú éveken át volt zsűritag a felsőoktatási verseny bizottságában is. Az „Édes anyanyelvünk” nyelvhasználati verseny sátorlajújhelyi fordulóján négy évtizeden át volt az elbírálásban részt vevők

egyike. A tábori mozgalom nélkülözhetetlen előadójának számított: jó húsz éven át vezette a győri Kazinczy-tábort, állandó előadóként számíthattunk rá az ASZ ifjúsági táborokban, a beszédművelő körök vezetőinek eddigi 31 egyhetes együttlétén és az erdélyi középiskolások zsoboki anyanyelvi táborában is. Az elszakított területek magyartanárai és rádiós-tévés társadalma legalább olyan jól ismerte, mint a honi, rendre feltűnt a Kárpát-medencei eseményeken előadóként, bírálóbizottsági tagként. Okkal rajongtak érte Lendvától Szovátaig, Pozsonytól Szabadkáig, Óbecsétől Kolozsvárig. Ment, mert adhatott, mert szolgálhatott.

A Kazinczy-díj Alapítványnak majd' 30 éven át volt kurátora, az elismerésben részesültek nagy megtiszteltetésnek tartották, hogy Szakonyi Károly elnök mellett Wacha tanár úr volt a másik díjátadó, így a díjazottak életének meghatóan szép pillanata kötődött Imre bácsi személyéhez. Az Anyanyelvápolók Szövetségének az alapítástól fogva elnökségi tagja volt, az üléseknek állandó, hűséges, aktív résztvevője. A világ összes díját odaadhatták volna neki, akkor is adósa maradt volna a világ. Okkal lehetett büszke a Kazinczy-díjra, a Lőrincze-díjra, a Magyar Érdemrend Középkeresztjére, meg a tavaly novemberben átvett Arany Kazinczy-díjra. Rövid méltatása folyóiratunk ez évi 1. számában, néhány nappal a halála előtt jelent meg.

Mondják, nincs pótolhatatlan ember: dehogy nincs! Wacha tanár úr az! Már most üresebb a világ nélküle. Emelnénk a telefont, hívnánk véleményét, tanácsát kérve, de jellegzetes, szép, földi emberi hangján már nem válaszolhat. Marad nekünk a mennyei hang. Köszönjük, hogy ismerhettük, hogy évtizedeken át a közelében lehettünk. Porait is áldjuk! Nekünk marad a sóhaj meg a közhelyszerű élettörvény: a Föld forog tovább, s mi is botladozhatunk tovább a magunk útján.

A szöveg és hangzása

Babits Mihály az irodalmi nevelésről szólva azt mondja, hogy ez „az emberi szellem minden nevelésének tengelye”. [...]

A Kazinczy-versenyek célja tökéletesen találkozik Babits gondolataival. A versenyekre készülőknek tanáraik a felkészülés során okos versenyszövegek kiválasztásával, olvasásával, elemzésével, majd hangos megszólaltatásával, a versenyeken a gondolat továbbadásával gondolkodni és beszélni tanítják.

Az ötven év versenyei és a versenyek alapján szerzett tapasztalatok nemcsak a versenyző diákokat tanították gondolkodni és beszélni. Tanárok, a nyelvet tanulmányozó tudósok számára vizsgálati alapot is nyújtottak, hogy jobban, alaposabban megismerhessük a hangzó nyelvet és ennek törvényszerűségeit. Ezáltal lehetővé tették a hangzó nyelvről szóló új ismeretek kibővítését, az új ismeretek összefoglalását, tudatosítását is, előbb élőszóbeli versenyelemzések által, később ezeknek nyomtatott formában való közreadásával.

(Részlet Wacha Imre utolsó könyvének előszavából)

Megjelent az Édes Anyanyelvünk 2018/3. számában. (A szerk.)

MÁLNÁSI FERENC

KALLÓS ZOLTÁN EMLÉKÉRE

„...dicséret szóljon az emberről, aki aranyvesszőt ad, s igazi kincseket, énekekre nyitja a lepecsételt szájakat” – így köszöntötte Nagy László 1971-ben Kallós Zoltánt, a *Balladák könyve* szerzőjét. 2018. február 19-én kedvenc bujdosódalával búcsúztattuk Válaszúton és a Házsongárdban a 92. évében elhunyt drága Zoli bácsit: „Fordulj, kedves lovam, napszentület felé, / Úgyse jövünk többet soha visszafelé; / Messze földre megyek, elbujdosom innét, / Szép szülőházamat nem látom meg többet.”

„Életműve nélkül ma nem virágozna a magyar népművészet szerte a Kárpát-medencében” – méltatta Kelemen László, a budapesti Hagyományok Háza főigazgatója. Sebestyén Márta szerint „nélküle nem lenne a térképen Magyarország népzeneje”. „Vigasztalt, erőt és hitet is adott, ha kellett”, s számára a halála olyan, „mintha egy édesapát veszített volna el”.

Kallós Zoltán élete és munkássága szorosan összefonódott a Mezőséggel, valamint az erdélyi és a moldvai magyar népi kultúrával. A Kolozs megyei Válaszúton, szülőfalujában ismerkedett meg a magyar, román és cigány népdalokkal. A Kolozsvári Református Kollégium diákjaként – tanárai biztatására – kezdte gyűjteni a népi hagyományokat. Tanítói oklevelet szerzett, a kalotaszegi Magyarvistán tanított, majd

Kallós Zoltán
(Kép:wikipedia)

a kolozsvári Zeneakadémia elvégzése után 1955-től a moldvai csángók között, Lészpeden, később a Gyimes-völgyben tanított. Szakirányító is volt Marosvásárhelyen, de koholt vádak alapján letartóztaták. Szabadulása után újra Gyimesben dolgozott egy faipari vállalatnál, de a néprajzi gyűjtést nem hagyta abba. Eredményeire Magyarországon is felfigyeltek. Kodály Zoltán hordozható magnót küldött neki, hogy megkönnyítse a munkáját. Kallós Zoltán minden idejét és erejét a gyűjtésnek szentelte: a Gyimes-völgyben, Kalotaszegen, a Mezőségben és Moldvában tevékenykedett. A népszokások, a népköltészet és a néptánc mellett a fa, a textil, a bőr és a kerámia hasz-

nálati tárgyak, szövetek, függönyök, ágyterítők, varrottasok, hímzések stb. is érdekelték. „A 20. század egyik legszerencsésebb kezű és legtermékenyebb magyar folklórgyűjtője volt, aki szervesen folytatta, térben kiszélesítette Bartók és Kodály kutatásait, munkásságát” – jellemezte Pozsony Ferenc egyetemi tanár.

1970-ben jelent meg a Szabó T. Attila gondozta nagy sikerű kötete, a *Balladák könyve*, amely gazdag változatokban tárta fel a moldvai, a gyimesi, a mezősegi és a kalotaszegi klasszikus balladai és lírai dalkészlet addig ismeretlen alkotásait, s amely-

lyel Kriza János *Vadrózsák* című gyűjteményéhez zárkózott fel. Ezt követte 1973-ban az *Új guzsalyam mellett* című néprajzi gyűjteménye, majd 1989-ben a Martin Györggyel közös *Tegnap a Gyimesben jártam* és *Mikor Csíkból elindultam* kötetek. 1996-ban az *Ez az utazólevelem. Balladák új könyve* hangzó melléklettel jelent meg. 2003-ban *Világszárnya* címmel moldvai magyar népmeséket, 2004-ben a lészpedi Jánó Anna népmeséiből összeállított *Elindulék este guzsalyasba* címmel moldvai magyar népköltészeti kötetet adott ki. A 2014-ben megjelent *Balladás könyv* Kallós Zoltán életművének megkoronázása. „Könyve a leggazdagabb magyar népballada-gyűjtemény, amely egyben az összmagyar nemzeti kultúra jelképes sorsú folklórkiadványa, magyarságszimbólum, Európában is ritka teljesítménynek számít” – emelte ki ugyancsak Pozsony Ferenc.

A magyarul, románul és cigányul is beszélő kutató nemzetiségre való tekintet nélkül gyűjtötte e három nép hagyományait a Mezőségben, Széken és környékén, Kalotaszegen, a Nádas menti falvakban, a gyimesi csángóknál. Gyűjtőmunkája során 15 ezer dallamot jegyzett le, 26 kazettát adott ki, közülük 8 balladát tartalmaz, több népzenei lemeze jelent meg – még Amerikában is. A dalokat maga is énekelte: hangját egy, az Ökrös együttessel közös lemez őrzi. Kallós Zoltán neve az erdélyi és magyarországi táncházmozgalom életre hívásával és támogatásával is összeforrt.

A kommunista hatalom természetesen ferde szemmel nézte munkásságát, ezért börtönbe is zárták. 1950-ben elkobozták a válaszüti családi birtokát, amelyet csak 1992-ben sikerült visszaperelnie. Még abban az évben létrehozta a Kallós Zoltán Alapítványt, amely időközben szórványközponttá fejlődött, s manapság óvodát, iskolát, közművelődési központot és múzeumot is működtet. A 2010-ben megnyitott Kallós Zoltán Múzeum és Népművészeti Központ az általa gyűjtött mezőségi, kalotaszegi és erdélyi szász népviseletek, lakáskultúra, textilművészet, kerámia, mives díszített tárgyak és más használati eszközök gyűjteményének ad otthont. A látogatók mintegy 6000 darabot csodálhatnak meg mindebből.

A több évtizedes értékmentő és -teremtő munkásságának megbecsüléseként 1996-ban Kossuth-díjat, 2001-ben Corvin-láncot, 2017-ben Kossuth-nagydíjat, valamint Europa Nostra díjat kapott. A Házsongárdban Orbán Viktor miniszterelnök részvétnyilvánítását Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes tolmácsolta, benne az elhunynak azt a mondását idézte, miszerint: „Nem az a magyar, akinek a nagyszülője az volt, hanem az, akinek az unokája is magyar lesz.” A gyászbeszédet Kató Béla, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke tartotta, megemlítve, hogy „elérkezett az az idő, amikor Kallós Zoltán nélkül kell énekelni a bujdosódalt...” A magam szerény virágcsokrával volt diákjaim nevében is búcsúztam Kallós Zoltán bácsitól, akinek dedikált fényképét őrzöm: „Ne menj idegen földre lakni, / Míg hazádban meg tudsz élni!”

Köszönjük, drága tanító bácsi, megfogadjuk! Kelemen Hunor szavait kölcsönvéve valljuk: „Bár tanácsért és tiszta forrásért már nem fordulhatunk hozzá, nekünk, akik itt maradtunk, kötelességünk emlékezni mindarra, amit ez a nagy tudású és alázatos ember ránk hagyott. Köszönjük az elvégzett emberfeletti munkát!”

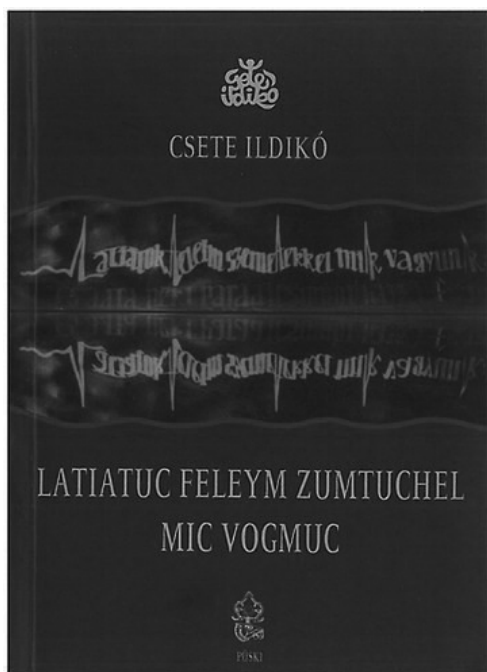
Az írást Mayer Péter szerkesztésében közöljük.

MANYSZI

A MAGYAR NYELVEMLÉKEK „TEXTILBE ÁLMODÓJA”

Meghalt Csete Ildikó Magyar Örökség díjas textilművész, a magyar nyelvemlékek „textilbe álmódója”.

2018. május 18-án búcsúztatták a Farkasréti temetőben. Csete Ildikó 1940-ben született Sátoraljaújhelyen. 1959-től a Magyar Iparművészeti Főiskola hallgatója. 1961-

től a Goldberger Textilgyár tervezője. 1974-től haláláig egyéni művész. Kézzel készített munkáit a természetközeliség, a népművészet kincsestára és a magyarság szolgálatának igénye jellemezte. Kiemelkedő munkái közé tartozik a rovásírásos Szent István intelmei falikárpit-sorozat, az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark kápolnáját díszítő zászlói, a Petőfit, Széchenyit, Kossuthot, Klebelsberget és mások arcát, gondolatait megjelenítő képei, vadludas, búzás, kapros, írásos, tulipános textilkompozíciói, az Ómagyar Mária-síralom szövegét, valamint a Halotti Beszédet megidéző vásznai, miseruhái és oltárterítői. Alkotásai férje, Csete György építész templomai mellett középületekben és közgyűjteményekben is megtalálhatók. A Tihanyi alapítólevet megjelenítő kárpitja A Magyar Nyelv Múzeumába került.

Balázs Géza nyitotta meg 2005. május 15-én Sárospatakon Csete Ildikó Pannon-tengeri töredékek című kiállítását, valamint 2011. november 12-én Csete Ildikó és Csete György kiállítását Orosházán, a Városi Galériában.

Irodalom

Balázs Géza: *A Pannon-tengeri töredékek*: http://www.napkut.hu/naput_2005/2005_05/065.htm

Balázs Géza 2012. Csete Ildikó és Csete György orosházi kiállításáról. *Bárka*, 4. 95–97.

SZÍKI KÁROLY

KOPORSÓ ÉS MEGVÁLTÓ JÁSZOL VÉGSŐ BÚCSÚ KÁNYÁDI SÁNDORTÓL NAGYGALAMBFALVÁN

„Szellemé itt marad, itt él, amíg verset szerető ember lesz a földön.”

A Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas költő, író, műfordító, Budavár, Székelyudvarhely és Nagygalambfalva díszpolgára június 20-án hajnalban, életének 90. évében halt meg. Kányádi Sándort az Emberi Erőforrások Minisztériuma és a Magyar Művészeti Akadémia is saját halottjának tekinti – adták hírül a napilapok.

Ez a temetkezési szertartás lesz a búcsúpont a 38 éves ismeretségünk és együtt munkálkodásunk útjának végén – fogalmazott Szíki Károly színművész, amikor szombat éjfélkor Egerből elindultak a Székelyudvarhely közelében, Agyagfalva szomszédságában elterülő Nagygalambfalvára. Szíki Károly az 1980-as évek elején vitte színre az elcsatolt részekén és az amerikai-kanadai diaszpórában munkálkodó költők műveiből Görömbei András által szerkesztett összeállítását, amelyért a kommunista hatalom súlyos retorziókkal büntette őt. Ebben a művészi vállalkásban ismerte meg kolozsvári lakásán, a Hórea út 48.-ban Kányádi Sándort. A 3. emeleten életre szóló barátság kötött, s ez az elkötelezettség indította a Szíki vezetésével szervezett küldöttséget, mely szombaton reggel érkezett a Nagygalambfalva szomszédságában elterülő Székelykeresztúrra, ahol a Gyárfás-kúria udvarán, Petőfi körtefájánál emlékeztek arra, hogy Kányádi Sándor ott írta első versét:

Haldoklik az öreg tanú,
Petőfi vén körtefája
Azt beszélik ő látta volt
Verset írni utoljára.

Nagygalambfalván Gyerkó Levente polgármester fogadta az irodalomtörténész-ből, hittanár-ból, művészettörténész-ből, előadóművész-ből álló társaságot, köztük Kődöböcz Gábort és Patkós Attilát. A munkareggeli, majd a közös ebéd közben kötöttek egyezséget Nagygalambfalva kulturális megsegítése, benne a Kányádi-zarándokhely létrehozása kérdésében. (Szíki a korábbi években még a Harlekin Színház élén pénztámogatással segítette a székely községet több ízben, így az árvízkárok idején is a híd visszaépítésében.)

Hétméteres fekete lobogó lógott alá a református templom tornyából. A Kányádi Sándort búcsúztató gyászmisén részt vett Áder János köztársasági elnök, Tőkés László

ló református lelkész, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnöke, Szász Jenő, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke és Bíró Zsolt a Magyar Polgári Párt elnöke. Markó Béla, Kovács András Ferenc, Vári Attila, Borboly Csaba, Részegh Botond, Tibori Szabó Zoltán, a Kaláka együttes, a Napsugár szerkesztősége (ott dolgozott valaha), a Látó és a Székelyföld folyóirat alkotói. A végbúcsúztatót megelőzően Havas Judit olvasta fel Áder János és Orbán Viktor részvétnyilvánítását. A köztársasági elnök érzelmeikkel átitatott búcsújában arra irányította a figyelmet, hogy Kányádi Sándor számára a magyar szó azonos volt az étellel és a hivatással. Verssel gyógyított, és így erősítette a nyelvben bujdosó magyarokat. Mint mondotta: ő volt a tisztesség fehér zászlója alatt a vezér. Orbán Viktor miniszterelnök a gyászoló családhoz intézett részvétnyilvánításában azt írta: Kányádi Sándor műveiben kultúránk olyan legbensőbb vidékei tárulnak elénk, ahol a gondolatoknak tere, a szavaknak súlya, a történeteknek tanulsága van: határtalan magyarságával a Dél keresztje alatt éppúgy nemzetünk összetartozását hirdette, mint otthon a Hargitán és itthon, a Kárpát-medencében.

A nagygalambfalvi templom zsúfolásig telt a gyászolókkal, de az istentiszteletet a templomkertből is több százan hallgatták. Rájuk viharos eső zúdult, de ez nem ijesztette el őket attól, hogy részesei legyenek a gyászszertartásnak. Ez a momentum teljességgel megfelelt és fájdalmasan idézte Kányádi történetmomentumainak egyikét: Amikor Tamási Áront temettük, egyszerre megdőrdült az ég, és sosem látott felhőszakadással árasztott el minket. Most is ez történt, bizonyítván, hogy a Jóisten jelen van a végső búcsúban.

Az ökumenikus egyházi szertartást a helyi református lelkész, Kányádi György Attila és Böjte Csaba ferences rendi szerzetes tartotta. A református lelképásztor a ravatalnál mondott gyászbeszédében a szülőföldre ragaszkodó, közösséget szolgáló emberként jellemezte az elhunyt költőt, aki derűs, szelíd természetével, csodálatos tehetségével ízt adott az életnek, verseivel pedig az édes anyanyelvnek. A lelkész Máté evangéliumának ötödik fejezetéből olvasott fel egy részletet, amelyben Jézus kiválasztja a tizenkét tanítványát, és megbízza őket, hogy legyenek a föld sója, a világ világossága és a hegyen épülő város. „Jézus nemcsak a tanítványoktól, hanem mindenkor követőitől is ezt várja.

Mi mennyire töltjük be ezt a küldetést, ezt a hivatást?” Kányádi Sándor életében meghalotta ezt a hívó szót, és tudta, hogy az ember nem keresheti mindig csak a maga hasznát. Ő ízt adott az életnek, ahogyan vitte el az irodalom szeretetét még a legkisebb iskolákba is. Prédikációját így zárta: „Sándor bácsi világjáró óceánjárója révbe futott, de a szelleme itt marad, itt él, amíg verset szerető ember lesz a földön”. Bőjte Csaba így szólt: Kányádi Sándor komolyan vette a maradandó gyümölcs termésére biztató isteni intelmet: irányadó értékeket fogalmazott meg. Alkotó, értékteremtő, békességet és szeretet sugárzó, életigenlő és a gyermekek felé mindig szeretettel forduló egyéniség volt. Ezt is érdemes lenne a költőtől megtanulni. Kányádi Sándor több olyan értéket is megfogalmazott élete során, amely irányadó lehet számunkra, ha komolyan vesszük a küldetésünket. Sándor bácsi a kapott talentumait sikeresen gyarapította, és adott belőlük a közösségnek. Csaba testvér prédikációja közben a Dévai Szent Ferenc Alapítvány otthonaiban élő gyermekek mondtak Kányádi-verseket, az egyik kislány a Valaki jár a fák hegyén, egy másik pedig a Volna még című verset szavalta el.

A költő ravatalánál Dávid Gyula kolozsvári irodalomtörténész mondott emlékező-beszédet, melyben felidézte, hogy Kányádi Sándor akkor kezdte pályáját, amikor még az író és az olvasó között ott volt a cenzor, a hatalom képviselője, mégis költészetének meghatározó jellemzőjévé vált az, hogy nem félt a hatalomtól, versben kimondott sok olyan dolgot, amit pályatársai még végiggondolni sem mertek. Visszaemlékezett arra, hogy verseit mindig tüzetesen elolvasták a cenzorok, sok mű megjelenését jóváhagyták, azonban ezek a versek később kötetbe szedve teljesen más jelentést kaptak. Ne csodálkozzunk tehát azon, hogy az 1957-ben megjelent Sirálytánc című kötetét bevonták, és papírmalomba küldték. A könnyeivel küszködő Dávid Gyula emlékező-beszédét azzal a kérdésfelvetéssel zárta, hogy vajon lesznek-e olvasói Kányádi Sándor műveinek, amelyeknek most már a költő lényét kell nélkülözniük.

A gyászszertartás után a menet a családi ház kertjébe vonult, közben zsoltárok zengtek, és – a versekből ismert öreg kútnál – a Kaláka együttes énekelt. A költőgéniuszt szülei sírja mellett helyezték végső nyugalomra. A sírhalmot beborították a koszorúk és a szeretet virágai. Amikor a ház kertjéből kiléptek a gyászolók, a szokáshoz illően köményes pálinkát és kalácsot kínáltak a népi viseletbe öltözött nagyalambfalvi barátok. A temetést követő halotti toron a Művelődési Ház nagytermében a végtisztességet megadók találkoztak, és ezen a baráti beszélgetésen mindvégig ott maradt Áder János, Bőjte Csaba és dévai gyermekei, valamint Tőkés László is.

Az egri küldöttség innen Makfalvára ment, ahol Vas Imre polgármester adott fogadást és szállást számukra. Hosszú emlékezés és elmélkedés, a 3 és fél évtizedes emlékek zárásaként másnap reggel Kolozsvárra mentek a Hórea út 48. számú épülethez, ahol Kányádi Sándor élt, és elhelyezték az emlékezés gyertyáit, s rögtönzött irodalmi összeállítással idézték meg a magyar kultúra követét, a feledhetetlen nagy művészt, Kányádi Sándort.

*Az írás átvétel a Heti Hang Szórá – Hangosan mindenről,
ami nekünk fontos hírlevélből. (A szerk.)*

KABÁN ANNAMÁRIA

EMLÉKEZÉS KÁNYÁDI SÁNDORRA, A MAGYAR VERS UTAZÓ NAGYKÖVETÉRE

A 20. század második felének és a 21. század első két évtizedének sokak által jól ismert és egyik legkedveltebb lírikusa távozott közülünk. A magyar költészetnek, versanyanyelvünknek utazó nagykövete volt. A legeldugottabb erdélyi falvaktól a legnagyobb világvárosokig, Budapesttől New Yorkig, Stockholmtól Chicagóig, Los Angelesztől Vancouverig vitte a magyar vers, a magyar szó, az édes anyanyelv, a versanyanyelv szeretetét. És nemcsak mondta, énekelte is a verseket, sőt mi több, együtt mondta/énekelte legkülönbözőbb korú hallgatóival, a maga részéről így váltotta be József Attila fogadalmát: egész népét tanította, nem középiskolás fokon. És hallgatói így váltak maguk is versszerető, versmondó emberekké, akik nem felejtették el a költőtől tanult sorokat, hanem ők maguk is tovább mondták/mondják másoknak.

Kép: MZs

Életvitelszerűen a legkülönbözőbb tájegységekhez kötődött. A székelyföldi Nagyalambfalván született 1929. május 10-én székely földműves családban, és Budapesten hunyt el 2018. június 20-án. Elemi iskoláit szülőfalujában végezte, majd gimnáziumi tanulmányait Székelyudvarhelyen folytatta, ott is érettségizett. 1950-től Erdély fővárosában, Kolozsváron élt. Előbb fél évig a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola hallgatója, majd a Bolyai Tudományegyetemen szerzett magyar szakos tanári oklevelet. Szerkesztője volt a kolozsvári *Irodalmi Almanach*, az *Utunk* és a *Dolgozó Nő* című folyóiratnak. 1960-tól 1990-ig, nyugdíjazásáig a kolozsvári *Napsugár* című gyermeklap szerkesztőségében dolgozott. Nem sokkal később Budapestre költözött.

Első verseskötete *Virágzik a cseresznye*a címmel 1955-ben jelent meg. Korai verseiben, amelyekre elsősorban Petőfi hatott, a falusi élet idilli világát mutatja be. A *Sirálytáncról* (1957) a kritika mint saját hangon megszólaló kötetéről tesz említést, de az igazi váltást harmadik kötete jelenti, amely 1964-ben látott napvilágot *Harmat a csillagon* címmel. A versek továbbra is az erdélyi táj, a falusi közösség világát idézik (*Öreg kút az utca szádán, Udvarunkon öreg gerenda, A mi utcánk*), de a gondolatíság, a meditatív hang is egyre inkább megszólal bennük. A következő fél évtizedben újabb három kötete jelenik meg *Kikapcsolódás* (1966), *Függőleges lovak* (1968) és *Fától fáig* (1970) címmel, ez utóbbi válogatott verseit tartalmazza. A különféle modernista irányzatok ekkor hatnak leginkább versvilágára, költészete egyre több szólamúvá válik. Az avantgárd montázstechnika eredményeit hasznosító *Poéma három hangra*, illetve az *El-elcsukló ének* valójában már előhangja a *Szürkület* (1978) című kötetében megjelent *Fekete-piros* és *Halottak napja Bécsben* című, nagy ívű kompozíciójának. Kényszerszünet után 1989-ben Debrecenben gondozzák *Sörény és koponya* című újabb kötetét, majd 1997-ben Budapesten hagyja el a sajtót az egybegyűjtött verseit tartalmazó *Valaki jár a fák hegyén*, illetőleg 2002-ben Pécsen a *Felemás őszi versek* című kötete. Az egész pályáját végigkísérő gyermekversek mellett mesét, drámát, forgatókönyvet is írt. 1999-ben adta közre *Csipkebokor az alkonyatban* címmel válogatott fordításait.

Köteteit lapozgatva rácsodálkozhatunk, hogyan ötvözte műveiben a hagyományos és a modern versbeszédet, hogyan tárgult az évek, évtizedek során szerzői láthatára, hogyan jutott el költészetében a szülőföld gondjaitól etnikai, nyelvi közössége sorskérdésein át a megmaradás létfilozófiai kérdéseinek felvetéséig.

Megjelent az Édes Anyanyelvünk 2018/4. számában. (A szerk.)

HAVASI PÉTER

KOLÁR PÉTER

A 2017-ben elhunyt Kolár Péter, a Csemadok kassai szervezetének elnöke, az MNYKNT tiszteletbeli alelnöke 2018. szeptember 29-én posztumusz Magyar Örökség díjban részesült az MTA dísztermében. Az ott elhangzott laudációval emlékezünk rá.

Kolár Péterről laudációt írni nem tudok elfogultság nélkül. Ifjúkori bajtársam idős koromra is barátom maradt. „Aki barát, szeret, de aki szeret, nem mindig barát. Csak a barát vonzalma önzetlen, nincs benne érdek, sem az érzékek játéka. A barátság szolgálat, erős, komoly szolgálat, a legnagyobb emberi próba és szerep” – Márai Sándor örök értékű gondolatát idézve elmondható, Péter élete ennek ékes bizonyítéka volt.

Nyári táborozások, Csemadok-rendezvények, fesztiválok, magyar bálók, látogatások Fábry Zoltán írónál és színházi előadások képei peregnek előttem, amelyeknek háttérében az ő következetes munkája, de sohasem hivalkodó személyisége állt.

Kolár Péter kultúraszervező és színidirektor számára múlt év márciusában végleg legördült a függöny. Életművét majd értékeli a Mindenható, aki Péter távozásával iszonyú terhet akasztott ránk, örökségül feladatot kaptunk, folytatni, amit ő félbehagyott. A halála előtti napon még kórházi ágyáról felhívott, és türelmetlenül kérdezett a felgyógyulás folyamatáról. Gyötrő szorongások közepette vágyak, álmok, tervek foglalkoztatták élete utolsó pillanataig.

Kolár Péter 1947. február 3-án született Kassán. Szülei pedagógusok voltak, a Rimaszombathoz közeli Csíz községben tanítottak. A Gömörben töltött évek meghatározóak voltak számára, itt kezdett iskolába járni, és itt kezdte meg zenei tanulmányait is. Édesapját, aki a tornaljai magyar gimnázium alapítója és igazgatója volt, hamarosan leváltották, mert eltúrte, hogy magyarirodalom-órán a magyar *Himnusz*t is tanulták. Kolár tanulmányait a Kassai Ipariskolában folytatta. Az érettségi után ugyan a Kassai Műszaki Egyetemen tanult, de párhuzamosan esti konzervatóriumot is végzett. Magyar és szlovák népi együttesek zenei vezetője és primása lett. Szervezte a kassai népi tánccsoportot, az Új Nemzedéket, segítette a színjátszó együttes fellépéseit, irányította a kassai ifjúsági klubéletet, majd 1968–69-ben mint a Csemadok egyik kassai vezetője közreműködött a magyar színház, a Thália megalapításában. Részt vett a kassai magyar értelmiségi csoport, a Batsányi Kör munkájában, és segédkezett a kör által kezdeményezett első össz-szlovákiai közművelődési rendezvény, a Kazinczy-napok indításánál.

Az 1968-as prágai tavasz megtorpanása és megtorlása után a további tanulmányoktól eltanácsolták. Így került, apja halálával szinte azonos időben az utcára. Ekkor a Budapesti Műszaki Egyetem Gépészeti Karán lelte meg a továbbtanulás lehetőségét.

Itt végezte el a mérnök-tanári szakot is, amely a későbbiekben arra jogosította fel, hogy hajdani iskolájában, a kassai iparban is taníthasson. Bámulatossá volt munkabírása, a sorscsapásokkal dacoló helytállása, szervezőképessége, a stresszhelyzetekben mindig meg tudta őrizni nyugalmát, halk szóval és béketűrő szeretettel oldotta meg a problémás feladatokat is.

1975-től tervezőmérnökként dolgozott, de visszatért a Csemadokba is. Szervezte a klubéletet, zenélt a Regös zenekarban és a Kelet-szlovákiai Gépgyár Strojár együttesében, játszott a Szép Szó irodalmi színpadban, művészeti vezetője volt a Csermely kórusnak, szervezte a magyar kultúrát. Korábbi táborozási tapasztalatait felhasználva kezdeményezője és szervezője lehetett a Somodi Művelődési Táboroknak és az országos klubtanácsnak. Soha nem ringatott valótlán álmokat, mindig egy valós jövőképet reményében hitt.

1980-tól a szlovákiai magyar kultúra hivatásos dolgozója volt, a Csemadok kassai és Kassa környéki titkára. A rendszerváltó 1989-es esztendő így érte meg. Ekkor kérték fel a Thália Színház művészei, hogy vállalja el a színház vezetését. Elvállalta, és 1990. július 1-jével az addigi Komáromhoz tartozó kassai színházat sikerült önállóítani. Az 1990/91-es évadtól négy év megszakítással, majd több újabb pályázati akadály átugrásával 2011-ig volt a kassai Thália Színház igazgatója.

A csehszlovákiai rendszerváltoztatással egy időben az Együttélés Politikai Mozgalom országos elnökségi tagja lett. 1998-tól a Magyar Koalíció Pártja Országos Tanácsának tagja. 1996-tól a Csemadok főtitkára, majd 97-től a Csemadok országos elnöke. Ezt a tisztséget 2000-ig töltötte be, ekkor került a Csemadok kassai, városi választmányának élére. Ezt a tisztséget haláláig végezte. Tisztelte és szeretete mindenki, akivel összehozta a sors. Szakmai és baráti kapcsolatait a közösség számára fordította mindig.

Munkásságát 2010-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével is elismerték. További díjai között szerepel: a Julianus-díj; a Magyar Köztársaság elnökének aranyérme; a Magyar Színházak XXII. Kisvárdai Országos Fesztiválján a Nemzeti Erőforrás Minisztériuma életpályadíja; a Magyar Művészeti Akadémia aranyérme; Kassa Megye Önkormányzatának díja; Kassa Főpolgármesterének díja; az Ex-libris díj, melyet Brüsszelben vehetett át; és két éve ő kapta az MKP Pro Probitate – Helytállásért díjat is.

Hetvenéves korában, hosszan tartó betegség után hunyt el. Néhány hónapja a Rovás Polgári Társulás központjában, a Magyar Jelenlét Házában nyílt meg az az 1750 kötetből álló könyvtár, amelyet az ő hagyatékából adományozott a kassai magyar közösségnek özvegye, Eszter asszony. Halála után méltán állapították meg róla, hogy a kassai magyarok apostola volt. Kolár Péter lezárt életműve ezt igazolja.

Szerzőink:

- Aporné Kincses Kovács Éva – nyelvész, szociológus, irodalomtörténész (Budapest)
- Adamikné Jászó Anna – nyelvész, professor emerita (ELTE, Budapest)
- Balassa Zoltán – mérnök, író (Kassa)
- Balázs Géza – nyelvész, néprajzkutató, tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE, PKE) az MNYKNT elnöke (Budapest)
- Blankó Eszter – egyetemi hallgató (Metropolitan Egyetem), illusztrátor, a Magyar Állami Operaház munkatársa (Budapest)
- Blankó Miklós – egyetemi hallgató és tanszéki demonstrátor (ELTE), az ELTE Online főszerkesztője, a Manyszi irodavezetője (Budapest)
- Csomos Attila – egyetemi hallgató (ELTE), vegyészgyakornok (Femtonics Kft.), főszerkesztő-helyettes (ELTE Online) (Budapest–Kézdivásárhely, Románia)
- Ferdinándy György – József Attila-díjas író (Puerto Rico, Miami, Budapest)
- Fráter Zoltán – egyetemi docens (ELTE), a Magyar Irodalomtörténeti Társaság alelnöke (Budapest)
- Grétsy László – professzor emeritus (ELTE), Prima Primissima díjas nyelvész, az Anyanyelv-ápolók Szövetségének tiszteletbeli elnöke
- Havasi Péter – újságíró (Kassa)
- Juhász Zoltán András – egyetemi hallgató (ELTE), a Magyar Nemzeti Múzeum tárlatvezetője, a Melanchthon Szakkollégium elnöke (Budapest)
- Kabán Anna – nyelvész, ny. habil. egyetemi docens (ME, Miskolc)
- Kerekes Barnabás – magyar és történelem szakos tanár, az Anyanyelvápolók Szövetségének alelnöke (Budapest)
- Lengyel János – író, költő, újságíró (Kárpátalja)
- Málnási Ferenc – kandidátus, ny. magyartanár (Kolozsvár)
- Máté László – tanár, ny. kulturális diplomata (Kassa)
- Mészáros Márton – egyetemi hallgató (ELTE), kulturális újságíró (Budapest)
- Minya Károly – nyelvész, habil. főiskolai tanár, a Manyszi munkatársa (NYE, Nyíregyháza)
- Molnár Miklós – író, költő, publicista (Szombathely)
- Molnár Zsolt – földrajz-történelem szakos középiskolai tanár, munkaközösségvezető (Budapest)
- Moritz László – újságíró, az MNYNKT alelnöke (Budapest, Stockholm)
- Nagy Éva – hungarológus (Nagyvárad, Bukarest)
- Nemes Gyula – helytörténész (Marosvásárhely)
- Pomogáts Béla – Széchenyi-díjas irodalomtörténész, az MTA Irod. tud. Intézetének tudományos tanácsadója, a Magyar Írószövetség volt elnöke, az MNYKNT tiszteletbeli elnöke (Budapest)
- Pomozi Péter – nyelvész, egyetemi docens (ELTE, Budapest)
- Pusztay János – Prima Primissima díjas nyelvész, professzor emeritus (ELTE), az MNYKNT alelnöke (Szombathely, Nyitra, Horvátország)
- Pölcz Ádám – nyelvész, retorikakutató, adjunktus (ELTE), a Manyszi munkatársa (Budapest)
- Szíki Károly – színművész (Eger)
- H. Tóth István – nyelvész, egyetemi docens (Prága, Kecskemét)
- Vitéz Ferenc – tanszékvezető főiskolai docens (DRHE, Debrecen)
- Vesszős Balázs – doktorandusz hallgató (ELTE), angol szakos középiskolai tanár (Berettyóújfalú)
- Vasvári Zoltán – etnográfus, művelődéstörténész, muzeológus (Budapest)

ÉVFORDULÓK

BALÁZS GÉZA
FRÁTER ZOLTÁN
MÁLNÁSI FERENC
BLANKÓ MIKLÓS
MOLNÁR ZSOLT
PÖLCZ ÁDÁM
BLANKÓ MIKLÓS
VITÉZ FERENC
BLANKÓ ESZTER

Tompa Mihály-szállóigék
A szavak festője
„Szívet cseréljen az, aki hazát cserél!”
Szabadság és egyenjogúság a vallások számára
A magyar oktatástörténet fordulópontja
Az Eötvös József-féle népoktatási törvény hatása a magyar nyelv oktatására
„Szerelemhez nem kell szépség, szerelemhez nem kell ész.”
Legyetek csillagok!
Illusztrációsorozat a Híd-avatáshoz

ÜNNEPNAPOK

BALÁZS GÉZA
MORITZ LÁSZLÓ
ADAMIKNÉ JÁSZÓ ANNA
POMOZI PÉTER
MORITZ LÁSZLÓ
MANYSI
JUHÁSZ ZOLTÁN ANDRÁS
BALÁZS GÉZA
BALASSA ZOLTÁN
BALÁZS GÉZA

Ez a nyelv...
A magyar kultúra napja Kárpátalján
Február 18-a, Jókai születésnapja lett a magyar széppróza napja
Anyanyelvek napja – ünnepi töprengések
25. Kosztolányi-napok Szabadkán
Egyetemi Anyanyelvi Napok 2018.
96 lépésre a Seuso-kincstől
A diaszpóra irodalma – a lokális és globális keresztüztüében
Kazinczy-napok ötvenedszer
Szeretlek, szeretlek... Jöjj, kedvesem... Maradj velem...

HELYÜNK A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

BALÁZS GÉZA
BLANKÓ MIKLÓS
BALÁZS GÉZA
MINYA KÁROLY
FERDINANDY GYÖRGY
ADAMIKNÉ JÁSZÓ ANNA
H. TÓTH ISTVÁN
BLANKÓ M. – CSOMOS A.
MÁLNÁSI FERENC
MOLNÁR MIKLÓS

A nemzet legfőbb attribútuma az anyanyelv
A hazaszeretet mint ámor
Széljegyzetek a magyar irodalom és nyelv határaitól
Elmélet és gyakorlat, tudomány és ismeretterjesztés
A tanult nyelv megkopik, de az anyanyelv nem
Grammatikaoktatás – másként
„Mert növeli, ki elfödi a bajt”
Utazás a természettitka nyelvi világában
Erdélyi diáksóder
A haspártiak helyén ma smúzolnak

TÁRSALGÓ

POMOGÁTS BÉLA
MORITZ LÁSZLÓ
MÁTÉ LÁSZLÓ
NAGY ÉVA

SÁNTA ATTILA
PUSZTAY JÁNOS
HANTHY KINGA
MOLNÁR PÁL

SZEMLE

GRÉTSY LÁSZLÓ
MÁLNÁSI FERENC
H. TÓTH ISTVÁN
APORNÉ KINCSES K. ÉVA
VESSZŐS BALÁZS
GRÉTSY LÁSZLÓ
MÁLNÁSI FERENC

Nyelviünk és Kultúránk
Nem marad utána más csak por és hamu
Diáknyelv: az állandóság és a változás kettősségében
Párhuzamos olvasmányok
Interkulturális párbeszéd
Halmai Tamás korrektorglosszái
Szilágyi Márton: „Mi vagyok én?”

IN MEMORIAM

WACHA IMRE
KALLÓS ZOLTÁN
CSETE ILDIKÓ

KÁNYÁDI SÁNDOR
KOLÁR PÉTER